
3 1761 08123543 4

ČECHY A PRUSY

VE STŘEDOVĚKU.

NAPSAL

JAROSLAV GOLL.

V PRAZE 1897.

BURSÍK & KOHOUT

knihkupci c. k. české university a České Akademie pro vědy, slovesnost a umění.

TISKL ALOIS WIESNER V PRAZE.

SVÉMU PŘÍTELI

LUCIANU MALINOWSKÉMU

PROFESSORU SLOVANSKÉ FILOLOGIE V KRAKOVĚ

VĚNUJE

SPISOVATEL.

PŘEDMLUVA.

Bezmála se mi zdá, že jsem povinen předeslati ne tak předmluvu jako spíše omluvu, předkládaje čtenáři knihu nadepsanou Čechy a Prusy ve středověku; snad bude radno vyložiti, proč jsem položil vedle sebe a spojil jména dvou zemí tak vzdálených, jako jsou naše vlast a Prusy na Baltu. Odpověď ovšem nemůže zníti, než že nicméně mezi oběma bylo v oné době styků dosti. Kdo z nás navštíví Prusy, západní při ústí Visly, východní, kde leží Královec, tomu naskytne se někdy zvláštní příležitost, aby vzpomněl na Čechy a starší dějiny české. V Královci uvidíme kostel sv. Vojtěcha, patrona země pruské; město samo, »Hora králova,« tak nazváno na počest největšího Přemyslovce Přemysla Otakara II.; českého lva obdrželo do svého znaku od jiného krále Českého, Jana Lucemburského. V Marienburku najdeme kapli sv. Kateřiny jako na našem Karlštejně, a na pobřeží mořském u Kdanska nebo blíže Olivy snad nám připadnou verše Svatopluka Čecha, kterými se počíná jeho »Husita na Baltu«:

Hromu rachotem a vichru letem
vozy husitů se valí světem . . .

Od svatého Vojtěcha do doby husitské, do válek Polákův s Německým řádem až i do poslední, která náleží již 16. století, do Prus přicházeli Čechové a Moravané jako missionáři, jako křižáci, jako hosté a žoldnéři ve službách Polákův, ale také ve službách rytířů; mezi těmi, kdo sloužili Polákům, nejslavnější —

Žižka, mezi těmi, kdo věnovali své služby klesajícímu řádu, nejznamenitější — Bernart z Cimburka, jenž zasluhuje, aby jeho pamět byla obnovena. A kdo by časové hranice této knize vytčené překročil, najde v Prusku, v Prusku již protestantském, u prostřed 16. století bratrské emigranty české ... Stopovati ony styky a uvésti je ve spojení, to by bylo napsati několik kapitol z dějin zevnější či zahraničné politiky české. A o to jsem se v této knize pokusil.

Ovšem že nelze obmeziti se na Prusy toliko. Látka sama sebou se rozšiřuje; běží vždy zároveň také o Polsko, o Litvu, ano někdy, bojím se, čtenáři se bude zdáti, že thema v nadpise knihy udané se ztrácí ve vypravování o stycích česko-polských zvláště v době husitské, kdy česká koruna podávána nejprve králi Polskému, potom velkému knížeti Litevskému. Ale jak se stalo, že právě tam husitští Čechové hledali svého pána, a zvláště proč od Vitolda česká koruna, nějaký čas aspoň, byla přijímána, k porozumění toho všeho třeba znáti, jak bychom dnes řekli, — otázku pruskou a dějiny její v 15. století. Mají a chtěly by tedy býti tyto kapitoly zvláště příspěvkem k poznání české zahraničné politiky v době husitské a tím také k objasnění otázky, čím se tato doba dějin českých liší a dělí od předcházející, a pokud v ní, zde tedy v politice zahraničné, k platnosti přicházela národnost, vědomí slovanské, jevící se jako vzájemnost česko-polská. A to pak ovšem platí též o politice polské v 15. století.

Obmezil jsem se hlavně na dějiny politické, což výslovně připomínám, ale neomlouvám. O jiných stránkách styků česko-polských psali a jistě budou ještě psáti jiní.

Praktický politik našich dnů by snad v těchto kapitolách našel poučení, že příbuzná národnost a vzájemná přízeň národů z toho plynoucí nedostačují, když nepřistupují ještě jiné společné zájmy.

OBSAH.

Strana

I. Sv. Vojtěch. — Biskup Jindřich Zdík. — Obě křížové výpravy Přemysla Otakara II.

Nelze vypravovati *o Prusku* a nezmíniti se o jantaru. Staří Foeničané sice — dlouho jsme tomu věřili — na svých plavbách tak daleko nepřicházeli, pravdou však zůstává, že jantar to byl, jenž na pobřeží Baltu něco světla vrhl v době, kdy se vzdálenější severovýchod halil Řekům a Římanům jakousi mlhou obydlenou obludami a příšerami,[1]) pravda jest, že jantar to byl, jenž Prusy ve spojení uvedl se sídly vzdělaného lidstva při moři Středozemním.

Několik století později, ve středověku, cizinci nepřicházeli do Pruska pro jantar, nýbrž pro korunu mučenickou. První náš *Vojtěch* (997), po něm (1009) jeho ctitel a velebitel, jeho životopisec *Brun Querfurtský*.

Vojtěch jest první Čech, jemuž vlast jeho nestačila. Na jihu přišel do Říma, do Montecasina; odtud chtěl jíti dále na východ, do Jerusalema; na západě navštívil hrob sv. Martina v Toursu; zemřel v Prusku a pohřben byl ve Hnězdně. Jest to první Čech, o němž máme určitou zprávu, že se plavil po moři; bylo to na jeho poslední cestě . . . *Vojtěch první Prusko uvedl ve styk s Čechami.* Odciziv se domovu, kde mrav a zvyk trval nezmírněný

---

[1]) Viz konec Tacitovy Germanie.

a nezkrocený vírou křesťanskou, která do srdcí lidu a zvláště šlechty české ještě nepronikala, kde mu nerozuměli, kde se mu ukládala dlouhá a těžká práce ve službě vlastního národa, zahořel nábožnou ctižádostí po slávě mučeníka, jenž pro víru umírá. Hledal vlasti nebeské, odvrátiv se od otčiny pozemské, kde rod jeho, Slavníkovci, první po knížecím, od tohoto ukrutně byl vyhuben, ty vyjímaje, kdo v cizině dleli, Vojtěcha samého, Soběbora, Radima. Odřeknuv se svých krajanův, kteří se mu jenom dle jména křesťany býti zdáli, odešel mezi pohany, aby je víře křesťanské získal, ale ještě více, aby tam našel, po čem toužil, »krásné mučenictví . . .«[2]) Vojtěch Prusův neobrátil, jich apoštolem se nestal.[3]) Nicméně, když později ostřím meče pohanství v Prusku vypleněno, biskupský chrám v Královci zasvěcen přece památce jeho.

Když v Římě Vojtěchův císařský přítel Ota III. uslyšel o smrti jeho, nenaříkal, nýbrž vzdával chválu Bohu, jenž léta vlády jeho ráčil oslaviti novým mučeníkem. V této zprávě se zračí smýšlení doby. Nebe získalo světce, a lid křesťanský svaté ostatky. Tou chvílí, kdy dokonal v zemi jantarové »bojovník boží«,[4]) počalo působiti zázraky tělo jeho, žijíc dále životem posmrtným. Tři dni střehl orel hlavy Vojtěchovy na kůlu nabodnuté, aby ji dravci neohlodali. Poutník přinesl ji polskému Boleslavu do Hnězdna na prodej; i zatoužil kníže po celém

---

[2]) Martyrium pulchrum, praví Brun (Prameny dějin českých I, 291).

[3]) Ein Opfer seiner Weltflucht, kein Held praktischer Mission, für die ihm jede Begabung fehlte. Lamprecht Deutsche Gesch. II, 233. Je tu řečeno příliš mnoho. Viz níže.

[4]) Athleta domini, tak čteme v jeho Utrpení (Pram. I, 223).

pokladu[5]) a vypravil posly s penězi do Pruska koupit tělo Vojtěchovo, jež potom ve Hnězdně, kde slavně je uvítali a pochovali, »vykvetlo« květem zázraků v.[6]) Po třech letech (1000) připutoval k hrobu sv. Vojtěcha císař Ota, toho jména třetí, asketa v purpuru.

Vojtěch jest svatý Čechům a Polákům společný. Než toho zázraku nedovedl, aby v národech příbuzných a na sebe odkázaných vzbudil lásku bratrskou; zázrakem nerozhoduje se osud národů. Přemyslovci nechtěli se obětovati a ustoupiti Piastovci a, když s pomocí německou domácí kníže se vracel, Čechové povstali proti polskému Boleslavovi, spatřujíce v něm cizince a uchvatitele. Byla tehdy v Čechách nějaká strana polská, jež by ve zradě proti Přemyslovcům byla viděla prospěch svého národa? Byli jí Slavníkovci, kteří ještě zbývali? Lásky k oněm v nich ovšem nebylo žádné. Soběbor raněn klesl na mostě hradu Pražského, kryje ústup Boleslavův (1004), a Radim, jenž byl bratra do Pruska provodil, sám po mučenictví netouže, již před tím byl našel v Polsku vlast novou. On se byl stal prvním arcibiskupem polským, když r. 1000 při hrobě sv. Vojtěcha, ve Hnězdně, založeno proti vůli prelatův německých, avšak přispěním císařského poutníka ponejprv zase po Metoději samostatné, od církve německé neodvislé arcibiskupství v krajinách, kde slovanský a německý živel se stýkají a zápasí o půdu . . .

Také potom jméno Vojtěchovo národy český a polský více rozdvojovalo, než spojovalo. Břetislav r. 1039 jako nejcennější část kořisti válečné přinesl kosti sv. Vojtěcha do vlasti, které světec sám se byl za živa odřekl.

---

[5]) Preciosissimus thesaurus, praví Kosmas.

[6]) Ubi assiduis virtutum in dies floret signis, tak se končí nejstarší Utrpení sv. Vojtěcha.

Avšak později vznikl spor mezi námi a Poláky, kde odpočívá pravé tělo sv. Vojtěcha. Právem náleželo by Polákům, ne nám.

Víra dělí i spojuje. Nejednou rozpoltila národ na strany, jež se potom potíraly v nenávisti nesmiřitelné, někdy však přemohla nepřátelství, jež národy dělilo. Boleslav Chrabrý a nástupce Oty III., císař Jindřich II. (1002 až 1024), vedli spolu válku přerušovanou nedlouhými a neupřímnými míry, avšak i v té době byla mezi knížaty a v kleru německém jakási strana polská, která trvalý mír s Boleslavem s radostí by byla uvítala. Nechuť národní ozývá se hlasitě v kronice souvěkého Dětmara, biskupa Merseburského, přátelskému smýšlení výmluvný dán výraz v psaní Bruna Querfurtského císaři Jindřichovi, ač oba, Dětmar i Brun, setkávají se v úctě sv. Vojtěcha.[7]) V Brunovi nebylo národních předsudků.[8]) Než čím to, že ctil, že zamiloval si polského Boleslava? Boleslav to byl, jenž miloval Vojtěcha, on, od Boha k tomu zvolen, byl ho vypravil do Pruska, on byl vykoupil z rukou pohanských svaté ostatky jeho. Nemusil ho Brun proto milovati »jako duši svou a více nežli život svůj?«[9]) I jeho chystal se vypraviti po stopě Vojtěchově mezi pruské pohany . . . A přece Jindřich ve spolku s pohanskými Lutici strojí se k nové válce proti Boleslavovi, jehož chrániti bude »svatý mučeník« Vojtěch! Nebylo by lépe ve spolku s ním obrátiti zbraně své proti pohanům? Co jest Kristu společného s Belialem? . . . Tak psal Brun

---

[7]) Vojtěch, Brun i Dětmar se učili na škole Magdeburské.

[8]) O quam pulchre ridet celum, quando cum corona intrantem videt Sclavum! volá v dotčeném psaní.

[9]) Certe diligo eum plus quam animam meam et plus quam vitam meam.

r. 1008 Jindřichovi. Roku následujícího s 18 průvodci sám došel mučenické koruny v Prusku, a také jich těla vykoupil Boleslav z rukou pohanských.

Missionář a voják pracují často vedle sebe a pro sebe. Boleslav stál o podrobení a netoliko o pokřesťanění Prusův. On rozšířil říši Polskou »od hor až k moři«, od Tater k Baltu. Pomořany při ústí Visly, západně od tohoto, se dostaly pod vrchní jeho moc, o Prusko se pokoušel. Trvale vybojovati krajiny východně od ústí Visly, tu úlohu zůstavil svým nástupcům. Avšak to jest osud těchto slovanských států, českého i polského, že v nich není stálého pokroku. Po době slavné často následuje obyčejně svárem v knížecím rodě zaviněný úpadek, z něhož užitek mívá soused. V Čechách po mocných Boleslavech, prvním a druhém, přišel bídný třetí. Říše Česká obmezena na Čechy, a také odtud Přemyslovci na nedlouho vypuzeni . . . Katastrofa knížecího rodu by byla mohla prospěti národu českému, kdyby byla česko polská říše polského Boleslava potrvala.

I po ztrátě Čech vládl polský Boleslav říší rozsáhlou a ztrátu nahradil výboji jinde. Na sklonku života nazval se králem, neobdržev koruny ani od papeže, ani od císaře, a koruna jeho přešla na syna Měška, otce nenehodného. Avšak i tu se dostavily spory mezi bratřími, syny Boleslavovými; po smrti Měškově nastaly zmatky v říši Polské, a tím přišel pro Přemyslovce vhodný okamžik k pomstě. Tehdá to bylo, že Břetislav odvezl z Polska tělo sv. Vojtěcha . . . Prusko zůstávalo svobodné a pohanské.

V 12. století se našel mezi Čechy ještě jeden missionář, jenž přišel k Prusům hlásat slovo boží. Byl to biskup Olomoucký *Jindřich Zdík*. Jako Vojtěch, tak i on byl cestovatel či poutník. Dvakráte přišel do Svaté

země, dvakráte do Říma. K své missionářské cestě požádal za dovolení papeže, jenž mu je udělil, ač — tak zní jeho list — biskupu se nesluší vlastní ovce hladové opouštěti a starati se o cizí. Slova papežova také na Vojtěcha by se byla hodila . . . I dává papež biskupovi napomenutí na cestu: »Až ohlásíš pohanům slovo boží, vrať se k svému lidu!« Neměl v zemi pohanské hledati koruny mučenické.[10])

Svou cestu do Prus podnikl biskup Jindřich r. 1141. Sňav kříž s oltáře v kostele Olomouckém a zapěv vhodnou při takové příležitosti antifonu, vsedl na kůň; mezi průvodci jeho byl Pražský kanovník Jindřich. O dalším průběhu této cesty nic nevíme, leda že nic nepořídili. Nic Zdíkovi výmluvnost jeho — tu vlastnost jeden z našich pramenů zvláště vytýká — neprospěla; sítí víry — obrazu toho užívá jiný pramen — ničeho neulovil. Letopisec český[11]) vítá ho vracejícího se slovy: »Lépe jest mlčeti o jeho cestě, jelikož nadarmo pracoval, a radovati se z jeho návratu.« Zdá se, že v Čechách po novém mučeníku netoužili, a že po slávě Vojtěchově netoužil ani biskup sám. Dostal-li se až do Pruska, cesta jeho ukázala, že símě evangelia se tam ujme teprve v půdě mečem zorané a krví zhnojené.

Znamenitější panovníci polští 12. století na Prusko nezapomínali docela. Třikráte se vypravil tam Boleslav III. (1102—1138) a po každé se vrátil s bohatou kořistí. S Prusy bojovali také synové jeho.

Zápal pro křížové výpravy do svaté země neplál neustále stejně mocně. Bylоť třeba jej rozdmychovati zase a zase. Po pádu Edessy ujal se té úlohy sv. Ber-

---

[10]) Erben Regesta I, 228, 229.

[11]) Pram. II, 235.

nard Clairvauxský. On sám svou výmluvností krále Konráda III. v chrámě Špýrském před knížaty a lidem takořka přinutil, aby kříž přijal. Kříž přijal také kníže český Vladislav II.; u něho úlohu Bernardovu byl převzal biskup Jindřich Zdík.

Slovanům polabským osudné je století 12., Prusům 13. Století 12. jest věk Jindřicha Lva a Albrechta Medvěda. K čemu měli knížata severoněmečtí hledati nevěřících daleko na východě, pokud měli pohany na blízku? I oni byli přijali kříž se závazkem účastniti se velké výpravy na východ, než Bernard potom dovolil, aby záměnou vytáhli proti Slovanům mezi Labem a Odrou, kde ještě křesťanství zápasilo s pohanstvím, kde panství německé ještě bylo neúplné a vratké. Ve svém provolání vyzýval křesťany, by setrvali v boji, až by onino pohané buď úplně byli vyhlazeni nebo na víru obráceni. Křižáci proti Slovanům[12]) měli šat svůj poznamenati kruhem značícím svět a na něm postaveným křížem. Jim sliboval Bernard tytéž odpustky jako těm, kdo by vytáhli do Svaté země. Také papež vše schválil. — K výpravě knížat německých proti Polabanům roku 1147, jako často před tím, přidružila se též pomoc česká: tři knížata moravští a biskup Jindřich, jenž také svůj úmysl a slib připojiti se k velké výpravě na východ změnil. Po oné cestě do Pruska, zdá se, že pozbyl důvěry v moc kříže, kterému by cestu nerazil meč. Programm Bernardův touto výpravou proti Slovanům splněn nebyl: ani pohanství nepadlo, ani Slované nepodlehli ještě úplně. Letopisec český, jeden z nejznamenitějších, Vincencius Praž-

---

[12]) »Expeditio Sclavica« čteme v jednom současném pramenu.

ský soudí, že, co k službě boží se nedálo, dobře skončiti se nemohlo. Míní tím výpravu té části křižákův, při které byl též biskup Olomoucký, a která za cíl si byla vybrala západní Pomořany kolem ústí Odry, ač to již byla země polokřesťanská. V ní, když za Boleslava III. se byla dostala pod panství polské, působil s lepším než Jindřich Zdík u Prusů zdarem Ota Bamberský, jeden z nečetných opravdu apoštolských missionářů, jichž se dostalo Slovanům na Baltu z kleru německého . . . Doufejme, že Jindřich Zdík se připojil k těm biskupům německým, kteří mezi Ratiborem, knížetem Štětínským, a křižáky mír sjednali!

Z polských knížat přidal se k Němcům při křižácké výpravě proti Slovanům r. 1147 Měšek Velkopolský. Bratr jeho, velký kníže Boleslav IV. Kadeřavý, vypravil se téhož roku *proti Prusům*; o výsledku jeho výpravy nemáme spolehlivých zpráv. Jisto jest, že v podstatě nic se nezměnilo. R. 1167 padl v Prusku na výpravě válečné bratr Boleslavův Jindřich Sandomířský; Boleslav sám sotva životem vyvázl. Říše Polská nestačila na úkol, který jí byl zůstavil Boleslav Chrabrý, nedovedla získati Prusko sobě a víře křesťanské. Jiný osud byl zemi této určen. V nejbližším století měla se dostati pod panství německé a jako slovanské Polabí s křesťanstvím otevříti se také německé kolonisaci.

České duchovenstvo nevyniklo missionářskou horlivostí, ke které by je mezi Slovany na Labi a Baltu příbuznost krve a jazyka byla způsobilým činila. Vojtěch není typus, nýbrž výjimka. Že Čech a Polaban si rozuměli, toho máme nemálo dokladů. Vojtěch sice i jazyku Luticů se přiučil, maje úmysl, potom neprovedený, mezi nimi působiti. Než onino nejstarší biskupové Pražští pů-

vodu německého, jako hned první Dětmar, předchůdce, a třetí Tehdak, nástupce sv. Vojtěcha, přinesli s sebou do Čech známost slovanského jazyka, to jest onoho, jenž se tehdá v Polabí ozýval[13]), a jehož známost mezi Němci dosti byla rozšířena; nacházíme ji i při císaři Otovi I., při Adalbertovi, prvním arcibiskupu Magdeburském, při kronikáři Dětmaru, biskupu Merseburském . . . Než nesmíme z toho činiti výtky kleru českému, že neopouštěl ovcí svých, hledaje jiných v cizině. Vždyť sám, světský i řeholní, dlouho se doplňoval z ciziny. Zachrániti Slovany v Polabí, získati je pro říši svou, toho nebylo v programmu českých knížat, kteří tak často Němcům v jich bojích proti oněm pomáhali. Velkou však přineslo škodu Polsku, kde byly poměry podobné, že v duchovenstvu jeho Čech Vojtěch a Němec Brun dlouho žádných následovníků nenacházeli. Již bylo vítězství kříže v krajinách baltických od Labe k Odře, od Odry k Visle rozhodnuto: za Vislou ještě vládlo pohanství. Teprve na počátku 13. věku v Polsku řád Cistercký se vzchopil ku práci missionářské. Z velkopolských klášterů vyšli první missionáři polští mezi Prusy, o nichž se dovídáme. Velký papež Innocenc III. a nástupce jeho Honorius, co se počínalo, schvalovali a podporovali, vedouce si oba při tom milosrdněji nežli v předcházejícím století sv. Bernard. V krajinách polských i jinde mělo býti dovoleno na místě slíbené výpravy do Svaté země táhnouti do Pruska, než křižáci měli tam jen proto přicházeti, by ty, kdo křest přijali, ochraňovali proti jich pohanským soukmenovcům. Knížata polská Innocenc napomínal (1212), aby mladého

---

[13]) Srovn. J. P. Pervolf Славяне III, 1 str. 3. O Vojtěchovi Pervolf se domnívá, že chtěl Luticům kázati česky, ale životopisec jeho Brun (Pram. I, 295) praví: quorum linguam cognovit.

křesťanství v nově obrácených útisky nepotlačovali, arcibiskupovi Hnězdenskému přikazoval, aby se utiskovaných ujímal, káraje vinníky tresty církevními. V té době konečně počalo se ujímati símě víry Kristovy v Prusku, nejdříve v krajinách Visle nejbližších. K vyzvání papežskému konány po křesťanstvu sbírky na školy, v nichž by se chlapci pruského původu na budoucí missionáře vychovávali. Řízení pruské missie spočívalo v rukou *Kristiána* z řádu Cisterckého, rodem nejspíše Poláka;[14]) on byl vysvěcen za biskupa Pruského. Podle nařízení papeže Honoria (1218) nikdo z těch, kdo byli v okolních zemích[15]) kříž přijali, neměl do Prus vkračovati bez dovolení jeho, ani do krajin, kde se křesťanství již počínalo, ani do těch, kde ještě pohanství trvalo. Křižáci, hotovi do Pruska táhnouti, sešli se r. 1218 ve Slezsku; mezi nimi byli také *Čechové* a *Moravané*. V čelo se jim postavili Vratislavský biskup Vavřinec a kníže *Děpolt* z oné větve Přemyslovcův, která, jsouc zbavena naděje na trůn knížecí, do Slezska se byla vystěhovala. O tom, co pořídili, nic se nedovídáme, o jiných pak výpravách v těchto letech neslyšíme.

Pomoci odjinud bylo třeba netoliko té části Pruska, kde se křesťanství již ujímalo, než také sousedním krajinám polským, když pohanští Prusové — od r. 1216 se o tom počínají zprávy — vstříc vycházeli nebezpečenství, které jich svobodě a jich staré víře hrozilo, vpády do krajin okolních. Říše Polská byla rozdělena na několik knížectví, a knížata byli rozděleni častými spory a sváry

---

[14]) Srovn. *Perlbach* Preussisch-Polnische Studien I, 26. Později si ho přivlastnili mnichové kláštera v Olivě.

[15]) Bulla Honoriova se výslovně obrací ke křižákům z Němec, *Čech*, *Moravy* atd.

mezi sebou. Ony vpády to byly, jež konečně r. 1222 a 1223 přinutily knížata a biskupy polské k společné výpravě, jejímž úkolem nebylo podrobení Pruska, nýbrž zamezení útoků odtud vycházejících. Avšak tyto útoky ani potom nepřestávaly. A tu došla Konrádovi, knížeti Mazovskému, jehož země při tom nejčastěji pustošena bývala, trpělivost

Dílo Kristiánovo nebylo beznadějné, než bylo mu třeba ochrany, bylo třeba podpory, vytrvalosti a obětavosti. A obětavost se mezi Poláky také již probouzela. Svědčí o tom četná darování, jichž se dostávalo Kristiánovi v severozápadním cípu Mazovska, v Chelminsku, krajině dávněji Prusům odňaté, od knížete Konráda i od jiných. V Chelminsku mělo býti obyčejné sídlo biskupa Pruského; k ostatním biskupstvím polským by bylo přistoupilo nové, se sídlem na půdě polské, v Chelmně, s dioecesí z největší části ještě nezískanou, v Prusku. V krajinách pruských každý pokrok křesťanství mohl přinésti zároveň prospěch říši Polské. S křesťanstvím by se bylo šířilo i panství její — sotva bez krveprolití. Prusku nejbližší Mazovsko mělo převzíti na prvním místě úkol, jenž náležel říši celé. Kníže Mazovský by byl musil státi na stráži, odrážeje útoky od Prusů pohanských a navštěvuje je časem válečně v jich domově, aby od nich pokoj měly země jeho a ostatní krajiny polské. Když by sám nestačil, bylo by se mu mělo dostávati pomoci od ostatních knížat . . Než k čemu dále vypisovati, co by se bylo mohlo, co by se bylo mělo státi? Sváry a spory knížat polských mezi sebou ani v té době nepřestávaly. Není pravda, že takové spory, ve kterých často běží jen o osoby, kterými se nic nemění, které nevedou k novému a lepšímu útvaru státnímu, jakým by byla vláda

jednoho knížete místo mnohých, není pravda, že tato nesvornost jest něco Slovanům vlastního. Tak bývalo také jinde, na př. v říši Francké za Meroveovců i Karlovců, pokud trval zvyk říši mezi členy panovnického rodu děliti. U Slovanů, u nichž se historický vývoj později počíná, tento zvyk a tento pramen zla déle se udržovaly.

Vyjímaje Prusko již ve 12. století všude na pobřeží baltickém ustupuje pohanství před křesťanstvím, a s křesťanstvím přichází také germanisace. Tak na Labi, tak na Odře. Ve východních *Pomořanech při Visle*, stojících v odvislosti, třeba často dosti uvolněné, od říše Polské, křesťanství se záhy bylo počalo. Zde, a nikoli v Prusku, se zdarem se potkal *sv. Vojtěch,* když na jeho poslední cestě v Kdansku mnozí od něho křest přijali, nejspíše první křesťané této slovanské krajiny, v níž pozůstatky starého obyvatelstva — jsou to Kašubové — se udržují do dneška. Ovšem i sem záhy vnikl živel německý; slavný klášter v Olivě osazen mnichy povolanými z Holštýnska (1170), v městech, zejména v Kdansku, vzmohlo se měšťanstvo německého původu: byla to germanisace jen částečná, toho rázu, s jakou se také v Čechách, v Polsku, ano i v Uhrách setkáváme. Měla-li tato země zachována býti živlu slovanskému, musila zachována býti při říši Polské.

Křesťanství a německá kolonisace se koncem 12. století ujímají také ve vzdáleném *Livonsku,* v krajinách kolem zátoky Rižské. Úloha, která, co se Pruska týče, náležela Polákům, zde by byla připadla Rusům. Od Rusův přišly do těch krajin první slabé a nerozvíjející se počátky křesťanství, z krajin těchto odváděn poplatek knížeti Polockému. Ale ani zde Slovan úloze své nedostál a ustoupil před Něm-

cem. Staré obyvatelstvo sice v zemi se udrželo, ale Němec se stal na století jeho pánem. Teprve novověká říše Ruská získala tyto krajiny pro sebe, a v budoucnosti, která ještě před námi leží, rozhodne se, potrvá-li tato stará kolonie německá na Baltu.

Kupec často missionáři ukazuje cestu. Kolem r. 1186 s kupci německými přišel první německý missionář, od r. 1188 první biskup Livonský Menhart. Než ani zde nezůstal missionář sám. Křižáci přicházeli sem ještě dříve než do Pruska; avšak když křižáci, kteří slibem svým obyčejně jen na rok bývali vázáni, nestačili, založen r. 1202, za třetího biskupa Alberta, zvláštní rytířský řád k hájení a šíření křesťanství v Livonsku, *řád bratří Mečových* (fratres militae Christi, gladiferi). Livonsko mělo se státi knížectvím pod panstvím biskupa Livonského, pod svrchovaností říše Německé, s řádovým rytířstvem původu německého, s městy osazenými měšťany německými . . . Livonsko pod panstvím německým zavřelo Rusku přístup k moři. Ovšem že se Rusové k svým starším nárokům zase přihlásili, než r. 1224 utrpěli porážku u Derptu. Týž rok, do kterého spadá také vítězství Tatarův na Kalce, pojistil na dlouho panství v Livonsku živlu německému. S panstvím německým se šířilo také křesťanství. Již nestačil jeden biskup: biskup Livonský stal se jedním z biskupů v Livonsku se sídlem v Rize Později povýšen nad ostatní jako arcibiskup.

Mezi Pomořany a Livonskem leželo Prusko, jež křesťanství nejpozději se otevíralo a neochotně. Od toho, jak se dále vydaří dílo Kristiánovo, závisel budoucí osud této země. Jí mohlo přijíti křesťanství také od východní strany, z Livonska, a s ním germanisace: germanisace přišla, avšak jinou cestou, přišla tou cestou,

kterou jí připravil Kristián, branou, kterou jí otevřel kníže Konrád.

Nejmladší z rytířských řádů založených ve Svaté zemi k obraně její proti nevěřícím jest *řád rytířův Německých:* fratres hospitalis s. Mariae Theutonicorum; řád křižovníků Německých, jak se říkalo u nás. Řád tento se záhy svému prvotnímu úkolu částečně odcizil. Založen byv před koncem 12. století, již r. 1211 své těžiště přenesl do Sedmihradska, kam král Ondřej II. jej uvedl a osadil v jihovýchodním cípu jako stráž proti nepokojným sousedům, pohanským Kumánům. Do Sedmihradska byl již před půlstoletím vnikl proud kolonistův německých. Ondřej sám této kolonisaci přál, a také řád uváděl Němce do území, jež byl obdržel. Než řád chtěl mnohem více, totiž býti neodvislým pánem území darovaného, neodvislým od krále. Když Ondřej nemínil se s řádem o Sedmihradsko děliti, vznikl spor a skončil se vyhoštěním Německých rytířů ze země (1225). A tu bylo řádu vítáno pozvání, jehož se mu dostalo odjinud.

Řád rytířův Německých povolán na dolní Vislu od Konráda Mazovského. Že on to byl, není pochybno; je-li však pravdiva zpráva, že rada, aby se tak stalo, vyšla od Kristiána — jiná zpráva jmenuje na tom místě biskupa Plockého —, Kristiánu později bylo rady, kterou dal, litovati. Řád přišel, aby provedl to, co se mu v Sedmihradsku nepodařilo. V Prusku měl býti založen výbojem a pokřesťaněním stát od říše Polské neodvislý, avšak stojící pod vrchní mocí říše Německé, stát podobný tomu, jaký byl povstal v Livonsku, s tím však rozdílem, že v něm pánem měl býti řád, a nikoli biskup. Zbývaly jen ještě východní Pomořany, a říše Německá se rozkládala na pobřeží Baltu až do Livonska. V Prusku zároveň nová

půda se otvírala kolonisaci německé. Balt se měl státi mořem převahou německým.

Jednání řádu s Konrádem a Kristiánem trvalo několik let. Počavši se v době, kdy řád Sedmihradsko ještě nebyl opustil, skončilo se teprve r. 1230.[16]) Sotva se počalo, císař Fridrich II. řádu Prusko, které dobývati se mělo, daroval. Jakým právem, když jemu nepatřilo? Císařové, jak známo, se vyhlašovali za pány světa. Jich pretense a jich skutečná moc se ovšem nekryly. Na západě Francie zůstává samostatnou a vrchnosti císařské nepodrobenou. Avšak na východě zdálo se, že říše císařská se rozkládá do nekonečna, ovšem tak, že se na mnoze podobala dioecesi *in partibus infidelium.* To právě jest význam koruny uherské, kterou král Štěpán od papeže přijal, že jej a království jeho měla proti pretensím císařovým pojistiti, to jest význam koruny, kterou sobě sám přiznal Boleslav Chrabrý, že se vymkl z vrchní moci »říše«, kterou byl dosud uznával, kdežto vévoda český, přijímaje korunu královskou od císaře, zůstával tím, čím byl před tím, knížetem říšským. Stav a práva knížete říšského r. 1226 Fridrich II. přiznal Heřmanovi ze Salzy, velmistrovi a představenému řádu Německého, jenž vládnouti bude v Prusku.

Že jednání s řádem tak dlouho trvalo, lze vysvětliti již tím, že velmistr, jemuž při tom rozhodné slovo pří-

---

[16]) O četných záhadách, spadajících do oboru diplomatické kritiky, viz hlavně Perlbachovy Preussisch-polnische Studien. Srovnej též *Lenz* Die Beziehungen des Deutschen Ordens zu Bischof Christian (v Královci 1892). K jednání do Polska posláni Konrád z Landsberka a jiný rytíř Heinricus Boemus (*Millauer* Der Deutsche Ritterorden in Böhmen 19; *Perlbach* Regesten str. 22 a 23.)

slušelo, nebyl na místě přítomen; r. 1227 se odebral do Syrie, odkud se teprve r. 1229 vrátil. Avšak nebyla při tom ještě příčina jiná?[17]) Snad biskup Kristián tušil budoucnost, snad v poslední chvíli se ještě pokoušel, aby Prusko zachránil missii a tím také říši Polské. Proti Prusům, jichž nájezdy nepřestávaly, bylo třeba hraničné stráže. Podle vzoru řádu Livonského r. 1228 Kristián a Konrád založili řád *rytířův Kristových proti Prusům:* milites Christi contra Prutenos. Novému řádu Konrád daroval území blíže hranic pruských v Mazovsku; od hradu v něm ležícího pochází název rytířů Dobřiňských. Z budoucích výbojů měl řád část vydati vévodovi, část podržeti sám, ovšem pod vrchní mocí jeho. Avšak první rytíři — s mistrem Brunem bylo jich počtem 15 — byli většinou, ne-li všichni, původu německého. Poláky poutaly tou dobou jich domácí sváry a spory úplně; jim se nedostávalo výbojnosti a rozpínavosti, které u Němcův ani za rozbrojů a válek v říši Německé nepřestávaly. Snad nesmíme hledati v založení nového řádu tolik, kolik bychom rádi našli: totiž aspoň tušení toho, co by se bylo mělo státi. Právě r. 1228 poslové řádu dleli v Polsku, roku toho Konrád, v té chvíli také pán Krakova a velký kníže polský, řádu Německému *daroval* již před tím slíbené *Chelminsko.* R. 1230, po návratu velmistrovu ze Syrie, přišlo poselstvo druhé. Konrád potvrdil darování Chelminska listinou novou, a biskup Kristián postoupil s jistými výhradami řádu svých statků v této krajině. Osud Pruska byl rozhodnut.

Smíme u Konráda předpokládati tolik krátkozraké štědrosti, že by byl Chelminsko daroval se všemi právy,

[17]) Sr. rozpravu *Fr. Zycha* Powolanie Krzyżaków do Polski v programmu gymnasia v Přemysli 1887.

odlučuje je tím úplně od říše Polské? V té věci, zdá se, řád nedosáhl tolik, kolik by si byl přál, Konrád se vrchní moci k té krajině přece nevzdal docela. Než co se Pruska týče, kníže sobě, svým nástupcům, říši Polské nevyhradil práv žádných. Práv ovšem k Prusku také říše Polská neměla; ale státy, šiřice své hranice, neptávají se tak po svých právech, jako po svých potřebách. Říše Polská v době svého úpadku neměla síly vyhověti svým potřebám udržeti si Pomořany, získati si v Prusku přístup k moři Baltickému. Když později, povznášejic se z úpadku, vrátila se k svému úkolu, dobyla si sice vrchní moci nad Pruskem, než v Prusku zůstal řád a po něm dědic jeho Hohenzollerové, Prusko zůstalo, čím se bylo stalo za panství řádu, zemí zgermanisovanou. Netoliko osud Pruska, ale z části též osud Polska byl předurčen v těchto letech, ve kterých řád Německý na dolní Vislu povolal kníže Konrád.

R. 1230 se na dolní Visle počíná bojovná práce rytířů Německých pod prvním mistrem krajovým Heřmanem Balke. Chelminsko bylo vpády Prusů zpustlo a musilo z části nově býti opanováno, neb Prusové v některých místech byli zůstali a se opevnili; s opanováním Chelminska se počíná ihned také německá kolonisace v této krajině. Potom r. 1233 zahájen výboj na půdě vlastně pruské, v Pomezanii. Když pak slyšíme, že r. 1237 výboj ještě nesáhá dále než k Frišskému limanu, je patrno, že se řád nestal pánem Pruska několika stkvělými, rychle po sobě následujícími bitvami. Po této slávě ostatek ani netoužil, postupuje cestou jinou, ale jistější. Kam vkročil, tam chtěl také zůstati; proto zakládány všude hned hrady i pevná města, a vyplňovány německými osadníky mezery v starém obyvatelstvu, které,

pokud nezůstalo přijavši křest, bylo vyhubeno a vypuzeno, neb ustupovalo do krajin ještě svobodných. Ovšem že toto již podrobené obyvatelstvo časem se bouřilo a zase se vracelo k staré víře, že z krajin ještě svobodných vpády se dály do krajin podmaněných. R. 1242—1243 rozšířilo se povstání skoro po všech krajinách již opanovaných. Vypravovati o těchto bojích nemíním. Uprostřed 13. století všecky krajiny od vlastních Prusův obydlené byly již pod panstvím řádu, vyjma Galindii na jihu a na severu při moři mezi obojím limanem Samland. V té době již stála města Toruň, Chelmno, Marienwerder, Elbink, Braunsberk.

Hned na počátku těchto bojů (1233) biskup Kristián se dostal do zajetí pohanských Prusů, ze kterého teprv po 5 letech vykoupen. Na svobodu se vrátil jako nepřítel řádu, kterému vyčítal — a bezpochyby právem — že se o jeho osvobození nestaral. Hlavní však příčina této nepřízně mezi biskupem a řádem, jakož i žalob od onoho na kurii papežskou vznášených byla jiná: Kristián by byl rád zaujal podobné postavení, jaké biskup Livonský měl v Livonsku, kde řád Mečový stál pod vrchní mocí jeho, kdežto řád Německý v Prusku nad sebou uznával jen císaře. A nedosti na tom: biskup Pruský měl se státi jedním z biskupů pruských, měl se spokojiti jednou ze čtyř dioecesí pruských. Tento plán řádu schvaloval také papež Innocenc IV. K nepřátelství konečně i to přispívalo, že se biskup Prusův ujímal proti útiskům řádu, jenž se staral více o jich podrobení než o jich obrácení. V nepřátelství s řádem, v nemilosti kurie, jež mu hrozila sesazením, nespokojí-li se jednou z dioecesí pruských, zemřel r. 1245 Kristián, muž lepšího osudu hodný.[18])

[18]) Co Millauer a po něm jiní o Slavkovi, třetím opatu Oseckém, potom »biskupu Pruském«, vypravují, zakládá se na pramenech více nebo méně nespolehlivých.

V boji s Prusy řád nestál sám. Za podrobení Pomezanie děkoval hlavně velké výpravě knížat polských r. 1234, na které svedena na řece Sirguně jediná opravdová bitva, o níž se v těchto letech dovídáme. Avšak knížata polští i v té době se zanášeli hlavně svými spory a musili se starati o sebe, nemohouce se věnovati úplně řádu, ani když povolání jeho nepřinášelo přece tolik prospěchu, kolik byl Konrád očekával. Mazovsko vždy trpělo vpády Prusův a při tom pustlo také z jiné příčiny: z polských krajin lidé poddaní pro těžké roboty jim od knížat ukládané často opouštěli domov a utíkali se k Prusům.

Bez podpory, netoliko z Polska, než také odjinud, řád sotva by se byl stal pánem Pruska. Od r. 1230 počínaje k rozkazu kurie v rozličných zemích neustále hlásán kříž proti pohanským Prusům; v jedné bulle papežské z r. 1232 výslovně se praví, že řád sám by nestačil. Hlásati kříž v těch letech bylo zvláště úlohou řádu Dominikánského, jako jinde, tak i *v Čechách a na Moravě*. Jako jinde, také u nás v závětech odkazy činěny na podporu křižáků, a pro ně sbírány příspěvky peněžité mezi živými. Také české zbraně a české peníze pomáhaly zakládati nový německý stát na Baltu. Pohanským Prusům od kurie ohlášena zároveň oekonomická válka: pod trestem exkommunikace nikdo jim neměl dodávati železa ani soli.

Hned při opanování Chelminska řád Německý byl podporován křižáky. Několik let později počínají se křížové výpravy knížat R. 1236 přišel Jindřich Míšenský, r. 1240 Ota Brunšvický, r. 1245 se dostavilo vojsko poslané od Fridricha Rakouského, r. 1255 v čele výpravy stojí král český *Přemysl Otakar II.*

Z krajin pruských, které uprostřed 13. století ještě zůstávaly svobodny, Galindie podrobena dříve; k podrobení *Samlandu* pomoc řádu přinesla výprava krále Českého.

Řád Německý velmi záhy byl uveden do zemí českých a nabyl v nich statků, far i kostelův. Těšil se přízni jak panovníků, tak i některých předních rodů, na př. pánů z Hradce: v tom se knížata čeští od jiných knížat říšských, v tom se šlechta česká od německé nelišili.[19]

Podnikaje tuto výpravu, mínil se však Přemysl Otakar zavděčiti přede vším kurii papežské. Jí se byl roku 1253 ke zvláštní oddanosti zavázal, na spolku s ní zakládá se potom politika jeho, jež se konečně přece neosvědčila, když kurie nechránila potom před rozkladem té říše česko-rakouské, kterou budovati byla pomáhala, pokud se jí bylo obávati nového povznesení rodu Staufského a znovuzřízení strany jemu oddané. Chystaje výpravu, král jistě byl ve shodě se svým předním rádcem, biskupem Brunem Olomouckým. Pobyt velmistra řádu Německého — byl to Poppo z Osterny — v Praze v září r. 1254, jakož i návštěva Anselma, biskupa Varmijského, na Moravě, bezpochyby s chystanou výpravou souvisely.

---

[19]) O dějinách řádu v Čechách jednali Millauer (1832) a potom (1863) přední novověký dějepisec řádu Jan Voigt (Geschichte der Ballei des Deutschen Ordens in Böhmen). Ani první ani druhý spis dnes již nestačí. Obstály by všecky nejstarší listiny darovací před diplomatickou kritikou? Ale dějiny řádu v Čechách nejsou předmětem naším. — Již před první výpravou Přemysla Otakara kommendy řádu v Čechách a v Moravě stály pod zvláštním zemským mistrem; dosti záhy se vyskytují v řádu též česká jména, ač dle řehole jeho rytíři měli bývati jen Němci rodem. Národnost nahrazovalo příslušenství k říši.

Podle příkladu Přemysla Otakara v zemích českých a rakouských mnozí přijali kříž, zvláště ze šlechty.[20] Z knížat německých připojiti se mínil Ota Braniborský, manžel sestry jeho. S králem se sešel ve Vratislavi o vánocích r. 1254. I z jiných končin německých křižáci spěchali k dolní Visle.

Příhodný čas k podobným výpravám býval v měsících zimních, kdy četná v Prusku jezera a močály zamrzly a postup vojska usnadnily. Přes zamrzlý liman Frišský nedlouho před tím — nevíme určitě kterého roku — řád byl podnikl výpravu proti Samům, která se však nezdařila. Samy řádu podrobit přicházel v zimě na počátku r 1255 král Český. Nelze pochybovati, že vojsko křižácké bylo vytáhlo napřed. Za ním spěchal král s velkou rychlostí. V Chelminsku jej uvítali biskupové pruští, velmistr Poppo i Burkard, budoucí správce nedobytého ještě Samlandu.

R. 1326 dokončil svou kroniku země pruské Petr z Dusburku, kněz řádu Německého. Více však než originál ve známost vešel německý překlad ve verších od vrstevníka Petrova Mikuláše Jerošína. Zde — u Petra a Mikuláše — najdeme podrobné vypravování o výpravě krále Českého, které později opakováno bylo od jiných. Avšak nemilosrdná kritika otřásla vírou také v tento pramen namítajíc, že za krátkého pobytu na severu tolik

[20]) Někteří jsou jmenováni jako svědkové v listině dané v Elbinku dne 17. ledna 1255 (z orig., chovaného v archivu Čartoryjských v Krakově, vydané r. 1882 v Preuss. Urkundenbuch I., 227—228), kterou se řádu od krále držení domů a statků ve všech zemích jeho potvrzuje. Jsou to zejména Vítek z Hradce, Vok (z Rosenberka?), Jaroš ze Slivna, purkrabě Pražský, Boreš z Oseka, Smil z Lichtenburka, Boček, předek pánů z Kunštátu, s bratřími, Smil z Bílkova a j.

Přemysl Otakar vykonati nemohl. Než kritika, zvláště připojí-li se k ní tendence, v tomto případě Českému králi nepříznivá, která se u dějepisců německých nejednou vyskytuje, jde dále, než by měla.[21]) Příliš daleko šla tvrdíc, že by byl Přemysl do Samlandu, vlastního bojiště, ani nepřišel, obmeziv se na návštěvu Chelminska. Podrobení Samův počalo se — tolik lze pokládati za jisté — za osobního účastenství králova. A právě tento počátek podařil se, jak se zdá, bez velkého krveprolití; ona část Samlandu, do které vojsko vkročilo nejdříve, poddala se bez dlouhého odporu. Ti, kdo se poddávali, přijímali křest od Bruna Olomouckého a biskupů pruských; přední dva, majíce za kmotry krále a markraběte, obdrželi po nich svá nová jména. Že by celý Samland takovým způsobem se poddal, očekávati se nemohlo, a proto k udržení té části, která již byla podrobena, a jako východisko dalšího výboje na řece Pregole založen hrad, jenž na počest krále-křižáka *Královskou Horou* (Mons regius) nazván.[22]) Vojsko, které bylo přišlo před králem, zůstalo nejspíše v Samlandu i po odchodu jeho; víme již, že na celý rok platíval slib křižáky zavazující. Pokoření celé krajiny se však ani toho roku (1255) ještě nepodařilo úplně.

Již 6. února nacházíme krále zase v zemi jeho, v Opavě; odtud odešel do Rakous. Když potom po velkonocích přišel do Prahy, byl od biskupa a duchovenstva se zvláštní slávou uvítán. České letopisy, které o výpravě jeho vypravují, nevzpomínají, jak bychom očekávali, českého mu-

---

[21]) Palacký II., 1 str. 26. Sr. též Köhler Entwicklung des Kriegswesens II., 5.

[22]) Byla to budova dřevěná. Zámek kamenný založen po dvou letech něco dále (*Beckherrn* Gesch. der Befestigungen von Königsberg. *Altpreuss. Monatsschrift* XXVII).

čeníka Vojtěcha, král sám v listu biskupu a kapitule Krakovské připisuje zdar výpravy přímluvě Stanislava, nového patrona polského, nedlouho před tím (1253) za svatého prohlášeného.

Zápas Prusů s řádem a jeho pomocníky byl beznadějný; společnost křesťanská již nikde ve svém středu pohanů netrpěla, a odpor proti kříži konečně všude vedl ke zkáze těch, kdo v čas před ním nesklonili šíje . . . A přece nelze se ubrániti soucitu s Prusy bojujícími za svobodu, za starou víru. Jest to týž soucit, který se probouzí ve Widukindovi, píšícím v 10. století na oslavu Sasův a králův z krve saské, když vypravuje o Slovanech »barbarech«, kteří pro drahou svobodu všecku bídu snášeti byli ochotni . . .

Jest pravda, že i mezi Prusy mnozí se podrobili bez boje nebo po krátkém odporu za výminek dosti výhodných; většinou však ti, kdo nezahynuli, teprv po tuhém zápase se poddávali novým pánům a neradi snášeli těžké jařmo jich panství. Rytíři Němečtí byli Prusům pánové tvrdí a krutí. I kdyby byl Petr z Dusburku jen pověst zaznamenal, i pověst by dala tušiti, jaké bylo ono panství a jaké ono poddanství . . . Jednoho času — tak vypravuje kronikář — Wolrad, velitel v hradě Lenzburku, seděl při hostině se šlechtici pruskými, svými hosty; tu někdo zhasil světlo, a hostitele před smrti zachránilo jen dobré jeho brnění. Útočník, když světlo rozžehnuto zase, se nenašel; hosté k otázce hostitelově odpověděli, buď on kdokoli, že zasluhuje smrt upálením. Nedlouho potom sezval Wolrad hosty zase; a tu výrok ten vykonán. Hosté spiti a potom spáleni i s hradem, jenž je hostil. Podobně byl naložil kdysi se svými slovanskými hosty markrabě Gero.

Petr z Dusburku klade onu událost do doby, kdy se chystalo velké povstání, jež r. 1260 jedním dnem — je to den sv. Matouše — ve všech krajinách pruských vzplanulo a panstvím řádu otřáslo. Část Prusů sice zůstávala věrnou a poslušnou, většinou se však odříkali jak víry křesťanské, tak panství rytířů Německých. Pod panstvím německým, nepozbývajíce své lásky k svobodě, přiučili se mnozí od svých pánův umění válečnému; to byli potom vůdcové při velkém povstání r. 1260, jako onen Jindřich Monte, kterého byli rytíři poslali na vychování do Magdeburka. Styk s řádem byl Prusům přinesl poddanství, ale také vyšší vzdělanost. A tak bylo druhé jich podrobení těžší prací než první. I mnohé hrady a pevná města řádem založená padla; některá, jako Elbink, jako Královec, podobala se místům při stoupající povodni vodou ještě nepokrytým. I do Chelminska povstalci zabíhali. Válka vedena s obou stran s velkou krutostí. Byla to válka rozhodná: běželo o trvání panství německého netoliko v Prusku, než také v Livonsku.

Úlohu, které nesplnilo ani Polsko ani Rusko, převzala *Litva.* Prusové a v Livonsku Lotyši i Semgalové jsou příbuzní Litvanův; avšak více než kmenové příbuzenství v té době hýbaly lidmi síly jiné. Litvané tušili, že dojde řada na ně, až panství německé pronikne úplně v krajinách přímořských. Ani od Polska ani od Ruska jim tak velké nebezpečenství nehrozilo. Ještě dříve, než Livonska úplně bylo dobyto, počaly se boje rytířův Livonských s Litvou. Avšak vyvrátiti mladé panství německé v Livonsku v samých počátcích Litva nedovedla. Rytíři, sesíleni křižáky, jali se pořádati výpravy do Litvy samé. Než r. 1236 křižáci a rytíři, vracejíce se z takové výpravy, utrpěli velkou porážku, při které mistr Livonský

Volquin i mnoho rytířův padlo. Mistr již před tím byl stál o splynutí řádu svého s Německým. Po jeho smrti toto přání stalo se skutkem. Ke pni řádu Německého se připojila vedle pruské nová větev livonská. Rytíři Livonští zaměnili svůj dosavadní kroj — bílý plášť s červeným křížem — řádovým krojem rytířův Německých, bílým pláštěm s křížem černým. V čele řádu celého zůstával jako dosud velmistr, pod ním řídil větev livonskou mistr Livonský. Na místo Volquinovo vstoupil Heřman Balke, pod jehož vedením výboj řádu v Prusku se byl počal.

Nelze pochybovati, že by konečně Litvu byl potkal týž osud jako Livonsko a Prusko, kdyby nebyl vznikl stát litevský, a kdyby Litva se nebyla otevřela víře křesťanské. Avšak ani jedno, ani druhé se nestalo dosti časně.

Mendog (Mindove) se pokoušel o sjednocení vlastní Litvy a zároveň o rozšíření svého panství na ruské půdě [23]) Když se při tom potkával s překážkami a s odporem, když jiní knížata, příbuzní jeho, se spojovali s křesťanskými sousedy, s Rusy v Haliči, s Němci v Livonsku, odhodlal se přijmouti víru křesťanskou, aby tím zabránil spolek křesťanských sousedů proti Litvě a proti sobě. Prostřednictvím řádu mělo se křesťanství rozšířiti do Litvy. Rád uvítal papež Mendoga mezi panovníky křesťanskými

---

[23]) Běželo o povznesení moci jednoho — velkého — knížete nad ostatní knížata. — Již v 2. polovici 13. století se počínají styky přátelské i nepřátelské Litvy se zeměmi ruskými a také výboje její na půdě ruské, nejdříve v Černé Rusi. Později výboje tyto usnadněny byly tím, že Rusko současně seslabováno bylo útoky tatarskými. (*Jul. Latkowski* Mendog. Krak 1892. Zvláštní otisk ze spisův Akademie. I tato nejnovější práce ukazuje, jak málo jistého o nejstarších dějinách litevských víme.)

(1251). V těchto krajinách, kde dosud trval zápas kříže s pohanstvím, pretense císařů se setkávají s pretensemi stolice apoštolské. Tato již dříve si byla přiřkla vrchní moc nad Pruskem a Livonskem. Také nový stát litevský měl státi pod ochranou a svrchovaností sv. Petra. Jméno královské přijal Mendog od papeže Innoncence IV.[24]) R. 1253 korunován byl z rozkazu jeho od Heidenreicha, biskupa Chelminského; mistr Livonský Ondřej byl při slavnosti korunovační jeho hostem ... A ježto kurie v těch letech také Polsko prohlašovala za stát pod její svrchovaností stojící, výslovně při tom rušíc podobné nároky říše Německé, ježto z toho, že koruna sv. Štěpána byla darem papežským, podobný odvozován byl poměr k říši Uherské, a když Daniel Haličský za korunu a za pomoc, které od západního křesťanstva proti Tatarům dojíti doufal, sliboval připojiti se k církvi západní[25]): panství sv. Petra se rozkládalo ve východní Evropě od Adrie k Baltu.

Obrácení Mendogovo neznamená ještě obrácení všech kmenův litevských. I u nich zápas s křesťanstvím měl ještě dlouho potrvati. Nejdéle a nejurputněji pohanství se udržovalo u Žmudinův. Žmuď[26]) nestála v poslušenství nového krále a pokračovala v nepřátelství se sousedním

[24]) ... regnum Luthawie ... in ius et proprietatem beati Petri suscipimus, dí ve své bulle papež Innocenc IV. Také nově založené biskupství Litevské postaveno přímo pod stolici papežskou, ač arcibiskup Rižský se snažil, aby připojeno bylo k jeho arcidioecesi.

[25]) I s jinými knížaty ruskými papež jednal o sjednocení církevní.

[26]) Část Žmudi byl Mendog daroval řádu; ale tato, jak se zdá, se proti panství řádu bránila. Tak dávné jsou snahy řádu po získání Žmudi.

Livonskem, kdežto Mendog s řádem míval styky přátelské.[27] R. 1260, dne 13. července, padl v bitvě u jezera Durbského mistr Livonský Konrád, a s ním 150 rytířů. Na bojišti samém počalo se povstání Kuronců, kteří, s rytíři do pole vytáhše, tyto zradili, kdežto Semgalové již před tím jim byli poslušenství vypověděli. A tak skoro současně vypuklo povstání v Livonsku i v Prusku. Porážka dne 13. července — také Prušti rytíři se svými poddanými v této bitvě bojovali — otřásla panstvím německým v obou zemích. Dlouho trvalo, nežli se tu i tam zase upevnilo. V Livonsku Lotyši a Livové zůstávali již svým pánům věrni: než Kuronci setrvali v odporu do r. 1266, Semgalové pak podrobivše se povstali podruhé a vzdorovali potom ještě několik let.

Uprostřed století 13. v zemích českých a sousedních hlásán kříž proti Prusům, proti Tatarům a od r. 1255 také *proti Litvanům.* Hlásati kříž proti Prusům zůstávalo, jako dotud, povinností Dominikánův, sbírati křižáky proti Litvanům mělo býti starostí Františkánů, na prvním místě českého Františkána bratra Bartoloměje, na něhož tuto úlohu vznesl papež Alexander IV. v Čechách a na Moravě, v Rakousku i Polsku.[28])

Kdo jsou však ti Litvané, proti kterým měl kříž býti hlásán? Nemohl tím býti míněn křesťanský a katolický král Litvy. Litvany, proti kterým r. 1255 kříž vyhlášen, rozuměni byli nejspíše *Jatvězi,* příbuzní vlastních

---

[27]) S Danielem Haličským umluven mír teprve r. 1255, ale nepotrval dlouho. Daniel jeví se nám v té době jako soupeř Mendogův. Běží o krajiny ruské v sousedství Litvy a Haliče. Halič byla při tom podporována Tatary.

[28]) K následujícímu viz moje pojednání o druhé křížové výpravě Přemysla Otakara v Čas. Matice Mor. 1891.

Litvanův, jeden z kmenů litevských, kteří také v listě papežském r. 1255 výslovně se jmenují.[29]

Mazovsko mělo nepokojné sousedy, na severu Prusy, na východě Jatvěhy. Když řád rytířský knížetem Konrádem a biskupem Kristiánem založený po krátkém trvání zanikl, mistr Bruno a několik členů, kteří nechtěli jako jich spolubratři připojiti se k řádu Německému, ozazeni jsou v Drohyčíně v Podleší, v krajině Jatvěhům odňaté. O podrobení svobodných Jatvěhův se potom polští knížata pokoušeli, při čemž se jim dostávalo pomoci od Rusů haličských. Již r. 1246 setkáváme se s Jindřichem z řádu Dominikánského, biskupem Jatvěžským, zatím ještě — in partibus infidelium. Několik let později (1253), když knížata Kazimír Kujavský a Boleslav Krakovský ohlásili papeži, že by Jatvězi dobrovolně chtěli přijmouti křest, budou-li vzati od řečených knížat pod jich ochranu a panství, Innocenc IV. vyžádané k tomu dovolení udělil a vedle toho knížatům také povolil, aby sobě podrobili Galindii, krajinu pruskou dosud svobodnou. Avšak, co knížata byli ohlásili, se nesplnilo, a proto ruskopolské výpravy proti Jatvěhům nepřestaly. Proti nim hlásán od r. 1255 začínaje kříž také v zemích českých.

Německý řád byl povolán do Pruska od Konráda Mazovského; počínaje své výboje, byl výdatně podporován od knížat polských; vítězství na Sirguně (1233) bylo vítězství zbraní polských Potom knížata polští se věnovali hlavně vnitřním sporům a svárům. Bez pomoci i bez překážky od nich — knížata Pomořanská vyjímaje — pokračoval řád ve svých výbojích; k úplnému podmanění Pruska již nemnoho zbývalo . . . S knížaty pol-

[29]) V té době Jatvězi byli nepřáteli jak Polska, tak Litvy stojící pod vládou křesťana Mendcga.

skými se sice dostavily druhdy neshody mezi sousedy ve středověku obyčejné; většího dosahu však neměly. Teprve když papež Innocenc IV. jim přiřkl Galindii a území Jatvěhův, počínal se první vážný spor. Řád pokládal výboje v těch stranách za svůj monopol; tak vykládal listiny papežské i císařské, jichž se mu bylo před tím dostalo. Aby předešel Poláky, opanoval Galindii sám; a papež, co se stalo, schválil. O Jatvěhy se však dohodli Daniel Haličský a Zemovit Mazovský s řádem, který sobě vyhradil severní část území od nich obývaného (1254).

Věci právě vypravované se opakovaly. Nástupce Innocence IV. Alexander IV. (1254—1261) na novo přiřkl na prosbu Kazimíra Kujavského jemu Jatvěhy, ano i Galindii (1257).

Pro Jatvěhy mělo býti založeno nové biskupství, a biskupem se měl státi bratr Bartoloměj, jenž se chystal r. 1257 křižáky také v zemích českých sebrané do Polska povolati. Než v srpnu r. 1257 Kazimír Kujavský a Zemovit Mazovský se s řádem opět dohodli tím způsobem, že starší smlouvy o Galindii a zemi Jatvěhův zase se pokládati mohly za platné. S žárlivostí byl pozoroval řád, že se v knížatech polských probouzí žádost po výbojích, i dosáhl toho, že stejnou dobou, kdy on sám se s nimi smluvil, hlásání kříže proti Jatvěhům v krajiných polských a českých na rozkaz papežův zastaveno, a že země tyto prohlášeny za zvláště k tomu určené, by odtud pomoc řádu Německému v Prusku a Livonsku přicházela. R. 1258 také hlásání kříže proti Tatarům obmezeno, aby prý řádu, jenž se v těchto letech těšil úplné milosti papežově, nějak nebylo na újmu. To připomenul r. 1260 Alexander IV. také králi

Českému, když se chystala výprava křížová na pomoc Polsku proti Tatarům pod vedením markraběte Braniborského. Roku následujícího (1261) křižáci v Polsku proti Tatarům sebraní se měli dle rozkazu kurie obrátiti proti bouřícím se Prusům.

Bez cizí pomoci na sebe odkázané Polsko trpělo v těch letech vpády Jatvěhův a Tatarův i válkami svých knížat mezi sebou. Nic neprospěla r. 1260 Zemovitovi Mazovskému nová smlouva s řádem, zavazující obě strany ke vzájemné pomoci proti Jatvěhům, nic neprospělo vyzvání papežovo k řádu, aby Polsku proti Tatarům pomáhal. Již se počínalo ono povstání, které by řádu i při lepší vůli, než u něho lze předpokládati, nebylo dovolilo starati se o »hořící dům sousední.«[30])

Za povstání v Prusku a Livonsku bylo zase zvláštní povinností Dominikánův, jako jinde, tak i v zemích českých hlásati kříž ve prospěch řádu; když pak povstání potrvalo, připadl týž úkol také řádům jiným. Zase v Čechách sbírány peníze a pamatováno v odkazech na podporu křižákův. R. 1262 Petr z Rosenberka určil v závěti summu peněz tomu, kdo by se »pro spásu duše jeho« vypravil proti Prusům. Nástupce Alexandrův papež Urban IV. v listopadu r. 1261 ustanovil biskupa Anselma Varmijského za legáta, aby se staral o podporu řádu v zemích polských, českých i rakouských. Jej nalézáme v Praze v prosinci téhož roku při slavné korunovaci Přemysla Otakara, s ním se setkáváme v Čechách a na Moravě r. 1262 a potom zase r. 1263. Ke králi Českému se byl obrátil s přímluvou, by se řádu ujal, Alexandr IV. nedlouho před svou smrtí († 25. května 1261).

---

[30]) Obrazu toho užil ve své bulle Alexander IV.

Kdy a proti komu Přemysl Otakar po druhé vzal znamení kříže na sebe, nevíme určitě. Nejspíše zněl slib králův nejdříve neurčitě, že podnikne výpravu na obranu věrných křesťanův proti pohanům a »jiným nevěrným«. Pohany mohli rozuměni býti Jatvězi a Tataři. »nevěrnými« schismatikové, Rusové. Naděje Innocence IV., že uvede východní Evropu v lůno církve katolické, se neplnila. Daniel Haličský, nedocházeje té pomoci, kterou očekával, odvrátil se zase od církve západní.

R. 1257 Alexandr IV. Daniele důtklivě napomínal, aby sliby dané splnil, hroze, že sice biskupové Vratislavský a Olomoucký zakročí proti němu tresty církevními, a papež sám že na pomoc si přibéře »rámě světské«, t. j. že vyzve některého panovníka sobě oddaného k výpravě válečné proti němu. Hned potom bratr Bartoloměj jal se hlásati kříž proti Litvanům, Jatvěhům, proti *Rusům* »i jiným pohanům a *schismatikům*«; a tehdá to snad bylo, že Přemysl Otakar podruhé přijal kříž. Náležel Daniel již dříve k nepřátelům jeho jako spojenec krále Uherského Bely; několik let před tím on i Boleslav Krakovský byli nepřátelsky vtrhli do Opavska. S Boleslavem se potom Přemysl smířil (1255), slibuje jemu ochranu proti »schismatikům a pohanům«. Tehdá to bylo, že král Český v náhradu za vpád do Opavska obdržel z Krakova darem rámě sv. Stanislava, »drahocennější nad zlato a drahé kamení«.[31]) Smiřuje se s Boleslavem, Přemysl Otakar vyslovoval přání, by všecka knížata polská připoutal sobě svazkem přátelství. Než přání toto se ne-

[31]) List králův ze dne 19. července 1255 v Kodeksu Katedry Krakowskiej (vyd. Piekosiński) I, 44. V Emlerových Reg. č. 60. a 71.

splnilo. Boleslav zůstal přítelem Danielovým, a r. 1260 zase oba pomáhali Uhrům proti králi Českému.

R. 1261 papež Alexander Přemyslu Otakarovi připomenul slib, kterým se byl zavázal, i dal mu určitý obsah a směr — *proti Prusům.* Vyzvání jeho znělo, by král Český »bratřím německého hospitálu Panny Marie« bez prodlení přispěl na pomoc... Jaká byla odpověď, nevíme; snad se Alexandr IV. již žádné nedočkal. Nástupce jeho Urban IV., jenž vedle Pruska na Polsko nezapomínal docela, po několika málo letech (1264) Přemysla Otakara vyzval k výpravě proti schismatickým Rusům a *Litvanům.* Knížata haličtí byli v těch letech spojenci a služebníci Tatarův, s nimi na plen zajíždějíce do Polska, Litva pak již nebyla katolickým královstvím stojícím pod ochranou stolice apoštolské.

Porážka u jezera Durbského byla otřásla panstvím řádu na Baltu, a tu i Mendog se přidružil k jeho nepřátelům a snad se také vrátil zároveň k úctě starých bohův.[32] Po zavraždění jeho (1263) Litva se dostala pod vládu panovníka pohanského, dosavadního knížete žmuďského Trojnata. Avšak tím ještě nenastalo pohanství vítězství úplné. Mendoga přežil nejstarší syn (mladší zavražděni s otcem) Vojšelg, křesťan. Pohanství v Litvě mohlo ustoupiti buď latinskému, buď řeckému vyznání; k tomuto se znaly ruské krajiny říše Litevské, k tomu se přiznal Vojšelg — snad ještě dříve, než otec se stal

---

[32]) Míněním, že Mendog se křesťanské víry zase odřekl, otřásl J. Latkowski, ale úplně ho nevyvrátil. Záleží na kritice pramenův; Latkowski jich nevykládá nepředpojatě. Než jeden z jeho důvodů má váhu: byl by papež Kliment IV. (v bulle z r. 1268) nazval apostatu mužem »clare memorie, qui fuit a quibusdam perditionis filiis crudeliter interfectus?«

křesťanem a katolikem. Křest Mendogův znamená zároveň vítězství církve katolické nad pravoslavím, ovšem v době, kdy toto bylo tím seslabeno, že Rusko se dostalo pod panství tatarské, a kdy se mezi Rusy samými objevovala náklonnost k unii církevní. Vojšelg neměl následovati po otci, nýbrž jeden ze synů jeho stejného s ním vyznání, kteří potom zároveň s ním zavražděni. Z kláštera pravoslavného, kam se byl již za otce uchýlil, vyšel, aby klesající křesťanství v Litvě zachránil. Zvítěziv odevzdal Litvu jinému knížeti, knížeti národnosti ruské a církve východní, Švarnovi, synu Daniela Haličského, svatu svému, jenž potom vládl až do r. 1267 neb 1268. Bylo to r. 1264, nejspíše, kdy po pádu Mendoga vládl ještě Trojnat a tím vítězství kynulo pohanství, anebo když na místo jeho byl již vstoupil kníže pravoslavný, schismatik, že Urban IV. vyzýval krále Českého k výpravě křížové, nabízeje mu odměnu: krajiny, které by obrátil na víru křesťanskou nebo kterých by dobyl proti Rusům a Litvanům, měl i se svými nástupci podržeti pod svou vrchní mocí.[33]). Avšak ani Urban (zemřel v říjnu 1264) se nedočkal výpravy krále Českého.

Mezi tím trvalo povstání v Prusku. Nejhůře se dařilo řádu r. 1264. V zimě 1265—1266 přispěl mu na pomoc s křižáky vévoda Brunšvický a lantkrabě Durynský, než bez prospěchu, když mimo nadání přestal mráz a nastalo teplejší počasí. V následující zimě (1266—1267) dostavil se markrabě Ota Braniborský,

[33]) Nos... apostolica autoritate tibi concedimus, ut terrae Ruthenorum et Lithuanorum, quas per ministerium tuum ad christianam fidem... converti vel per te expugnari contigerit... collocatis in eis christianis fidelibus in tuo et heredum tuorum dominio perpetuo debeant permanere.

na počátku r. 1268 konečně přišel *král Český Přemysl Otakar.*

Od r. 1264 o chystané výpravě nic neslyšíme. R. 1267 se král rozhodl — nejspíše dle přání kurie — přispěti na pomoc řádu. Než boj s Prusy měl býti jen jakousi episodou této výpravy; *za vlastní a poslední cíl její vybral si král — Litvu.* Přemysl Otakar mínil užiti svolení, jež byl r. 1264 od Urbana IV. k výbojům obdržel, vyhlídnuv si Galindii a Jatvěžsko, země, ke kterým se byl, jak víme, proti knížatům polským řád Německý přihlásil, a což více — *Litvu* samu. Již papež Urban byl ustanovil, že výprava krále Českého nemá býti v ničem na úkor právům řádu. S ním bylo tedy třeba napřed se dohodnouti, což se stalo smlouvou uzavřenou s plnomocníky jeho v Praze v září 1267. V ní král uznal právo řádu k těm krajinám pruským, které řád byl držel již před povstáním. K pokoření jich sliboval přispěti, maje sám za to od řádu podporován býti při dobývání Galindie, Jatvěžska — jich se tedy řád sám vzdával — i *Litvy*; jenže slib od řádu učiněn byl s opatrnou výhradou: »pokud jemu lze bude«.

Litva tedy (povězme to ještě jednou) byla hlavním a posledním cílem chystané výpravy; v oněch vzdálených krajinách mínil Přemysl Otakar založiti takořka druhou říši Českou.[34]) Ale jaké byly při tom konečné a poslední záměry jeho? Mínilť nejspíše (jistoty nemáme žádné) výboje, na které mu naděje kynula, přenésti na knížata polská,[35]) než tak, aby je drželi pod vrchní moc

---

[34]) Palacký pochybuje o pravdě úmyslu jeho, založiti na Litvě »severní nějakou říši Českou«.

[35]) Mínění takové vyslovil Dudík.

jeho.[36]) Že Litva, Galindie, Jatvěžsko měly budoucně zůstávati ve spojení s říší Českou, o tom svědčí úmysl králův, podříditi je v církevním ohledu Olomouci. Mělať se Olomouc státi sídlem arcibiskupa se suffragany v oněch krajinách, které král Český víře křesťanské, církvi katolické a svému panství získati doufal.[37]) Avšak biskupství Olomoucké nemohlo býti na arcibiskupství povýšeno a tím od Mohuče odpoutáno než se svolením a s pomocí (neb bylo předvídati tuhý odpor od biskupů německých) stolice papežské. Již proto bylo třeba dohodnouti se o to s kurií. Přednášeje Klimentovi IV. své přání, Přemysl Otakar připomenul, že Morava již jednou v dávném čase sídlem arcibiskupským byla; k tomu připojil přání, aby od kurie byl ustanoven za nejvyššího velitele všem, kdo by zároveň s ním pod křížem do Pruska vytáhli.

Nevyčkav konce, jaký vezme jednání s dvorem papežským, Přemysl Otakar a biskup Bruno — neb i on byl kříž přijal — na samém konci r. 1267 spěchali na dolní Vislu; i tu třeba za to míti, že vojsko sebrané ve všech zemích králových (Rakušany a Štýřany vedl Ota z Lichtenštejna) bylo vytáhlo před ním. Než výprava skončila se mimo očekávání rychle a nekrvavě. Když část vojska u Toruně byla přes zamrzlou Vislu přešla, nastal náhlý rozjih; když pak ti, kdo již byli na druhé straně, k rozkazu královu se vraceli, led se pod nimi lámal, a nejeden z nich zahynul. Neočekávaná změna povětrnosti

---

[36]) Později uslyšíme, že král Jan vzdálené Mazovsko takovým způsobem připojil k panství svému.

[37]) Mínění, že v Olomouci mělo býti zřízeno arcibiskupství pro Čechy a Moravu nebo dokonce pro všecky země, kterými tehdy (byly to mimo Čechy a Moravu také Rakousy a Štýrsko) král vládl, zakládá se na nesprávném výkladu pramenů.

byla překážela také při výpravě v zimě r. 1265—1266 a stačila by k vysvětlení, proč na počátku r. 1268 vojsko dále netáhlo. Možná ostatek, že aspoň část jeho, totiž ti, kdo vázáni byli slibem křižáckým, setrvali a potom rytířům proti Prusům pomáhali. Krále však nacházíme již 16. února zase v Praze. Změna povětrnosti tento rychlý návrat jeho přece nedostatečně vysvětluje. Kdož ví, zdali Přemysl Otakar, odcházeje k vojsku, již napřed neměl vědomosti, že záměry jeho při kurii Římské nedojdou toho přijetí, které očekával, čímž celá výprava pro něho pozbývala významu! Že se jednání s kurií nezdařilo, o tom nás poučují listy papežské, které do Prahy doneseny byly asi tou dobou, kdy král se vracel.

Kliment IV. sice obnovil dovolení svého předchůdce Urbana, aby král Český výboje své podržel, ale stalo se to s rozličnými výhradami. Litvě je vedle toho věnována listina zvláštní, na ni se — sotva by byl jiný výklad správný — ono všeobecné dovolení papežovo, ve kterém se žádná země výslovně neklade, nevztahuje.

V Litvě mělo býti Přemyslu Otakarovi volno trůn někdy Mendogův obnoviti a na něm posaditi osobu pravověrnou a církvi Římské oddanou (křesťan východní církve tím vyloučen). O nějaké vrchní moci krále Českého nad obnoveným královstvím Litevským papež se nezmiňuje, nýbrž připomíná, že Mendog byl přijal korunu od apoštolské stolice; pod její mocí mělo tedy také obnovené království Litevské setrvati. Kurie se práv, k nimž se jednou přihlásila neb kterých nabyla, nikdy nevzdávala: to náleželo k pevným pravidlům její politiky. Ani tu neminila svých práv přenechati králi Českému. K povýšení biskupství Olomouckého Kliment nesvoloval, jen Galindii a Jatvěžsko — o Litvě se v listu papežském k Brunov

zachovává výmluvné mlčení — měl biskup Olomoucký po jich dobytí *prozatím* pod svou duchovní správou podržeti až do konečného rozhodnutí stolice papežské. Ani poslední žádosti králově papež nevyhověl. Místo rozkazu jen radu vyslovil křižákům, aby ho za vrchního velitele přijali.[38]) Odpověďmi Klimenta IV. z konce ledna 1268 počíná se nevděk kurie k Přemyslu Otakarovi II.[39])

---

[38]) Emler č. 44 a 45. Perlbach č. 138 a 208.

[39]) Ohlas plánů pojících se k druhé výpravě Otakarově dosti patrně se ozývá v české Alexandreidě, tam kde básník prosí Boha, by Čechům dal krále, jako byl Alexander; ten že by na víru obrátil Litvu i Tatary, Besermany, Prusy i »nepotvrzené« Rusy. K tomu místu bude třeba přihlížeti při otázce, kdy byla česká Alex. složena. Srovn. též Pervolf III, 1 str. 25.

II. Poslední dva Přemyslovci. — Jízdy krále Jana na Litvu. — Karel IV.

Přemysl Otakar za své druhé výpravy řádu nepřispěl osobním bojem s Prusy, ale tím, že sprostředkoval smíření s nebezpečným sousedem. V té době, kdy Německý řád počal dobývati Pruska, v sousedních *Pomořanech* vládl *Svatopluk* se sídlem v Kdansku; dva mladší bratři Sambor a Ratibor měli úděly pod jeho vrchní mocí. R. 1234 ve spolku s knížaty polskými Svatopluk i Sambor bojovali ve vítězné bitvě na Sirguně řece. Pomáhal tedy také on zakládati panství německé na dolní Visle. Než za nedlouho se přátelství jeho k řádu zkalilo. Tušil snad nebezpečenství, které od nového souseda nastávalo vlastní zemi jeho?

Za prvního velkého povstání Prusů (1242—1243) Svatopluk sáhl ke zbrani a neostýchal se spolku s povstalci. Než řádu proti němu pomáhali knížata polští i křižáci, církev hrozila klatbou, štěstí válečné mu nepřálo. R. 1253 uzavřen mír, jenž potom potrval také za druhého ještě většího povstání Prusův. R. 1266 zemřel Svatopluk. Na jeho místo vstoupil *Mestvín*, jenž jako někdy otec proti řádu byl hotov ke spolku s povstalými Prusy. Tohoto nebezpečenství zbaven řád skrze krále Českého; jeho prostřednictvím uzavřen mír, když dne 3. ledna 1268 v Chelmíně Přemysl Otakar a Mestvín setkali se osobně.

Řád mohl se bez překážky věnovati své krvavé práci v Prusku docela. Na domácí obyvatelstvo při jeho druhém podrobení uvalena tužší poroba než před tím; kde zřidlo, přibylo půdy kolonisaci německé... Vedle toho řád pokoušel se také o nové výboje za hranicemi vlastního Pruska. *Jatvěhové* zůstávali svobodni a zabíhali, pokud povstání trvalo, do Pruska, až i do Chelminska. Podrobení jich skrze Otakara bylo by zbavilo řád nepohodlných sousedův. Když povstání přestalo, počaly se se r. 1278 výpravy řádu samého proti Jatvěhům, ve kterých v cizím území páleno, pustošeno a vražděno. Takové výpravy podnikli též Prusové, řádu poslušní; a takovým způsobem i Jatvěhové navštěvovali krajiny pruské. Po několika letech tyto návštěvy přestávají, a výpravy proti Jatvěhům nabývají jiné povahy; již běží o trvalý výboj. Kolem r. 1283 ke krajinám stojícím pod panstvím řádu přibývá Sudavsko, t. j. severní Jatvěžsko, jako Galindie a jiné teprv v těchto letech trvale opanované pohraničné krajiny — zpustlé a téměř liduprázdné; domácí obyvatelstvo, pokud se poddalo, převedeno do krajin pruských již dříve podrobených, pokud se poddati nechtělo, vystěhovalo se do Litvy. Boj s Litvou trval dále...

Po dobytí Sudavska a jiných krajin pohraničních nabylo Prusko těch hranic, které potom podrželo. Na západ od Visly v 14. století přibylo »západní Prusko«. Jsou to polské Pomořany.

Vévodové Pomořanští vedou si podobně jako jiní knížata slovanští v sousedství německém; důsledné politiky nemají. Ostatek bylo i zde jich postavení nesnadné. O Svatoplukovi, jenž za prvního povstání pruského byl nebezpečným nepřítelem řádu, vypravuje kronikář 14. století, že umíraje napomínal syny, by s rytíři žili

v míru a přátelství. Možná, že zpráva nezakládá se na pravdě, ale pravdou jest, že, když se počalo druhé povstání, tiše seděl. Bystrozrak, jenž předvídá budoucnost, jemu pro jeho počáteční odpor proti řádu připisují novější dějepisci. Prameny vypravují jen o sporech hraničních, z nichž ono nepřátelství vzniklo. Spíše u Mestvína předpokládati smíme nechuť proti Němcům a snahu zachovati Pomořany živlu slovanskému, zvláště od té doby, co spolek s Němci — ne s řádem, ale s knížaty braniborskými — špatně se mu vydařil.

Za pomoc, kterou od nich očekával proti bratru Vratislavovi, jenž držel úděl se sídlem v Kdansku, byl hotov zaplatiti cenu velmi značnou, prohlásiv smlouvou z r. 1269 Pomořany za léno braniborské. R. 1271 Vratislav pomocí Braniborska přemožen a vypuzen, ale ti, kdo přispěli na pomoc, chtěli Kdansko podržeti pro sebe. Markrabové Braniboršti všude šířili své panství na úkor svých sousedův. Od západních Pomořan na Odře odtrhli marku na Ukře, od Velkopolska krajiny za Odrou, mezi Vartou a Notečí, pozdější *Novou Marku*. Smlouva s Mestvínem, kdyby rod knížecí v Pomořanech vyhasl, jim otvírala naději na přírůstek nesmírné ceny, na přístup k moři a Visle . . . Svár knížat jim zjednal již Kdansko . . . V té chvíli přilnul však Mestvín úplně k Polsku. Pomocí Boleslava Velkopolského zmocnil se Kdanska (r. 1272). Když potom také Sambor vypuzen — němečtí rytíři v jeho službách stojící utekli se do Prus — a jiný údělný kníže zemřel, celé Pomořany sjednoceny pod vládou jediného knížete, posledního svého rodu. Nemaje potomka, Mestvín za budoucího dědice a již za živobytí svého za spoluvládce r. 1272 ustanovil *Přemyslava*, nástupce Boleslavova.

Mestvín zemřel r. 1294. Přemyslav Velkopolský při své korunovaci — korunovati se dal se svolením stolice papežské — přijal také název vévody Pomořanského a uvázal se v dědictví po něm (1295). Po jeho brzké smrti — za původce jeho zavraždění (1296) mnohým platili markrabové Braniborští — následoval také v Pomořanech Vladislav přijmím Lokétek. Avšak když za nedlouho, jako před tím v Krakovsku, tak i ve Velkopolsku ustoupiti musil Václavu Českému, také Pomořany připadly tomuto králi. Říše Přemysla Otakara kdysi byla sáhala na jihu až k Adrii; panství syna jeho dotýkalo se na severu Baltu.

Žádnému z Přemyslovců nepřipadlo ve světě tak stkvělé postavení jako *Václavu II.* Jsa králem Českým a markrabětem Moravským, držel jako říšský vikář a později v zástavě také Míšeň, o kterou již někteří z předchůdců jeho byli stáli, ne bez naděje, že ji získá trvale. Vládl v Krakově i ve Hnězdně; zde r. 1300 koruna Přemyslavova ozdobila jeho skráně. Jako tento zval se králem Polským a vévodou Pomořanským. Syn jeho v chlapeckém věku byl povolán na trůn uherský; jednou měl vládnouti v říši od Baltu k Adrii se prostírající . . . A přece již vrstevníkům nápadný byl odpor mezi mocným postavením, jež ve světě zaujímal, a osobní jeho slabostí a rozmařilostí. Dante, setkávaje se v očistci (Purg. VII.) s Přemyslem Otakarem, hanou syna chválí otce, který prý již v plenkách mužnější[1]) byl než onen v dospělosti. Než zdá se, že to byla nestatečnost více tělesná než duševní. Václav, jenž před bleskem a hromem skrýval se v dutém oltáři, nechvěl se před

[1]) Blokša Dante a Čechy v Čas. Mat. Mor. 1894. Srovn. k tomu Český Čas. Hist. I., 56.

papežem Bonifacem VIII.; bez jeho dovolení přijal korunu polskou a proti jeho vůli nepřestával se zváti králem Polským. Co se nepodařilo nejznamenitějšímu Piastovci Boleslavu Chrabrému, připadlo takořka samo sebou tomuto chabému Přemyslovci: vzniklať konečně říše českopolská, ne bez vyhlídky, že v budoucnosti potrvá.

Znamenití panovníci a státníci vynikají nejen tím, co vykonali, ale i tím, co chystali, oč se snažili, i když, oč stáli, se nepodařilo neb neudrželo. Do historie náleží i skutek i plán: v tomto se často ukazuje budoucnost, v něm velký muž vyniká nad svou přítomnost neb ji předbíhá. Říše Přemysla Otakara se podobá pozdějšímu Rakousku, t. j. západní polovici velkého mocnářství, jaké bylo před nynějším dualistickým zřízením a roztržením jeho. Pádem královým rozbito ono první Rakousko, jež se v dějinách vyskytlo, na kusy . . . A jestliže pravda, že Přemysl Otakar v posledních letech svých stál o korunu německou a tím i císařskou, [2]) volbou Rudolfovou ovšem utrpěl porážku ještě dříve, než klesl na poli válečném; ale i v té snaze se objevuje budoucnost, ve které, od

[2]) Co J. Pekař svým pojednáním O kandidaturách Přemysla Otakara (Čas. Mat. Mor. 1893) tvrdí a hájí, potvrzují později nalezené prameny (Bresslau Zur Vorgeschichte der Wahl Rudolfs von Habsburg v Mitt. des Inst. für öster Geschichtsf. 1894). Než, podle dosud známých pramenů soudě, Přemysl Otakar u knížat německých o zvolení se zjevně neucházel, nejspíše proto, že kurie k jeho kandidatuře konečně přece nesvolila. Byl by musil vystoupiti svou kandidaturou proti kurii a státi se (Jindřich z Isernie si toho přál) Ghibellinem. — Co se týče styků s knížaty polskými srovn. Th. Loeschke Die Politik K. Ottokars gegenüber Schlesien und Polen (Zeitschrift des Vereins für Gesch. und Altert. Schlesiens XX.).

Karla IV. a potom zase od Ferdinanda I. začínaje, v králi Českém, nejmocnějším knížeti říšském, spatřujeme zároveň hlavu její. Zevnější politika Přemyslovců zakládá se především na tom, že jsou knížaty říšskými, a již proto Přemysl Otakar, stav se nejmocnějším knížetem říše, nemohl než státi o její korunu. Avšak právě proto, že byl nejmocnějším z knížat, ani kurie mu té koruny nepřála, ani knížata němečtí k volbě jeho nebyli ochotni.

Než Přemysl Otakar jest více než kníže říšský. Jeho politika se obrací zároveň k východu. Podnikaje prvou výpravu do Prus, vede si jako jiná knížata říšská, chystaje se k druhé, má své vlastní cíle a plány. Již v listě daném hned po oné (1254) biskupu Krakovskému vyslovil král přání, aby *všichni* knížata polští přilnuli k němu svazkem přátelským. To zůstávalo i potom snahou jeho. A poněvadž v takových svazcích převaha náležívá mocnějším, lze říci, že král Český stál o jakousi hegemonii nad knížaty polskými. Nejdříve a nejúplněji k němu přilnuli Piastovci slezští, kteří sebe a svou zemi tak rychle a důkladně poněmčovali.[3]) Z vlastních knížat polských i roku 1271 nejmocnější, Boleslav Malopolský a Boleslav Velkopolský, stáli na straně uherské, na straně české však jen nepatrnější z větve mazovské. A větvi té nejspíše by byly připadly výboje, na které Přemysl Otakar při druhé křížové výpravě pomýšlel. I v těchto plánech by se, století napřed, ohlašovala budoucí unie Polsky s Litvou... Než cíle své východní politiky se Přemysl Otakar ani potom nevzdával a před pádem svým se jemu značně přiblížil.

---

[3]) Pervolf (II. 29) podotýká, že poněmčilé Slezsko tíhlo k poněmčilým Čechám.

O Slezsku lze říci, že za Přemysla Otakara již stálo pod hegemonií českou. Avšak svazek Slezska s Polskem, ač uvolněný, nepřestal ještě úplně, a sporů knížat slezských mezi sebou účastnili se též Piastovci polští. Bylo to právě r. 1277, že se tito v záležitostech slezských dohodli a uzavřeli zároveň smlouvy přátelské s králem Českým, v době, kdy jemu nastával poslední a rozhodný boj s Rudolfem Habsburským. Přemysl Otakar očekával r. 1278 pomoc nejen ze Slezska, nýbrž také z vlastního Polska, snad i ze vzdálených Pomořan. A z Krakovska mu také přišla . . . Smíme-li věřiti svědku současnému, tito cizí pomocníci při králi na Moravském poli do poslední chvíle statečněji a věrněji setrvali nežli jeho vlastní Čechové a Moravané.[4])

R. 1278 vyšel z královské kanceláře české onen vzletný manifest ke knížatům, pánům, rytířům a lidu polskému,[5]) ve kterém s důrazem se vytýká příbuznost krve a jazyka obou národů, tak že by oba věrně státi měli vedle sebe a pomáhati sobě proti nenasytné lakotnosti německé . . .[5]) Ačkoli nelze tvrditi, že by se byla ideou národnostní řídila politika tohoto největšího

---

4) Jindřich Heimburský (Prameny III. 316): fugientibus Bohemis et Moravis, heu occisus est ille magnificus rex Ottakarus cum multis Polonis. — Že z vlastního Polska a zejména Krakovska králi pomoc přišla, potvrzují prameny polské (Mon. Polon. II. 843).

5) Text Krakovského rukopisu vydal s pojednáním B. Ulanowski r. 1888 (Ss. rerum pol. XII.). Zde proti pochybnostem Grünhagenovým ukázáno, že tento kus, vyskytující se ve formulářích, je více než »slohové cvičení«, t. j. že skutečně z kanceláře královské vyšel. — Ulanowski i Loeschke pokládají za skladatele manifestu Jindřicha z Isernie. On, Vlach, by byl tedy chtěl míti krále Ghibellinem a Slovanem.

Přemyslovce vnitřní neb zevnější, přece ruka jeho krátce před pádem se dotkla struny, která později mnohem hlasitěji se měla ozvati zase. Vyslovuje v dřívějších letech (1254) přání, aby měl polské Piastovce za přátele a spojence — za spojence proti Uhrům — nevzpomenu oněch svazků přirozených mezi obojím národem slovanským; teprv později rozpomenul se Přemysl Otakar na společnou slovanskou krev Čechův a Polákův, avšak když si byl již z jiných příčin polské Piastovce a zejména předního mezi nimi, vévodu Krakovského, za přátele získal. Takořka bezděky stával se Přemysl Otakar na konci vlády a života Slovanem, on, o kterém i my můžeme opakovati po Dalimilovi:

Ach, běda krále šlechetného,
že neschova jazyka přirozeného . . .

A tak i v Německu samém při pádu jeho se mínění veřejné rozešlo, ač hlasitěji se ozývá chvála za živobytí a stesk po pádu jeho. Víděň zůstávala mu věrna i řád Německý v Rakousích a Štýrsku. Po jeho pádu vedle dojemné písně žalostné nad smrtí jeho, složené v jazyku německém, ozvala se přece též panegyrická latinská báseň na oslavu vítěze, jenž »pokořil slovanskou zpupnost«.[6])

Přemysl Otakar nezaložil žádné říše česko-polské, a přátelství s knížaty polskými, o které stál, se dostavilo příliš pozdě. Než i tak připravoval půdu pro budoucnost, pro svého syna.

Po Leškovi Černém došel vlády v Malopolsku Jindřich Vratislavský, nejmocnější mezi slezskými Piastovci, po něm Václav Český. Oba byli oslavováni od

---

9) Sr. Pervolf II, 24; J. Rott v Č. Čas. H. 1896.

básníků německých, oba počítají se mezi minnesängry. Oba se opírali v Malopolsku o stranu německou, jejímž předním sídlem byl Krakov, obec tehdy převahou německá.[7]) Než při povolání Václava k vládě připojila se k ní část malopolské šlechty, která také při něm setrvala, když r. 1292 provázen svým někdejším poručníkem Otou Braniborským do svého nového panství přišel, aby přemohl soupeře Vladislava Lokétka a stranu jeho, kterou, ana od polských Piastovců nechtěla odstoupiti, nazvati smíme národní.[8])

Kdyby byla říše českopolská potrvala, snad by se byl během času uvolnil onen svazek, který spojoval Čechy s říší Německou jako jedno z nejznamenitějších knížetství jejích. Avšak jako Přemysl Otakar nemínil zemí, jimiž vládl, odciziti »říši«, tak také syn jeho o roztržení onoho svazku se nepřičiňoval. Ano, kdežto v onom manifestu Přemyslovu z r. 1278 Polsko se nazývá zemí svobodnou a neodvislou, syn jeho, chystaje se k výpravě do Velkopolska, jež se měla skončiti jeho korunovací ve Hnězdně (1300), přijal dovolení od krále Albrechta, hlásícího se k zapomenutým již, jak se zdálo, pretensím svých předchůdců, by Velkopolsko, když by ho proti Vladislavovi Lokétkovi dobyl, držel dědičně od říše Německé . . . Spojení Čech a Polska pod Václavem nelze

---

[7]) I když závět Jindřichovu, pokládajíce ji za pravou, vyložíme tak, jak jí rozumí A. *Semkowicz* (Walka o monarchią ve *Kwart.* Hist. V.), sotva smíme tvrditi, že u něho rozhodla idea národnostní. Jindřich byl Piastovec, a mezi Piastovci linie slezská a velkopolská byly mu bližší než ostatní. Vratislavsko nemělo připadnouti Přemyslovci Václavu, Krakov neměl připadnou i Lokétkovi: to byl jeho úmysl.

[8]) Vladislav Lokétek pocházel z linie mazovské a měl v Malopolsku svou stranu již proti Jindřichovi.

tedy prohlásiti za výsledek česko-polské vzájemnosti, slovanského sebevědomí a odporu proti němectví, leda že ve Velkopolsku, kde germanisace nebyla tak silna ako v Krakovsku, a kde národní vědomí živěji se ozývalo, národní příbuznost rozmnožovala sympathie ke králi Českému.

Bezvýznamná však tato episoda české vlády v Polsku není. Nám přinesla slávu, Polákům prospěch. Tito, unaveni nepřestávajícími sváry svých Piastovcův, z nichž žádný nebyl s to přemoci ostatní a říši sjednotiti, na čas od nich se odvrátili. Z ciziny povolán panovník do Malopolska a, když se tam osvědčil, též do Velkopolska. Mazovsko se jemu sice nepoddalo, ale koruna na hlavě jeho nabyla většího významu, než dotud měla; k ní se pojila vláda nad říší bez mála sjednocenou. Vláda česká — praví bystrozraký novější historik polský[9]) — blahodárně působila na další průběh dějin polských. Kdož ví, zdali by bez krátkého panování Václavova národ polský byl kdy se již vzmohl v budoucnosti na říši sjednocenou!... Václav připravil půdu svému soupeři Vladislavu Lokétkovi.

Co se však *Pomořan* týče, vláda česká v této slovanské zemi nepřispěla k tomu, aby zachována zůstala říši Polské a tím Slovanstvu. Část viny při této ztrátě nese lehkomyslný syn Václava II.

V Polsku pod cizím panovníkem zavládl lepší pořádek, než byl před tím za domácích knížat, zásluhou královských »kapitánův« v rozličných částech země, obyčejně z panstva českého od Václava dosazovaných.[10])

---

9) M. Bobrzyński (Dz. P. I³. str. 221).

10) Václav byl příznivec klášterů v Pomořanech. Kronika předního z nich, Olivského, vzdává mu chválu takto: sub cuius

V Pomořanech jináče. Zde správa země spočívá v rukou nejznamenitějšího velmože domácího, palatina Kdanského a Stlpského Svenci, jenž své místo již za krátkého panování Vladislavova byl zaujímal a také za Václava podržel. Vedle něho stojí syn Petr, jemuž Václav r. 1301 město Neuenburk se znamenitým územím v okolí daroval, a jehož majetek potom štědrostí Václava III. ještě více vzrostl. Později Svencu nacházíme na stupni něco nižším. Palatin Pomořanský nestojí již pod králem bezprostředně, nýbrž podřízen byl kapitánu Kujavskému. Teprve za Václava mladšího Petr z Neuenburka, jak se nazýval, spravuje Pomořany jako kapitán. Mocné postavení otcovo a zvláště jeho vzbuzovalo však žárlivost ostatní šlechty. Vladislav Lokétek, uvázav se po smrti Václava III. podruhé v Pomořany, mu je odňal. A to bylo příčinou, že on i otec a bratři postavili se v čelo strany německé, braniborské (1307), skládající se hlavně z Kdanska i jiných měst, i zde německých. Jako v Čechách za vladařství Oty Braniborského a potom za Jindřicha Korutanského nepřátelstvím mezi měšťany a šlechtou se probouzí a posiluje v této národní sebevědomí, tak v Pomořanech od doby Mestvínovy a podle jeho příkladu šlechta lnula k Polsku, kdežto německé měšťanstvo již tehdy by se rádo bylo dostalo pod vládu markrabův Braniborských. Když se potom po několikaleté vládě české vracela

umbra regnum Poloniae in omnibus partibus suis gavisum fuit concordia et tranquillitate . . . Defluxo huius regis pii et boni vitae circulo ac utroque regno tam Bohemiae quam Poloniae laudabiliter gubernatis, quievit in Domino . . . relinquens post se cum benedictione praeconium magnae laudis. — K dějinám panství českého v Pomořanech v. též Pom. Urkundenbuch vydaný *Perlbachem* (1882).

vláda polská, nejmocnější rod v zemi oddělil se od strany polské, ve které v popředí stojí sudí zemský Bohuše.

Markrabům Braniborským po druhé kynula naděje na rozšíření jich panství až k Visle a k moři. Nebylo jim ani třeba vystupovati se staršími smlouvami z doby Mestvínovy, pochybné platnosti, když jim bylo lze opříti svůj nárok na Pomořany *o smlouvu s Václavem III.* Od delší doby Přemyslovce s markraby Braniborskými spojovaly svazky přátelské. U věně s manželkou obdržel Horní Lužici Ota III., věrný a oddaný spojenec svého svaka Přemysla Otakara. Syn jeho Ota Dlouhý jako vladař v zemi České špatnou po sobě zůstavil památku, než přízeň mezi ním a někdy poručencem jeho potrvala. Nebojovný Václav, ubíraje se r. 1292 do Krakovska, od něho pasován byl na rytíře. *Markrabům Braniborským r. 1305 Václav III. daroval Pomořany.* Ač ne zdarma; část Míšně, kterou v zástavě drželi od Václava II., měla od nich býti vydána. Čechy ovšem z této smlouvy, uzavřené v Praze v srpnu, neměly žádného prospěchu, když stejnou dobou Václav mírem s králem Albrechtem Míšně se vzdával, avšak Polsku z ní přijíti měla škoda nemalá. Hned r. 1306 Braniborci se zmocnili částečně Stlpska, a r. 1308 jim němečtí měšťané v Kdansku ochotně otevřeli brány městské, kdežto na hradě posádka a pánové pomořanští — mezi nimi Bohuše — se hájili. Vladislav sám v zemi nebyl přítomen. Strana národní, odkázaná na sebe, dříve neb později by byla musila podlehnouti.

Této příležitosti užil řád Německých rytířův způsobem velice nerytířským. Dosud jen o to se byl staral, aby majetek jeho v Pomořanech stále rostl. Václav II. jej rozmnožil darováním několika statků, jiné řád při-

koupil od Petra z Neuenburka. Jako otec jeho, tak i Václav II. s řádem Německým udržoval styky přátelské. Nevlastní bratr jeho Ješek, syn Závišův, poslán byl do vyhnanství do Prus jako rytíř řádu, do kterého vstoupiti musil.[11]) Z řádu si vybral král zpovědníka Heřmana; kanovníkům Chelminským, kteří žili dle řehole řádu, daroval kapli na hradě Špilberku u Brna i se statky k ní náležitými. Mistr Pruský nalézá se mezi prostředníky, kteří sjednali r. 1292 smlouvu mezi Václavem II., r. 1306 mezi Václavem III. i Vladislavem Lokétkem . . . S vědomím Vladislavovým, když se on sám o Pomořany starati nemohl, obrátili se ti, kdo na hradě Kdanském se hájili, o pomoc k řádu Německému. Řád slíbil, vyhradiv si náhradu za náklad s tím spojený. A tak uveden do Pomořan budoucí pán jeho.

Nejprve Braniborci přinuceni od hradu upustiti a město vykliditi. Potom rytíři zajali Bohuše i kastelána Vojtěcha a vypudili ostatní posádku z hradu. Když později přišel mistr Pruský Jindřich s posilami, rytíři v noci 14. listopadu 1308 přepadli a ne bez krveprolití opanovali město. R. 1309 se zmocnili Tčeva (Dirschau) proti Kazimíru Kujavskému, jenž Vladislava v Pomořanech zastupoval. Když potom Vladislav sám do země přišel, rytíři ho do Kdanska nevpustili. Již nechtěli přijmouti umluvené náhrady, nýbrž žádali na něm, aby jim Pomořany prodal. Když nechtěl, koupili je od markrabů Braniborských.

Od té doby obě země, jichž řád na Baltu byl nabyl, jsou hlavním sídlem jeho. Ve Svaté zemi po pádu Akkona (1291) již nebylo čeho hájiti. Jinde měl řád četné kom-

---

[11]) *Emler* Die Kanzlei der Könige Přemysl Otokar II. und Wenzel II., str. 38.

mendy a statky; zde měl svůj stát. Z Benátek, kde po pádu Akkona se nacházelo, přeloženo sídlo velmistrovo v této době do Pruska, »do hradu Marie Panny«, do Marienburku či, jak se u nás říkalo, Marburku. Velmistr odtud je zároveň mistrem Pruským.

Vladislav Lokétek, »pán a dědic«, jak se zprvu zval, od své korunovace (1320) král říše Polské, má svoje příjmí od nápadně malé postavy; než byl to muž silného ducha, po Boleslavu Chrabrém z Piastovců snad nejznamenitější. On konečně sjednotil Polsko trvale, několik menších knížetství v Mazovsku a Kujavsku vyjímaje. On se uhájil proti poněmčilým Piastovcům slezským a obmezil je na Slezsko, čímž strana německá v Malopolsku se stala neškodnou a další pokrok germanisace zastaven. Opíral se o nižší šlechtu, zemanstvo, ale při tom zůstal jeho pánem. Přes konflikty s biskupy Krakovskými, kteří pocházeli ze Slezska, získal si vysokou hierarchii a udržel se v milosti stolice papežské. A přece se mu nepodařilo obnoviti říši Polskou v bývalém jejím rozsahu, připoutati k ní odlučující se Slezsko, nabýti zase ztracených Pomořan.

Svých práv, práv říše Polské k této zemi se Vladislav Lokétek nikdy nevzdal. Když císař — byl to Jindřich Lucemburský — právo řádu Německého za platné uznal (1311), prohlašuje tím zároveň Pomořany za zemi říšskou, král obrátil se k nejvyššímu tribunalu, k stolici papežské. Tak se počala ona »velká pře« mezi říší Polskou a Německým řádem,[12]) jenž v 13. století již se netěšil bývalé přízni dvora papežského. R. 1321 od plnomocníků papežem jmenovaných z duchovenstva polského vyhlášen výrok proti řádu, avšak již r. 1323 papež Jan XXIII.

---

[12]) Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum. Editio altera. V Poznani 1890—1892.

se vyslovil zase ve prospěch jeho. Pomořany zůstávaly v moci řádu, mírné jednání mezi ním a králem Polským nevedlo ke konci. Po několika letech strany sáhly ke zbrani. Řád měl ve válce, jež se počala, spojence v Polsku samém: Piastovce v Mazovsku; měl také mimo Polsko mocného přítele — *krále Českého*.

Rodu Habsburskému po vymření Přemyslovců nepodařilo se založiti větev českou. Po krátké vládě Rudolfově (1306—1307), prvního, jenž z tohoto rodu na trůně českém zasedl, strana, jež *v té chvíli* za národní platiti mohla, povolala Jindřicha Korutanského, manžela Anny Přemyslovny, syna onoho Menharta Tyrolského, jenž si byl ve válce proti Otakarovi vysloužil Korutany, kdežto syn jeho za války Václava II. s Albrechtem se byl přidržoval onoho. Byla to volba nešťastná. Také třetí panovník přišel z ciziny, ze vzdáleného Lucemburska Zakladatel nové dynastie, jenž k staré vyhaslé připojen sňatkem s Alžbětou Přemyslovnou, v Čechách nikdy úplně nezdomácněl; avšak již to bylo dobrodiním, že se udržel. Svým diplomatickým a válečným uměním, svou pružností a podnikavostí král Jan zjednal království Českému i rodu svému stkvělé postavení ve světě; synu svému získal korunu Římskou, a tento nahradil, co otec v Čechách byl zanedbal: obnovil pořádek v zemi a zvelebil ji v každém ohledu.

Panovníci němečtí řídili se příkladem daným v 13. století Rudolfem Habsburským. On svého královského postavení v říši užíval přede vším jiným ve prospěch svého rodu, kterému získal trvale Rakousko a Štýrsko. Po něm Adolf i Albrecht, syn jeho, vyhlédli si Durynsko a Míšeň, ale jich potom přece nenabyli. Rodu Lucemburskému — také on nejprve na tyto země pomýšlel —

připadly Čechy s Moravou. Připojením knížetství slezských, obojí Lužice až i Braniborska vznikla nádherná stavba »koruny České«, dílo nové dynastie. Žádný knížecí rod v říši nevyrovnal se královskému rodu českému. A co se nebylo podařilo nikomu od doby Staufovců, podařilo se Karlu IV.; koruna říšská přešla s otce na syna.

Zcela nová tato politika Lucemburkův není. Nehledě k příkladu a vzoru zmíněnému, již Přemysl Otakar byl před Rudolfem zbudoval spojením několika knížetství říšských říši Českou v rámci říše Německé; jeho říše se byla šířila k jihu, koruna Česká rostla k severu. Také tradice z doby Václava II. ještě potrvaly.

Na ty, kdo v Čechách po Přemyslovcích následovali, přešla také koruna polská t. j. pretense a titul. Rudolf, Jindřich i Jan zovou se králi Českými a Polskými. Proti korunovaci Vladislava Lokétka Jan protestoval . . . Od té doby proti skutečnému králi Polskému stojí titulární, tento uznaný od krále Římského a budoucího císaře Ludvíka, onen od papeže, onen protivník, tento spojenec řádu Německého.

První válka mezi říší Polskou a řádem Německým počala se r. 1327 a potrvala, častěji příměřími přerušována, do r. 1343. Hned v prvním roku jejím král Jan vtrhl do Krakovska. Než výprava jeho se skončila brzy; když král Uherský Karel Robert svého tchána Vladislava se ujal, hroze sám válkou, Jan vojsko české, jež až k samému Krakovu bylo postoupilo, povolal nazpět. Karel Robert pocházel z rodu Anjou, před kterým Přemyslovci z Uher byli musili ustoupiti. V Uhrách i v Čechách po vyhasnutí starých domácích dynastií následovali rodové královští cizího původu. Sebe na vzájem uznávali. Jiný byl však poměr rodu Lucemburského k Habsburskému,

jenž se nevzdával nadějí na Čechy, kdyby se tam nová dynastie přece neudržela. Když po smrti císaře Jindřicha, otce Janova, kurfiřtové se při volbě rozešli, a zvoleni byli panovníci dva, krále Jana nacházíme mezi voliči a spojenci Ludvíka Bavora, po jehož boku r. 1322 bojoval proti Fridrichu Rakouskému, on sám i české vojsko, v bitvě u Mühldorfu. Po této bitvě na bojišti založen kostel zasvěcený sv. Václavu, v jehož den (28. září) vítězství bylo dobyto. R. 1323 sice prostřednictvím krále Uherského, spojence knížat rakouských, zavřel Jan s těmito mír, než za války českouherské nejspíše i oni by se byli chopili zbraně proti králi Českému. Tento hrozící spolek rakousko-uherský smlouvou s Karlem Robertem odvrácen. Upustiv od války proti Polsku, bez překážky král Jan se věnoval r. 1327 nekrvavým výbojům ve Slezsku, přijav od mnohých knížat tamějších přísahu věrnosti manské.

Přátelství, jež bylo spojovalo Uhry se sousedy polskými za Přemysla Otakara, se obnovilo za nové dynastie uherské. Vedle Karla Roberta, svého zetě, měl však Vladislav ještě jiného spojence: proti řádu Německému v těch letech stál trojspolek skládající se z Polska, Uher a Litvy.

V *Litvě* v zápase mezi křesťanstvím a pohanstvím pohanství konečně zvítězilo. Švarnem (1267 neb 1268) se končí řada křesťanských panovníků, kterou byl zahájil Mendog. Dílo, které byl on počal, musilo býti ještě jednou vykonáno: sjednocení a pokřesťanění Litvy. Avšak nebyla to již Litva světu uzavřená, nýbrž učící se od sousedů, od Rusů a Němců: Litva 14. století jest stát litevsko-ruský, ve kterém živel ruský zastupuje vyšší a pokročilejší civilisaci. Vším právem byl nazýván *Gedymin* (1316—1341) »králem Litvanův a mnohých Rusů«. Již v 13. století Litva a říše Litevská se nekryly; pod pan-

stvím velkého knížete Litevského anebo pod vrchní jeho mocí stály také mnohé krajiny ruské; v 14. století toto ruské území říše Litevské neustále roste, z části výboji a na újmu upadající Haliče, z části sňatky knížat litevských s dědičkami ruskými. Na jiných však stranách Litvě řád byl postavil hráz. Boje nepřestávající s ním jí jen ten užitek přinášely, že se panství německé dále nešířilo: vyvrátiti je v Livonsku neb Prusku ani Litva 14. věku nedovedla.

Litva platila za zemi pohanskou, velcí knížata ctili staré bohy svého lidu; avšak proto se před křesťanstvím nezavírala úplně. Nehledě k pravoslavným krajinám ruským, ve vlastní Litvě s křesťany setkáváme se u samého dvora knížecího. Ve Vilně stály kláštery Františkánský i Dominikánský i pravoslavná církev zasvěcená sv. Mikuláši. Nikde ve světě křesťanském bychom tou dobou podobné tolerance náboženské nenašli. A již se okazovala naděje, ovšem klamná, že Gedymin sám přijme křest a se přizná k církvi katolické. S touto Litvou se proti řádu Německému spojil král Vladislav. Spolek spečetěn sňatkem královice polského Kazimíra s dcerou Gedyminovou Aldonou, jež při křtu nazvána Annou (1325). S ní do Polska propuštěno mnoho tisíc zajatcův, kteří v posledních letech za vpádů Litvanů z vlasti své byli odvedeni. Nemohlo býti krásnějšího věna!

Spolek Polska s touto Litvou dvoru papežskému nevadil; ano lze říci, že kníže Litevský patřil k spojencům jeho proti Ludvíkovi Bavoru, když po vítězství nad Fridrichem Rakouským nastal dlouholetý spor mezi vítězem a papežem Janem XXIII. i nástupci jeho. R. 1324 proti Ludvíkovi vyhlášena klatba církevní.

Také Ludvík se řídil příkladem krále Rudolfa. Když

vymřel starý rod markrabů Braniborských, potomkův Albrechta Medvěda, uprázdněné Braniborsko, na které si, aspoň částečně, král Jan byl dělal naděje, udělil stejnojmennému synu svému (1323). R. 1326 vojsko polsko-litevské vtrhlo do Braniborska . . .[13])

Jiný jest v této době poměr Litvy k Livonsku, jiný k Prusku.

Kdyby bylo Polsko sobě i křesťanství získalo Prusy, byla by tato země se dostala pod arcibiskupství Hnězdenské. Nestalo se tak, a biskupství pruská podřízena jsou arcibiskupství Rižskému. Řád Německý v Prusku slušel pod arcibiskupa Rižského, který však v zemi této nebyl zároveň vrchním světským pánem jako v Livonsku. Zde již řád Mečový byl stál pod biskupem Livonským v poměru manském; co v Livonsku držel, bylo lénem jemu od episkopatu Livonského propůjčeným. To přešlo potom také na Livonskou větev řádu Německého, ale s tím přešly též spory, jež se velmi záhy byly dostavily. Řád by se byl řád vymanil z moci arcibiskupovy a stal pánem v Livonsku sám, jako byl v Prusku.

Vypravovati o těchto sporech v 12. století nemínim; od počátku 14. si jich budeme všímati. Z oné doby jen tolik: hned první arcibiskup Rižský Albrecht byl od rytířů zajat, a spor potom vyřízen podle jich přání. Spory s bojovným řádem obyčejně přecházely ve válku. Tak

---

[13]) O tomto vpádu, kterým země hrozně zpustošena, vypravuje též kronika Zbraslavská: . . . rex Polonie, volens sedi apostolice et pape complacere, ut asseruit, . . . innumerabiles Lythowanorum turbas pugnaturus sibi assumit . . . Tak znamenitá síla Litvanů, jak se tu praví, ostatek při tom nebyla. Proti výtce, že se to stalo podle vůle papeže Jana, A. Prochaska papeže (v Kwart Hist. 1896) hájí.

se stalo také na konci 13. století. Ve sporu tehdejším běželo o Rigu, město stojící pod arcibiskupem a těšící se při tom značné autonomii. Řád chtěl přední místo Livonska sobě podříditi, než potkal se při tom s odporem jak od arcibiskupa, tak od města samého. R. 1297 v Rize měšťané vypálili dvůr sv. Jiří, hlavní sídlo řádu, i s kostelem při něm stojícím. Když potom město od rytířův obklíčeno, přišla jemu pomoc — z Litvy. Riga spolkem s pohanskou Litvou o tři desítiletí předešla Vladislava Lokétka a Polsko (1298). R. 1299 prostřednictvím německé Hansy, ke které Riga náležela, zavřeno příměří, a arcibiskup Jan, jenž se nacházel v zajetí řádu, propuštěn k rozkazu papežova na svobodu. Po několika letech (1305) za arcibiskupa *Fridricha*, původem Moravana[14]), spor se vrátil, když řád koupí získal zpustošený od Litvanů klášter Dünamünde a jej v pevný hrad i kommendu proměnil; svou polohou mezi městem a mořem zdál se k tomu určen, by odtud Rigy bylo dobyto. Fridrich sám se hlásil ke klášteru zbudovanému prvotně na půdě biskupské, i vznesl žalobu na stolici papežskou; a tak ještě dříve než s Polskem, počala se nekonečná pře řádu s arcibiskupem Rižským. Vedle ní se obnovovala v Livonsku válka domácí a s ní spolek Rigy s Litvou, který však svobody města přece nezachránil. R. 1330 se Riga poddala po delším obležení řádu jako město pod jeho mocí stojící.

---

14) To patrno z bully papeže Jana XXII. arcibiskupu Fridrichovi z r. 1333 (*Bunge* Liv. — Esth. — und Curländ. Urkundenbuch III. 752.). Předkové jeho, jak se tu praví, založili v Doubravníku panenský klášter; je to tedy potomek Štěpána z Medlova, předka pánů z Pernštejna. — O stycích Livonska a Pruska s Litvou od konce 13. století v. též pojednání *A. Prochasky* v Kwart. Hist. 1896.

Kdežto v Livonsku rozdvojeném spory a válkou domácí Gedymin se nám jeví jako nepřítel strany jedné a spojenec druhé, v Prusku již nebylo nikoho, s kým by se byl mohl proti řádu spojiti. Výpravy z Prus do Litvy a z Litvy do Prus sice potrvaly, ale jimi se panství řádu Německého ani nešířilo ani nevyvracelo, ač řád vždy stál o Žmuď; záležely hlavně v pustošení země... Byly to výpravy, jak je líčí v Mickěvičově »Konradu Wallenrodovi« píseň vajdelotova počínající se slovy: skąd Litwini wracali?... Pro řád ovšem i tyto výpravy přece plnily jistý úkol. K boji s pohany byl kdysi povolán do krajin baltických. Přijme-li Litva křesťanství, padne tím naděje, že také ona neb aspoň část její se dostane pod panství jeho. A což více! K čemu měl by i potom mezi sousedy křesťanskými potrvati řád rytířský, založený k boji proti nevěřícím? Úloha jeho bude splněna... Právem vyčítali mu protivníci, když se očekávalo, že Gedymin se stane křesťanem, že řád si toho ani nepřál a tomu byl na překážku. Výpravy do Litvy nepřemáhaly odporu proti křesťanství, nýbrž jej spíše sesilovaly. A dále tyto výpravy to byly, kterými se udržovalo spojení mezi řádem a rytířstvem západní a střední Europy. Zde, v Prusku, ještě bylo lze bojovati pro víru, vyučiti se v dobré škole řemeslu válečnému, získati slávu a zkusiti dobrodružství. Pro to pro všechno přicházeli do Pruska knížata, páni i rytíři, zvláště z Německa i z Čech. Také v Čechách těmto výpravám do Litvy se říkalo slovem německým »reysy«.

R. 1322 vybrali se do Pruska mladý hrabě Julišský, jeden z knížat slezských a z *Čech*, vedle nejmenovaného pána z *Lichtenburka*, *Plichta z Žirotína* s bratrem. Rytíři vedli toho roku své hosti na výpravu do Žmudi,

na které pan Plichta nějakého vynikajícího Litvína k rytířskému souboji vyzval a přemohl. Byla to předposlední jízda tohoto »jmenovaného hrdiny«[14]) českého; na podzim téhož roku padl v bitvě u Mühldorfu . . . R. 1323 přišli moravští páni *z Cimburka* a *z Egerberka*,[15]) než pro zimu neobyčejně tuhou vojsko se vrátilo před hranicemi litevskými, kdežto výprava r. 1324, ke které se dostavil *Petr z Rosenberka* s mnohými rytíři a panoši, se nezdařila pro oblevu, jež přišla.[16]) Jen čeští hosté jako na výzvědy zajeli přes hranice na litevskou půdu . . . Kdož by neočekával, že mezi účastníky některé »reysy« najdeme také *krále Jana?*

Král Jan r. 1325 se byl zavázal slibem, že se vypraví »přes moře« t. j. do Svaté země. Než doba těchto dalekých výprav již byla minula. Sotva mu ukřivdíme, za to majíce, že jako jiným panovníkům té doby, také jemu běželo při tom hlavně o finanční spekulaci, která se také podařila; papež povolil králi z důchodův duchovenstva vybírati v zemích českých i v Lucemburku desátek po tři léta. Avšak místo výpravy do Svaté země podniknuta potom *jízda do Prus* — nejspíše se svolením stolice papežské. Naděje na obrácení Gedyminovo se nesplnila, a papež proti výpravám takovým nic nenamítal, ačkoli při tom trval dále spolek polsko-litevský. Desátek byl však mezi tím obrácen na jiná vydání; náklad jízdy do Prus kryt zemskou berní v Čechách i na Moravě. Cizích hostí r. 1329 se dostavilo zvláště mnoho,

---

[14]) Tak ho nazval Dalimil. O jeho jízdě na Litvu vypravuje Canonici Sambiensis Epitome Ss. Pr. I. 286: valde viriliter occidit Litvanum, cum quo proprio motu iniit duellum.

[15]) Ss. Pr. I. 186.

[16]) Tamtéž strana 189 a 282.

když pověst, že rytířský král Český do Prus se vybírá, se rozlétla po Europě; přišli i z daleké Anglie. Domácí panstvo a rytířstvo provázelo krále v znamenitém počtu; *Petr z Rosenberka* se vypravil do Prus podruhé, dále se jmenuji *Jindřich z Lipé* syn, *Vilém z Landštejna, Tiema z Koldic, Ota z Bergova, Bernart z Cimburka.* Z Rakous přišel *Fridrich z Krebspachu*, zemský lovčí. V Slezsku, kam král s pány českými se odebral, v prosinci 1328 přidružili se jiní účastníci.[17])

Na samém počátku r. 1329 nacházíme krále Českého v Toruni; dne 20. ledna vojsko neobyčejně četné, v jehož čele vedle krále stál velmistr Werner z Orseln, vytáhlo z Královce a přešlo řeku Němen u hradu Ragnitu. Obyčejným cílem těchto výprav bývala Žmuď, abych tak řekl nejlitevštější z litevských krajin, kde se vždy litevský živel nejčistěji a pohanství nejhouževnatěji udržovaly. Rychle po sobě vzati a vypáleni čtyři hradové; s odporem se vojsko křesťanské setkalo teprve, když postoupilo dále do země nepřátelské až k znamenitějšímu hradu zvanému Medevageln, který při jiné výpravě několik let dříve (1316) se byl uhájil. Hrad obklíčen dne 1. února, i počaly se útoky tak silné, že posádka jeho hned nazejtří — byl to svátek Hromnic — se vzdala. Do hradu se byl utekl okolní lid, mužové, ženy, děti. Všichni, kdo se tam nacházeli, a bylo jich několik tisíc, měli býti pobiti, ačkoli slibovali přijmouti křest; tak žádal velmistr s rytíři řádu Německého. Rytířštěji se zachovali král a cizí hosté; k jich žádosti velmistr povolil, a všichni pokřtěni, postavivše rukojmí a slibivše přísahou, že při víře setrvají.

---

[17]) Emler Reg. č. 1532 a 1533. — Ss. Pr. I. 215, 287, 616; II. 462 — Kronika Zbraslavská Pram. IV. 290 a 293. — Pulkava Pram. V. 206.

Avšak, co předvídali velmistr a rytíři jeho, potom se stalo: vlka nelze zkrotiti trvale. Když cizí vojsko odtáhlo, pokřtění Žmudíni vrátili se k staré víře . . . A přece rádi slyšíme, že to byl král Český, jenž na prvém místě se byl lidštěji ozval navrhuje, aby darováním života pro Boha koupeny byly duše pohanské, i přejeme jemu oslavy, které se dostalo výpravě jeho v básnické literatuře této doby.[18]) Později se vypravovalo, že se v noci před prvním dnem měsíce února 1329 v Prusku na obloze uprostřed blesků podobajících se mečům objevil ohnivý

---

[18]) Na prvním místě sluší jmenovati poetu a skladatele hudebního *Guillauma de Machault*, sekretáře krále Janova, o němž v. pojednání K. Jirečka v Čas. Č. M. 1878. Sr. též Puymaigre, Une campagne de Jean de Luxembourg roi de Bohême v Revue de questions historiques 1887, v kterémžto článku, oplývajícím hrubými omyly všeho druhu, z básně složené nedlouho po 1348 »Confort d' ami«, dosud nevydané, otištěno takto místo líčící výpravu r. 1329:

. . . .
Et puis il s'en alla . . .
. . . .
. . . par les glaces en Lectoé,
Chrestiener fist en une ville
E des mescreans plus de VI mille;
Le lieu avait nom Medouagle,
Et ne tiens pas que ce soit fable
Qu'encore prit il IIII forteresses
Qui dou pays furent maitresses:
Xedeyton et Gedemine,
Geguse, Ankaham et si ne
Demoura là homme ne femme
Qui ne perdist le corps et l'âme
Ne rien qui demourast en vie,
Mangré le Can de Tartarie
A qui Lectoé est tributaire.
Et encore leur fist tel contraire

kříž, který po nějaké chvíli vichřicí unášen letěl k Litvě. Podobná znamení častěji prý vídána byla na obloze nebeské. R. 1329 ohnivý kříž by se byl měl obrátiti na západ. Tam vzplanul v těch dnech, kdy vojsko křesťanské leželo před pohanským hradem, požár válečný na půdě křesťanské.

Před výpravou do Litvy král Jan byl sprostředkoval příměří mezi řádem a Vladislavem Lokétkem. Vladislav, zrušiv smlouvu, vtrhl do Chelminska v týchž dnech, kdy rytířům a jich hostům vzdal se hrad Medevageln. Dosud trval mezi Janem a Vladislavem Lokétkem mír; přerušení příměří, které sám byl sjednal, král Český pokládal za urážku, která neměla zůstati bez odvety. Výprava ze Žmudi se vrátila, a král Jan zůstal v Prusku jako pomocník řádu, s kterým se spojil zvláštní smlouvou a spolkem proti »králi Krakovskému« slíbiv, že s tímto nezavře jednostranně ani míru ani příměří. Vladislav byl mezi tím z Chelminska zase ustoupil: spojenci se obrátili proti knížatům v Kujavsku a Mazovsku. Dobřiňsko, někdy sídlo řádu, jejž byli založili biskup Kristián a vévoda Konrád, od nich opanováno, načež výboj rozdělen mezi králem a řádem, avšak tak, že řád měl

---

Que leur gasta plus de pais
Qui n'a de Bruges á Paris,
Car présens fui à ceste feste,
Je le vi des yeux de ma teste.

Fakta zde vypravovaná lze doložiti prameny jinými. Sto let později Jean d'Outremeuse ve svém »Myreur des histors« vypravuje román, ve kterém v Litvě obývají Saraceni, jichž sultán sluje Margalis; s ním král Jan se potýká v rytířském souboji atd. Podrobněji udává obsah Puymaigre. — Fridricha z Krebspachu oslavil Petr Suchenwirt básní, ve které se počet pokřtěných udává na 5000 (Ss. Pr. I. 615, II. 157).

se uvázati ve správu a starati se o obranu celé krajiny; polovičku nákladu měl hraditi král — slib při marnotratném hospodářství jeho bezcenný. Již r. 1330 Jan svou polovičku země Dobřiňské řádu prodal.

Knížata Mazovští — bylo jich v té době tré — byli před tím spojenci řádu proti Litvě a Polsku; roku 1329, jak se zdá, dobrovolně neb z přinucení se přidali k Vladislavovi. Jak jináče si máme vysvětliti, že král Jan i rytíři také proti nim se obrátili? Plock na Visle, sídlo vévody Václava, obležen, a vévoda dne 29. března 1329 se vzdal, zavázav se králi Českému věrností manskou a spolkem proti »králi Krakovskému«. Tím se skončily válečné činy Janovy na pomezí prusko-polském. Za pobytu svého v Prusku daroval mimo polovici Dobřiňska řádu také Pomořany, které řád již dávno držel, jako král Český, jménem svým i královny Elišky. Řád tím nabyl ve při o Pomořany nového důvodu právního. Jan pak, an daroval, čeho neměl, nic neztratil. Za to za všecko našel v Prusku, čeho se mu obyčejně nedostávalo, peníze. Vypůjčiv si od velmistra Wernera i Heřmana, měšťana Toruňského, 1300 kop grošův Pražských, přes Slezsko vrátil se do Čech. Dne 8. května uvítán v Praze s velikou slávou podobně jako r. 1255 Přemysl Otakar.

Po odchodu krále Českého vzplanula válka s ještě větší silou. Po způsobu té doby vedena velmi krutě s pustošením země a zádavami obyvatelstva. Rytíři se v tom od jiných válečníků nelišili, ba je spíše předčili, řádíce v zemi křesťanské, jako by proti pohanům byli vytáhli. Když r. 1329 po udatném odporu vzat Vyšehrad na Visle, pobiti jsou všichni, kdo ve hradě nalezeni. Ani kostelů nešetřeno, jako by to byly chrámy bohů pohanských. R. 1329 při vzetí Vloclavku, sídla

biskupa Kujavského, chrám vypálen i s domy kanovníků kolem něho. Takovými výpravami v létě 1329 přinuceni vévodové Mazovští Trojden a Zemovit k příměří.

Svědčí to o znamenité moci válečné Německého řádu, že odolal r. 1330 spojeným silám polským, uherským i litevským. Z Uher přišla pomoc, Vladislav i Gedymin osobně se vypravili do pole. Spojení obou v Chelminsku se však nezdařilo, jen Vladislav s vojskem polsko-uherským vtrhl do této krajiny, kdež hrady a pevná místa všecka se uhájila. Rytíři uměli hradův a pevností dobývati i hájiti. Ještě téhož roku zavřeno příměří a umluveno, aby se stal pokus uklIditi spor skrze rozsudí, za které vybráni spojenci obou stran, králové Český a Uherský. Sporno vedle Pomořan v té době bylo též Dobřiňsko, které zůstávalo v držení řádu. Co řád mimo to byl v zemích polských válkou opanoval, vydáno hned za příměří.

Prostřednictví obou králů nevedlo k žádoucímu konci. R. 1331 ve válce pokračováno týmž způsobem jako před tím; tehdy od rytířů zpustošeno také Hnězdno. Rytíři sesilovali svoje vojsko hostmi z Anglie a žoldnéři německými, očekávajíce též pomoc od svého spojence, *krále Českého.* V říjnu Jan vtrhl do Velkopolska a ležel několik dní před Poznaní; umluvené spojení s vojskem řádu se však nezdařilo, když král se dostavil příliš pozdě a za nedlouho odešel zase. Jako král Jan nikdy nezůstal delší dobu na jednom místě a neustále byl na cestách, tak i jeho politika se podobala spletitému předivu, jež každou chvíli na některém místě se trhá, potřebujíc opravy. Jej volala jinam hrozící válka s Uhry. I odešel, zavřev pro sebe krátké příměří s Vladislavem Lokétkem, z Polska, kde válka nepřestala. Na osobní

schůzi králů Českého a Uherského v Lavě (11. listopadu) jednáno též o uklizení sporu polsko-pruského skrze oba panovníky, než s nezdarem; oba ani svůj vlastní spor vyrovnati nedovedli. Avšak, i když válka s Uhry a vedle toho též s jich spojenci, Rakušany, potrvala, král Jan spěchal jinam, do Francie.

Řádu Německému, na který král ani v té době nezapomínal, poslána z Čech vojenská pomoc pod *Otou z Bergova.* R. 1332 hlavním bojištěm bylo Kujavsko, které z největší části od řádu opanováno, kdežto králi Vladislavovi, jenž naposledy před svou smrtí do pole vytáhl, do Chelminska proniknouti se nepodařilo. Potom přerušena válka příměřím; zase měli králové Český a Uherský pokusiti se o mír. Se zprávou o tom odešel Ota z Bergova hledat krále Jana, kterého šťastně v srpnu 1332 v Normberce našel. V březnu r. 1333 zemřel Vladislav Lokétek a pohřben tam, kde r. 1320 byl korunu přijal, v kathedrále Krakovské, zasvěcené sv. Václavu.

Král Jan sliboval v těch letech řádu mírem zjednati rozmnožení jeho panství na újmu říše Polské částečným postoupením Kujavska, jehož důležitější města byla za války se dostala v držení rytířů. Avšak mír se dlouho nedostavoval. Za to příměří se prodlužovalo zase a zase, a také prostředkováni obou králů trvalo, nemálo obtížné pro neustálé cesty krále Jana . . . Pode jménem příměří zavládl skutečný mír, a mladý král Polský Kazimír, syn Vladislavův, byl ochoten míru trvalému přinésti oběti. On neměl za sebou té minulosti jako otec, on neznal oněch Pomořan, jichž ztráty tento nemohl oželeti, on sám nebyl zkusil, jak říše Polská řádem o ně byla připravena; v něm nebylo té nesmiřitelné nenávisti proti rytířům, jakou naplněn byl otec. A jemu nastávala podobná úloha, jako

v Čechách čekala o něco mladšího Karla, starost o vnitřní zvelebení země.

To byl mistrovský kus politiky krále Janovy, že udržel si dobrý poměr ke dvoru papežskému, ačkoli se neodřekl Ludvíka, ani když byl dán do klatby, ani když přijal v Římě korunu císařskou proti vůli papežově. Podařilo se to také rytířům Německým, spojencům Janovým, ačkoli jim Jan XXIII. vždy milostivě nakloněn nebýval.

Přátelství mezi Janem a Ludvíkem se však několikráte chýlilo ke konci. Nejprve, když tento Braniborsko udělil svému synu, potom, když onen v horní Italii získal nebo, lépe řečeno, našel rozsáhlé panství tím, že Brescia a pak i jiná města, mezi nimi též Milán, konečně také vzdálená Lukka, jej dobrovolně uznala za pána (1330 až 1331). Avšak hrozící odtud spor přece vyrovnán, a italské panství krále Českého nepotrvalo. Teprve r. 1335 nastával obrat rozhodnější. Jindřich Korutanský nepřestával po svém vypuzení z Čech zváti se králem Českým. Než oba králové Čeští, skutečný a titulární, se potom přece spřátelili. Nemaje mužských dědiců, Jindřich dceru svou Markétu dal v manželství synu krále Českého Janu Jindřichu; v Tyrolsku a Korutanech měla založena býti druhá větev rodu Lucemburského. Avšak o dědictví po Jindřichovi stáli též vévodové Rakouští, a císař Ludvík byl ochoten jim k němu dopomoci či spíše s nimi o ně se rozděliti. Když r. 1335 zemřel Jindřich, v Korutany uvázali se vévodové Rakouští; mladistvý manžel Markétin uznán jen v Tyrolsku. Získati a zachovati jemu země obě, to bylo v nejbližší době hlavním cílem politiky krále Jana, jenž proto se pokoušel, aby dosavadní protivníky si změnil na přátele a spojence. Poměr jeho ke králi Uherskému býval brzy nepříznivý, brzy příznivý: běželoť

hlavně o mladého krále Polského, kterému své přátelství nabízel také císař Ludvík. Za spolek s ním byl Jan hotov titul krále Polského obětovati. V listopadu 1335 sjeli se králové v uherském Vyšehradě, Český provázen synem svým Karlem. Za svůj titul krále Polského Jan obdržel cenu znamenitou; Kazimír slíbil mu velkou summu peněz, a říše Polská odřekla se Slezska, které jí ovšem již nepatřilo. Také měl Mazovský kníže Václav zůstati manem krále Českého . . . Po slavnostech v uherském Vyšehradě následovaly slavnosti v Praze, když tam přišel s Janem jako host nově získaný přítel jeho — král Polský.

Na Vyšehradě, kam Německý řád své posly byl vypravil, jednáno bylo také o konečné vyrovnání sporu mezi řádem a říší Polskou. Výrok obou královských prostředníkův zněl, že řád má podržeti Pomořany, říše Polská Kujavsko a Dobřiňsko, tak aby se vše navrátilo v ten stav, jako bylo před válkou. Král Jan nesplnil tedy všeho, co byl řádu sliboval: Dobřiňsko od něho darované neměl si řád zachovati, Kujavsko od něho slíbené neměl obdržeti. Jich ostatek řád sám hotov byl se vzdáti, koje se nadějí, že mu za to mír poskytne náhradu; přálť si obzvláště, aby se král Polský všech práv k Chelminsku, když se i toto velkou při bylo stalo sporným, výslovně odřekl. Avšak výrok králův právě v té věci nezněl dosti určitě. Na druhé straně také Poláci nebyli s výrokem Vyšehradským spokojeni . . . Zbraně sic i potom odpočívaly, než pravý mír přece nebyl umluven, a Dobřiňsko i Kujavsko zůstávalo i nadál v moci rytířův.

Ve válce o Korutany a Tyrolsko nezáleželo ani tak na pomoci vojenské, které se Janovi od Kazimíra dostalo, a která číselně nebyla znamenitá, jako na tom, že král Polský k nepřátelům rodu Lucemburského se ne-

přidal. Válka sama neměla rozhodného průběhu, a král Jan, jako často i jindy, opustil dílo polohotové. Proti vůli svých synů vyrovnal se r. 1336 s vévody Rakouskými; Korutany měly jim zůstati. Jej lákaly podniky jiné, zejména nová výprava do Prus, aby se s rytíři účastnil *jízdy do Litvy* a pokračoval v jednání o mír mezi řádem a králem Kazimírem.

Jízdy do Litvy, jež byly v těch letech, kdy řád obraceti musil své síly hlavně proti Polákům, přestaly, se vrátily zase, jakmile se objevila naděje na mír. Mezi hostmi r. 1336 byl také Ludvík Braniborský, syn císařův. Hlavní událostí tenkráte bylo zase obléhání hradu na Žmudi, do kterého se byl okolní lid utekl, s jiným však koncem než r. 1329. Ti, kdo byli na hradě, snesli vše, co vítězům by bylo za kořist připadlo, a snesše a zapálivše, do ohně házeli mrtvá těla žen i dětí. Konečně se počali vražditi navzájem mužové; část jich, sto počtem, obětovala se bohům rukou kněžky stařeny, jež se na hradě zdržovala. Když rytíři do hradu vnikli, zbýval ještě vůdce se svou družinou. A když i tato v udatném boji padla, on uchýlil se do jizby, kde se skrývala jeho žena: nejprve zabil ji, potom sebe.

Podobně jako r. 1329 také r. 1337[19]) účastenství krále Českého přivábilo drahně cizích hostí, mezi nimiž byli hrabata Vilém Hollandský a Adolf Beržský, Jindřich a Gunther Švarcburský. Král sám přišel se synem *Karlem* i se zetěm Jindřichem Dolnobavorským. Z českých pánův se výpravy této účastnili *Jan z Lipé, Vaněk z Vartenberka, Jan z Klingenberka*, *Smil z Bítova* i známý

---

19) O této jízdě v Kroniku Zbrasl. (Pram. III. 334) a Život Karlův (tamtéž 352); Ss. Pr. I. 717; II. 490.

nám již *Ota z Bergova.*[20]) Ve Slezsku i tenkráte se připojili četní účastníci. Ke konci ledna nebo na začátku února výprava opustila Královec; cílem jejím byla Žmuď na pravém břehu dolního Němna. Mírná zima dovolila přes Kurský liman se přepraviti po lodích, učinila však další pochod na půdě nepřátelské nemožným. Za to přispěním cizích hostí, zvláště vévody Bavorského, zbudovány na hranicích dva hrady; jeden na počest jeho nazván Baierburk. Neběželo při tom jen o stráž pomezní; hrady, jak se zdá, měly sloužiti za východiště budoucím výbojným výpravám, neb řád na takové pomýšlel doufaje, že prostřednictvím krále Českého jednání o plný mír s Polskem dospěje konce. R. 1337 dal sobě od císaře Ludvika darovati — Litvu.

K jednání o mír sešli se po této výpravě králové Jan a Kazimír na počátku března ve Vloclavku. Od té doby, kdy Jan se byl odřekl titulu krále Polského, kdy Kazimír se byl vzdal Slezska, mezi oběma nic nebylo sporného. Spolek s řádem Německým stal se pro Jana bezcenným, spolek Čech, Polska, Uher odpovídal prospěchu jak těchto tří států, tak rodu Lucemburského. A přece těkavý král Jan i potom v jedné věci zůstával stálým, v přízni své k řádu Německému. To se patrně objevilo také při tomto jednání. Podruhé odřekl se král Jan všech práv k Pomořanům, a tak učinil též syn jeho Karel. Oba pak, jdouce po stopě svých předchůdců, králův Če-

[20]) Ne všichni, kdo s králem přišli do Vratislavě (v. jejich jména u Palackého a ve Werunského Gesch. Karls IV. I. 176), táhli také do Prus a do Litvy. Listinami na výpravě vydanými zjištěno jest účastenství svrchu uvedených. Že by král byl přišel v čele vojska, aby donutil Kazimíra k přijetí výroku Vyšehradského (jak Werunský tvrdí), z pramenů nevysvítá.

ských — tak čteme v jich listině dané dne 5. března 1337 [21]) — slíbili sami i za své nástupce chrániti řád v držení Pruska, Chelminska i Pomořan proti sousedům, jakož i v držení těch zemí, kterých by ještě budoucně proti pohanům dobyli. Tomu odpovídá též návrh smlouvy, který Jan jako prostředník Kazimírovi předložil, a podle kterého Kazimír měl řádu potvrditi darování Chelminska a některých jiných menších krajin, kterých se již starší spory řádu s knížaty polskými byly týkaly, tak aby je řád držel i v budoucnosti s tím právem jako před válkou; dále měl se král Polský za sebe i za své nástupce odříci všech práv k Pomořanům, neužívaje v budoucnosti, jako dosud se dálo, titulu vévody této země. Ku přijetí takové smlouvy dána králi Polskému lhůta do 15. června; do toho dne měl Ota z Bergova jménem krále Českého vzíti ve správu svou Kujavsko a Dobřiňsko, maje tyto krajiny potom buď odevzdati králi Polskému, kdyby smlouvu přijal, anebo vydati řádu, kdyby jí neschválil. Provázen Kazimírem až do Poznaně, odešel král Jan do Slezska a odtud se vrátil dne 4. dubna do Prahy, stižen chorobou oční. Nedlouho potom oslepl na jedno oko. Že by choroba ona byla vznikla na výpravě litevské za zimy vlhké a mlhavé, jak obyčejně u novějších dějepisců čteme, prameny naše nevypravují. Krátkozrakost přešla na Jana od otce, císaře Jindřicha. Když jí přibývalo, měli ji lékaři vyléčiti, Francouz za pobytu ve Vratislavi před návratem, Arab po návratu královĕ do Prahy. Jich umění připravilo však Jana o pravé oko úplně. Francouz na rozkaz rozhněvaného krále zašit do pytle a utopen v Odře, Araba před vodou Vltav-

[21]) uff das wir unser vorfarn, der hogwirdigen Kunige von Behemen pfat nachvolgen Voigt CD, II. N. 161.

skou zachránil slib královský, kterým se byl napřed pojistil před osudem svého kollegy. Později král Jan hledal pomoci od lékařů slavných vysokých škol v Montpellieru: od r. 1340 byl slep na obě oči.

Politika papežského dvoru, obzvláště v druhé polovici středověku, nejednou více, než slušno bylo, řídila se prospěchy finančními, ano na velkých důchodech z celého západního křesťanstva spočívalo z nemalé části mocné postavení jeho. Říše Polská ode dávna odváděla zvláštní daň, peníz svatopetrský; čím větší sama byla, tím větší byla také tato výnosná finanční provincie stolice papežské. Nemálo proto želel nuncius papežský v Polsku ztráty Slezska, kde pod panstvím českým tento důchod vázl; vzpomínaje této změny ve zprávě své v létě 1338,[22]) podotekl, že co do oddanosti a obětavosti Polák od Němce i Čecha se liší jako světlo ode tmy . . . Zřetel k financím papežským padal na váhu hned na počátku velké pře, když prospěch říše Polské a pokladnice papežské se kryly. Odcizením Pomořan mohl také i zde vyschnouti pramen příjmu, jako byl vysechl v Chelminsku, kde se však vrátiti mohl, kdyby toto území zase uznáno bylo za část říše Polské, třeba v držení řádu zůstávající. R. 1321 arcibiskup Hnězdenský a biskup Kujavský, kteří jako soudcové papežem splnomocnění přiřkli říši Polské Pomořany, stejnou dobou jako výběrčí peníze svatopetrského vyhlásili, že placen býti má též v Chelminsku.

Proto také Galbard, nuncius papežský již zmíněný, jenž hlavně za sbíráním peníze svatopetrského a jiných důchodů sám v Polsku se zdržoval, nebyl přítelem spolku polsko-českého, neschvaloval smlouvy navržené od krále

---

[22]) Theiner Mon. I. 392.

Českého a přičinil se o to, aby po dlouhé přestávce ve při mezi řádem a říší Polskou se pokračovalo zase. On sám i jiný nuncius v Polsku se zdržující jako soudcové od kurie k tomu ustanovení předvolali strany do Varšavy (v únoru 1339), kde zástupce královský jménem říše Polské přihlásil se nejen k Pomořanům, ale i k Chelminsku. S tím srovnávala se potom výpověď soudců v září 1339. Výrok Vyšehradský i návrh krále Jana byly tím odstraněny. Ostatek se tím na ten čas nic nezměnilo; pře se prodlužovala protestacemi a appellacemi řádu, a také příměří potrvalo dále. Po nějakém čase nastal však na dvoře papežském obrat řádu příznivější. Papež Benedikt neschválil výroku Varšavského a ustanovil soudce nové, prohlásiv při tom starší výrok Vyšehradský za spravedlivý.

Nezdarem prostředníkův netrpělo žádné újmy přátelství tří královských dvorů, nýbrž rostlo návštěvami a smlouvami o sňatky. R. 1340 Karel byl v Krakově a na uherském Vyšehradě. R. 1341 konány v Praze přípravy k slavné svatbě po smrti Aldony-Anny ovdovělého krále Polského s Markétou, sestrou Karlovou, vdovou po Jindřichu Dolnobavorském. Dostavil se královský ženich, než nevěsta, která nerada jemu ruky podávala, stižena byla chorobou, a den sv. Markéty (13. července), kdy slaven měl býti sňatek její, stal se jí dnem pohřebním. Kazimír i potom zůstával delší dobu v Praze, odkud se odebral do Poznaně na svatbu s nevěstou, kterou mu jeho čeští přátelé mezi kněžnami německými vyhlédli. V Poznani mezi hostmi byl také Karel, jemuž chvíle ta vhodnou býti se zdála k obnovení prostřednictví mezi řádem a říší Polskou. K tomu konci odebral se z Poznaně do Toruně ke schůzi s velmistrem Dětřichem z Altenburku.

Než sotva se jednání počalo, velmistr, muž věku pokročilého, těžce se rozstonal. V noci spěchal Karel k loži umírajícího, jenž posledními slovy svými poroučel řád i pro budoucnost přízni jeho. Jednání o mír však pro nenadálou smrt jeho uvázlo zase (v říjnu 1341). Teprve r. 1343 *mírem v Kališi* dohodly se strany konečně o pravý a plný mír, bez prostředníků sice, avšak na tom základě, který tito byli položili: král Kazimír a říše Polská odřekli se Pomořan a také Chelminska, řád pak vydal to, co byl během války na polské půdě opanoval.

Že mír zavřen byl bez účastenství krále Uherského — byl to od r. 1341, kdy zemřel Karel Robert, syn jeho Ludvík — snadno si vysvětlíme. Od něho, jenž Kazimírem, strýcem svým, bratrem matčiným, uznán byl za dědice a budoucího krále Polského pro ten případ, že by sám bez mužských dědicův zemřel, Německý řád opatrně byl žádal, aby se také on svých práv, kdyby se králem Polským stal, k tomu, čeho se vzdával Kazimír, odřekl; než marně. Nemohl tedy spolupůsobiti král Uherský při míru, kterého neschvaloval. Že však rytíři Němečtí svému věrnému spojenci a ochránci, králi Českému, nezjednali té cti, aby aspoň jako prostředník byl jmenován, jeví se nám téměř jako nevděk. Než přízeň, kterou král Jan choval k řádu, tím nikterak neutrpěla. Na konci r. 1344 vypravil se *po třetí* na pomoc řádu proti Litvě.

Nebyla to již Litva Gedyminova, byla to Litva synů jeho. Sbíráme-li jednotlivé rysy, kterých prameny naše o Gedyminovi poskytují, stojí před zrakem naším obraz velkého a znamenitého panovníka až na jeden rys, který chybí: Gedymin nepostaral se dostatečně o budoucnost. Po jeho smrti (1341) kromě knížat ruských, kteří stáli pod jeho vrchní mocí, v říši Litevské z rodu, ze kterého

Gedymin sám byl pošel, vládne neméně než 8 knížat, bratr, jenž ho přežil, a 7 synů, z nichž jeden z mladších, Javnuta, obdržel Vilno a měl státi nad ostatními jako velký kníže. Gedymin nepoznal, že mezi staršími syny jeho byli dva, Olgerd a Kejstut, kteří k této úloze lépe se hodili. Z nich Kejstut držel Žmuď a jiné krajiny na hranicích pruských; úděl jeho vhodně nazván byl vojenskou hranicí Litvy proti řádu.[23]) Doufal patrně Gedymin, že Kejstut stačí na obhájení Litvy, a že se mu dostane, když by třeba bylo, výdatné pomoci od knížat ostatních. A opravdu v nejbližších letech po smrti jeho o sporech knížat litevských ničeho neslyšíme, než r. 1343 přinesl velké nebezpečenství Litvě, když mírem v Kališi úplně se rozpadl spolek s Polskem, bez toho již před tím uvolněný, a když král Kazimír zvláštní listinou řádu Německému slíbil, že proti němu »pohanů« podporovati nebude.[24]) Litva byla odkázána na sebe, řád mohl pokusiti se o nové výboje na půdě litevské. Hned r. 1344 zval křižáky, by se dostavili na bojiště.

Jízda do Litvy r. 1345[25]) byla neobyčejně stkvělá. Kronikář z konce století 14. vypravuje, že se jí účastnilo neméně než 200 knížat a pánův. Mezi nimi byli dva králové, *Jan Český* a Ludvík Uherský; dále *králevic Karel* i budoucí protikrál jeho hrabě Gunther Švarcburský. Z účastníkův předešlé výpravy krále Jana dostavil se zase

[23]) Od Antonoviče.

[24]) Zdá se, že řád Polsku za to slíbil pomoc, kdyby napadeno bylo od pohanů. J. Szujski, Warunki traktatu Kaliskiego (Opowiadania. Krak. 1882.). Sr. Kwartalnik Hist. IX. str. 615.

[25]) Vita Caroli (Pram. III. 364), Beneš z Weitmile (tamtéž IV. 495), jakož i současný dopis (tamtéž III. 364 v pozn.). Ss. Pr. I. 721; II. 504. — Srovn. *Grünhagen*, Über die Chronologie des letzten Kreuzzugs K. Johanns (Zeitschrift für Schles. Gesch. XVI).

Vilém Hollandský. Vznešená společnost sešla se na počátku r. 1345 ve Vratislavi, avšak nejsou to právě chvalné věci, kterých se o ní dovídáme. K zábavám, jimiž si čas krátila, náležela také hra v kostky, které obzvláště hrabě Hollandský a král Uherský s velkou náruživostí se oddávali. Když se jednoho dne Ludvík prohrou 600 zlatých jevil velice rozčilen, hrabě Vilém výhru rozhodil mezi diváky na znamení, jak málo si váží peněz vyhraných, a k zahanbení krále, jenž se pro »tak nepatrnou« část tak velice byl pobouřil . . . Výsledek výpravy neodpovídal velkým přípravám. Knížata a páni s velmistrem Ludolfem vtrhli sice do Litvy a oblehli dva hrady na Žmudi, než, když se rozšířila pověst, že se Litvané ve velké síle chystají ke vpádu do Samlandu, k žádosti velmistrově po krátkém pobytu v zemi pohanské vojsko křesťanské se vrátilo do Pruska na obranu této země. Pověst byla klamná. Litvané se byli obrátili do Livonska, avšak oblevou, která nastala, rytířům a jich hostům návrat do Litvy se stal nemožným. Rozmrzeni a v nechuti proti velmistrovi rozjeli se knížata a páni. Král Jan spěchal přes Německo do Porýní, markrabě Karel do Slezska a do Čech. Ještě než opustil půdu polskou, k nezdařené jízdě přistoupila neočekávaná dohra. Přišed do Kališe, Karel zpozoroval, že se octl v zajetí svého dosavadního přítele, krále Kazimíra. Z nebezpečenství, které mu takto hrozilo, sice šťastně vyvázl, avšak nedlouho potom Jan a Karel stáli sami a bez spojenců proti novému spolku, do kterého náleželi císař, králové Polský i Uherský a bezmála všichni ostatní jejich sousedé. Nepřátelství císaře a rodu Lucemburského se bylo stalo úplným, když r. 1341 dědička Tyrolska Markéta zapudila svého mladistvého manžela Jana Jindřicha a podala ruky své k novému man-

želství stejnojmennému s otcem synu císaře Ludvíka; král Uherský, ačkoli byl zetěm Karlovým, přidržel se strýce svého Kazimíra, po němž koruna polská na něho měla přejíti. Než proč se rozpadlo přátelství česko-polské? Polsku nebylo přineslo velkého užitku. Jako prostředník stál král Jan zcela na straně řádu a prostředkoval ve prospěch jeho; že se jména krále Polského vzdal, zdálo se býti draze koupeno ztrátou Slezska. Avšak Slezsko ještě nebylo ztraceno úplně, ještě nepatřil k manům krále Českého mezi knížaty slezskými Bolek Svidnický, syn sestry Kazimírovy. Šťastná válka mohla snad obnoviti svazek Slezska s říší Polskou. Než válečné štěstí nepřálo Kazimírovi; zbraně české pronikly až ke Krakovu. Potom zavřeno příměří, po jehož uplynutí papež Kliment VI. se postaral, aby hluk válečný se neozval hned zase. Teprv r. 1348, když ve Slezsku kníže Bolek sáhl zase ke zbrani, dostalo se mu pomoci také z Polska.

Vedle krále Jana v pozdějších letech stojí syn jeho markrabě Karel na způsob spoluvládce. Jeho péče o povznesení zemí českých již tehdy se počíná, a také jeho vliv na zevnější politiku, ač ve všem s otcem se neshodoval, stává se vždy závažnějším. Spolek s Uhrami a Polskem lze z velké části pokládati za dílo jeho. R. 1345 se rozpadl. O jeho obnovení se potom přičiňoval Karel, jsa již králem Českým, králem Římským a budoucím císařem. V listopadu r. 1348 na sjezdě s králem Kazimírem v Namyslově ve Slezsku stal se pokus o osobní smíření obou někdejších přátel.[26]) Mělť pro Karla cenu

[26]) Ač si oba slíbili »perpetuam dileccionem et fraternam amiciciam«, přece nelze s Palackým tvrditi, že předešlé přátelství obou knížat bylo obnoveno. Listiny Karlovy nemáme, Kazimírovu v. u Pelcla I. 170 a v Cod. D. Mor. VII. 622.

nemalou, že se král Polský, jako si také dvůr papežský přál, odřekl úplně všeho spojení se stranou bavorskou, která i po smrti císaře Ludvíka trvala, a od které proti Karlovi prohlášen byl Gunther Švarcburský. Na sjezdě králů jednáno bylo také o spolek obou říší, České a Polské. Karel poznal, za jakou cenu Kazimír ochoten byl s ním se spojiti proti straně bavorské, zvláště proti Ludvíkovi Braniborskému: co totiž někdy od markrabů Braniborských odtrženo bylo od Polska, mělo Polsku získáno býti zase. Než nedosti na tom: i proti řádu Německému měla říše Polská s pomocí Karlovou obnovena býti ve svých starých hranicích. Ony Pomořany, které ztraceny byly ne bez přispění králů Českých, předchůdců Karlových, měly jí vráceny býti s pomocí jeho. V tradicionální politice české vzhledem k řádu a Prusku měl takto nastati úplný obrat. Nevíme a lze pochybovati, že by se Karel, co se řádu týče, byl zavázal pro budoucnost určitými sliby. Jisto jest, že Slezsko spolku s Polskem obětovati nemínil; mělť zůstati při státě českém, a co ještě scházelo, mělo přibýti v budoucnosti. Za to byl Karel hotov zrušiti lenní svazek, jenž od r. 1326 knížetství Plocké v Mazovsku poutal k Čechám. Byl to jediný zisk, jejž Čechám byla přinesla přízeň prokazovaná králem Janem řádu Německému, a ten byl při velké vzdálenosti onoho knížetství ceny nevalné. Roku 1353 onen svazek zrušen, a Plocko uznáno zase za část říše Polské. Za to se téhož roku Karlovi, po druhé vdovci, dostalo 14leté nevěsty, Anny Svidnické. Karel byl mistrem v zavírání politických sňatků, které jemu však také rodinné přinášely štěstí. Nabyv r. 1346 dědictvím k Svidnicku Javorska, Bolek byl mocnější než kterýkoli z knížat slezských, stojících pod svrchovaností českou. Dědičkou jeho byla

neť Anna. S rukou její Karel mínil pojistiti tuto znamenitou část Slezska sobě, rodu svému, koruně České. Avšak něco ještě scházelo: smlouvy Plocka i Slezska se týkající byly bez přímého účastenství Kazimírova zavřeny jen s dědicem jeho Ludvíkem Uherským, někdy zetěm a přítelem Karlovým, s kterým se tento r. 1353 smířil. Teprve r. 1356 přijaty a stvrzeny také od krále Polského za jeho návštěvy v Praze, a tu obnovena a doplněna také smlouva z r. 1348.[27]) K nabytí »starých hranic« proti Prusku a proti Braniborsku měl říši Polské nápomocen býti Karel sám neb skrze svého bratra Jana Jindřicha nejprve s 600 oděnci, potom s 400, konečně s tou mocí, které by třeba bylo. Teprv po získání starých hranic měl Kazimírovi nastati závazek pomáhati Karlovi proti každému nepříteli, krále Uherského vyjímaje.[28]) Karel se těmito sliby zavázal věda, že nebude, co se Pruska týče, žádáno za jich splnění. Mír zavřený r. 1343 měl ještě dlouho potrvati. Když r. 1348 Kazimír a Karel se shledali v Namyslově, od míru Kališského bylo uplynulo teprve něco málo let; mezi Polskem a Německým řádem nebylo sporů žádných. Ani v nejbližších letech se nedostavily. Potřebuje peněz, král Polský r. 1352 obrátil se k řádu, jemuž za půjčku v zástavu dal Dobřiňsko.

Za ztráty, které říše Polská byla utrpěla, za Pomořany, za Slezsko hledal a našel král Kazimír náhradu na východě. V Haliči po knížatech domácích, Romanovičích, byl následoval Piastovec Boleslav Jiří,[29]) jeden z knížat Mazovských, po něm (1340) opanoval Halič král Polský.

[27]) Ještě král Jiří (1460) obnovil renunciaci Plocka. Viz listinu jeho v Cod. ep. sec. XV. I. 205.

[28]) Cod. Dipl. Mai Pol. III. 50.

[29]) J. Řeřábek v Č. Č. M. 1883.

Než při tom se nepřátelsky setkal s Litvou. V zápase mezi Litvou a Polskem, jenž, přerušován smlouvami, potrval potom delší dobu, běží hlavně o Volyň, která z části při Litvě zůstala, jakož také o Podolí, vybavené tehdy z panství tatarského, kde Kazimíra předešel Olgerd. V držení Haliče se Kazimír s pomocí uherskou uhájil.

Že Litva byla s to na jihu a na východě šířiti se v krajinách ruských a na severu odolati řádu Německému, když řád, pojistiv si mírem Kališským Pomořany a získav nedlouho potom (1346) Estonsko koupí od Dánův, stál na výši své moci, děkovala bratřím Olgerdovi a Kejstutovi, kteří přiměli a přinutili — stalo se to nedlouho po třetí jízdě krále Jana — ostatní knížata k uznání Olgerda za velkého knížete Litvy; druhé po něm místo držel Kejstut, zachovávaje s bratrem svornost ničím neporušenou. Jemu zůstávala úloha již otcem přidělená, chrániti Litvu proti řádu Německému. Jest to nejstkvělejší doba Litvy. V rodě Gedyminově vládl mír, na jihu Kyjev dostal se pod panství syna Olgerdova Vladimíra, na severu půda litevská proti Němcům statečně hájena. Válečné umění rytířův, podporovaných vždy také cizími hostmi, a vytrvalost i udatnost Litvanů si držely rovnováhu: vpády do Litvy a z Litvy, bitvami na půdě litevské a pruské nic se trvale nezměnilo, ač nejednou hrozilo ne sice celé Litvě, ale Žmudi jho německé.

Někdejší přátelství královského dvoru českého s uherským a polským, jaké bylo před r. 1345, se potom vlastně již nevrátilo úplné. Roku 1362 v čele spolku proticísařského, ke kterému náležel také zeť Karlův Rudolf Rakouský, stáli oba králové Ludvík a Kazimír, onen jako hlavní

v těch letech soupeř Karla IV. ve světě.[30]) Král Jan, maje kdysi proti sobě podobný spolek, těšil se, že, čím více nepřátel, tím více bývá plenu a kořisti; syn jeho, jenž hluku válečného nemiloval, bouři zažehnával nejraději uměním diplomatickým, kterým tak vynikal, že někdy protivníka mírným jednáním přiměl k tomu, k čemu jinému třeba bylo vítězné války.

Válka přestala na samém počátku, a neshody, které ji byly vznítily, potom do r. 1364 vyrovnány mírným jednáním a smlouvami. K nim přistoupil dle methody Karlem oblíbené sňatek, a to jeho samého, po smrti Anny Svidnické po třetí vdovce, s Annou Pomořanskou, dcerou Bogislava Štětínského a vnučkou Kazimírovou. Než po několika letech náležel král Polský vedle Uherského zase do spolku proticísařského. Oč již král Jan byl stál, to provedl Karel; on získal rodu svému a koruně české Braniborsko. Od otce zděděné umění diplomatické i s jeho nevždy chvalnými stránkami, které již k podstatě jeho náležeti se zdají, v Karlovi se stupňovalo, a k tomu přistoupilo, co u otce často chybělo, totiž houževnatá vytrvalost. To vše se obzvláště při této příležitosti osvědčilo. Chyb, kterých se dopouštěli jiní, Karel obratně užíval ve prospěch vlastní. Když se knížata rodu Wittelsbašského mezi sebou neshodli, jednoho z nich připoutal k sobě. Byl to Ota Braniborský, zeť jeho. Smlouvou r. 1363 odkázal Ota zemi svou, kdyby sám dědiců neměl, rodu Lucemburskému. A od té smlouvy, od práva takto nabytého, Karel již nikdy neupustil, ani

[30]) Že válka měla hlubší příčiny než nerozvážným slovem Karlovým uraženou čest Alžběty, matky krále Ludvíka, sestry Kazimírovy (sr. Szajnocha, Wojna o cześć kobiety), ukázal *Steinherz* v Mitt. des Inst. für öst. Geschichtsf. IX.

když Ota sám, jemuž se vlastních dědiců nedostalo, potom přece Braniborsko chtěl zachovati svému rodu, svým příbuzným bavorským. Obojí válečná výprava Karlova do Braniborska (1371 a 1373) skončila se pokaždé na samém počátku; Ota byl přinucen vzdáti se Braniborska hned za svého živobytí. Při tom Karel IV. i tentokráte dobyl řady diplomatických vítězství nad ostatními četnými protivníky, kteří se snažili další vzrůst rodu Lucemburského zameziti. Z nich Kazimíra Polského již r. 1370 smrt byla odvolala, Ludvíka Uherského pak, po smrti Kazimírově také krále Polského, pohnul Karel (1372) k smlouvě, kterou synu jeho Sigmundovi k manželství slíbil dceru svou Marii.

Řád Německý a Polsko za Kazimíra měly téhož nepřítele, Litvu; avšak proto nebyly spojenci. To právě bylo předmětem stížností, s kterými od r. 1356 počínaje král Kazimír se obracel ke dvoru papežskému, že mu řád proti Litvě k dobytí a obhájení krajin ruských, o které s Litvou spor byl povstal, nepomáhá, staraje se jen o sebe. Řád sám odpovídal podobnými žalobami, kurie pak vyslechla stížnosti obou stran a r. 1359 ustanovila, zůstávajíc sama nad stranama, arcibiskupa Arnošta Pražského, by o jejich smíření se přičiňoval.[31])

Že by byl Karel nějak v tento počínající se spor, jenž se dále nerozvinul, zasahoval, o tom nic neslyšíme. On byl řádu privileje svých předchůdců potvrdil a nové přidal, ale proto mu nebyl spojencem a takořka předním ochráncem, jako někdy otec jeho. Karel za své vlády se nikdy nevypravil do Prus pomáhat rytířům proti Litvě.[32])

[31]) Theiner, Mon. I. 588.

[32]) Srov. Pervolf III. 135. — Ještě v druhé pol. 14. století nejen ze Slezska, ale i z Čech přicházeli hosté na pomoc řádu, ale, pokud víme (srov. *Voigt* Cod. IV. 36), zřídka.

Kdyby se byla Litva, jako za Mendoga, dobrovolně přihlásila k víře křesťanské, tak že by byly jízdy úplně přestaly, Karel by byl jistě s radostí takovou změnu uvítal. R. 1358 dostalo se císaři zprávy, že velký kníže a Litva, pokud ještě v pohanství trvala, hotovi jsou přijmouti křest. Jakou důležitost Karel přikládal této věci, patrno z toho, že do Litvy odebralo se hlučné poselstvo vedené arcibiskupem Arnoštem i představeným řádu Německého v Německu s pozváním, aby Olgerd k pokřtění se dostavil o vánocích do Vratislavě. Tam se potom vydal také Karel sám, avšak hostů z Litvy se nedočkal. Vzkázání Olgerdovo znělo, že teprve potom se dá pokřtíti, až řád Německý vydá Litvě nejbližší krajiny pruské a livonské, sám pak sídlo své přenese daleko na východ, aby křesťanskou Evropu a zvláště Rusko, neosobuje si však žádného panství nad ním, chránil proti Tatarům. Olgerdovi při tom jednání nejspíše jen o to šlo, aby si na nějaký čas zjednal pokoj od řádu.[33]) Po několika letech uvítal Karel u dvora svého ne sice některého z panujících knížat litevských, ale jednoho ze synů Kejstutových, který, zradiv otce a vlast, v Královci r. 1365 jako křesťan přijal jméno Jindřich, hojně byv při tom obdarován od cizích hostů při křtu jeho přítomných. Zároveň s nimi hned potom účastnil se jízdy na Litvu. R. 1368—69 provázel Karla na jeho výpravě do Italie, a také v následujících letech se »vévoda Litevský« — jak se nazýval — zdržoval při dvoře císařském.[34])

---

[33]) Srov. Český Časopis Histor. I.

[34]) Přítomnost jeho patrna z listin Karlových, kde se Jindřich Litevský vyskytuje jako svědek.

III. Obrat a přechod. — Účastenství Čechů ve válkách pruských r. 1410 a 1414.

V druhé polovici 14. století vládla vedle sebe řada znamenitých panovníkův: Karel IV., král Český a císař, Ludvík Uherský, Kazimír Polský, na Litvě Olgerd a Kejstut, v Prusku jako velmistr řádu Německého Winrich z Kniprode. R. 1377 zemřel Olgerd, r. 1378 Karel, r. 1382 Ludvík, od smrti Kazimírovy také král Polský, i velmistr Winrich; téhož roku na Litvě zahynul Kejstut. Všady starší generace ustupuje mladší: zachová tato, čeho ona nabyla?

Na Litvě po smrti Olgerdově nastával obrat pro všecku budoucnost rozhodný.[1]) Jako velký kníže a nejvyšší pán říše následoval jeden z jeho 12 synův, Jagello; s ním ve Vilně zůstávalo 6 bratří, synův Olgerdových z druhé manželky, ruské kněžny Juliany Tverské, jež manžela přežila, kdežto synové z prvního manželství s jinou kněžnou ruskou vládli v krajinách ruských, které

[1]) *Stanislav Smolka* Kiejstut i Jagiełło v Památníku Krak. akademie; *F. Koneczny* Polityka zakona niem. 1389 i 1390 v Rozpravách Krak. akademie a *téhož* Jagiełło i Witołd I. 1382—1392 (ve Lvově 1892); *R. Krumbholtz* Samaiten und der D. Orden (v Královci 1890). — *A. Prochaska* Przyczynki Krytyczne do dziejów unii v Rozpr. Krak. ak. 1896 (vyšly mezi tiskem této knihy).

náležely k říši Litevské. V rodě Kejstutově měl nastoupiti po smrti otcově Vitold. Jiní Gedyminovci vládli jinde: Litva zůstávala, čím byla dotud, skupinou knížetství, kterou byla držela pohromadě vrchní moc velkého knížete a obzvláště bratrská shoda obou předních knížat, Olgerda a Kejstuta. A tato shoda potom nepřešla na Jagella a strýce jeho. Snad vadil od počátku nestejný věk a rušivý vliv jiných. Než neshoda se neobjevila hned; teprve r. 1380 Jagello zavřel jednostranný mír s řádem Německým, který se na Žmuď a tu část Litvy, kterou držel Kejstut, nevztahoval. I po takové smlouvě by byla mohla potrvati shoda mezi strýcem a bratrovcem. Litva vždy ještě měla dvojí úlohu: na západě se hájiti proti řádu, na východě se šířiti tou měrou, až by se rozšířila na všecky krajiny ruské, které ještě stály vedle ní nebo proti ní.[2]) Na východě soupeřem Litvy jest Moskva, soupeřem velkého knížete Litevského velký kníže sedící v Moskvě. A právě na východě hrozilo po smrti Olgerdově Litvě velké nebezpečenství, když se dva synové jeho z prvního manželství odloučili od ní a přivinuli k Moskvě. Proti velkému knížeti Moskevskému Dimitrovi se spojil (1380) Jagello s chánem Tatarským Mamajem, když se chán chystal na válečnou výpravu, by zase utužil svazek mezi Hordou a Moskvou tehdy uvolněný. Na podzim r. 1380 vypravil se také Jagello na východ, ale, než přišel, utrpěl chán od Rusův porážku ve slavné bitvě na Kulikovském poli. Porážka Mamajova byla zároveň porážkou jeho spojence. Že se tak skončí výprava Hordy a Litvy proti Moskvě, nenadál se Ja-

---

[2]) *Stanislav Smolka* Rok 1386 str. 113. — Úloha ta se zde vyměřuje se stanoviska litevského: takový mohl býti další průběh dějin.

gello, když před ní zavíral smlouvu s řádem. Bez takové smlouvy by se však nebyl mohl vypravit na východ. Neodporuje to starším tradicím ani prospěchům Litvy, že by se byli Kejstut a Jagello o úlohy rozdělili. Kdysi starost o východ náležela hlavně Olgerdovi, nyní na jeho místě byl by stál Jagello. R. 1380 řád Německý, jak se zdá, vedle míru s Jagellem zavřel také příměří s Kejstutem; pro budoucnost smlouva s Jagellem Jagellovi nezapovídala poskytovati pomoci Kejstutovi proti řádu, jen když se sám osobně výprav do Prus a Livonska nesúčastní. Než ona smlouva byla zavřena tajně, bez vědomí Kejstutova, a proto také proti němu. R. 1381 Jagello Kejstutovi na pomoc proti řádu poslal bratra svého Korybuta, sám zůstávaje ve Vilně. Kejstut však velkému knížeti nedůvěřoval, kdežto Vitolda k bratranci dosud nezkalené pojilo přátelství. Když přicházely výstrahy, že Jagella s Německými rytíři spojují tajné úmluvy, Vitold nevěřil, otec jeho však uvěřil: s vojskem sebraným proti Němcům obrátil se neočekávaně na Vilno a zajal Jagella. Avšak vítězství nepotlačilo v Kejstutovi hlasu krve a tradic starší generace. Jako před lety ušetřen byl Javnuta, když na jeho místo vstoupil Olgerd, tak Jagello, svržený se stolce velkoknížecího, ponechán jako kníže ve Vitebsku, Korybut pak obdržel Novgorod Severský. Litva, zase sjednocená, obrátila své zbraně proti řádu; následující rok (1382) se počal výpravou do Pruska. Než po druhé výpravě, jež rychle následovala po první, musil Kejstut táhnouti na východ, kde mu nevděčný Korybut byl vypověděl poslušenství . . . A tu přišel Jagello, a Vilno mu otevřelo brány. Ve Vilně v čele strany jeho stál Hanuš, vážený měšťan německého původu, přistěhovalý z Rigy; z Pruska od řádu Jagellovi přišla pomoc

Vitold poražen před branami Vilenskými. S pomoci Němcův opanoval Jagello také Troky, dřívější sídlo Kejstutovo, a proti Kejstutovi přitáhl mu na pomoc mistr Livonský. U Trok nastávala bitva rozhodná, než místo bitvy jednáno o smíření; dojednáno mělo býti ve Vilně. Mezi jednáním Kejstut ve Vilně zrádně zajat a poslán do Kreva do vězení; ve vězení zabit;[3]) do světa rozhlášeno, že skončil život sebevraždou. Tak zahynul poslední pohanský velkokníže Litvy; jeho mrtvé tělo spáleno na hranici s koňmi i zbrojí, s honícími psy i sokoly.

Po pádu Kejstutově Jagello zaplatil cenu za pomoc od Němců obdrženou smlouvou s novým velmistrem Konrádem Zoelnerem, kterou řádu přikázána část Žmudi, a ve které velký kníže slíbil, že se do čtyř let dá pokřtiti. Jen úzkým pruhem na břehu mořském souvisely Prusy a Livonsko; Žmuď je dělila; v budoucnosti je měla spojovat. Litva, která se moře téměř dotýkala, měla od něho býti odloučena navždy podobně, jako od moře dělily Prusy a Pomořany krajiny polské. Žmuď, kde litevská národnost se nejčistěji udržovala, kde lid houževnatě lpěl na staré víře, kam se nejčastěji na svých výpravách vybírali rytíři a jich hosté, takto se dostávala pod panství Německého řádu. V dějinách Litvy i řádu nastával obrat: křesťanství konečně mělo v těch stranách zvítěziti úplně. Dosud bylo na Litvě jen trpěno, ale také chráněno. V 14. století tam směli přicházeti Františkáni a hlásati evangelium; když ve Vilně od lidu pobiti, stihl vinníky přísný trest. Panující v říši Litevské rod Gedyminův byl rozdělen na pohany a křesťany. Synové Olgerdovi z prvního lože, vládnoucí v krajinách ruských, znali se k církvi východní,

[3]) S plnou bezpečností nelze tvrdit, že by rozkaz k tomu byl dal Jagello (*J. Szujski* Opowiadania str. 164).

synové z druhé manželky, Jagello a vlastní jeho bratří, zůstávali pohany, jakož i synové Kejstutovi, vyjma onoho Jindřicha, s kterým jsme se setkali na dvoře císařském, kam r. 1381 odešel také syn jeho Vajdot.[4]) K čemu se již několikráte byla ukazovala naděje, konečně mělo se splniti: Litva, pokud ještě zůstávala v pohanství, měla získána býti víře křesťanské a církvi katolické; mělo to býti, jako někdy obrácení Mendogovo, zároveň vítězství Říma nad pravoslavím, kterému zdála se již býti určena Litva celá.

Pro řád doba bohatýrských reys se chýlila ke konci: před křesťanskou a katolickou Litvou měl konečně skloniti zbraň. K boji proti pohanům byl kdysi založen; a již nebude pohanův, s kterými by v Pobaltí bojoval. To neodpovídalo dvoustoletým dějinám řádu. K čemu měl dále trvati? Ani řád ani Jagello se nemohli těšiti z vítězství společně dobytého. Ztráta tak dlouho hájené Žmudi byla cena přílišná, a katolickému knížeti Litvy hrozily jiné ještě ztráty na východě. Pohanského velkoknížete, jenž se hlásil k nevídané jinde snášelivosti náboženské, jehož poslové přijímáni byli v Cařihradě od císaře i patriarchy, snášely pravoslavné krajiny ruské: snesou budoucně také vrchní moc knížete katolického? Není divu, že přátelství Jagellovo s řádem po pádu Kejstutově nepotrvalo dlouho. A řádu samému přišly vhod spory mezi Gedyminovci. Když Jagello přese smlouvu na podzim 1382 zavřenou váhal a nechtěl propustiti Žmuď ze svazku, která ji poutala k Litvě, když nechtěl,

---

[4]) Snad (věc není jistá) Olgerd sám před smrtí přijal křest podle obřadu východního (Smolka R. 1386 str. 105). — Jagello zůstával nekřtěným pohanem a nebyl, jak někteří novější spisovatelé tvrdí, pravoslavným.

jak řád naléhal, přijmouti křest hned r. 1383, tedy před uplynutím umluvené lhůty, v létě r. 1383 vypověděl řád sám Jagellovi přátelství, a velmistr vtrhl válečně do Litvy: s ním táhl v čele vojska na Žmudi sebraného — Vitold. Vyváznuv z vězení, přijat byl v Marienburku, a to v době, kdy ještě přátelství řádu s Jagellem trvalo. Ujímal se potom syna Kejstutova velmistr přímluvami u Jagella, aby ho do země zase přijal a nějaké knížetství mu vykázal. Když Jagello nechtěl »zmiji schovati za ňadra«, sliboval řád Vitoldovi pomáhati, aby se dostal v držení Trok a severozápadní Litvy, kterou by však budoucně držel od řádu jako léno.[5]) R. 1383 Vitold přijal křest a při křtu nové jméno — Wigand. Válka s Jagellem se počala šťastně, Troky se vzdaly, ve Vilně město pod hradem vypáleno. Avšak když se velmistr z výpravy do Prus vrátil, Jagello a bratr jeho Skirgello opanovali zase Troky. Vitold nebyl uveden do otcovského sídla; jemu svěřen od řádu hrad na hranicích nově založený, Nový Marienburk nad Němnem; kníže litevský, syn Kejstutův, nebyl více než kterýkoli kommendator řádový ... V létě[6]) r. 1384 přes to, co je v nedávné minulosti bylo rozdělilo, Jagello a Vitold se smířili. Vitold »zradil« řád a bojoval proti němu ve spolku s velkým knížetem Jagellem a jinými knížaty svého rodu. Litva byla zase sjednocena a ve válce proti řádu šťastna. Ještě trvala tato válka, když Jagello povolán na trůn polský.

Poláci a Uhři se ode dávna často přátelsky stýkali; k tomu v 14. století přistoupily těsné příbuzenské svazky

---

[5]) Smlouva taková zavřena teprve r. 1384.

[6]) Předcházela na jaře ještě jedna nešťastná výprava na Litvu.

vládnoucích rodů. Od r. 1370—1382 obě říše stály pod společným panovníkem, králem Ludvíkem. Po něm mělo Polsko přejíti na starší dceru jeho Marii a tím na jejího snoubence Sigmunda Lucemburského. Avšak Poláci se byli za Ludvíka přece dostali pod cizí vládu; Polsko se zdálo zemí vedlejší, Uhry hlavní. Po jeho smrti se nerozhodli hned: vždyť bylo lze vrátiti se k Piastovcům, jakož také Zemovit Mazovský našel svou stranu. Konečně obdržela vrch strana jiná, v jejímž čele stáli pánové malopolští. Královnou Polskou r. 1384 se stala mladší dcera Ludvíkova Hedvika, králem r. 1386 manžel její Jagello Nerada jemu podala své ruky — ruka i srdce náležely již Vilémovi Rakouskému. Než nás román jejího srdce tu nezajímá . . . Proč povolali pánové polští na trůn syna Olgerdova?

Polští historikové, Dlugošem začínaje, odpovídají, že cílem pánů polských bylo spojení Polsky a Litvy a potom válka, jež se spojenými silami vésti měla proti řádu Německému. Nevím, lze-li to tak po nich opakovati. Válka Polska s řádem se spíše později dostavila jako následek onoho spojení obou říší. Unie Polska a Litvy sama byla vlastním cílem malopolských magnátů, kteří přiměli Hedviku k sňatku s Vladislavem. Z Polska mělo Litvě, pokud ještě zůstávala pohanskou, přijíti světlo křesťanství, zásluhou Polska měla Litva, kde pohanství ustupovalo před pravoslavím, získána býti církvi katolické. Bylo lze očekávati, že mezi Litvou a řádem nastane mír, jako trval od smlouvy Kališské mezi řádem a Polskem. Jakým právem by řád křesťanských rytířův, založený k boji proti nevěřícím, setrvati směl ve zbrani proti těm, kdo skláněli před vítězným křížem v prach tvrdou šíji? Unie Litvy neobracela se tak proti západu

jako spíše proti východu,[7]) kam se bylo Polsko již za Kazimíra obrátilo opanováním Haliče. Litva stojící dosud pod vlivem živlu ruského se dostati měla pode vliv živlu polského, krajiny ruské mezi Litvou a Polskem sporné měly býti pojištěny Polsku.

Dne 12. února 1386 Jagello vjel do Krakova; pokřtěn byl od arcibiskupa Hnězdenského na jméno Vladislav; potom slaven sňatek s Hedvikou, a následovala korunovace prvního krále Polského z rodu litevského.

Jagello k slavnostem chystaným v Krakově byl pozval také velmistra i mistra Livonského, by mu při křtu byli za kmotry. Rukou jednoho z biskupů pruských byl kdysi Mendog korunován u přítomnosti mistra Livonského, z řádu Německého vybrán byl tehdy biskup nového biskupství ve Vilně založeného; před několika lety měl Jagello — takové splnění smlouvy z r. 1382 řád očekával — křest přijmouti od biskupů pruských jich missionářské činnosti se měla otevříti Litva. R. 1386 ubíral se do Krakova, by křest a korunu přijal rukou arcibiskupa Hnězdenského. Tento křest znamená nekrvavé vítězství Polska nad řádem; velmistr a mistr Livonský se nedostavili, a válka mezi řádem a Litvou nepřestala, nepřestalo ani účastenství cizích hostí při reysách, ač papež Urban VI. Vladislava za krále Polského uznal, leda že zavíráno časem příměří a jednáno o mír.

Rozšířiti svoje panství na půdě litevské, to zůstávalo snahou řádu, i když v Litvě padlo pohanství. Unie s Polskem od Litvy nebezpečenství panství německého neodvrátila hned úplně, a řád si v Litvě samé získal spojence: byl to opět Vitold.

---

[7]) Dobře praví F. Koneczny, že unií »sfera interessův« říše Polské se rozšířila až za Dněpr.

Unií stala se Litva částí říše Polské, asi podobně, jako Slezsko slušelo ke koruně České.[8]) Vladislav Jagello zůstal pánem Litvy; na jeho místo nevstoupil nikdo. V popředí knížat litevských stojí však bratr jeho Skirgello; on drží Troky, někdy sídlo Kejstutovo, jemu dán také Polock, odkud vypuzen Ondřej Olgerdovič, jenž, dav se pod ochranu řádu, přiznal se býti jeho manem. Vitold se byl po smíření s Jagellem přihlásil k církvi východní; s ním potom přišel do Krakova a v Krakově se vrátil k církvi západní. Než postavením, které jemu od Jagella vykázáno na Litvě, nechtěl se spokojiti. R. 1390 obnovil svůj dřívější spolek s řádem, a také Žmudini dotud pohanští, synu Kejstutovu zvláště oddaní, pomáhali jemu a řádu proti Litvě. Výprava r. 1390 předsevzata s větší, než při obyčejných reysách bývalo, silou; mezi cizími hostmi řádu se nacházel toho roku Jindřich z Derby, později král Anglický, toho jména čtvrtý. Běželo o Vilno; Vilno se uhájilo; ani výpravou r. 1391 pod novým velmistrem Konrádem z Wallenrodu, při které byl Fridrich Míšenský, Vitold se nestal pánem Litvy. Další průběh věcí byl podobný jako několik let před tím. Zradiv řád podruhé, Vitold se smířil s Vladislavem, když mu Vladislav sám ruky k smíření podal. Od r. 1392 on spravuje Litvu. Před synem Kejstutovým ustoupiti musili vlastní bratři krále Vladislava, synové Olgerdovi. Do vzdáleného Kyjeva přenesen Skirgello, kde za nedlouho zemřel; neposlušný Korybut zbaven po dvojí výpravě knížetství Sěverského; v cizině, ve vyhnanství hledal Svidrigello pomoci, které u bratra, krále

---

[8]) Přirovnání ovšem platí jen do jisté míry. Srovn., co o tom nověji vyložil *A. Lewicki*, zvláště v Altpreussische Monatschrift XXXI.

Vladislava, nenacházel. Pod nejvyšším pánem (tím zůstával Vladislav) stál Vitold, velký kníže Litevský.[9])

Unie Litvy a Polska nebyla tak těsná, že by byla přinesla Polsku hned válku s řádem Německým. Řád sám chtěl pokračovati ve válce s Litvou a udržeti mír s Polskem. A ani Polsko se neukvapovalo. Co sporného bylo v době dávnější, vyřízeno bylo mírem Kališským, nové spory se sice za vlády Vladislavovy dostavovaly, než nebyly tak vážné, aby byly hned vyžadovaly válku.

Do Pruska vedle cizích hostí, které lákaly reysy litevské, přicházeli také poutníci k návštěvě míst, kde chovány byly sv. ostatky, a kde bylo lze nabýti odpustkův. Řád se horlivě staral, aby těchto vnadidel přibývalo a jich přítažlivost rostla. K nejvzácnějším ostatkům, které se dostaly do oněch krajin, patřila hlava sv. Barbory.

Císař Karel IV., sám zvláště horlivý sběratel relikvií, rozmnožil posvátný poklad země pruské v posledním roce svého života drahocenným darem. Kdysi v mladém věku, když spravoval a obhajoval panství otce svého v Italii, byl zvítězil nad nepřáteli v bitce u S. Felice roku 1332 na den sv. Kateřiny. Odtud světici vděčnou věnoval úctu; na Karlštejně jí zasvětil kapli, v Praze klášter a kostel. Ač nerad se od toho, co byl získal, loučil,[10]) přece daroval část ostatků sv. Kateřiny

---

[9]) Tento titul přiznán však Vitoldovi teprv později (*A. Lewicki* v Kw. Hist. 1894 a *A. Prochaska* v Rozpr. akad. Krak. r. 1896).

[10]) Přiměl ho k tomu notář jeho kanceláře Jindřich, rodem z Elbinka, potom biskup Varmijský. Karel prý řekl: »Málo je toho, co sami máme«; ale přece k daru se odhodlal. Jindřich sám přinesl ostatky do Pruska, kam se po smrti Karlově odebral, aby se svého biskupství ujal. Sr. Pr. II. 598.

Guntherovi z Hohenštejna, kommendátorovi v Brandenburku v Prusku, s kterým se byl před lety seznámil, když otce svého r. 1345 na výpravě litevské provázel, a kterého odtud v dobré paměti zachoval. Obdarovaný dal svaté kosti zasaditi do obrazu sv. Kateřiny ze zlata, stříbra a drahokamů, který z Brandenburka později přenesen do kaple velmistrovy v Marienburku, jež proto slula také kaplí sv. Kateřiny . . . Dříve hosté, válečníci i poutníci se strany Poláků se nepotkávali se žádnými obtížemi. Teprve, když se Jagello stal králem, ozývaly se stesky, že se těm, kdo se ubírají do Pruska, cesta na polské půdě stěžuje a zabraňuje . . . Vážnější spor se počínal, když se řád chystal rozmnožiti území své o část polské půdy, o ono Dobřiňsko, které již byl držel od první litevské jízdy krále Jana do míru Kališského, a které jemu později sám král Kazimír — nevíme, na jak dlouho — zastavil. Řád byl již dávněji, maje vždy více peněz než sousedé jeho, množil panství své koupěmi. Od markrabů Braniborských byl koupil jich práva k Pomořanům, od Dánů za peníze získal Estony; mocné postavení řádu zakládalo se vedle jeho umění válečného také na oekonomické převaze, kterou nad sousedy vynikal. Staré hranice Pruska v době úpadku říše Polské byl řád pošinul na mnohých stranách zástavami a koupěmi od knížat polských v Kujavsku a Mazovsku. Měla říše Polská, z úpadku svého povstalá, nadál tyto nekrvavé výboje dopouštěti? Dobřiňsko nebylo v té době bezprostředně při koruně. Držel je onen Vladislav Opolský, jenž od svého mládí žil při dvoře krále Ludvika Uherského, svého příbuzného, a — jináče to sotva nazvati lze — ve službách jeho. Po smrti Kazimírově spravoval Halič, když pak Ludvík tuto zemi přivtělil ke koruně Uherské,

obdržel v náhradu mimo jiné Dobřiňsko s částí Kujavska.

Nového krále Polského kníže Vladislav byl uznal, ale nespřátelil se s ním úplně. Také on patřil k dlužníkům řádu, a za novou půjčku dal mu r. 1391 část, r. 1392 celé Dobřiňsko v zástavu. Řád se také ihned uvázal v zastavenou krajinu a vytiskl z ní posádky polské. A tak se počal spor o Dobřiňsko, když s polské strany se popíralo, že by byl měl vévoda právo část Polské říše bez svolení jejího dáti v zástavu. Avšak ani tento spor ještě k válce nevedl. Poláci nevěděli, zdali by v ní Německý řád za spojence neměl knížat rodu Lucemburského.

Jan Lucemburský a syn jeho Karel připravili rodu svému stkvělé postavení ve světě. Budova koruny České dovršena nabytím Braniborska. V ní měli vládnouti potomci Janovi z Elišky Přemyslovny, kdežto Lucembursko, odkud rod byl vyšel, zdědil syn jeho z druhého manželství, Václav.

Hlavou rodu po Karlovi jest Václav, král Český a Římský, budoucí císař. Vedle krále Českého a pod ním, jako bývalo za Přemyslovců a jako bylo za Karla samého, stál markrabě Moravský, syn Jana Jindřicha r. 1375 zemřelého, Jošt; mladší jeho bratří, Jan, Soběslav a Prokop, měli, co jim otec odkázal, držeti pod vrchní mocí jeho. Bratří Václavovi, synové Karlovi z poslední manželky jeho Alžběty, Sigmund a Jan, opatřeni v zemích nově nabytých, Sigmund kurfirststvím Braniborským, Jan Zhořelickem a nejvýchodnější částí Braniborska, markou za Odrou či tak zvanou Novou markou. Z připomenutých knížat nejvíce se podobal pružností, ale také těkavostí povahy dědu Janovi Sigmund; on nezdál se ne-

způsobilým, aby zaujal to místo, ke kterému jemu cestu připravoval svým diplomatickým uměním otec. Jako snoubenec Marie, starší dcery Ludvíkovy, byl určen za budoucího krále Uherského a Polského. O korunu polskou přišel, a proto Vladislav, nový král Polský, nemohl počítati knížata rodu Lucemburského za své přátele. V Sigmundovi byl uražen a poškozen rod celý. Jestliže se naděje, které Karel IV. o budoucnosti rodu svého choval, nesplnily, velkou část viny nesla potom mladší generace sama, marnotratností, kterou zdědili po dědovi Sigmund a Jan, a nesvorností téměř všech mezi sebou, kdežto Karla a Jana Jindřicha byla spojovala bratrská láska nikdy nezkalená. Než tyto sváry v rodu Lucemburském počaly se teprve později. V prvých letech po Karlovi převládala svornost. Když Sigmundovi hrozila ztráta také uherské koruny, celý rod se ho ujal a tím ztrátu odvrátil. R. 1386 král Václav se vypravil válečně do Uher, provázen mimo Sigmunda samého Joštem a Prokopem. K zápasu o korunu polskou se však rod Lucemburský nebyl odhodlal, než Václavovi byl nový král Polský, podobně jako někdy Janovi Vladislav Lokétek, toliko »králem Krakovským«. I zdálo se, že se obnoví také někdejší proti Polsku směřující spolek s řádem Německým. Co Polsku hrozilo, byla tedy koalice knížat rodu Lucemburského s Pruskem. R. 1389 Václav, jakožto král Římský, poslal Vladislavovi hrozebný list, ve kterém opakoval všecko to, co řád ohlašoval k svému ospravedlnění, když proti Litvě přijímající víru křesťanskou ve válce setrvával.[11]) Mimo to mezi Václavem a Vladislavem,

[11]) Voigt, Cod. Dipl. IV. 158. — Tehdejší mistr Německý Siegfried těšil se přízni Václavově (Lindner, Deutsche Gesch. 1273—1337 II. 161).

mezi Čechami a Polskem nebylo nic sporného, kdežto mezi Polskem a Uhrami spornou se stala Halič, které se r. 1387 Poláci zase zmocnili. Než nepřátelství z toho přece nevzešlo, a r. 1388, aniž předcházela válka, Sigmund a Vladislav zavřeli příměří, které potom novými lhůtami prodlužováno.

R. 1392 Vladislav Opolský přišel do Marienburku a předložil velmistrovi návrh na společnou válku řádu a knížat rodu Lucemburského proti Polsku. Jest to zároveň první návrh na rozdělení Polska, o kterém se v dějinách dovídáme. Řádu měly připadnouti krajiny s Pruskem sousedící, ostatek měli si rozebrati spojenci jeho. Konrád z Wallenrodu však poznal, že tento plán zosnován byl toliko v hlavě vévodově, jenž neprávem jej předkládal jménem knížat rodu Lucemburského, i dal se pohnouti jen k slibu, že také řád sáhne ke zbrani, jakmile Sigmund sám proti Polsku válku započne. Avšak Sigmund v té chvíli měl jiné starosti. Turecká moc vítězným postupem se přibližovala k hranicím uherským; r. 1389 svedena bitva na Kosově poli, r. 1392 Sigmund sám podnikl výpravu proti Turkům, r. 1393 padlo carství Bulharské . . .

V nejbližších letech po návštěvě Vladislava Opolského v Marienburku nastal pro řád nepříznivý obrat v dobrém dosud poměru jeho k hlavě rodu Lucemburského, králi *Václavovi*. Podnět k tomu přišel z Livonska.

Rokem 1330, kdy Riga se byla poddala řádu, v Livonsku nenastal mír trvalý. I starý spor s arcibiskupy o Rigu se vracel, i nové neshody se dostavovaly. Arcibiskupové se obyčejně zdržovali mimo Livonsko, nejčastěji v Avignonu při kurii, jež se jich ujímala. Nejednou od ní proti řádu vyhlášena klatba. Teprve na sklonku 14. století si řád získal zase přízeň papeže

Bonifáce IX.; od něho arcibiskup Jan Sinten, jenž roku 1392 ve sporu s řádem z Livonska byl odešel, povýšen za patriarchu Alexandrijského, a na místě jeho dosazen Jan z Wallenrodu, příbuzný velmistra Konráda, jenž ihned vstoupil do řádu, jehož členem ještě nebyl (1393). Později papež nařídil, že budoucně každý arcibiskup má náležeti k řádu, a že také kapitula v Rize má se skládati z členů jeho. Arcibiskupství Rižské se mělo státi takořka majetkem řádu. Řád zvítězil, než vítězství jeho znamenalo zároveň porážku krále Václava.

Václav se jako král Římský hned r. 1392 arcibiskupa Jana proti řádu ujímal, potom (1394) nástupcem jeho chtěl míti mladistvého syna vévody Svatobora Štětínského, jménem Otu. Avšak mezi tím papež, neohlížeje se na přání královo, by s ustanovením nového arcibiskupa nespěchal, byl již jmenoval Jana z Wallenrodu ... Před tím i potom Václav nejednou se dostal do podobných sporů s církví, t. j. s kurií neb s kapitulami, když se obsazovala biskupství v zemích českých nebo v říši. Z těchto a podobných sporů u popudlivého krále plynula nálada, která vládě jeho časem dává jakýsi ráz proticírkevní či spíše protiklerikální.[12]) Spor o Rigu připravil řád Německý o milost královu, tak že (bylo to nejspíše hned r. 1392) dal zabaviti statky jeho v Čechách.[13]) Spor o Rigu sblížil také krále Vladislava a tím Polsko a Čechy.

---

[12]) Prameny tohoto sporu se týkající sebral *Bunge* v Liv-Esth- und Curländ. Urkundenbuch III a IV. Konečně Václav i tu musil povolit.

[13]) O tom vypravuje (r. 1405) současný kronikář pruský *Jan z Posilge* (Ss. Pr. III. 183). J. Voigt se domnívá, že rozkaz byl sice dán, že však zůstal pak neproveden, jiní (jako Lindner)

V létě 1395 zavřena mezi Václavem a Vladislavem přátelská smlouva a, když v té době v zemích českých povstaly bouře domácí, přišla na jejím základě Václavovi proti Joštovi a jednotě panské vojenská pomoc z Polska. Mnoho Václavovi ovšem neprospěla, když Jan z Michalovic Poláky táhnoucí králi na pomoc přepadl a zajal...[14]) V té době Václav, jako král Římský, řádu Německému rozkazoval, aby s Vladislavem v Polsku i v Litvě zachovával mír. Zase stál řád před rozhodnutím, jež se dotýkalo základů jeho, a — neposlechl.[15]) Když pak roku 1397 Václav velmistra pozval do Vratislavě, kde výrokem krále samého měly vyrovnány býti spory řádu s Litvou i s Polskem, velmistr — nepřišel.[16]) Sigmund Uherský, prodlouživ novou smlouvou mír s Polskem na dlouhou řadu let, nabízel se řádu jen za prostředníka, avšak ne za spojence. Kdyby v té chvíli hrozící válka s Poláky byla vypukla, od knížat rodu Lucemburského by se bylo řádu nedostalo žádné pomoci.

se domýšlejí, že zabavení statků řádových jen krátkou dobu potrvalo. Nechuť krále proti řádu hned r. 1392 vznikla tím, že řád nechtěl své spory s arcibiskupem Rižským místo na kurii vznésti na krále. -- Sr. též dissertaci, kterou r. 1894 vydal W. Moy (Johann von Wallenrod), a článek Ant. Prochasky v Kwart. Hist. IX. Zmatků, které v Livonsku vznikly, zde vypisovati nemíním. — Později se s arcibiskupem Janem z Wallenrodu shledáváme na koncilu v Kostnici; jemu k opatrování byl odevzdán Hus po svém návratu z hradu Gottliebského.

[14]) O tom vypravuje též Jan z Posilge.

[15]) List Václavův se nezachoval; ale máme odpověď velmistrovu ze dne 5. srpna 1395 (Voigt Cod. Dipl. VI. 10).

[16]) Tamtéž VI. 40 V té době spor o Rigu ještě trval. R. 1397 poslán od Václava do Prus zemský kommendator řádu Německého v Čechách, Albrecht z Dubé.

V Polsku samém, jak řád rozhlašoval, zavládla v té chvíli neshoda mezi královnou a manželem jejím; Vladislav se prý války dočkati nemohl, Hedvika pečovala o zachování míru. Jisto jest, že královna s velmistrem si dopisovala a r. 1397 na osobní schůzi s ním o uklizení sporu o zastavené Dobřiňsko vyjednávala, Vladislav však, i při sebe větší touze po válce, by byl musil k mírumilovné politice své choti se řikloniti, když r. 1398 zavřen byl mír mezi řádem Německým a — Litvou.

Výpravy rytířů a cizích hostí do Žmudi a Litvy ani v letech právě minulých nebyly přestaly: r. 1394 řídil takovou jízdu sám velmistr Konrád z Jungink. Než potom od r. 1395 zbraně skoro stále odpočívaly; jakmile lhůta dobíhala, umluveno mezi řádem a Vitoldem příměří nové. Mezi tím jednáno již také o mír; na podzim r. 1398 mezi velmistrem a Vitoldem, mezi řádem a Litvou zavřen mír »věčný« na sjezdě neobyčejně hlučném a slavném, ke kterému s velmistrem a mistrem Livonským dostavili se také ostatní nejvyšší hodnostáři řádu a dva biskupové prušti, s Vitoldem a manželkou jeho Annou knížata a bojarové litevští i biskup Vilenský. Jaký jest obsah, jaký význam tohoto míru? Komu přináší prospěch, komu škodu? Kdo vyšel ze zápasu více než stoletého jako vítěz, Litva či řád rytířů Německých?

Litva uznána mírem za stát křesťanský; před křesťanskou Litvou sklonil řád konečně tasený meč. Toto uznání splácela však Litva ztrátou pohanské dosud Žmudi; ve smlouvě o mír vyměřeny totiž hranice litevské proti území řádovému tak, že Žmudi do Litvy nepojímaly. Ač to ve smlouvě výslovně řečeno nebylo, rozumělo se samo sebou, že náležeti má řádu. Zůstalo tedy v krajinách baltických ještě území pohanské, a reysy mohly ještě

nějakou dobu potrvati. Žmuď, odloučená od Litvy a odkázaná na sebe, konečně dříve nebo později doplní panství řádu na Baltu, a také do ní rozšíří se proud kolonisace německé. Mezi tím, co bledl lesk koruny císařské a svazek poutající Italii k »říši« se uvolňoval, Balt se stával mořem německým; na něm monopol obchodní přešel na Hansu, do jejíhož svazku náležely také Kdánsko a města pruská i Riga v Livonsku. Dán a Švéd zůstali pány svých zemí, než obchod v jich krajinách přešel na Němce; na druhé straně Baltu mělo Němcům náležeti vše: země, vzduch i voda.

Ve smlouvě o mír o domnělých právech řádu k celé Litvě nic se nepraví: mír zavřen s Litvou jako státem samostatným a suverenním. Vzdav se svých pretensí k Litvě, dobyl řád bez války vítězství nad Polskem. Smlouvou z r. 1398 — tak se aspoň zdálo — mladá unie Polsky a Litvy přestává, neb mír zavřen toliko jménem Alexandra — Vitolda, z boží milosti velkého knížete, bez ohledu na Vladislava, vlastního pána Litvy. V předběžné smlouvě (v dubnu) vyskytuje se ještě klausule, že, co se týče upravení hranic, »požádal-li za to velmistr«, má Vitold, »bude-li mu libo«,[17]) zjednati potvrzení od »krále Polského«: tato výhrada se však v konečné smlouvě (v říjnu) neopakuje. Také zavřen mír bez ohledu k tomu, co zůstalo sporno mezi řádem a Polskem. Tak Vitold prvotně se zachovati nemínil, než potom se dal přesvědčiti od velmistra, že spor o Dobřiňsko se jeho a Litvy netýká . . .[18]) Kdyby v té chvíli spor přešel ve válku, povede ji Polsko bez Litvy?

[17]) ap her wil und ap is im gefellet (*Prochaska*, Cod. Epist. Witoldi str. 52).

[18]) Herre, das ruret euch noch uns nicht an, dí velmistr v svém listě (Voigt Cod. VI. 59).

Smlouva o mír z října r. 1398 nebyla počátkem, nýbrž spíše zakončením sporu mezi Litvou a Polskem či vlastně mezi Vitoldem a Hedvikou; byla to odpověď na žádost královninu, aby z Litvy jí odváděn byl roční poplatek; tak aspoň vypravuje současný kronikář pruský.[19]) Než Vitold jeví se nám od počátku jako politik, jenž jedná ne tak dle minulosti, jako pro budoucnost. Smrt Kejstutova nevznítila v synu touhy po pomstě; z pomsty to nebylo, že dvakráte zradil Litvu a dvakráte řád. Co chtěl, toho dosáhl: on byl skutečným pánem Litvy. A jestliže mírem r. 1398 »zradil« Polsku, třeba i tu se tázati, co tím chtěl.[20])

Chtěl totéž, co chtěl kdysi Jagello, když r. 1380 zavíral bez ohledu na Kejstuta tajně a jednostranně mír s řádem. Mírem na západě připravovala se válka na východě.

Vítězství na Kulikovském poli (1382) nepřineslo ještě Rusku svobody od vrchního panství tatarského. Poražený Mamaj podlehl hned potom novému chánovi Tochtamyšovi od Timura podporovanému, a chán výpravou, na které poplenil Moskvu samu, obnovil vrchní moc Hordy nad Moskvou. Tochtamyš to byl, jenž, vypuzen byv po několika letech od Timura, obrátil se o pomoc k Vitoldovi. Výprava, ke které se Vitold chystal, měla jej uvésti zase v panství nad Hordou; avšak při ní běželo o mnohem více než o to, zdali zase vládnouti bude Tochtamyš, či zdali se udrží Kotlug Timurem uznávaný. Již r. 1395 Vitold byl připojil k říši litevské Smolensko; zvítězí-li

[19]) Posilge Ss. Pr. III. 519. Srovn. ostatek, co praví A. Prochaska v Rozpr. Krak. akad. 1895 str. 266.

[20]) V tom smyslu lze se Stan. Smolkou (Szkice 40) Vitolda nazvati mistrem zrádcovské politiky.

na výpravě tatarské, hegemonie připadne jemu i nad tou částí Ruska, která stála dosud pod Hordou. Vítězství nad Tatary mělo býti zároveň vítězstvím nad Moskvou, i pochopíme, proč kníže Vasilij Dimitrovič, ač zeť Vitoldův, si od Vitolda vyžádal, aby s ním táhnouti nemusil . . . Za to obdržel velký kníže Litevský pomoc od svých nových přátel; ji vedl Markvard, kommendátor Ragnitský, a několik jiných rytířů řádu Německého . . . Hrozná porážka Vitoldova na řece Vorskle v srpnu 1399 zmařila dosti již blízké sjednocení Ruska pod hegemonií litevskou . . .

R. 1380 byl se vrátil Jagello z krajin východních bez vítězství, r. 1399 přišel Vitold po porážce. Tenkráte byl Jagello složen s velkého knížetství: nenastával Vitoldovi podobný osud? Nemusil se obávati, že dosadí na místo jeho král Vladislav některého ze svých bratří? Spěchal Vitold s bojiště proto do Krakova, by to, co mu odtud hrozilo, odvrátil?

Kdysi z mládí Jagella a Vitolda bylo spojovalo osobní přátelství; víme, co je později rozdvojilo. Avšak i po tom po všem zdá se, že nějaký zbytek onoho staršího přátelství potrval; je známo, že takové svazky, pochodí-li z mládí, bývají trvalé. V osobních stycích obou knížat, zvláště v budoucnosti, o které uslyšíme, převahu míval Vitold, jakožto osobnost v každém ohledu znamenitější. Avšak takovéto osobní poměry nerozhodují v průběhu historických událostí na prvním místě. Ani politika Jagellova r. 1380, ani Vitoldova r. 1398 a 1399 neodporuje zcela minulosti Litvy. Nemohly nyní Polsko a Litva rozděliti se o úlohy, Polsko státi na stráži proti řádu, Litva sbírati země ruské? Ovšem, že ani tajný mír Jagellův s řádem r. 1380, ani

jednostranný Vitoldův r. 1398 neodpovídá tradicím rodu Gedyminova, neodpovídá příkladu, který synům Olgerdovu a Kejstutovu dán byl od otců. Mírem od Vitolda zavřeným zdálo se, že přestává spojení Litvy s Polskem. A přece nepovstalo proto nepřátelství mezi ním a králem Vladislavem. Na prosbu Vladislavovu dal papež r. 1399 hlásati kříž proti Tatarům jak v Litvě, tak i v Polsku; s Vitoldem proti Tatarům táhli také Poláci... Nespokojena s tím byla královna Hedvika, než ona zemřela krátce před bitvou na Vorskle. Bylo-li třeba osobního smíření obou knížat, nastalo za návštěvy Vitoldovy v Krakově a Vladislavovy ve Vilně . . .

»Věčný« mír, kterým Žmuď obětována, nepotrval déle než do r. 1401.

R. 1399 řád byl poslal Vitoldovi pomoc na jeho výpravu proti Tatarům, r. 1400 Vitold odvděčil se řádu tím, že sám válečně se vypravil proti Žmudínům. Rychleji, než řád sám si přál, skláněla Litvou opuštěná Žmuď šíji pode jho německé. Na počátku r. 1401 zástup bojarův dostavil se do Marienburku a dal se pokřtiti; při slavnosti vypity tři sudy medoviny . . . A přece hned potom počal se spor mezi Vitoldem a řádem. Jako kdysi z Pruska, tak tehdy ze Žmudi mnozí, kdo podrobiti se nechtěli, utíkali se do Litvy; a Vitold je přijímal. Než uplynul rok, spor přešel ve válku, ve které, jako kdysi Vitold sám proti Jagellovi, spojencem řádu proti Vitoldovi byl bratr Jagellův Svidrigello.

Ani za této války nepřestal mír mezi řádem a Polskem, ač spor o Dobřiňsko dosud trval. Když však vypukla válka, byl to Vladislav, jenž r. 1403 na papeži vyprosil bullu zakazující řádu jízdy do Litvy. A za války utvrzena obnovená unie Litvy s říší Polskou slibem, jímž

se Vitold zavázal, že nezavře s řádem žádné smlouvy bez vědomí a svolení krále Vladislava. Slovu danému také dostál. Když se v září 1403 sešel s velmistrem k jednání o mír, prohlásil, že jednostranně žádné smlouvy zavírati nemíní. Polsko a Litvu, velkého knížete a nejvyššího pána Litvy v té době nic nedělilo... Příměří, umluvené s řádem hned r. 1403, potom prodlužováno až do r. 1404, a r. 1404 zavřen mír na sjezdě krále, velkého knížete a velmistra v Raciąži na Visle. Nejprv obnoven mír z r. 1398; Vitold přiznal se k němu zase, a Vladislav uznal jeho platnost: *Žmuď obětována také od nejvyššího pána Litvy.* Spojené Litva a Polsko se nevzchopily, aby poslední kus země na Baltu, který ještě zbýval, před panstvím německým zachránily. Nedosti na tom: Vitold slíbil, bude-li od řádu za to žádán, i zbraní nápomocen býti, by Žmuď se podrobila; kdyby závazku tomu nedostál, může řád proti němu zakročiti válečně, neruše tím míru s Vladislavem... Konečně v Raciąži obnoven a stvrzen mír Kališský z r. 1343. Spojené s Litvou Polsko nemínilo se pokusiti o Pomořany. Vladislavem Lokétkem takořka nově založená, Kazimírem povznesená, za Vladislava Jagella unií s Litvou sesílená říše Polská ponechávala ústí své přední řeky Visly i dále v rukou cizích... A za to za všecko získáno jen tolik, že řád slíbil vydání Dobřiňska, jakmile jemu králem vyplacena bude summa peněz, půjčená někdy Vladislavu Opolskému, jenž mezi tím byl zemřel. R. 1405, kdy peníze vyplaceny a Dobřiňsko vráceno, navštívil král v Toruni velmistra, který před několika lety, rozesílaje světem žalobné listy, byl napsal, že Vladislav sám nejlépe ví, proč byl křest přijal, a že by i jiní se byli našli, kdo pro korunu a krásnou ženu — míněna byla královna Hedvika — by si byli dali trochu vody na hlavu naliti.

Mír v Raciąži zůstal by nesrozumitelný tomu, kdo by neznal, co se před ním již za příměří a potom po něm dálo na východě.[21])

Smolenska dobytého již 1395 bylo třeba dobývati v těch letech po druhé, když se vypuzený kníže Jiří Svatoslavič vrátil zase. Bez výsledku zůstala dvojí výprava Vitoldova r. 1401 a 1404; teprve třetí podlehl kníže Jiří, marně ucházev se o pomoc u řádu Německého.

Smlouvou r. 1398 se Vitold i řád byli rozdělili o severovýchod ruský; onomu měl připadnouti Novohrad, tomuto Pskov. Proti Novohradu se válečně vypravil Vitold již r. 1401, ale teprv po míru s řádem a po vypuzení Jiřího ze Smolenska, Novohradu a Pskova skutečně hrozilo panství litevské a německé.

Pskova i Novohradu se ujala — Moskva, a tak konečně se dostavila válka mezi Vitoldem a zetěm jeho Vasilem, jenž byl přijal v Moskvě Jiřího Svatoslaviče i nepokojného Svidrigella. Válka nabývala velkých rozměrů. Jako Vitold pomáhal řádu proti Pskovu, tak jemu proti Moskvě, podporované Tatary, přišla pomoc od řádu; a vedle toho také z Polska. Avšak na žádné ze tří výprav (1406, 1407, 1408) nedošlo k bitvě . . . Roku 1407 zavřel Vitold mír s Novohradem, roku 1408 s Moskvou, r. 1409 s Pskovem. Na východě se vyjasnilo, na západě vystupovala bouře.

Polsko i Litva zaujímají ode dávna proti řádu postavení obranné. Unií obou se v tom nic nezměnilo; neběží o vyvrácení panství řádu, panství německého v Prusku a Livonsku, nýbrž jen o to, aby se odtud dále

---

[21]) Srovn. též Lewicki, Powstanie Świdrygiełły str. 55.

nešířilo, by zejména při Polsku zachována byla krajina Dobřiňská, při Litvě Žmuď. Mírem r. 1404 Dobřiňsko Polsku pojištěno, Žmuď obětována. Bylo lze však očekávati, že nejbližší spor bude se týkati zase Žmudi, že nejbližší válka o jejím osudu rozhodne konečně.

Po míru, pokud trvaly přátelství a spolek Vitoldův s řádem, Vitold řádu proti Žmudi pomáhal; dvakráte r. 1405 vtrhl do této krajiny, ponejprv on s jedné a maršálek řádu Oldřich z Jungink s druhé strany, podruhé společně s rytíři ... V té době zdálo se, že Žmudíni Vitolda více nenávidí než svých nových pánů. Když roku 1406 měli k rozkazu velmistrovu vypraviti do pole pomoc, jež by jej provázela na tažení proti Moskvě, zdráhali se proti tomu, ale museli poslechnouti. Vybranou četu 1000 Žmudínů vedl fojt na Žmudi od řádu dosazený, Michal Küchenmeister. Avšak když roku 1409 vzniklo na Žmudi povstání, řád přece prohlašoval Vitolda za původce jeho. Povstání přešlo ve válku, ve válku s Litvou a Polskem. V ní s počátku šlo o to, má-li poslední mír v platnosti zůstati, má-li Žmuď náležeti řádu či vrátiti se k Litvě. Avšak válka vzala potom takový obrat, že panství řádu v Prusku zdálo se býti ve svých základech otřeseno. Žmuď byla sporna mezi řádem a Litvou, válka jest pokračováním starších válek prusko-litevských; avšak unie Polska a Litvy byla již tak pevná, že zároveň také mír Kališský, obnovený nedávno v Raciąži, vzal za své. Zdálo se, že Polsko opouští tradice doby Kazimírovy, že se vrací k politice otce jeho Vladislava Lokétka. Avšak popud k tomu ke všemu přišel z Litvy. Mělo sice Polsko svůj zvláštní nevyřízený spor s řádem, než z něho samého by byla válka sotva vznikla.

R. 1402 řád rozmnožil svůj majetek koupí *Nové marky* od krále Sigmunda. Učinil to nerad; přibylo mu nové vydání a nová starost. Než Sigmund, který vždy peněz potřeboval, nutil a nabízel zemi na prodej také Polsku. Tu řádu nezbývalo, než koupiti pro sebe.

Novou marku na pravo od Odry, mezi Odrou a Notečí, získali markrabové Braniborští tím, že krajinu tuto kus po kuse od Polska odtrhli v době jeho úpadku a slabosti v 13. století, v tom století, kdy odpoutalo se od Polska také Slezsko, a to ještě dříve, než je připravil řád o Pomoří. Od markrabů Braniborských přešla Nová marka na Lucemburky . . . Říše Polská, ani když se vzmohla a unií s Litvou sesílila, nehlásila se k Nové marce celé, ač Polákům vítáno nebylo, že i tam budou míti řád za souseda. Než pohraničních sporů, jaké vždy bývaly, přibylo, jmenovitě o hrad Drezdenko (Driesen), důležitý svojí polohou na ostrově v řece Noteči.

Spor o Drezdenko se byl počal již před smlouvou v Raciąži; r. 1404 vyřízení jeho odročeno. Strany věci za tak důležitou nepokládaly, by měla býti na závadu smlouvě, která mír na dlouho pojišťovati se zdála. A tak, ač tento spor potrval i potom, z něho a z podobných jiných drobných sporů, které v té době byly, podnět k válce by byl nepřišel . . . Válka, jež r. 1409 se počala, *jest válka o Žmuď.*

R. 1407 po velmistru Konrádovi z Jungink zvolen dosavadní maršálek, bratr jeho Oldřich. Konrád byl pokládán za mírumilovného; válce se vyhýbal a raději odstraňoval spory jednáním diplomatickým. Jeho způsob se osvědčoval. Řádu tak výhodný mír v Raciąži jest dílem jeho. A také Oldřich se hned politiky svých posledních předchůdců neodřekl. Za války s Litvou, které nebyl

hledal, s Polskem by byl řád udržel mír. Když však jednání o to se nedařilo, když Vladislav sebe a Vitolda, Polsko a Litvu děliti nemínil, velmistr v srpnu 1409, přerušiv jednání, vyhlásil válku a vtrhl válečně do Dobřiňska. Za Žmuď byl řád r. 1404 Dobřiňsko vydal; když se mu Žmuď vymkla z rukou, zmocnil se Dobřiňska zase. Za ně bylo lze získati Žmuď na novo anebo aspoň si pojistiti neutralitu Polska ve válce s Litvou; o to se aspoň velmistr pokoušel. Poměry byly podobné jako před smlouvou v Raciąži, s tím rozdílem, že řád byl tentokráte Polsku válku vyhlásil, kdežto mír s Litvou ještě trval. Avšak s Polskem měl mír býti zase obnoven, s Litvou, ač-li nepovolí, měla se počíti válka: k tomu směřovala politika řádu, učiniti unii neškodnou. Válka mimo Dobřiňsko se počínala i jinde na hranicích Prus a Polska; avšak při tom vždy ještě vyjednáváno, ač bez výsledku, když král slíbiti nechtěl, že se Vitolda nebude ujímati. Tu vyskytl se prostředník; byl to *král Václav.*

Přátelství polsko-české založené ve smlouvě z roku 1395 potrvalo také v následujících letech. Vzniklo v době, kdy Václav s řádem byl nespokojen, a obracelo se také proti němu. Vladislav Jagello byl jak od papeže, tak od krále Římského, budoucího císaře, uznán za křesťanského, za katolického panovníka, a tím válka, kterou proti němu v Litvě — zůstávalť jejím vrchním pánem — řád dále vedl, odsouzena. Postavení řádu bylo velice nesnadné. S králem Václavem se nechtěl a nemohl rozejíti úplně, ale také ho nemínil uposlechnouti, když král žádal, by ustal ve válce proti Litvě a své spory s Polskem podrobil výroku jeho. *Politika Václava samého v té době odchylovala se od tradic, od politiky předchůdců, jak císařů, tak i králů Českých.* Již otec jeho Karel se jich příkladu

nepřidržoval ve všem, Václav, jak se zdálo, mínil jíti ještě dále.

Jest známo, co knížata němečtí králi Václavovi vytýkali, že se totiž o »říši« nestará. A do jisté míry právem. V pozdějších letech nerad opouštěl své Čechy, nerad přicházel do »říše«, do Němec. Avšak panovník středověký musil bývati téměř neustále na cestách. Co se nacestoval, o těkavém Janu nemluvě, otec Václavův Karel a potom bratr Sigmund! Avšak proto nesmíme se domnívati, že by byl Václav o »říši« nestál. Nebyl tak obratným a tak šťastným politikem jako Karel IV., avšak ve svém sebevědomí o místě, které jako král Římský a budoucí císař v světě zaujímá, nesl se výše než střízlivý otec jeho. Jako hlava říše chtěl, aby spory řádu s arcibiskupem Rižským a o arcibiskupství Rižské a také spory jeho s Polskem a Litvou rozhodnuty byly slovem jeho.

Knížata němečtí, kteří ve své opposici šli až ke vzpouře, prohlásivše r. 1400 za svého krále Ruprechta Falckého, Václavovi na mnoze ukřivdili. Ač mluvili o říši a blahu jejím, řídili se hlavně tím — a tak bývalo u těchto knížat německých vždycky, před tím i později — v čem spatřovali prospěch vlastní. Avšak mezi nimi a králem Václavem byly také vážné rozmíšky věcné. Obzvláště v politice církevní. Karel IV. se byl dočkal počátku oné dvojice papežské, jež vznikla vinou kardinalův, kteří v Římě byli zvolili Vlacha Urbana a potom, odstoupivše od něho, proti němu prohlásili Francouze Klimenta. Nastal zápas mezi Vlachy a Francouzi o papežství. Osobní přátelské styky s královským dvorem francouzským u Karla nerozhodovaly; on uznával Urbana, jeho a těch, kdo po něm v Římě následovali, přidržoval

se po něm Václav ... Avšak, když se v západním křesťanstvu vzmáhala touha po obnovení jednoty církevní, když z Francie vyšel návrh, aby obojí dvůr papežský, Římský a Avignonský, donucen byl k dohodnutí tím, že by věřící obou stran na čas vypověděli poslušenství svým papežům: král Václav jevil ochotu zříci se své dosavadní politiky církevní a spojiti se s Francií k onomu odvážnému pokusu ... Obrat, jenž v jeho církevní politice nastával, byl knížatům německým, nevíme, zdali více příčinou či záminkou, aby ve své opposici proti němu šli dále, až k posledním koncům ... A to platí též o spolku Václava s Polskem, který řádu Německému více hrozil, nežli skutečně škodil: i tento spolek se stal zbraní v rukou knížecí opposice.[22])

Řád sám stál ve stycích s opposicí. Hned r. 1397 velmistr vypravil své posly k onomu roku, jenž od ní byl do Frankfurta svolán bez krále a proti králi. Poslové jeho měli knížatům německým mimo jiné také připomenouti, že Poláci a jich král prohlašují Polsko za stát od »říše« neodvislý. Když pak Václav ke konci r. 1497 do Němec se vybral, stížnosti, které kurfirstové jemu přednesli, obracely se též proti jeho přátelství s »králem Krakovským« ...

Roku 1399 opakují se roky knížat, r. 1400 následuje volba protikrále Ruprechta. A tu zase vytýkán Václavovi jeho spolek s Vladislavem, který prý sám, více jsa pohanem než křesťanem, proti Německým rytířům a tím proti křesťanstvu ve spolku stojí s pohany a Tatary ... Lze se domnívati, že tato výtka Václavu ve veřejném mínění v Německu více uškodila než mnohá

[22]) Viz Deutsche Reichstags-Akten III. (1877).

jiná; avšak bez výminky mu spolek s Polskem přece na škodu nebyl. Aspoň Řezenští se odhodlali uznati Ruprechta teprv, když je Norimberští r. 1401 svým příkladem předešli, váhajíce dotud z obavy, by jich kupcům přístup do Čech a také do Polska, kam francouzské víno dováželi, nebyl zabráněn . . .

Král Václav r. 1400 chtěl přijíti do říše na sněm, provázen také posly krále Vladislava; pak se chystal k válečné výpravě proti Ruprechtovi, přísahaje při sv. Václavu, že jeden z nich musí padnouti. Avšak, jako u něho častěji, skutek potom prvnímu zápalu neodpovídal. A jak by byl mohl opustiti zemi svou, když se zdálo, že také koruna česká spadne s jeho hlavy? Místo výpravy z Čech do Němec následovala r. 1401 výprava z Němec do Čech . . . Teprv po několika letech bouře v Čechách pro Václava šťastně přešly; a také jeho přátelství s Polskem potrvalo.

V září 1409, když na poli válečném nastávala větší srážka mezi králem Vladislavem a velmistrem Oldřichem, vstoupilo mezi ně poselství Václavovo, vedeno knížetem Konrádem Olešnickým a synem jeho téhož jména.

Hned první výsledek jich prostředkování byl přízniv řádu. V říjnu zavřeno příměří, za kterého každá strana měla držeti, co byla za krátkého trvání války opanovala, tedy rytíři Dobřiňsko. Konečný výrok měl učiniti král Václav sám.

Tím přeneseno jednání do Prahy, kam se odebrali kommendátorové Elbinský a Toruňský a jménem krále Vladislava biskup Poznaňský s jinými pány polskými. Výrok vyhlášený od krále dne 8. února kázal, aby vše navráceno bylo v ten stav, jako bylo před válkou; Dobřiňsko mělo zase vydáno býti Polákům, Žmuď se měla

navrátit pod panství německé. Na tom základě měl mír obnoven býti na jiném sjezdu o letnicích ve Vratislavi.[23]) Oč byl král Václav již před lety stál, toho se mu dostávalo: jeho slovem měl býti sjednán mír mezi řádem a Polskem. Hned v první smlouvě v říjnu roku minulého obě strany byly připověděly napřed, že se výroku jeho bezvýminečně podrobí.

Kdysi nechtěli do Vratislavě se dostaviti rytíři; roku 1410 tam nepřišli Poláci. Hned v Praze byli poslové krále Vladislava oznámili, že výrok krále Českého svému pánu oznámí: on sám ať rozhodne, chce-li jej přijmouti. To se nesrovnávalo s daným slovem a odporovalo úloze, ve které si liboval Václav. Horkokrevný král — jeho postavení v zemi vlastní se bylo v té době značně zlepšilo — zvolal: »Již vidím, kdo vlastně jest králem v Polsku, že vy — míně tím panstvo polské — a ne Váš král . . .« I připojil hrozbu, že, má-li býti válka, pomáhati bude řádu, on sám i bratr jeho král Sigmund.

Výrokem krále Václava končí se přátelství jeho s Vladislavem a říší Polskou, jež se bylo počalo roku 1395.

Přítel Polska a Vladislavův nemohl než si přáti a se přičiňovati, by Dobřiňsko zůstalo při Polsku, avšak také, aby Žmuď vrácena byla Litvě. Dosíci toho nebylo lze bez války. Chtěl-li Václav zůstati spojencem Polska a přítelem Vladislavovým, neměl se učiniti prostředníkem mezi ním a řádem.

---

[23]) O prostředkování krále Václava v. listiny tištěné v 8. svazku *Luk. Davida* Preussische Chronik, vydaném r. 1817 v Královci. Dále kroniku Jana z Posilge. Dlugoš vypravuje anekdoty.

Jako prostředník, ač-li nechtěl řád klamati, nemohl než rozhodnouti podle smluv, jmenovitě podle smluv z r. 1404. Řád podle nich měl právo Žmudíny k poslušenství nutiti, Vitold neměl práva je ve vzpouře proti řádu podporovati, Vladislav neměl práva ujímati se ani Žmudínův ani Vitolda. A tak zněl také výrok krále Václava. Hned smlouva o příměří nezavírala v sobě ani Žmudínův ani Vitolda; potom výrok Pražský ukládal Vladislavovi a Polsku neutralitu, kdyby přišlo k válce mezi řádem a Vitoldem i Litvou. Poslové Vitoldovi, dostavivše se do Prahy, ani k jednání připuštěni nebyli ... Polsko a Litva i po své unii neměly nic získati zase z toho, co ztraceno bylo v dobách dávnějších, a Žmuď měla přece doplniti panství německé na Baltu, měla řádu patřiti »na věčné časy«. Jakou cenu měla tato unie? Pochopíme, proč Vladislav a Vitold nepřijali výroku Pražského.

Avšak ani obrat v politice krále Václava, který nastával tou chvílí, jak se stranám byl nabídl za prostředníka, není záhadou, kterou by nebylo lze vyložiti. Jemu tou dobou nehrozil žádný nepřítel, proti kterému by byl počítal na polskou pomoc; v rodě Lucemburském v té chvíli nebylo žádných sporů. V Německu i po r. 1400 král Václav podržel některé přívržence; během času jich počet rostl. Strana Ruprechtova byla rozdvojena; král a Jan Mohučský, někdy přední původce jeho volby, stáli proti sobě. Ruprecht mínil totiž setrvati při papeži Římském, Řehoři XII., kurfirst a jiná knížata byli ochotni přidržeti se kardinálů obou stran, kteří proti svým papežům, jichž se odříkali, volali koncil do Pisy ... Francouzské politice církevní kynulo vítězství. Pro ni byl získán také Václav. Již r. 1409 byl uvítal na svém dvoře posly z Francie; jednání s kardinály mělo mu pomoci

zároveň k nekrvavému vítězství nad Ruprechtem, uznaným za Bonifacia od kurie Římské.

Václav dne 8. února 1410 prohlásil výrok ve sporu řádu a Polska jako král Římský od koncilu a od papeže Alexandra na koncilu zvoleného uznaný ajako budoucí císař . . . Žmuď přikázal řádu na základě smlouvy z roku 1404, ale také na základě darovacích listin svých předchůdcův, císařův. *Tím se vracel k starším tradicím politiky císařské a také k politice svých předchůdců na trůnu českém.* Dosud náležely sympathie západního křesťanstva a rytířstva řádu, ač stkvělé reysy na Litvu již byly přestaly. Když roku 1410 posel krále Vladislava žádal na Jindřichu IV. Anglickém, by svým rytířům nedovolil pomáhati řádu, král se usmál: jak by to bylo možné? I dodal, narážeje tím na svou jízdu r. 1390, kdy ještě zval se hrabětem z Derby: »Vždyť sám jsem dítě Pruska!«

Diplomatické umění řádu se osvědčilo. Ač Německý mistr (Deutschmeister) Konrád z Egloffštejna patřil k nejhorlivějším přívržencům Ruprechtovým a mnohé jemu prokazoval i platné služby, řád sám ani potom nepřátelsky nevystupoval proti Václavu. Když r. 1403 v Prusku se vyskytly překážky kupcům ze Slezska přicházejícím, byly ihned odstraněny, jakmile král za to žádal. Spor o arcibiskupství Rižské byl již zapomenut. Krále Václava a řád nic nedělilo, leda přátelství jeho s Vladislavem Polským.

K sjezdu do Vratislavě v květnu r. 1410 poslal Václav své rady, velmistr nového kommendátora Toruňského hraběte Jana ze Saynu; z Polska nepřišel nikdo . . . Mezi tím se již byla počala válka mezi řádem a Vitoldem. Příměří s Vladislavem však potrvalo; když doběhlo, přidána nová lhůta; teprva když i tato vypršela, vojsko polské vtrhlo do Pruska.

Bitva u Tannenberka čili, jak Polákům sluje, *u Grunwaldu*, svedená v den Rozeslání apoštolův (15. července) 1410, nazývána byla *velkou bitvou* pro neobyčejně veliké množství bojujících na obou stranách i pro veliký počet padlých. A mezi těmi, kdo padli, byl velmistr řádu Oldřich, byli všichni ostatní přední hodnostáři mimo jednoho, jakož i většina kommendátorů, kteří bojovali v bitvě. Byla to velká bitva a velká porážka. Velmistr a maršálek před srážkou obojího vojska Vladislavu a Vitoldovi byli poslali dva meče s vyzváním k bitvě. Mnozí — a k nim náležel také M. Jan Hus[24]) — v tom spatřovali pýchu a zpupnost, prohlašujíce porážku, která následovala, za trest zasloužený. Jsou-li bitvy soudem božím, řád byl souzen. Onino mečové se obrátili proti němu . . .

A skutečně se zdálo, že nastává katastrofa řádu, že bitva bude veliká také ve svých následcích, že nejen pojistí Žmuď Litvě, nýbrž získá také Polsku ztracené Pomořany a podrobí Polákům i Prusko samo, kterého nikdy před tím neměli.

Porážkou stát řádový v Prusku otřesen byl ve svých základech, protože tyto základy již nebyly dosti pevné. Ne že by byli potomci starého domácího obyvatelstva, které tak dlouho se bylo vzpíralo proti cizímu panství, zatoužili po svobodě; jich osud byl již dávno rozhodnut; nebezpečenství přicházelo od novější vrstvy, od těch tříd obyvatelstva, jež do země přišly s řádem a s kolonisací německou. Biskupové, města, rytířstvo byli hotovi se poddati panství polskému, pod kterým jim kynula větší samostatnost, větší svoboda, výhodnější privileje. Bisku-

[24]) V. list jeho Vladislavovi vydaný od V. Nedomy ve Věstníku Kr. České Spol. náuk 1891.

pové prušti sice nebyli poddaní řádu, avšak nezaujímali postavení tak samostatného jako jinde v říši Německé; města nebyla bez autonomie, která ku podstatě města středověkého všude v západní a střední Evropě náleží, avšak řád, provozuje sám obchod, byl jim konkurrentem nepohodlným a často bezohledným; a domácí rytířstvo pruské v zemi, která byla jeho otčinou, stálo v postavení služebném, když rytířstvo řádové se doplňovalo hlavně ze šlechty a panstva v říši. Na bojišti samém, v řadách rytířstva země Chelminské se objevovala zrada. Z měst první Elbink uznal vítěze za pána několik dní po bitvě, po něm Toruň, Kdansko a jiná; mezi biskupy počátek učinil Jindřich Samlandský, ostatní následovali, žádného nevyjímaje; v ležení pod Marienburkem králi Vladislavu, obléhajícímu hlavní sídlo řádu, skládali hold a slibovali věrnost jemu a »svaté koruně království Polského«.

Avšak Marienburk se uhájil, ve Kdansku zůstal řádu hrad; některá města a hrady na samém západě, v Pomořanech a na samém východě, jako Královec, se nepoddaly vítězi; cizí hosté přicházeli řádu na pomoc, jedni »pro Boha« t. j. zdarma, jiní za žold; z Livonska poslal pomoc tamější mistr. Veliké vojsko polsko-litevské ležící před Marienburkem bylo sobě samému břemenem podobně, jako později veliká vojska křižáků valící se do Čech; v krajině válkou zpustošené — nesmyslné plenění a pálení patřilo v té době k válce — vojákům tak četným záhy nastával nedostatek potravy, jejíž dovoz z daleka za tehdejších poměrů nebyl možný. K nedostatku potravy se, jako obyčejně, přidružila nákažlivá nemoc . . . V září odtáhl nejdříve Vitold, potom odešli vévodové Mazovští, po nich král Vladislav. Že Marienburk vůbec byl hájen a že se uhájil, za to děkoval řád zvláště jednomu ze svých

kommendátorů, který na štěstí pro něj v bitvě přítomen nebyl. Jindřich z Plavna, z rodu hraběcího ve Foitlandu, který se také v dějinách českých nejednou jmenuje, ujal se Marienburku a zbytku panství řádového v Prusku na způsob diktátora, byv prohlášen od rytířů, kteří na hradě se sešli, za náměstka velmistrova. Potom od 9. listopadu 1410 stojí v čele jako jeho řádně zvolený velmistr . . . Avšak již tou chvílí, jak se skončilo obležení Marienburku, nastávala reakce ve prospěch řádu v zemi samé. Se stejnou rychlostí, jako bylo klesalo, obnovovalo se panství jeho. Když u prostřed prosince r. 1410 zavřeno příměří, Poláci podrželi jen ještě pět hradů na půdě pruské. A hned počali také král a velmistr vyjednávati o mír. Obě strany byly krátkou, ale s důrazem vedenou válkou unaveny. Mír zavřen v Toruni dne 1. února 1411. Válka o Žmuď skončila se ve prospěch Litvy, ale jen na polo; Žmuď měla zůstati při Litvě jen do smrti Vladislavovy a Vitoldovy, a potom vrátiti se zase pod panství řádu. Polsku zůstalo Dobřiňsko, avšak hrady pruské, kde ještě ležely polské posádky, měly řádu zase býti vydány; vyřízení menších sporův odloženo. Litva, Polsko i Prusko podržely tedy své staré hranice; řád vydal, co k panství jeho na východě posledně bylo přibylo, avšak nepozbyl ničeho ze svého staršího majetku. Mír Toruňský neodpovídá velikému vítězství Polska i Litvy, ani veliké porážce řádu, avšak srovnává se přece s celým průběhem války. Polsko a Litva nestály proti řádu samému; řád vždy se těšil, ač již ne zcela bez výminky, sympathiim západního křesťanstva; při delším trvání války počet cizích hostí a žoldnéřů by byl znamenitě vzrostl. V zemích českých měly příznivce a přátele jak řád Německý, tak Polsko i Litva.

Vojenská moc řádu skládala se z vlastních jeho členů, rytířův a bratří služebných, jakož i z těch, kdo v obyvatelstvu pruském k vojenské službě, vyšší a nižší, byli povinni; k tomu přistupovali cizí hosté; nejvzácnější z těch, kdo r. 1410 pro řád bojovali, osobně i s lidem svým, byli mladý kníže Štětínský Kazimír a kníže Olešnický Konrád, týž, jenž byl před tím stál v čele poselstva krále Václavova. Na dvoře polském vychován, v Prusku řemeslu válečnému vyučen, rozhodl se pro řád.[25]) Vedle hostí řád doplňoval své šiky také žoldnéři, čeho třeba bylo zvláště od té doby, kdy hostí přece již tolik nepřicházelo jako dávněji. R. 1410 sloužili řádu také *žoldnéři z Čech.* Když příměří dobíhalo ke konci, přinajal jich v Čechách ještě 300 kopí nový kommendátor Toruňský Jan ze Saynu, jenž byl řád o letnicích ve Vratislavi zastupoval a potom přišel do Prahy.[26]) Nejochotnější ke službě řádu byli však ve Slezsku; odnikud mu nepřišlo tolik žoldnéřů;[27]) a vedle Slezanů také Lužičané se dostavili.

Také Poláci hledali a nacházeli žoldnéře v sousedstvu, nejčetněji *v zemích českých;* vedle Čechův a Moravanův

---

[25]) Srov. *Grünhagen* Die Hussitenkämpfe der Schlesier strana 7.

[26]) Psaní jeho z Prahy (4. června 1410) otiskl *J. Voigt* ve svém vydání Kroniky Jana z Posilge (Královec 1822) na str. 210. Nejspíše, že jiní najati byli již před tím. Długoš v popise vojska řádového výslovně Čechů neuvádí, vystupují však u něho v líčení bitvy; třeba je tedy hledati s jinými žoldnéři v předních řadách pod korouhví sv. Jiří.

[27]) *Pfotenhauer* v Zeitschrift des Vereins f. Gesch. und Alterthum Schlesiens 1880 str. 203—215. Srovn. *Köhler* Die Entwickelung des Kriegswesens in der Ritterzeit bis zu den Hussitenkriegen II. 674.

přišlo také něco Slezanův. A nezáleželo jen na počtu. Přišli mezi nimi válečníci zkušení, jimž školou řemesla válečného byly před tím domácí války a drobné šrůtky a půtky v Čechách i na Moravě. Přední mezi nimi místo zaujímal *Jan Sokol z Lamberka*; on hlavně to byl, jenž válečníky a žoldnéře pro Poláky sbíral.[28]) Mezi těmi, kdo s ním přišli, byl také muž, jenž měl za sebou minulost dobrodružnou a dosti neslavnou, před sebou však budoucnost velkou a stkvělou — *Jan Žižka z Trocnova*.[29]) Z Čechův a Moravanův od Sokola najatých se skládal jeden z 50 praporů vojska polského, čtvrtý v pořádku bitvy. V bitvě samé Sokol zůstával v tělesné stráži královské; ve čtvrtém praporu jej zastupoval nejspíše některý ze zkušenějších rotmistrů[30]) a válečníků; byli tu mimo jiné *Vilém Kostka z Postupic, Čajdran z Javora, Rakovec z Rakova*;[31]) nad nimi vlála korouhev sv. Jiří, patrona žoldnéřů, s červeným křížem v bílém poli.[32]) V zadním voji polském 49. prapor složen byl ze samých

---

[28]) Srovn. Cod. Wit. 208.

[29]) Jak známo, Długoš, popisuje složení vojska polského a líče bitvu, Žižky nejmenuje, ale zmiňuje se o něm později. Než sotva lze pochybovati, že s jinými krajany byl také v bitvě samé. Srovn. k tomu a k účastenství Čechů ve válce r. 1410 články *Tomanovy* v Osvětě 1891 a ve Věstníku Spol. náuk 1893, jakož i *Tomkovy* doplňky k Žižkovu životopisu v Čas. Č. Mus. 1892.

[30]) U Długoše se vyskytují Zbislávek a Stanislávek; tento jest nejspíše Stanislav z Dobré Vody, jenž Polákům sloužil potom také r. 1414.

[31]) U Dlugoše *Sigmund* z Rakova; ale snad je to Jan Rakovec z Rakova. On i Čajdran z Javora pocházeli z Plzenska a byli sousedé. (Při bližším určování některých osob na tomto místě i jinde užil jsem vždy ochotné pomoci prof. Aug. Sedláčka.)

[32]) Korouhevníkem dle Dlugoše byl Jan *Sarnowski* (Srnovský?), odjinud neznámý.

Moravanův, maje za vůdce válečníka z řemesla jménem Helma.[33]) Také v 50. praporu stáli žoldnéři čeští, moravští a slezští; něco Slezanův bylo dále přidáno k praporu 13., nejspíše z horního, germanisací ještě málo dotčeného Slezska. Jednotliví Čechové neb Moravané našli mimo to své místo i jinde; tak druhému praporu velel vedle tří rytířů polských *Sigmund Pykna z Lichtemburka na Chocni*[34]), a k tělesné stráži královské náležel mimo Sokola z Lamberka také nějaký pán český neb

---

[33]) Nejspíše týž Helm, který se vyskytuje jako rotmistr v Popravčí knize Rosenberské. — Długoš vypravuje, že Moravany Vladislavovi poslal z vděčnosti za dobrodiní králem otci prokázaná pán moravský »Johannes Jenczykowicz«, znaku zvaného odřivcus. Jest to (sotva o tom lze pochybovati) *Jan z Jičína*, z rodu pánů z Kravař. O tom, jak povstaly přátelské styky mezi pány z Kravař a polským dvorem, vypravuje Długoš jinde. Třetí manželka Vladislavova, Alžběta Granovská — král byl její 4. manžel — za prvního manžela měla Moravana (u Długoše Wiszel Czambor de Wischemborg t. j. z Wiesenburka), který ji z Polska unesl; jemu ji však odňal (a prvního manžela jejího zabil) »Jenczyk de Hiczyn«; teprv třetí její manžel byl Polák — Granovský. Dceru z tohoto manželství nacházíme později provdanou za Jana z Jičína (Joh de Gyczyn alias de Stralemberg), kterému platí dvě listiny krále Vladislava z r. 1423; v jedné se o něm praví: qui in serviciis nostris a tempore adolescencie sue se exercendo desudabat, v druhé se připomínají též záslulıy jeho strýců Lacka a Beneše z Kravař. Velmi pravděpodobně se domnívá Ant. Prochaska (v Kw. Hist. 1896, kde tyto listiny otištěny), že tento Jan z Jičína je totožný s Długošovým Janem (Jenčikovic), a že to snad syn onoho 2. manžela Alžběty z jeho dřívějšího manželství.

[34]) U Długoše Sigismundus Pikna Bohemus. Dle zápisu v deskách dvorských byl dne 11. října 1410 již mrtev. Snad padl v bitvě (Sedláčkovy Hrady II. 251).

moravský, jenž zdržel Vladislava, když král se vrhnouti chtěl do vřavy bitevní.[35])

Zkušení válečníci čeští na straně polské pomáhali vojsko na pochodu říditi, v šiky pořádati a což více k řemeslu válečnému náleží.[36]) V bitvě samé cizím žoldnéřům na obou stranách vykázáno místo důležité, tu i tam v předním šiku pod korouhvemi sv. Jiří. V ní vítězství nejprve se klonilo k vojsku řádu Německého, když se vojsko litevské, stojící na pravém křídle, obrátilo na útěk. Než také na levém křídle přední šiky, a v nich Čechové a Moravané pod korouhví sv. Jiří, počali ustupovati,[37]) až potom nastal obrat rozhodný ve prospěch Polákův. A při tom, jakož i při konci bitvy, kdy padl velmistr, měli neposlední účastenství cizí hosté a žoldnéři krále Vladislava.[38]) Také ve vojště německém statečně si

---

[35]) Długošovi sluje Szolawa Bohemus, na jiném místě Johannes Szolawa Bohemus baro, de domo Thowaczowa. — Že Čechův na polské straně bojovalo znamenité množství, podotýkají mnohé současné prameny. Tak praví pokračovatel kroniky Jana z Posilge (Ss. Pr. III. 315) o králi Vladislavovi: her hatte vil luthe genommen auf sold von Behemen, Merhern.

[36]) exercitum regere, ordines ducere, loca apta pro locando exercitu eligere, praví Długoš. Ne všemu, co Długoš vypravuje, lze víru dáti, jako že českým válečníkům nabízeno nejvyšší velení v bitvě, že však ho nepřijali, bojíce se zodpovědnosti (str. 22). Długoš mohl o válce r. 1410 a zvláště o bitvě míti zprávy od svého otce a od biskupa Zbyhněva z Olešnice, kteří oba v ní byli.

[37]) Jak vypravuje Długoš, byli by se vrátili do bitvy teprva k domluvě královského místokancléře omlouvajíce se, že svým korouhevníkem (Sarnovským) byli svedeni. Tento prý i potom, když do Čech se vrátil, zůstával v opovržení; vlastní manželka ho do hradu nepustila; žalem zemřel.

[38]) geste und soldener. Ss. Pr. III. 316.

počínali vedle rytířů řádových obzvláště cizí hosté a žoldnéři. Mnoho Čechů a Slezanů na konci bitvy zajato. Mezi zajatými byl *pan Václav z Donína.*[39]) Zajati byli oba knížecí hosté; kníže Olešnický od Čecha, jenž bojoval na straně polské, *Jošta z Landštejna a z Želče;*[40]) nějaký počet Čechů a Slezanů se zachránil s troskami vojska německého na Marienburk a pomáhal potom hájiti Marienburku proti obléhajícímu vítězi.[41])

Když obležení Marienburku se skončilo, drželi Němci v Chelminsku ještě pevný hrad Radzin (Rheden); tam se obrátil král. Dne 23. září hrad se vzdal a byl svěřen Janu Sokolovi z Lamberka a posádce složené z Poláků a Čechů; k ní náležel také *Žižka.*[42])

Ani když Jan Sokol, králi ze všech Čechův, kteří jemu sloužili, nejmilejší, nedlouho potom zemřel,[43]) ne-

[39]) Václav a Beneš z Donína náleželi před tím k poselstvu krále Václava; potom oba pomáhali řádu.

[40]) U Długoše Jost de Zelcz.

[41]) Długoš, Čechům nepřející, vypravuje, že chtěli králi Marienburk za peníze prodati; než král a rádcové jeho prý nechtěli hrad kupovati.

[42]) Již před tím byl j.ný hrad (Rogošno) odevzdán Čechovi, kterého Długoš nazývá Hynčíkem. — Místo u Długoše o Žižkovi zní: et inter alios Zyska Bohemus, processu temporis famosus in Bohemia ductor, crebris nobilitatus victoriis; item Angelus. Jest to bezpochyby týž *Angel ze Sumerpurku*, jenž nedlouho před tím spolu s Žižkou měl účastenství v loupežných výpravách v jižních Čechách (Toman v Osvětě 1891 str. 1027).

[43]) Smrt jeho se připisovala otrávení. — Ex universis Bohemis apud Regem militantibus (podotýká Długoš) nemo alius praeter hunc ob egregias, quae in eo sitae erant, virtutes, animositatem et fidem acceptior Regi habebatur. — Oba syny jeho, Mikuláše a Jaroslava, dal král na vychování do Krakova — et literis latinis et Almannicis caeterisque artibus, quibus ingenia politiora fiunt, imbui disposuit. Oba později náleželi k Táborským.

vstoupil Žižka na jeho místo, nýbrž dva Poláci. Možná však, že Žižka i potom zůstával v posádce, která statečně hradu hájila, i když se ostatní hrady a města která se byla králi poddala, navracela k poslušenství řádu. Teprve po míru r. 1411 Radzin zase vydán.

Hlavní bojiště války r. 1410 leželo v pravo od Visly, v Prusku; než také na levo od ní, v Pomořanech, před stoletím od řádu získaných, ozýval se hluk válečný. Sem se dostavili hosté a žoldnéři, kteří po bitvě u Tannenberka řádu v době tísně jeho přišli na pomoc. Přišli z Německa, z Uher, *z Čech,* ze Slezska, mezi nimi i jeden z knížat slezských, Jan Minsterberský. Avšak štěstí ani tu řádu nepřálo; v bitce svedené dne 10. října zajat Michal Küchenmeister, před tím správce Samlandu, v té chvíli fojt Nové marky nedávno řádem nabyté, a o něco později dostali se do zajetí polského někteří čeští přátelé řádu, *Jan Kolovrat na Kornhauze, Jan Zajíc z Hasenburka a Jindřich Malovec z Malovic.*[44])

R. 1410 na vzdáleném bojišti pruském stáli proti sobě příslušníci téhož státu českého, Čechové a Moravané, Slezané a Lužičané. Lze ovšem za to míti, že na straně německé, ve vojště řádu, bylo více Němců, na straně polské více Slovanů ze zemí koruny České; než Čechové a Moravané národnosti slovanské byli na obou stranách a stáli proti sobě na bojišti u Grunwaldu, při obležení Marienburka a snad i jinde. Vstupovati do cizích

---

[44]) U Dlugoše (IV. str. 104) Henricus Malowyecz. O něco dále čteme o rozmluvě mezi králem Vladislavem a Janem Zajícem, ze které by vysvítalo, že Zajíc byl před tím v službě dvorské u krále Polského. K otázce královĕ, proč k jeho nepřátelům se obrátil, by byl odpověděl, že chtěl slabší a poražené straně na pomoc přispěti.

služeb bylo v oné době zvykem také v jiných zemích; značný byl na př. počet Polákův v službách Sigmundových, kteří, když nastávala válka s řádem, domů spěchali. Zde však příslušníci téhož státu, synové téhož národa stáli proti sobě jako v nějaké občanské válce. Než koruna Česká přece nebyla jednolitým státem, a stát tehdejší tolik volnosti dopouštěl. Ti, kdo z Čech řádu přišli na pomoc anebo vstoupili do služeb jeho, řídili se starými tradicemi, které, jak víme, také při královské vládě v Čechách k plné zase přicházely platnosti. Smíme za to míti, že ti, kdo se rozhodli pro Poláky, ne-li všichni, aspoň někteří, rozhodli se podle svých sympathií, které plynuly z vědomí národního příbuzenství s bratrským, slovanským kmenem polským?

Novějším dějepiscům, žijícím v době, kdy vládne idea národnostní tak mocně, že se jí často všecko ostatní podřizuje, válka r. 1410 a velká bitva Tannenberská či Grunwaldská jeví se především jako srážka Němcův a Slovanův. A jistě v dějinách stykův živlu německého a slovanského sluší jí vykázati místo významné. Než vrstevníkům nejevila se tato stránka tak patrně. V oné polemice mezi řádem a Poláky, která byla vznikla již za Vladislava Lokétka a která za Vladislava Jagella znovu vzplanula v manifestech, v listech k stolici papežské, ke králům a knížatům křesťanským, řád nevolá do zbraně Němců proti Slovanům; co vyčítá přede vším Vladislavovi a Vitoldovi, jest, že v jich řadách stojí také schismatikové a pohané, až i Tataři; a proto prý věc řádu jest lepší a spravedlivější.[45]) Jest pravda, že dosah historických událostí

[45]) Sem patří list, kterým se Vladislav proti podobným výtkám hájí, daný v listopadu 1410 p. Jindřichu z Rosenberka, známý již Balbínovi a vydaný v německém překladě od Pubičky

lépe a úplněji poznává teprv budoucnost, než hlas vrstevníků, jenž tlumočí smýšlení doby, nesmí býti podceňován. O válkách pruských v první polovici 15. století bylo dobře řečeno, že to nepřátelství mezi řádem a Polskem, které je vyvolalo, nezakládalo se tak na rozdílu národnosti, jako na starších dějinách obou, tak že by se bylo i při jich příbuzné národnosti dostavilo . . .[46]) Nicméně smíme se domnívati, že v Čechách, jako u jedněch rozhodly staré tradice, tak u jiných novější sympathie, a že se tyto sympathie účastenstvím v oné válce rozmnožily a vzrostly.

Národní české vědomí v 14. století roste a stupňuje se k vědomí slovanskému; při zeměpisné poloze naší vlasti, a když již tehdy, jako dnes, jen na východě jsme měli slovanské sousedy a s nimi od staletí časté styky, nemohlo vystoupiti než jako přátelství polsko-české. Styky Čechů s Poláky v dávnějších dobách dosti často bývaly nepřátelské; i když bývaly přátelské, sotva se zakládaly na vědomí národní příbuznosti. Onen manifest Přemysla Otakara II. ke knížatům polským lze nazvati anticipací toho, co teprva 15. století úplněji přineslo. Ke vzájemnému přátelství v století 15. přechod tvoří doba Karlova, kdy se přátelství a nepřátelství střídá, přátelství nepříliš vřelé a nepřátelství nenesmiřitelné.

Více než svou chladnou a vypočítavou politikou, ve které se nikde ohlas onoho manifestu z r. 1278 neslyší,[47])

(Chronol. Gesch. V. 2); originál otištěn v Cod. Ep. s. XV. v 3. sv. Nejspíše list tohoto znění byl poslán i jiným a neplatil Jindřichovi z Rosenberka jedinému.

[46]) Srovn., co podotýká *Toeppen* v předmluvě k Acten der Ständetage I. Podobně také *K. Górski* v Bibl. Warsz. 1888 (Bitva pod Grunwaldem).

[47]) Pervolf (II. 31) upozorňuje, že ve stycích Karla IV. s Kazimírem se nikdy neozývá »moment slovanský«.

Karel IV. přispěl k sblížení Poláků s Čechy založením university v Praze. Byla založena také pro Poláky, a jeden z národův universitních byl národ polský, zavíraje v sobě ovšem také Slezany německé i slovanské. Universita Krakovská po svém založení králem Kazimírem, přítelem i soupeřem Karlovým, jen živořila a musila ke konci století 14. od Vladislava a Hedviky takořka ještě jednou býti založena. Praha zůstávala dlouho předním universitním městem Polákův. Zde a ne v Krakově chtěla míti královna bursu pro Litvany, kteří by, vycvičíce se v Praze, potom doma víru křesťanskou mezi svými krajany utvrzovali [48]) Když pak nedlouho potom zásluhou Hedviky a Vladislava počínal se rozkvět školy Krakovské, vyučovali na ní také Čechové, ale tak, že návštěva Pražské od Polákův nepřestala ani potom. I lze za to míti, že to byly hlavně university, kde se připravovalo ono českopolské přátelství, které přichází k platnosti jako nový faktor dějin českých v 15. století a, jevíc se jako sebevědomí české a slovanské proti Německtvu, právem se počítá k podstatným částem husitství.

Hnutí husitské, ačkoli otřáslo celým státem českým v základech jeho, nepodobá se náhlému výbuchu; jako dlouho potrvalo, tak také dlouho se připravovalo. A to

[48]) Ostatek, jak se zdá, v této kolleji Litevské čili královnině Litvanův nikdy nebývalo; škola Krakovská, jež hlavně zásluhou Hedvičinou rozkvetla, byla Litvě bližší. — R. 1416 arcibiskup Hnězdenský v listě králi Václavovi připomíná (Cod. Ep. sec. XV. II. str. 82): Vestra Maiestas non ignorat, quod a multis retroactis temporibus vestri regni indigene in regno Polonie et e converso nostri et signanter studentes se fraterno amore in dicto studio Pragensi confovebant. — K tomu ke všemu v. pojednání *J. Bidla* v Čas. Č. Mus. 1895.

ve všech svých stránkách, i co se týče bojovnosti těch, kdo kalich mívali na svých praporech. Účastenství Čechův ve válce r. 1410 svědčí, že tu byli lidé již v té době, kteří měli zálibu ve válce a kteří řemeslu válečnému rozuměli; prá ě proto o ně stáli v cizině, zvláště v Polsku. Než mezi nimi *Jana Žižky*, netoliko hlavního repraesentanta, nýbrž původce umění válečného doby husitské, ještě v popředí nevidíme; vždyť také doma ještě vysoko nestál. Možná, že se teprv účastenstvím v této válce povznesl výše, tak že se mu po návratu stala přístupnou i služba u královského dvora.[49]) Než při zlomkovitých zprávách o Žižkovi před r. 1419 více než domněnky dovoleny nejsou.

A tak se smíme také jen domnívati, že účastenstvím v oné válce se rozšířil duševní obzor jeho, že tehdá stal se i pro budoucnost přítelem Polákův, v jichž řadách byl bojoval, a zejména krále, jemuž byl sloužil. Byla to velká válka a velká bitva, jakých Žižka před tím doma nebyl poznal. A kdož by pochyboval, že tato pruská válka byla zároveň další školou pro budoucího vítězoslavného vůdce války husitské? Nicméně nesmíme tvrditi, že by si byl nějaký podstatný kus svého budoucího válečného umění s pruského bojiště domů přinesl, našed je buď u svých polských přátel neb u svých německých nepřátel, když podle úsudku znalce dějin umění válečného[50]) velká bitva r. 1410 jest bitva rázu středověkého, ve které rozhoduje jezdec, vedle něhož voják pěší má úlohu podřízenou, ve

[49]) O Žižkovi víme, že byl v službě královské v posledních letech krále Václava, ale nevíme určitě, od které doby. — Udání Balbínovo, že v Prusku přišel Žižka o oko, H. Toman (Osvěta 1891) právem pokládá za nejisté.

[50]) *Köhler* Die Entwicklung des Kriegswesens II. 679

které sice střelba prachem se již ozývá, avšak skoro jen jako znamení, že bitva se počíná, ve které hradba vozová sice stojí, avšak vzadu za vojskem na ochranu poraženým, ještě nesloužíc za prostředek k účinné obraně a za východiště vítězného útoku.

Málokterá válka a málokterá bitva ve světě vzbudily takovou pozornost jako tato válka pruská a tato bitva Tannenberská či Grunwaldská. Četní současní letopisci, i když si jináče nevšímají věcí pruských a polských, jim věnovali místo, jinde i u nás. Než u nás máme ještě určitější a výraznější ohlasy této události; je to list kommendátora Toruňského z Prahy s počátku července 1410, ve kterém oznamuje, že odchodem mnohých do Polska dvůr královský pustne, takže král další odcházení zapověděl[51]) . . . Je to dále *list Husův králi Vladislavovi;*[52]) i lze říci, že Mistr Jan Hus promluvil jménem všech, kdo v zemích českých novinu o vítězství s radostí byli přijali.[52]) Král sám v té chvíli však k nim nepatřil.

Přízeň krále Václava k řádu dlouho nepotrvala beze změny. Válka byla učinila z něho přítele řádu, mír toto

[51]) Obsah tohoto listu udává *L. David* Pr. Chronik VIII. 202.

[52]) Z listu toho (vyd. ve Věstníku Spol. náuk 1891) nevychází, že by byl král před tím poslal list *Husovi* samému, jen tolik patrno, že se do Čech dostal list podobného obsahu, jako byl poslán hned po bitvě královně, manželce Vladislavově (Ss. Pruss. III. 425), a který poslouží také k výkladu listu Husova, zejména místa o dvou řečích. List podobného obsahu přinesl do Čech Oneš z Hůrky, ale ne hned po bitvě, nýbrž později, když zavřeno bylo příměří, ne-li mír. Proto praví Hus, že byl »nuncius victorie et *laudabilis* concordie.« — O poslání mečův viz též exkurs v knize *A. Barbaševa* (Витовтъ 1410—1430. V Petrohr. 1891).

přatelství zkalil.[53]) Václav si totiž v úloze prostředníka liboval a těžce nesl, když v Toruni zavřen mír bez něho. Zemského kommendátora Oldřicha z Ústí, když mu jménem řádu přednášel omluvu, poslal rozhněvaný král na nějaký čas do vězení. Marně chlácholil ho velmistr dary z Prus do Čech posílanými; byli to na jaře 1412 lososi a lovecký roh s šachovnicí, r. 1413 pohár a nějaké vzácné zvíře. Úplně se přízeň králova již nenavrátila.

Nešťastnou válkou a mírem, který mu pode jménem výkupného za zajaté ukládal pokutu válečnou, octl se řád ve velké finanční tísni. Před válkou byl král Václav rytířům půjčil peníze, po válce o nové půjčce, když za ni zase a zase žádáno, nechtěl slyšeti; odpověď, kterou dal Albrechtovi z Dubé, někdy zemskému mistrovi v Čechách, tehdy fojtu Nové marky, když Albrecht na počátku r. 1412 přišel do Prahy, zněla, že peníze má, že jich však potřebuje on sám i země jeho. Ano král vymáhal na řádu peníze sám.[54])

Nemilost králova neobracela se, jak se zdá, tak proti celému řádu, jako hlavně proti velmistru Jindřichovi z Plavna. Možná, že byl Václav i dosti zasvěcen do všeho, co proti velmistrovi chystal kommendátor Radzinský Jiří z Wirsberka. V dorozumění s některou částí rytířstva v zemi

---

[53]) Co se týče poměru řádu ke králi Václavovi po míru Toruňském, jsme odkázáni hlavně na J. Voigta, jenž čerpal z pramenů dosud nevydaných. Viz Gesch. Preussens VII a Gesch. der Ballei des D. O. in Böhmen. Sr. též Toeppenovy Acten der Ständetage a E. Lampe Beiträge zur Gesch. Heinrichs von Plauen (Ve Kdansku 1889).

[54]) Voigt Ballei 40. Snad měl řád splatiti peníze před válkou vypůjčené. Řád sám mimo to prosil krále za splacení peněz, které byl někdy zemřelému Joštovi Moravskému půjčil.

Chelminské strojil se prý — z toho byl aspoň potom viněn — Marienburku se zmocniti a velmistra odstraniti v naději, že sám se dostane na jeho místo. Že kommendátor Radzinský byl v přízni krále Václava, o tom svědčí, že král jej přijal do své rady a že se ho potom, když v květnu 1411 na rozkaz velmistrův byl zatčen, důrazně ujímal. Než přímluva králova nepomáhala, a nechuť jeho k řádu i tím rostla.

Více než na králi Václavovi záleželo řádu v té době na bratru jeho Sigmundovi, novém králi Římském, zprvu ovšem jen od jedné strany zvoleném, avšak za nedlouho (1411) všeobecně uznaném, také od bratra.[55]) Již nestáli proti sobě, jako za živobytí Ruprechta Falckého, dva králové Římští, nýbrž vedle sebe. Václavovi zůstával titul, na Sigmunda přešla se jménem skutečná vláda, a s tim také úloha prostředníka, když mír Toruňský nezjednal úplného a trvalého smíření mezi řádem a Polskem. Sotva že byl zavřen, válka hrozila zase A velmistr Jindřich, neuspokojen prostředkováním Sigmundovým,[56]) byl k ní odhodlán. Již se počínala: tu se proti válce a velmistrovi prohlásili přední hodnostáři v řádu samém.

Osud ještě tragičtější než předchůdce jeho velmistra Oldřicha, jenž padl na bojišti, potkal Jindřicha z Plavna. On, jenž byl Marienburk obhájil, jenž po velké porážce zabránil další pohromy, takže zavřen býti mohl mír nad očekávání příznivý, v říjnu 1413 byl sesazen od velké

[55]) Shoda nebyla ovšem hned úplná. Václav by si byl rád titul krále Římského pro sebe podržel. Cod. Witoldi 261.

[56]) Řád, nemoha splatiti summy, které mír ukládal, měl dáti králi Polskému do zástavy Novou marku; tím by byl snadno mohl konečně o tuto nedávno získanou zemi přijíti.

kapituly řádu a roku následujícího uvržen do vězení, ze kterého vyšel zase teprv r. 1425.[57])

Na jeho místo vstoupil vůdce vítězné opposice Michal Küchenmeister. Avšak jemu se podařilo mír jen o něco málo prodloužiti, ne však trvale udržeti, když Polsko se již nespokojovalo s výminkami smlouvy Toruňské, nýbrž žádalo, by řád vydal Chelminsko i Pomořany a vzdal se všech práv k Žmudi. Již r. 1414 válka vypukla; vedena byla, jako r. 1410, na pruské půdě, k bitvě však nedošlo, a za několik neděl zavřeno příměří. Také tenkráte *Čechové* byli na obou stranách. V Čechách bez ohledu na politiku dvora královského přízeň k Polákům rostla, a když nastávala válka, i v králi Václavovi se probouzelo dávnější přátelství k Vladislavovi; také lákala více služba ve vojsku té strany, která z poslední války byla vyšla vítězně. I ze Slezska značný počet knížat přišel tenkráte na pomoc králi Polskému.

Hned r. 1411[58]) byl Sigmund požádal bratra, by Čechy a Moravany, kteří dosud byli v Polsku, pod přísnými tresty domů povolal a nadál nikomu nedopouštěl sloužiti Polákům proti řádu. Avšak Václav, jak se zdá, přání tomu nevyhověl ani tehdy, ani později. A sotva by byl zákaz královský pomohl, jako nepomohl jiný zákaz, který r. 1414 vydán byl pro všecky země koruny České, a to ve prospěch Polska.[59]) Přes tento zákaz totiž z *Čech* i ze Slezska přišli řádu žoldnéři pod slezským rytířem Mikulášem z Rybnice a statečně obhájili na konci

---

[57]) Za vinu mu dáváno — zrádné spojení s Poláky.

[58]) *Janssen* Frankfurts Reichscorrespondenz I. 238.

[59]) Také v Míšni vydán rozkaz, aby nikdo řádu nesloužil a nepomáhal

války proti králi Vladislavovi pohraniční hrad v Chelminsku jménem Brodnici (Strassburg).[60]

Do Polska z účastníkův války r. 1410 dostavili se r. 1414 zase *Vilém Kostka z Postupic* a *Jošt z Želče*.[61] Oba vykonali králi Polskému podobnou službu jako před tím Jan Sokol z Lamberka, i nacházeli, jak se zdá, ještě větší ochotu nežli tento r. 1410. Stkvěle r. 1414 zastoupena byla *Morava*. Starší přátelské styky pánů z Kravař s dvorem polským trvaly i v té době. R. 1412, vraceje se z Uher po návštěvě u krále Sigmunda, Vladislav se oklikou přes Moravu ubíral do Krakova, a tu se panu *Lackovi z Kravař*, od smrti Joštovy (1411) zemskému hejmanu moravskému, dostalo úkolu krále vítati a hostiti.[62] R. 1414 pak Lacek netoliko poslal pomoc vojenskou,[63]

[60] Viz nedatovaný list Vladislavův Václavovi (CW. 1040), který jistě do té doby náleží. V něm si Vladislav stěžuje, že proti zákazu, o němž byl král Václav po panu Jindřichu z Lipé oznámení učinil, Mikuláš žoldnéře v Čechách i ve Slezsku pro řád sbírá. — Dle pokračovatele kroniky Jana z Posilge (Ss. III. 341) r. 1414 bylo ve službách řádu 900 kopí žoldnéřů z Čech, ze Slezska a z Míšně.

[61] Jich společný odpovědný list velmistrovi a řádu ze dne 7. července chová se v archivu v Královci. (Opis v Č. museum.) Ke Kostkovi se obrátil král Vladislav již v létě 1413 (dne 28. července, viz *Raczyński* Codex diplomaticus Lithuaniae str. 170 — 171) s žádostí, aby jemu pomocníky zjednával (quatenus preparare cum hiis, quos habere poteritis, se velitis nobis in auxilium, si fuerit necesse, transferre . . . et hos, qui cruciferis in subsidium contra nos voluerint se transferre, retinere velitis interim, quousque nostras per vos literas dirigemus). Srov. *Pervolf* Čechové a Poláci v XV. a XVI. století v *Osvětě* 1873 str. 763. — Roku 1414 měl Záviš Černý z Garbova přijíti do Čech a na Moravu pro žoldnéře (C. Witoldi 290); zdali skutečně přišel, nevíme.

[62] Tak vypravuje Dlugoš.

[63] V květnu se vědělo, že se p. Lacek míní do Polska vybrati se 100 kopí a 300 střelců. C. W. 290.

nýbrž dostavil se také osobně na bojiště. Téhož dne (18. července) odevzdány velmistrovi odpovědné listy krále Vladislava, knížete Vitolda, Januše Mazovského, šesti knížat slezských a také zemského hejtmana moravského.[64]) S ním přišli dva *pánové z Cimburka, Jan* a *Ctibor*, dále *Jan z Tvorkova* a *Jindřich z Valštejna*;[65]) s Bolkem Těšínským táhl *Oldřich z Boskovic* jakožto man jeho. Známe mimo to ještě značné množství Čechův a Moravanů jménem, rytířů a válečníků z povolání, kteří r. 1414 se přidružili k šikům polským[66]) . . . Nebylo to jako před stoletím za krále Jana, v době »reys« proti Litvě a Žmudi?

V tom však záležela změna času: r. 1414 z Čech se již jen něco žoldnéřů našlo pro řád Německý; staré tradice přestávají. Bude-li Žmuď konečně náležeti Litvě anebo dostane-li se přece pod panství řádu, to samo sebou národu českému nepřinese ani prospěchu, ani škody:

64) C. W. 293.

65) Tito pánové zaslali společný odpovědný list

66) V. seznamy těch, kdo velmistru a řádu odpověděli (opisy v Č. mus.). Mimo již jmenované Kostku a soudruhy jiný list bylo vydalo společně 27 odpovědníků. Byli to: Matěj z Lípy, Přibík ze Sobšic, Václav z Loučiny Hory, Albrecht z Libkovic, (Zdeněk) Sokol ze Mžan, Zdeněk z Hustiřan, Mareš z Popovic, Janek z Riesenburka, Janek z Chotělic, Pavel z Broumova, Vojtěch z Záluží Jan z Výrova, Vaněk z Dlúhého dvora, Vaněk z Březové, Janek z Tisové, Janek z Lazec a j. — Některé válečníky uvádí Pervolf (Slavj. II. 39 a Č. Č. Mus 1880, 402) podle jich kvitancí za žold (zachovaných v archivu Varšavském). Jsou to zmíněný již Stanislav z Dobré vody, Ota z Robous, Semečka ze Semčic, Janek z Dubnice, Martin Hlubocký a Žák. — Jednu kvitanci dali společně Bukovec, Hus (psáno *Hwss*), Smetana (? *Smethan*) a Petřík z roty Wolfhartovy (de rotta Gwolfardi). — Ještě v říjnu 1415 Vitold žádal velmistra za vydání několika zajatých, dvou Poláků (us Polan) a šesti z Čech (van Behemen), byli to Czigelheim, Jakúbek, Mikuláš z (?) Bečvar, Čeněk z Obříství (? Obrzystowski), Jan z Toušně (Jan van Tuszym) a Petr Ruczy (?). Cod. W. str. 330.

a přece on v tom zápase valnou většinou stojí na straně Litvy a Polska. Nechtějme však vysvětlovati všecko vědomím národním a slovanským. Slechta a rytířstvo české, polské a uherské rádo se setkávalo přátelsky na bojištích, Poláci a Uhři proti Turkům, Čechové a Poláci proti řádu Německému. Typem takového šlechtice byl onen pán polský, Záviš, příjmím Černý z Garbova, jenž dobře dovedl dvěma pánům sloužiti,[67]) Vladislavovi i Sigmundovi. R. 1408 provázel Sigmunda na výpravě do Bosny, r. 1410 dostavil se na bojiště pruské, r. 1414, téhož dne jako pan Lacek z Kravař, odpověděl řádu; on to byl, jenž nedlouho potom v Kostnici s jinými posly krále Vladislava podporoval pány české, ujímající se uvězněného Mistra Jana Husi, který za to pánům polským ve svých listech tak dojemně vyslovoval vděčnost. Nemýlím-li se, i v tom se jeví onen šlechtický »esprit de corps«. Což nebyl Hus tehdy miláčkem znamenité části šlechty české? Nestála za Václavem z Dubé a Janem z Chlumu větší část její? Svědčí o tom zjevně ony protesty a přímluvy, v nichž na prvním místě čteme podpis Lacka z Kravař, tehdy v panstvu českomoravském nejoddanějšího přítele Polákův, o kterém jako o Záviši Černém lze říci, že dovedl dvěma pánům sloužiti; svědčí o tom onen list šlechty české a moravské ze dne 12. května, opatřený 250, onen protest po upálení Husovu, ověřený půlpátem stem pečetí.[68])

[67]) Srovn. Ant. *Prochaska* Zawisza Czarny (Szkice Historyczne 1884). — V listu králi Sigmundovi r. 1423 praví Vladislav: Sauissium militem utriusque nostrum.

[68]) Z účastníkův války r. 1410 a r. 1414 mimo pana Lacka tu najdeme také Jindřicha z Valštejna a Jošta z Želče.

IV. Od smrti krále Václava do smrti císaře Sigmunda. — Čechy, Polsko a Prusy za války husitské.[1]

Velké konflikty historické se nekončívají vždy úplným vítězstvím jedné strany: častěji se dostavuje kompromiss. Takovým kompromissem jsou kompaktata. Než tak se zavírají zápasy obyčejně teprve po delším trvání; hned na počátku kompromiss možný nebývá. A proto se nám v té době nejoprávněnějšími a, lze-li tak říci, nejrozumnějšími zdají nejednou býti strany radikální: v Čechách po smrti krále Václava (1419) katolická a tvořící se Táborská. Navzájem se vylučují úplně; jedna chce zničiti druhou, a proto každé třeba se chystati k útoku i k obraně; čím dříve se zápas počne, tím lépe: snad

[1]) O stycích česko-polských v této době nemálo již bylo napsáno, u nás od *Palackého* a *Tomka*, jakož i od *Pervolfa* v jeho ruském díle o vzájemnosti slovanských národů (Славяне III. 1 r. 1890; srovn. též *Osvětu* z r 1873). Z polských historiků se tou věcí nejvíce obíral *Ant. Prochaska* ve větším pojednání v Rozpravách Krakovské akademie r. 1877 a 1878, které se končí odvoláním Korybuta z Čech, a potom v menších článcích na rozličných místech (viz také téhož *Szkice Historyczne* 1884); pojednání *Stanisława Smolky* »Unia z Czechami« vydáno poprvé ve Varšavském *Ateneum* a potom ve sbírce *Szkice Historyczne* I. (1882). Dále sem náležejí knihy *Prochaskova* »Ostatnie lata Witołda« z r. 1882 a *Anatola Lewického* »Powstanie Świdrygiełły« v Rozp. Krak. akad. 1892. — Pramenů narostlo v posledních letech zvláště publikacemi Krakovské akademie; nejdůležitější jsou *Codex Epistolaris Witoldi* (1882, vyd. A. Prochaska) a *Co-*

najde počátek stranu druhou ještě nepřipravenu. Pro tu chvíli nejobtížnější a nejnevděčnější postavení mívá strana prostřední. V šlechtě české a zejména v panstvu, pokud se ke kalichu hlásilo, nebylo ovšem toho zápalu, jakým pláli již tehdá budoucí »bojovníci boží«; také tlumeno nadšení větším politickým rozhledem, poznáním, že hrozí převrat všech poměrů: panstvo české mohlo získati kalich a při tom přijíti o vynikající postavení, které dotud v životě veřejném zaujímalo... Avšak nechtějme vše vysvětlovati jen chladnou vypočítavostí, ohledy na prospěch celého stavu neb ziskuchtivostí jednotlivcův. Což nehrozila vlasti těchto pánův českých válka od celého křesťanstva, spojená zároveň s hrůzami války občanské? Snad ještě bude lze ji odvrátit, snad se najde cesta k upokojení trvalému! A nebyl tu oprávněný dědic koruny, budoucí král? Nedá se on také tou cestou? Nevykazuje jemu vlastní prospěch podobného postavení

dex Epist. sec. XV. (3 sv. 1876, 1891, 1894; 2. a 3. vydal A. Lewicki). — Těchto nově přibylých pramenův užili *A. Klecanda* (v progr. Příbramského gymnasia 1891, 1894, 1895) a skladatel této knihy v pojednání »K. Sigmund und Polen« v *Mitth. des Instituts für oest. Geschichtsforschung* 1894 a 1895. Český text, který se tuto čtenáři předkládá, byl dříve napsán nežli zpracování jeho pro řečený časopis; kryjí se jen částečně. V Mitth. je více poznámek věnovaných kritice pramenů. S polskými historiky se nejednou rozcházím zvláště proto že o hodnověrnosti Dlugošově (literárně-historická cena jeho díla zůstane vždy nemalá) tím nepříznivějšího nabývám mínění, čím více se dobou od něho vypsanou zanáším. Námitky, které přednesl A. Lewicki v Kwart. Hist. 1896 o tom i o jiných věcech, mne nepřesvědčily. — Důležité prameny obsahuje také *Liber Cancellariae Stanislai Ciołek*, který vydal *J. Caro* v *Archiv für öst Gesch.* sv. 45 a 52 (1871 a 1874); o emendaci porušeného textu některých kusů pokusil jsem se v MJÖG.

jako té části šlechty české, kterou v té chvíli repraesentuje a vede pan Čeněk z Vartenberka?[2])

V tom právě se pan Čeněk klamal, jestliže se oddával podobným nadějím. Církev, která nedávno koncilem Husa byla odsoudila a kalich zapověděla, nemohla ten soud a tu zápověď odvolati; a Sigmund, král Římský, fojt církve, spolupůvodce koncilu, nemohl se postavit proti církvi a koncilu.

Někteří historikové 15. století, od Eneáše Sylvia počínaje, podle příkladu jeho vytýkají králi Sigmundovi, že měl v Čechách hned po smrti bratrově zakročiti brannou mocí a tím hnutí husitské v počátcích úplně potlačiti. Avšak jemu z více než jedné příčiny[3]) bylo třeba čekati. Nepočínala se v Čechách vnitřní válka? Nestáli proti sobě vladařka, vdova královská Žofie s pány českými, přáteli i nepřáteli kalicha, na jedné a Praha a spojující se s ní živlové radikální na straně druhé? A ještě jednou se Praha od těchto odloučila . . .

Sigmund kalicha přímo nezapovídal. A pokud tak neučinil, bylo lze přidržeti se kalicha i krále. Teprve když ve Vratislavi v únoru 1420 vydal rozkaz, aby každý, »Viklefství zanechaje«, ve všem církve byl poslušen, když tam dne 15. března pro Husa a pro kalich upálen byl Jan Krása, a hned potom kříž vyhlášen proti všem Viklefovcům a Husitům: odřekli se krále nejprve Praha a potom také nejvyšší purkrabí Čeněk z Vartenberka. Od těchto českých royalistův podobojí a zejména pana Čeňka

---

[2]) Srovn. jak o Čeňkovi soudí Tomek Děj. Pr. IV. 39.

[3]) Srovn. *Fr. von Bezold* König Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten I. 32 a *Erich Brandenburg* König Sigmund und Kurfürst Friedrich I. von Brandenburg (Berlin 1891, str. 88.

vyšel nejspíše návrh, aby *koruna česká podána byla Vladislavu Polskému.*[4]) Stalo se to v té chvíli, kdy, vypovídaje poslušnost králi Sigmundovi, pan Čeněk se spojil s Pražany, a nejspíše s jich vědomím, ne-li zároveň jich jménem. Jemu, přicházejícímu z Vratislavě ode dvora královského, dobře známo bylo, že Sigmund na přátelství polské počítati nemůže.

Příměří, kterým se skončila válka s řádem Německým r. 1414, sjednáno bylo prostřednictvím nuncia papežského, při čemž zároveň umluveno, že konečné vyrovnání sporu má býti vzneseno na koncil do Kostnice svolaný. Koncil vedle české má také episodu polskou, a ta jest zároveň pokračováním oné polemiky, kterou již sto let před světem křesťanským mezi sebou vedli řád a Poláci. Běželo o vášnivý hanopis, složený od zastance řádu Dominikána Jana Falkenberka, kterého by byli Poláci rádi dali prohlásiti za kacíře, aby se tím, jako Hus, dostal na hranici.[5]) Jednáním o tuto věc nepřátelsvi mezi Poláky a rytíři vzrostlo ještě více. Koncil se však rozešel, a jich spor zůstával nevyřízen. Příměří se prodlužovalo od roku k roku, každého roku hrozila válka, a obě strany se k ní neustále chystaly. Hned r. 1415 král Vladislav přibral do své služby žoldnéře *z Moravy*, a také ti, kteří

---

[4]) Srovn. Palacký III. 1 str. 363. — O tomto prvním českém poselství do Polska vypravuje jen Długoš. Pramenem mu byl nejspíše pověřovací list posla Wernera z Rankova. Řeč, kterou by byl Werner králi Vladislavovi přednesl, polský historik sám si vymyslil. O tom a podobných podrobnostech šíře jsem pojednal v MJÖG.

[5]) Proti řádu Německému na straně polské stáli na koncilu také český mistr Mařík Rvačka a Štěpán z Pálče (Höfler ve Zprávách Víd. ak. 1880 str. 887, J. Bidlo v ČČM. 1895 str. 234 a Bern. Bess v Z. f. Kircheng. XVI. 425).

z Čech se ubírali do Pruska do služeb řádu Německého, dali se raději najmouti od Poláků.[6])

Po koncilu ujali se prostřednictví papež a král Sigmund, ne beze vzájemné žárlivosti.[7]) Král Sigmund přál si z prostředkování vyloučiti papeže. A to se mu také podařilo; na osobní schůzi obou králů v Košici v květnu 1419 přijat byl Vladislavem za jediného prostředníka; na výroku Sigmundově měli Vladislav a Vitold přestati.

R. 1410 byl Sigmund, ujímaje se řádu, vyhlásil Polsku válku; potom umluveno příměří, zavřen mír, a později nastaly mezi ním a Vladislavem styky velice přátelské. R. 1419 Sigmund králi Polskému, byv přijat od něho za jediného prostředníka, sliboval, že sám do Polska k hranicím polským přijde i vojsko z Uher povolá a tak velmistra donutí, by se také on výroku jeho bez výminky podrobil. Tato hrozba[8]) zpomohla. S vyloučením papeže byl uznán od obou stran za jediného prostředníka král Sigmund.

Konečný výrok krále Sigmunda vyhlášen byl ve Vratislavi hned po jeho příchodu dne 6. ledna 1420. Polákům přinesl neočekávané zklamání, podobně jako před desíti lety výrok krále Václava v Praze. R. 1414 a potom zase r. 1418 i 1419 řád byl již nabízel, že se svých práv ke Žmudi vzdá. Než výrok Vratislavský nen než stvrzením míru Toruňského z r. 1411; po smrti Vladislavově i Vitoldově měla tedy Žmuď přece dostati

---

[6]) Voigt VII. 259.

[7]) Papež Martin poslal k tomu konci dva legáty; jeden z nich jest Ferdinand, biskup v Lucce, týž, který potom (1420) ve Vratislavi prohlásil kříž proti Husitům.

[8]) *Radzyński* Cod. Lit. str. 247.

se pod panství německé ... A přece pod panstvím Vitoldovým již bylo křesťanství konečně uvedeno do Žmudi.[8]) Proč by neměla i budoucně při Litvě zůstati?

Byl-li Vratislavský výrok krále Sigmunda politickou chybou, nechceme rozhodovati, ale ptáti se musíme, proč se mimo očekávání tak příznivě pro řád vydařil. Sigmund byl odhodlán zakročiti v Čechách brannou mocí, a k tomu bylo třeba podpory od církve a od říše. Církev prohlásila kříž, a knížata němečtí slíbili, co král žádal; za to se jim král Sigmund již napřed odvděčil výrokem ve prospěch řádu. Řádu tehdy přáli také papež a kurie: proto řád dlouho dával přednost papeži jako prostředníku před králem. Avšak několik měsícův před tím i legátové byli radili, by řád své právo k Žmudi obětoval: té oběti po výroku Vladislavském již třeba nebylo. Řádu náležela přízeň knížat německých: někteří z nich r. 1417 byli slíbili, že se dostaví, nastane-li válka, na bojiště osobně; později, na počátku r. 1419, patero kurfiřtů se obrátilo stejnou dobou k papeži i ke králi s přímluvou ve prospěch řádu, a v srpnu potom čtyři kurfiřtové Rýnští svou přímluvu u krále obnovili. Avšak kdežto na počátku roku posledně zmíněného jen přání a prosba vyslovena byla, aby Sigmund Poláky přiměl k přijetí toho, co řád sám nabízel (a víme, že to bylo úplné postoupení Žmudi), potom kurfiřtové Rýnští výslovně a důrazně na králi žádali, by za základ svého výroku přijal mír Toruňský.[9]) Této žádosti král Sigmund ve Vratislavi vyhověl.

[8]) Pro Žmuď založeno zvláštní biskupství; první biskup byl národností Němec, než ve Vilně narozený a litevštiny znalý.

[9]) Reichstags-Akten VII.

Nabízeje korunu Vladislavu Polskému, Čeněk z Vartenberka se snad ohlížel po králi, který by se postavil jako prostředník mezi tu část národa českého, jež byla přijala kalich, a církev i vymohl na církvi podobné koncesse, jako později přinesla kompaktata, po králi, jenž by zemi upokojil a bouře i převraty v ní nastávající zažehnal. Když nechtěl v tu úlohu se uvázati Sigmund, snad to učiní Vladislav? Anebo to byla jen hrozba proti Sigmundovi, jež ho měla donutiti k té politice, kterou pan Čeněk ve prospěch země i stavu svého za nejlepší pokládal? . . . Buď jak buď, začaté vyjednávání s králem Polským pozbylo svého základu, když se Čeněk z Vartenberka hned na počátku května 1420 vrátil zase k poslušenství Sigmundovu, v němž trvali mimo některé výjimky i ostatní pánové, kteří se byli pro kalich rozhodli, [11]) a když hned potom také osamocení Pražané vyslali své posly ke králi do Kutné Hory, Než král vyžadoval poslušenství bezvýminečné, a Praze která se bez výminky podrobiti nechtěla, nastával úkol hotoviti se k boji. Za pány české našla Praha náhradu v »obcích a bratřích« vojensky zřízených, zejména Táborských. S jich pomocí se uhájila proti Sigmundovi a straně jeho, proti knížatům německým, proti vojsku křižáckému . . . Za obležení Prahy ještě jednou se pokusili pánové čeští o smíření Sigmunda s těmi, kdo pro kalich se byli chopili zbraně, anebo aspoň s Pražany jakožto stranou mírnější. Pokus se nezdařil, ale pánové čeští i potom setrvali při Sigmundovi, od července 1420 již korunovaném králi Českém, Pražané však a náčelníci obcí s nimi spojených, Táborské a Orebské, Lounských a

---

[11] Srovn. Tomkův Dějepis města Prahy IV 52.

Žateckých, a mezi nimi Žižka, se usnesli, *že má býti obnoveno jednání s králem Polským.* [11]) Do Polska vyslán pan Hynek z Valdštejna, jinak z Kolštejna, pokud víme jediný z pánů českých, který se byl hájení obležené Prahy účastnil. [12]) Než počet pánův odříkajících se Sigmunda a přidávajících se k Pražanům poněkud vzrostl za následujícího později obležení Vyšehradu. K nim patřili vedle Hynka z Kolštejna, jenž se mezi tím byl z Polska (nevíme, s jakou odpovědí) vrátil, pan Viktorin, Boček z Kunštátu, otec později krále Jiřího krátce před tím (v dubnu) narozeného, a pan Hynek Krušina z Lichtenburka, jeden z náčelníkův Orebských a nejvyšší velitel v oné bitvě pod Vyšehradem, ve které padlo tolik pánův českých a moravských na straně královské. Od oněch panských spojencův Prahy nejspíše vyšel nedlouho po vítězné bitvě návrh, *aby hlučnější a okázalejší poselstvo vysláno bylo do Polska;* a návrh ten byl přijat přes odpor Mikuláše z Husi, jenž se byl s nevelkým počtem Táborských obležení účastnil, sám pak v bitvě znamenitě vynikl. On byl spolupůvodce bratrstva Táborského a vedle Žižky přední muž jeho. Králem podle mínění Mikulášova měl se státi někdo z domácích. Ať již jeho ctižádost až ke koruně královské se povznášela čili nic v přesvědčení, že král by měl býti s národem ve všem za jedno, nestál sám. Podobně ozval se v týchž dnech básník či veršovec volající k svým krajanům:

[12]) Byli to buď všichni, anebo někteří z 12 hejtmanův, kteří před obležením zvoleni byli, čtyři ze Starého, čtyři z Nového města a čtyři z »obcí« (Tomek IV. 67); mezi těmito jistě byl Žižka.

[13]) Pan Hynek Krušina z Lichtenburka, jeden z vůdcův Orebských, byl Prahu před počátkem obležení zase opustil.

Volte sobě muže ctného
již za krále vám Českého,
jenžť má vieru, lásku k zemi;
— — — — — — — — —
těžkoť bude k vám cizíemu. [14])

Avšak sami Táboři nebyli v otázce královské sjednoceni. Netoliko někteří kněži a bratři, než také někteří jich větští [15]) náčelníci náleželi k blouznivcům, kteří v očekávání království božího na zemi hlásali, že »věrným« žádného krále, byť sám »věrným« byl, nebude potřebí. Ve shromáždění, jež se radilo v Praze 14. listopadu 1420 o novém poselství do Polska, nad Mikulášem z Husi jmenovaní pánové čeští zvítězili pomocí nepřítomného Žižky: pečet obce Táborské, kterou byl před tím v červenci přitiskl k úmluvě, podle níž Hynek z Kolštejna do Polska byl vyjel, mluvila za něho. V novém poselstvu mělo zastoupeno býti panstvo české kromě Hynka z Kolštejna také panem Alšem Vřešťovským z Riesenburka, jenž stál v čele těch, kdo v Hradecku na konci června 1420, krátce než se obležení Prahy počalo, proti králi Sigmundovi byli povstali. K těmto dvěma pánům měl dále přistoupiti rytíř Jan Hlas z Kamenice; z Pražanův vybráno nejspíše neméně než šest měšťanů, z nichž nejznamenitější byl Šimon od Bílého lva; universitu a duchovenstvo měli zastupovati Mistři Jan Kardinál a Petr Engliš. Bylo to poselstvo Prahy a nejbližších jejích v té

[14]) Palacký III. 1 str. 428.

[15]) Podle vypravování Vavřince z Březové o následujícím nedlouho potom hádání v domě Zmrzlíkově byl to zejména Chval z Machovic, jeden z hejtmanův Táborských (Tomek VI. 125), a snad také k Táborům se hlásící pan Roháč z Dubé. Nemáme však práva sem počítati také Mikuláše z Husi.

době spojencův s vyloučením strany Táborské, ač jeden z vůdců této strany, Mikuláš z Husi, i potom v Praze a v okolí zůstával. Jestliže však výjezd poslův skoro do samého konce r. 1420 se zdržel, stalo se to nejspíše přičiněním jeho, až pak v prosinci, když Žižka do Prahy přišel, větším se okázal vliv Žižkův. Dne 25. prosince opustili poslové Prahu; den před tím byl zemřel Mikuláš z Husi.[16] Pobyt jich v Polsku měl dlouho potrvati.

Před ostatními posly vrátil se v červnu 1421 Hynek z Kolštejna s jedním z měšťanů Pražských. Za jeho nepřítomnosti v zemi bylo následovalo vítězství za vítězstvím spojených stran husitských. Král Sigmund přinucen ustoupiti z Čech do Moravy a potom do Uher; na západě příměřím s Plzní a lantfridem kraje Plzenského pojištěna svoboda přijímajícím podobojí, ovšem jen na nejbližší chvíli; na severu padly Chomútov i Kadaň, získány Louny a Slaný zase, Mělník se poddal; později v těch stranách přibyly ještě Litoměřice. V okolí Pražském dobyto Berouna; potom v dubnu se počala ona vítězná výprava do východních Čech až k hranicím zemským, za které se poddala Kutná Hora; v červnu se vzdal hrad Pražský, dotud posádkou královskou hájený.

Od bitvy pod Vyšehradem počet pánů českých odstupujících od Sigmunda a spojujících se s Pražany stále roste; k nim náleží také zase pan Čeněk z Vartenberka, když jemu v ležení před Jaroměří »Bůh a obec Pražská« odpustili. Praha přejímá v té době vedení, kterému se

[16]) Sr. Tomek IV. 137. — U Długoše, jak známo, první a druhá cesta Hynka z Kolštejna splývají. Jak se věci skutečně sběhly, objasnil částečně již Prochaska, úplněji potom Tomek.

podrobuje také Tábor, ano lze říci, že jí připadla vláda v zemi. Praha to byla, jež vypsala k počátku června onen valný sněm do Čáslavě, ke kterému přišel též arcibiskup Konrád, ke kterému se dostavila deputace moravská se zemským hejtmanem Petrem ze Strážnice v čele, ke kterému přišli i mnozí pánové čeští, jako Oldřich z Rosenberka, kteří do té chvíle Sigmunda se nebyli ještě odřekli, ke kterému vypravil své posly král sám. Povoluje »čtyři kusy« až do řádného slyšení, žádal Sigmund, aby ode všech za krále a pána byl uznán.

Toho nedosáhl: nicméně zápis stavův českých ze dne 7. června 1421 zmírněn vloženou klausuli, kterou se možnost konečného smíření přece připouštěla[17]).

Jednání se Sigmundem vedeno bylo v té době také listy veřejnými a pro veřejnost určenými, obsahujícími vzájemné výčitky a stížnosti, při tom však přece také výminky a požadavky strany tenkráte vítězné. Aby se hlas těji ozvalo, co bylo smířlivého, nedovoloval hluk válečný.

V červenci počala se válečná výprava Pražanů a jich spojenců proti těm, kdo v severozápadních končinách země Sigmunda se ještě přidržovali, a pro nejbližší dobu chystal se útok na Čechy se všech stran, mocnější a nebezpečnější než v létě roku předešlého. Ke konci srpna knížata němečtí, provázeni kardinálem Brandou, překročili s vojskem hranice české na západě: na počátku září sněm radící se v Kutné Hoře usnesl se

[17]) V pátém článku snesení sněmovního klausule »leč by pán buoh ráčil« byla patrně později vložena a odporuje vlastně tomu, co předchází i následuje.

podati korunu Vitoldovi. Čím to, že na místo krále Vladislava postaven velký kníže Litevský?

Velké poselstvo české r. 1421, co se Vladislava týče, se zdarem se nepotkalo: král nabízené koruny české nepřijal. Co na něm, když mu koruna byla podávána, žádáno, nevíme. Provolání obsahující v sobě »čtyři kusy« — je to zároveň programm stranám husitským společný — hned po vydání posláno bylo — nejspíše po panu Hynkovi z Kolštejna v létě 1420 — také do Polska králi i velkému knížeti.[18]) Že ono velké poselstvo, jež na konci 1420 vyjelo z Čech, na Vladislavovi žádalo, by on obrany »zákona božího« se ujal, jest vždy možné, ač nás spolehlivé prameny o tom nepoučují s dostatečnou bezpečností.[19])

Tolik-li se očekávalo od krále Vladislava, naděje tyto zmizely záhy. Avšak s panem Hynkem z Kolštejna, když se v červnu (1421) po sněmu Cáslavském vrátil, přišel *Vyšek Račinský,* Polák ve službách Vitoldových a posel jeho. Ještě nežli se úplně skončilo jednání s králem a nežli jiní poslové čeští z Polska

[18]) V knihovně Vatikánské nalezen byl Palackým (Ital. Reise 61) Tractatus Wiklefistarum praesentatus .. regi Polonie et magno duci Lith., obsahující 4 kusy. S týmž nadpisem najdeme je také v rukopise Pražské kapituly O 78. Srovn. Jar. Bidlo v ČČM 1895, str. 450 - 451.

[19]) Že za pobytu svého v Polsku (1421) poslové čeští, a zejména Petr Payne, měli slyšení či hádání v Krakově, patrno z UB I. 325 a 327, a také že při tom ohlásili, »quod venerunt informare et non informari.« Výrok tento se opakuje také v traktátě Pálčově, o němž jedná J. Bidlo v ČČM. 1896, 450. Bylo to nejspíše slyšení před králem, jako také později r. 1431; disputace na universitě, za kterou Kardinál a Payne žádali, rektor nepřipustil, jak patrno z jeho intimace (Ital. Reise 108).

přinesli poslední jeho odpověď[20]), počínalo se jednání s velkým knížetem Litevským. Ti, kdo se k Sigmundovi vrátiti nemínili, počali své naděje obraceti k Vitoldovi, jakožto budoucímu králi Českému, který se v »obranu zákona božího« uváže a sám ke kalichu přizná. Slibovali-lí skutečně posel jeho tolik, nevíme; [21]) než list Pražanů knížeti po příchodu Račinského poslaný mohl ho poučiti, že se od něho v Praze v létě 1421 tolik očekávalo.[22]) A nepřičil se tento list nejspíše ani smýšlení Jana Želivského, který se nám jeví uprostřed r. 1421 jako nejmocnější osoba v zemi jak postavením, které zaujímal v Praze, tak i tím, že mezi stranami jakési střední místo držel[23]), ač jest vždy také možné, že patřil k těm, kdo o nového krále nestáli,[24]) když v oné době spojené a dosti dobře se snášející[25]) hlavní strany, Pražská a Tá-

[20]) Poslům českým, kteří r. 1421 po návratu Hynka z Kolštejna v Polsku ještě zůstali, dána byla poslední odpověď teprve na sněmu v Lublině v srpnu (srovn. E. Brandenburg 130), ale nemohla zníti tak, jak vypravuje Długoš (IV. 774). Tato zjevná, úřední odpověď bezpochyby opravdu tak zněla, jak čteme v listě krále Vladislava kurfiřtům z r. 1422 (CW. str. 1069), totiž odmítavě.

[21]) Vitold v listě z r. 1423 (UB. I. str. 287) popírá, že by se byl kdy podobnými sliby zavázal.

[22]) List Pražanů Vitoldovi zachoval se v Lib. Cancell. Stan Ciolek (I. č. 52) Opravy textu v. v MIÖG. Z něho patrno, že Pražané očekávali, že se Vitold sám ke kalichu přizná. List Pražanů, vydaný v Palackého UB. I. 121, zdá se, že je první náčrtek k onomu.

[23]) Palacký III. 2 str. 93.

[24]) Tomek IV. 179. Srovn. psaní z Moravy v dubnu 1421 Archiv Český III. 301.

[25]) Články synody v červenci 1421 nejsou tak protitáborské a tak zcela ve smyslu »mistrův«, jak se obyčejně vykládají.

borská, i bez krále stačily k »obraně zákona božího«, k vítězství nad protivníky jeho i k získání těch, kdo váhali nebo se kolísali. Jsa od počátku rozhodný nepřítel Sigmundův, Jan Želivský sotva by byl přijal jiného krále, leda za těch výminek, které onen list Pražanův Vitoldovi naznačuje.[26]) Než prameny, které máme, nás dostatečně o všem nepoučují, a proto nevíme určitě, proč se Želivský potom sejití sněmu v Kutné Hoře vzpíral.[27]) Chtěl bezkrálovi v Čechách udržeti? Obával se, by Oldřich z Rosenberka a Čeněk z Vartenberka, kteří se byli teprv nedávno a z přinucení odřekli Sigmunda, nezpůsobili nějakého snesení ve prospěch jeho? Anebo konečně nedůvěřoval také ostatním pánům a zemanům, kteří na návrat k Sigmundovi nepomýšleli, obávaje se, aby nepřijali Vitolda bez vyjednání výminek dostatečných, zvláště co se týče víry?[28]) Buď jak buď, sněm Kutnohorský, který se radil na konci srpna a na počátku září 1421, usnesl se uznati velkého knížete Litevského za krále Českého a požádati ho, by přijel do země a vlády v ní se ujal.[29]) V poselstvu však, které k tomu konci vybráno, a v němž byl Vilém Kostka z Postupic, týž, který byl r. 1414 bojoval proti řádu na straně polské, Praha nebyla zastoupena.[30])

---

[26]) I to zasluhuje povšimnutí, že se dle něho Vitold má ujmouti obrany zákona božího obsaženého ve čtyřech kusích *i v jiných pravdách z písma plynoucích.*

[27]) Vavřinec z Březové o tom vypravuje dosti nejasně.

[28]) To, zdá se, je výklad nejpodobnější

[29]) Vavřinec z Březové (Prameny V. str. 510). O výminkách, jež by se *napřed* vyjednaly, se tu nic nepraví.

[30]) To platí ostatek též o pánech českých. Všichni poslové jsou stavu rytířského.

Poselstvo české, které vyjelo hned po sněmu Kutnohorském, potkala cestou nehoda, takže cíle svého nedošlo; byloť ve Slezsku zajato a potom králi Sigmundovi vydáno. Než tím spojeni mezi Čechami a Litvou přetrženo nebylo. Ke konci října přišli do Prahy poslové velkého knížete, a ke konci roku 1421 byli v Litvě poslové čeští, jichž jmen neznáme; snad to nebyl než zbytek onoho velkého poselstva již před rokem do Polska vypraveného.[31])

Příchod poslů z Litvy byl bezpochyby podnětem, že shromáždění kněží a mistrův Pražských, které se počalo dne 12. listopadu 1421 v Karolině, hned toho dne uradilo se o listu, který měl poslán býti velkému knížeti Vitoldovi.[32]) Zprávy přišlé mezi tím z Litvy patrně již nevzbuzovaly tak určitých nadějí, že se Vitold s korunou českou ujme hned také obrany zákona božího; on chtěl býti toliko prostředníkem mezi církví a těmi, kdo se ke čtyřem artikulům znali. Počátek jednání, které by vedlo ke konečnému smíření, měl býti učiněn »slyšením«, t. j. disputací theologův o 4 artikulech. Na ten návrh, který vyšel od Vitolda, mistři a kněži v Karolině shromáždění přistoupili. Než s jakými výhradami? Slyšení

---

[31]) CW. str. 539, 545. J. Klecanda v Progr. Příbr. 1891 str. 19. — Mínění, že se na Litvě na konci r. 1421 zdržovala některá část staršího velkého poselstva, nachází podporu v listině ze dne 1. června 1422 (Výbor II. 350), kterou obec Pražská Mikšovi Tkaničkovi zapisuje ves Dobrovíz za »věrnú a pilnú práci, kterúž v tom poselství k knězi velkému Litevskému o chválu božie i o obecnie dobré učinil, v němžto poselství blíž *pôldruhého* léta, své všecko opustiv, s jinými bratří trval pilně a ustavičně«. — Vrátil se tedy teprve s Korybutem. Sr. Tomek IV. 212.

[32]) Liber Canc. II. č. 54. Emendace v. v MIÖG.

mělo se konati v Čechách, v Polsku nebo na Litvě; k němu se však zastanci čtyř článků nemínili dostaviti jako k nějakému soudu, nýbrž žádali, by jim zaručena byla plná svoboda slova; za poražené chtěli se pokládati jen tehdy, kdyby jim protivníci dokázali, že onino čtyři artikulové se příčí písmu, kdežto za vítězství měl uznán býti důkaz, že odpovídají písmu a řádům obvyklým v prvotní církvi. Porážka, kterou ostatek za nemožnou pokládají, má míti v zápětí jich odstoupení od hájených artikulů; pro případ vítězství se od odpůrců tolik nežádá; avšak Vitold sám ať se pak ujme obrany čtyř článků a jich vyznavačů, ať sám se k nim přizná a jimi se řídí.[33])

Naučili jsme se rozeznávati v hnutí husitském dvě stránky, náboženskou a národní; jen v tom se mínění mohou rozcházeti, která by se měla pokládati za mocnější.[34]) Starší jest rostoucí sebevědomí české a odpor proti němectví; stupňovalo se až k sebevědomí slovanskému, které se objevilo jako přátelství k Polákům. Vedle toho v manifestech husitských vzpomínáno také vyhynulých Slovanův v severním Německu, při čemž k Slovanům počítáni i staři Prusové: zde křivda, kterou Slovanstvo utrpělo od Němců, nejblíže by se byla dotkla Slovanů polských. Přátelství Čechův k Polákům se osvědčilo skutkem hned r. 1410, kdy vláda královská stála na straně řádu, a potom zase r. 1414, ač za to nelze míti, že by u každého, kdo na pomoc Polákům přispěl nebo do polských služeb vstoupil, tato pohnutka sama nebo na

---

[33]) Nežádá se na Vitoldovi přiznání ke kalichu hned, ale očekává se od něho po slyšení; v tom jest rozdíl od listu Pražanů v létě r. 1421.

[34]) Nyní se nejednou na náboženskou stránku zapomíná, nebo se podceňuje.

prvním místě byla rozhodla. R. 1410 našli jsme na straně řádu vedle najatých žoldnéřů také některé pomocníky z panstva českého, a není to snad náhodou, že pocházeli z rodů, které potom církvi zůstaly věrny. Nicméně nesmíme se domnívati, že by přátelství k Polákům bylo lze nalézti jen u přátel Husových. Také někteří z protivníků jeho byli přátelé Poláků a odešli do Polska, jako zejména Štěpán z Pálče, později arcijáhen v Kališi.[35])

Přátelství mezi Čechy a Poláky v 15. století bylo vzájemné; nejednou z úst polských v té době zaznívá vřelé slovo o bratrském národě českém: najdeme je i v listech, které vyšly z královské kanceláře. V jednom z nich z r. 1423 slyšíme o zvláštní lásce, kterou král chová ke království Českému a onomu slavnému slovanskému lidu, jeho obyvatelům, jakož i o žalu, jenž by naplnil srdce královské, kdyby se měl toho dožiti, že by se země společné národnosti slovanské (míněny jsou Čechy) stala kořistí cizího národa.[36]) Proto však nesmíme se domnívati, že by každý Polák a přítel Čechův byl býval zároveň přítelem husitství, co se týče náboženské stránky jeho, ba lze říci, že tato stránka byla přátelství polsko-českému na mnoze i na závadu.[37])

Král Vladislav, co se týče osoby jeho, stal se z pohana dobrým křesťanem a mužem pobožným. Jak smýšlel o Husovi, nežli mistr s církví se rozpadl a od koncilu byl odsouzen, určitě nevíme; nejspíše příznivě, avšak

[35]) Jar. Bidlo Čeští emigranti v Polsku ČČM. 1895. O Pálčovi na str. 234—235. R. 1420 s Poláky přišel do Vratislavě.

[36]) Liber Canc. II. str. 106.

[37]) Srovn. Pervolf str. 47.

odsouzeného sotva pokládal za mučeníka.[38] Vitold byl snad — tak aspoň soudívají novější historikové — co se týče osobního smýšlení, nábožensky neb aspoň konfessijně lhostejný; víme, že se z pohana stal katolíkem, potom pravoslavným a za nedlouho zase katolíkem; byl-li indifferentním, byl jím asi též, co se týče náboženské stránky husitství. Jestliže Jeronym Pražský směl přijíti na Litvu a tam se s pravoslavnými okázale přáteliti, jestliže český rytíř na Vitoldově dvoře se zdržující (1417) bez ostychu směl prohlásiti, že Hus byl odsouzen nevinně,[39] ani z toho ještě hned nenásleduje, že se velký kníže Litevský bude přáteliti s husity pro jich učení a pro kalich. Také oni pánové polští, kteří v Kostnici se ujímali Husa, nepřiznávali se tím také hned k učení jeho. Jen tolik žádali na koncilu, podobně jako ochránci jeho čeští, by mistru dáno bylo slyšení. Dva z nich později neváhali pomáhati Sigmundovi proti husitům, Ondřej Balický, jenž padl v bitvě pod Vyšehradem, a Záviš z Garbova, jenž zajat byl u Německého Brodu . . .

---

[38]) Máme dva listy Husovy králi Vladislavovi, jeden z roku 1410, druhý z r. 1412. Ani z tohoto druhého listu nevychází na jevo, že by byl Hus před tím králi *častěji* dopsal, tím méně, že by si byl, jak často čteme, s ním »dopisoval«, anebo dokonce, že by byl Vladislav někdy stál pod vlivem Husovým, jak praví Prochaska.

[39]) Dovídáme se o tom z listu biskupa Derptského Vitoldovi (CW. 382). Posel biskupův, jenž se vrátil z Litvy ode dvora velkého knížete, byl mu vypravoval, že onen český rytíř (ein bemesch ritter, de iwerem hope volget), přišed do bytu jeho se sekretářem knížecím Mikulášem Cebulkou i jinými, řekl, že Jan Hus byl člověk spravedlivý (daz Joh. Hus billich were) a že od koncilu křivě byl odsouzen. Biskup žádá, by onen rytíř byl potán. Co se dále stalo, nevíme.

Praeláti polští na koncilu, jako jiní, Husa odsoudili za kacíře, vydávajíce jej tím ramenu moci světské k spálení na hranici.

Vyskytují se v Polsku v nejbližších letech potom husité v pravém slova toho smyslu?

Ohlížíme-li se po zprávách určitých, později, nežli bychom se nadáli.[40]) Obavy, že nákaza kacířská se do

[40]) Prochaska se domnívá, že onen doktor Polák, kterého Hus vedle »Otce« připomíná (Doc. 105) jako svého příznivce, byl jeho netoliko přítelem, než snad i přívržencem; není k tomu důvodu. Také z toho, že král Sigmund hned r. 14'5 koncilu radil, aby odsouzené články Husovy zaslány byly netoliko do Čech, nýbrž také do Polska »et ad alias terras, ubi iam habet suos occultos discipulos et fautores multos« (Doc. 315), ještě nic určitého neplyne. Koncil po upálení Husově vyzval sice Vladislava, by společně s králem Václavem o potlačení kacířství se přičinil, než při tom o kacířství v Polsku samém se nezmiňuje (Codex Epistolaris sec. XV. sv. 2. str. 74). — R. 1416 král Vladislav v listu koncilu daném v srpnu (Hardt IV. 864) koncil pochválil, »quia a vinea domini palmites pestiferos, sectas scilicet hereticas... in ignem mittitis«; slíbil, že bude na stráži, by nákaza kacířská do zemí jeho nevnikla. — Podobného obsahu psaní poslala do Kostnice universita. Než i tu jest řeč jen o nákaze, která by teprv přijíti mohla. Podobně koncil sám, odpovídaje na oba listy (Cod. ep. sec. XV. 2. sv. str. 80), o tom, že by již do Polska se byla prodrala, ničeho ještě neví. Proti určité osobě ve Velkopolsku vzniklo sice hned r. 1416 podezření, než podezřelý buď se z něho vyvedl, buď se napravil (tamtéž str. 82). Zpráva, kterou uvádí k r. 1419 St. Smolka (Rozprawy Akad. IV. 256), že od arcibiskupa Hnězdenského měšťanům v Ravě dána plná moc »capiendi et detinendi Hussitas«, neznamená, že se učení husitské jeví a potlačuje ve Velkopolsku; běží zde patrně o husity, kteří by odjinud přišli. — Srovn. zvláště, co snesl Pervolf (III. 2 str. 171 a sl.), který však někdy v pramenech více nachází, než v nich obsaženo.

Polska rozšíří, se ovšem objevily, a polské duchovenstvo proti ní počalo vydávati statuta synodální, avšak ne dříve než od r. 1420 začínaje. Na jich základě potom hledáni nákazou husitskou dotknutí a také nalézáni.[41]) Avšak propaganda husitská v lidu polském nebyla tak mocná, aby byla působila na veřejné mínění, a tím i na vládu polskou a politiku její, aspoň podobným způsobem, třeba i v míře skrovnější, jako ono vědomí společného »jazyka slovanského«. Na politiku těch, kdo v některém státě vládnou, vždy vliv mívá přítomnost i minulost, avšak nejednou tak, že si odporují navzájem. Tak onino Čechové, kteří bojovali r. 1410 u Tannenberka na straně polské a proti řádu, odchylovali se od tradice, která jim vykazovala místo na straně protivné, a přátelství polské s husitskými Čechy neodpovídalo tradicím dějin polských, které o sporech s církví a kurií mimo onu nevysvětlenou výjimku, ve které biskup Stanislav — stalť se za to národním svatým — přišel o život a Boleslav Smělý o trůn, málo vypravují. Královská koruna panovníků polských byla darem stolice papežské, pro kterou mocná říše Polská velkou měla cenu jako hráze proti církvi východní; unie polsko-litevská přinášela církvi katolické nové naděje na odstranění onoho starého rozkolu mezi Východem a Západem křesťanským[42]), a to ovšem ve prospěch církve katolické a moci papežské. Ona snášelivost náboženská, která vládla v staré říši Litevské,

[41]) V. list Vladislavův papeži z roku 1422 (?) v Liber. Canc II. 450. V listě se praví, že mnoho podezřelých se nachází ve vězení; než dobře podotýká Smolka, že je v tom nejspíše »wiele przesady«.

[42]) Illa veterna Grecorum rebellio — praví král Vladislav v jednom ze svých listů (1417).

přestala, co se týče pohanství, úplně.[43]) Konečně také Žmudíni musili opustiti staré bohy; co se pak týče církve východní, která, jak víme, měla přívržence také na vlastní Litvě, počala se mocná propaganda ve prospěch církve katolické a jejích vyznavačův.[44]) Smlouvami, kterými unie Litvy s Polskou utužena, jen katolickému bojaru litevskému vykázáno postavení podobné, jako měl šlechtic polský. Ve vlastní Litvě měla vládnouti víra a církev katolická. Také krajiny ruské, které zároveň s Litvou se byly dostaly k říši Polské, mohly býti poznenáhlu získány pokojným výbojem církevní unie. R. 1418 přišli biskupové ruští na koncil, aby s církví o sjednocení jednali, podobně jako dříve se tam byla dostavila velká deputace novopokřtěných Žmudínův, aby vydala svědectví, že se jich země, kterou Němečtí rytíři nebyli s to víře křesťanské získati, byla odřekla pohanství.

Toto obrácení Žmudi znamenalo zároveň vítězství nad řádem. A podobným vítězstvím by byla bývala také ona unie církevní, která sice v Kostnici k místu nepřišla, avšak proto jen za odloženou, ne však za zmařenou se pokládala. Zásluhy řádu o víru a církev v krajinách baltických ustupovaly proti tomu, co říše Polská v Litvě již byla vykonala, co říše Polská o křesťanskou Litvu rozšířená chystala v Evropě východní. Podaří-li se pro unii za ochranu, které by jim proti rostoucí moci turecké poskytoval Západ, získati také Cařihrad, císaře i patriarchu — král Polský se k tomu hodil a nabízel za prostředníka — jak dlouho bude moci setrvati v rozkolu Moskva? . . . Ono pode-

[43]) O účastenství, které při obrácení Litvy měl Čech mnich Jeronym z Prahy, jmenovec přítele Husova, viz často dotčené pojednání Jar. Bidla v ČČM. 1895.

[44]) A. Lewicki v Altpr. Monatsschrift XXXI.

zírání krále Polského, jak se ještě jednou ozvalo v pamfletu Falkenberkově, že jest jen dle jména křesťanem, ony výčitky, že trpí ve své říši schismatiky, jak se to všecko objeví nicotným a neoprávněným! O řádu však bude platiti ještě úplněji než před tím, že svou úlohu na Baltě dohrál. Olgerd jej kdysi odkazoval na úlohu novou: brániti křesťanstva proti Tatarům. Jiní, když větší než od Tatarů hrozilo nebezpečenství od Turkův, vyhlídli pro něj sídlo nové, ostrov Cyperský. Kdo měl býti jednou dědicem řádu v krajinách baltických, ne-li říše Polsko-litevská? To jest postavení, které říše tato pod Vladislavem a Vitoldem — neshod mezi nima o té věci není žádných — zaujímá a podržeti i získati má v budoucnosti.

Jak církvi, tak říši Polsko-litevské ze vzájemného přátelství kynul prospěch. I když nebudou církev a kurie ochotny řád tomuto přátelství úplně přinésti v obět, nebudou aspoň (tolik doufali Poláci) na překážku, by v budoucnosti, dříve neb později, starší, řádu příznivé smlouvy nahrazeny byly jinými, Polsku a Litvě prospěšnějšími. Až bude Litvě pojištěna Žmuď, bude lze starati se o navrácení Pomořan dosud neoželených, o nichž i v těchto letech nejednou připomenuto, že »leží v hranicích říše Polské« . . . Jak by se za naší doby řeklo, *»otázka pruská« je hlavní otázkou politiky polsko-litevské a ještě dlouho jí zůstane.* A tato otázka pruská vyžadovala všemožných ohledů na přízeň kurie, zvláště když přátelství Sigmundovo bylo přineslo tak trpké zklamání. Jestliže přece Vladislav a Vitold neodmítli hned, jak se ponejprv vyskytly, nabídky a žádosti kacířských Čechův se vší rozhodností, sympathie národní neb jakékoli jiné motivy, které nazýváme ideálními, toho nezpůsobily; co státy obyčejně vyhledávají, bývá vlastní prospěch a škoda ne-

přitele.[45]) Když výrokem Vratislavským přestal Sigmund býti přítelem, politika polsko-litevská nemůže býti než jemu nepřátelská, pokud onen výrok potrvá.[46]) Ani v té věci nebude mezi Vladislavem a Vitoldem rozdílu podstatného; cíl jich bude týž, jen o prostředcích se budou rozcházeti. Politika Vladislavova a těch, kdo se s ním dělí o vládu v Polsku, objeví se více šetrnou k tradicím, méně odvážnou, jednodušší k pochopení a vyložení, kdežto politika Vitoldova, samostatnější a odvážnější, poskytne bádání historickému nejednu obtížnou otázku.

Vladislav roku 1421 koruny české z rukou českých kacířů nepřijal, ale také neposkytl pomoci proti nim, ani když Sigmund, ani když kurfiřtové němečtí za ni žádali. Mezi ním a Sigmundem byla nechuť, napětí, ale přece nenastalo úplné nepřátelství. Podobně jako r. 1410 s výrokem krále Václava, tak r. 1420 s výrokem Sigmundovým Poláci nebyli spokojeni. Nicméně ani r. 1420, když v létě příměří se končilo, válka s řádem hned se nepočala, nýbrž nastal podobný stav věcí, jako byl trval od r. 1414—1420. Příměří prodlužováno, a mezi stranama jednáno přímo i za účastenství krále Sigmunda a papeže, a to zase ne bez vzájemné žárlivosti obou, než s tím rozdílem, že tentokráte papež stál Polsku blíže, kdežto Sigmund zůstával při výroku Vratislavském, o jehož zachování se zasazovali také kurfiřtové němečti,[47]) Vladislav však se domáhal zrušení jeho skrze papeže. Než toho nedosáhl, a v květnu r. 1421 zdálo se, že válka již na-

---

[45]) Srovn. úvahy Smolkovy str. 152.

[46]) V listu poslaném v dubnu 1422 Sigmund připomenul velmistrovi, že se pro řád s Vladislavem a Vitoldem znepřátelil.

[47]) Viz listy kurfiřtů papeži a kardinálům v březnu 1421 RAkten VIII. 10—13.

stává, když v červnu příměří, jež 13. července se končilo, ještě jednou o rok prodlouženo přičiněním kurfiřta Fridricha, od nedávna — proti vůli krále Sigmunda a k jeho nemalé nevoli — vřelého přítele krále Polského.[48])

V té době — na konci května nebo na počátku června — kdy se ještě zdálo, že válka nastane, ubírali se do Čech Hynek z Kolštejna a posel Vitoldův Vyšek Račinský.

Příměřím získán ještě jeden rok pro diplomatickou válku a pokusy o smíření.

Zprávy o příměří nepřivítal král Sigmund radostně. Jemu jednání Čechův s Polskou a Litvou nezůstávalo tajno, a nedůvěra jeho se již v té době obracela hlavně proti Vitoldovi.[49]) Válka přinášela sice nebezpečenství řádu, ale byla by zaměstknala velkého knížete na severu. Proto Sigmund by si byl přál, aby přes příměří vznikla, i vyzýval velmistra, by Vitoldovi předložil jakési ultimatum: neodřekne-li se všeho spojení s kacíři českými, ať řád, který byl založen pro obranu víry, ono příměří vypoví.

Než nedlouho potom v Polsku dána poslům českým poslední, a to odmítavá odpověď, a nastal obrat Sigmundovi příznivější. V září 1421 dleli u něho v Uhrách poslové krále Vladislava Jan Tarnovský, vévoda, a slavný později biskup Krakovský Zbihněv Olešnický, tehdy sekretář královský. O jich jednání spolehlivé[50]) prameny

---

[48]) Smlouva zavřena v Berlíně dne 18. června 1421. — Z jakých příčin Fridrich s Vladislavem se spřátelil, vyložil E. Brandenburg, odstraniv tím, co si v starší době Gundling a novčji Droysen o potitice tohoto knížete vymyslili.

[49]) CW. str. 523.

[50]) K spolehlivým pramenům právě, co se této věci týče, Dlugoše nepočítám.

nám poskytují málo světla; tolik však přece poznati lze, že cena, za kterou Vladislav sliboval i pomoc proti kacířům českým — nejspíše, kdyby se nepodařilo jich smíření s církví — bylo zrušení výroku Vratislavského, neb aspoň jeho pozměnění, co se Žmudi týče, která vždy zůstává hlavním předmětem sporu.

Tento pokus o shodu se Sigmundem se nezdařil, když hned potom nedůvěra jeho k Vladislavovi i Vitoldovi na novo podnícena byla zajetím poslův českých ve Slezsku a zvláště tím, že se zajatých oba, král i velký kníže, u Jana Ratibořského, který je byl zajal, ujímali prosbami i hrozbami. Králi Sigmundovi se vrátilo přání, by válka s řádem, příměřím odročená, vypukla, i vyzýval důtklivě velmistra, aby se chopil zbraně, jakmile by se »kacířům« od Vladislava i Vitolda dostalo pomoci. Nicméně ani potom jednání mezi Sigmundem a králem Polským i velkým knížetem Litevským nepřestalo; udržoval je Záviš z Garbova. On provázel Sigmunda jako posel obou na oné výpravě, která se po šťastném začátku — Morava se zase vrátila k jeho poslušenství, a v Čechách se mnozí pánové, mezi nimi též Čeněk z Vartenberka, odřekli zase kalicha — skončila pro něho tak smutně porážkou u Německého Brodu, kde se také pan Záviš, »rytíř zjezdilý«,[51]) bojuje za svého příznivce Sigmunda, dostal do zajetí.

Před koncem r. 1421 vyslán byl přes Alpy papežský nuncius Antonín Zeno, by prostředkoval mezi řádem Německým a Polskou i Litvou. Brzy přidána mu byla ještě jiná úloha, když papeže došly žaloby proti Vladislavovi a Vitoldovi pro jich chování k Čechům; nuncius

[51]) Tak jej nazývají Staří letopisové.

měl se přesvědčiti, pokud jsou oprávněny, a podle toho své jednání zaříditi.

Poslání jeho, co se týče prvotní úlohy, králi Sigmundovi nikterak nemohlo býti vhod. Již na počátku r. 1422 se v Prusku očekávalo, že má vypraven býti Korybut do Čech;[52]) co se v Prusku vědělo, nebylo ani jemu tajemstvím; proto podle přání králova řád měl zůstati připraven, aby tasil meč, jakmile by on za to žádal. A nespokojenost Sigmundova rostla, když bylo patrno, že prostředkování nunciovo směřuje k změně výroku Vratislavského, bez níž se ovšem mír ukazoval nemožným. K žádosti Sigmundově ke konci března r. 1422 papež prohlásil za neplatné, co by byl jeho nuncius, proti jehož poslání a počínání také velmistr se byl odvolal k papeži samému, proti onomu výroku učinil.

Od historika čtenář očekává, že mu osobnosti historické vylíčí v jich individuální povaze. Splní-li takové očekávání, bývá odměňován chválou, a to často bez ohledu, zda-li se snad toho, zač se mu chvály dostává, neodvážil bez dostatečných prostředků. Jeden a týž člověk nebývá od vrstevníků, kteří jej znali a s ním se stýkali, líčen jednostejně; avšak, co obyčejně překáží, nebývají odpory v pramenech, jako jich nedostatek nebo jich malomluvnost. Vypravujíť nejednou, i tu ne bez mezer, jen o zevnějším průběhu událostí, pohnutky osob jednajících jen tu a tam prozrazujíce; osobu a její individuální povahu často teprve fantasie historikova přidává, jenž v tom básníku se podobá, ač úkol obou není týž. Od básníka žádáme osobnosti psychologicky možné, od historika nad

[52]) CW. 545. Již před Korybutem přišli do Čech někteří Poláci »up er eigen eventuer.«

to skutečné, nejen jaké mohly býti podle činů svých, o nichž nás zpráva dochází, nýbrž jaké opravdu byly. Historik zřídka, nelíčí-li dle vlastní zkušenosti, té plnosti dojíti může jako básník, chce-li podati zároveň obraz zaručeně pravdivý. Onu chválu tak často povahopisům historickým vzdávanou kritika nejednou by mohla obrátit v hanu vytýkajíc, kolik jim chybí k jistotě pravdy.

Osobnosti obou panovníků říše Polsko-litevské poznáváme podle jich činů; ty rozdíly, které v činech nacházíme, přenášíme pak na osoby či spíše podle nich ony osobnosti sestrojujeme, a to jen ve všeobecných rysech bez oněch podrobností, které by k obrazu v pravdě individuálnímu náležely. Jen na tolik naše prostředky, totiž spolehlivé dějepisné prameny stačí, ač ani tu nevyskytla se úplná shoda. Co se zejména prvního krále Polského z rodu litevského týče, obraz jeho u historiků není ustálen. Někteří v něm viděli člověka ducha obmezeného a vůle slabé, jenž beze vší samostatnosti stál vždy pod vlivem cizím, kterému i vysoký věk — byltě, když koruna česká mu nabízena, více než 70letý — snadno zjednával průchod. Obraz ten nezdá se býti pravdivým, ač by průběh věcí i při takové povaze krále Vladislava bylo lze vysvětliti. Také jiný obraz jest možný, podle kterého panovník tento popudy ke své politice vážil hlavně ze sebe, z toho, co byl sobě od počátku při založení unie polsko-litevské za úkol vytkl. Avšak reakce proti onomu obrazu, proti oné křivdě by šla příliš daleko, kdyby se vlivy cizí u krále Vladislava popíraly. Co se zejména styků jeho s Čechy týče, lze tvrditi, že by bez Vitolda a kdyby jen vůle králova byla rozhodovala, k poslání Korybutovu do Čech — a to byl konečný výsledek dlouhého jednání — sotva bylo došlo, ježto by se jednání

se Sigmundem a s řádem asi nebylo potkalo s nezdarem, když Sigmund již r. 1421 navrhoval, co potom (1422) po válce povoleno, aby totiž řád se Žmudi úplně vzdal, a když se velmistr a hodnostáři řádu takové oběti neodříkali. [53])

V králi Vladislavovi se velmi živě do pozdního věku ozýval ten cit, jenž srdce člověka poutá k otčině. Pravidelně nějakou dobou kolem nového roku trávil na Litvě, bavě se ve společnosti Vitoldově honbou. A tu jednáno též o věcech politických, ke konci r. 1421 a na počátku r. 1422 také o otázce české. Vitold byl již v létě po Vyškovi Račinském nabídl, že do Čech vypraví Sigmunda Korybuta, a Pražané nabídnutí s povděkem přijali; tento úmysl dosud trval, co však na konci 1421 ještě scházelo, bylo svolení krále Vladislava; později, nevíme určitě kdy, bylo dáno: s vědomím a se svolením krále Vladislava. Sigmund Korybut v Krakově najímal žoldnéře a, najav je, s nimi se vypravil do Čech. [54])

Z pramenů, které nás došly, neplyne nám dostatečné poučení o tom, co vyjednáno bylo mezi Vitoldem a českými posly, kteří se u něho zdržovali na konci r. 1421. Teprve v březnu 1422 dostává se nám něco světla od

[53]) CW. 519.

[54]) Z dopisu kommendátora Dünaburského ze dne 2. ledna 1422, jenž měl zprávy z Vilna od hejtmana tamějšího Monvida, se dovídáme, že »kacíři, kteří jsou u Vitolda, ho prosí, by byl jim ochráncem a pánem; kníže že se jich chce ujmouti, ale král že nesvoluje.« Že odpor krále Vladislava, aspoň co se Korybuta týče, za nedlouho byl přemožen, svědčí další průběh věci a také ta okolnost, že list Vitoldův ze dne 5. března, o kterém hned více bude pověděno, byl odevzdán papeži skrze Martina, kanovníka Hnězdenského, jménem jeho i Vladislavovým.

velkého knížete samého v listu papeži poslaném.[55]) Jest to pramen velice cenný. V něm každé slovo zdá se býti na zlatých vážkách napřed váženo, aby nebylo řečeno ani více ani méně, než mělo býti řečeno; a přece se tento list povznáší vysoko nad frasovitost a neupřímnost diplomatického slohu všem dobám obyčejnou. Jest to programm Vitoldovy politiky v otázce české.[56])

Dálejší průběh dějin českých až do smluvení kompaktát dal Vitoldovi za pravdu, který již r. 1422 v listu onom předpověděl, že vzpoura Čechů proti církvi násilím potlačena nebude.[57]) Aby krev křesťanská déle marně se neprolévala, proto chce on býti prostředníkem mezi nimi a církví. K tomu konci jest odhodlán přijmouti Čechy pod svou ochranu a poslati k nim příbuzného svého Sigmunda Korybutoviče. Od církve žádá, by kříž proti Čechům vyhlášený aspoň na určitou dobu byl odložen. A co za to Vitold slibuje církvi? Zde cítíme onu mezeru v našich vědomostech; kdybychom lépe byli zpraveni, co byl Vitold s Čechy umluvil, lépe bychom rozuměli, co

[55]) Ze dne 5. března 1422 (Palacký UB. I. 186).

[56]) Das Programm seiner böhmischen Politik — praví Caro (III. 529). — Tento list vydává velice příznivé svědectví o tom, co v kanceláři litevské dovedli, právě svou jednoduchostí a nestrojeností. V Čechách tehdy dovedli skládati mistrovsky manifesty mluvící k srdci a citu, také krátký list se někdy dobře podařil (viz na př. listy Žižkovy); v kanceláři města Prahy však oblíben byl nabubřelý a hledaný sloh, jaký nacházíme na př. v listě Pražanů Vitoldovi z r. 1421. Sloh ten nebyl neznám také kanceláři polské.

[57]) Následující není ani překladem ani parafrasí listu Vitoldova; jest to spíše výklad, který se neřídí tím postupem myšlenek, jaký v něm — jistě ne bez úmyslu — zvolen. V listě na př. napřed se vyskytují sliby a pak žádosti.

slíbiti mohl a co sliboval . . .[58]) Tážeme-li se onoho listu nepředpojatě, nenajdeme v něm více než tolik, že Vitold sliboval, zachová-li se církev dle žádosti jeho, přičiniti se skrze Sigmunda Korybutoviče o to, aby z Čech vypraveno bylo poselstvo k papeži. K jakému konci? Na tom místě asi každé slovo třikráte musilo býti váženo. Nic více tu nepřipovídá Vitold, než že poslové jménem těch, kdo je vypraví, přiznají se k poslušenství papežovu. Cíl, ke kterému se má dospěti, jest ovšem návrat Čechů k jednotě církevní. Měli se Čechové vrátiti bez výminky? Anebo měli nějaké výminky s nimi vyjednány býti buď napřed, buď po příchodu českých poslův do Říma? Vitold tvrdí, že se mu Čechové určitými sliby zavázali, že se k jednotě církevní a k poslušenství papežovu vrátí, o výminkách nic nepovídaje.[59]) A právě v tomto mlčení se snad jeví mistrovství slohu. Tolik Vitold věděti musil, že žádná strana husitská na bezvýminečné podrobení nepomýšlela, a jistě také od žádné takových slibů neobdržel. A není-li tu pravdě podobno, že Vitold takové asi smíření za možné pokládal, jaké se po letech krvavých bojů — také stran husitských mezi sebou — skrze kompaktáta, ač neúplně, podařilo? Bylo-li tak (a jest to velmi podobné), pak i v tom předvídal budoucnost, než s tím omylem, že před časem pokládal za možné, co leželo ještě daleko před ním.

[58]) Vitold ohlašuje papeži, že Čechové slíbili »ad sanctae et universalis ecclesiae gremium redire et obedientiae sedis S. V^ae^ subiacere«; on sám že je přijal pod svou ochranu.

[59]) Vitold praví, že slíbili »per *literas* et legationes, qualiter . . . vellent ad . . . ecclesiae gremium redire«. Tím může býti míněn list z 12. listopadu 1422. To by bylo velmi málo. Pozdější Vitoldova tvrzení o tom, co prý slíbeno bylo, ač znějí čím dále, tím určitěji, nic nedokazují.

Ačkoli Čechové pod znamením kalicha bojující vítězili jak nad Sigmundem, tak nad knížaty německými a křižáky, které církev proti nim volala do zbraně, přece byl by i jim prokázal dobrodiní ten, kdo by byl další výpravy proti nim odvrátil. Avšak nesmíme tvrditi, že by tím zřetelem se byl vésti dal Vitold, třeba lze připustit, že také jemu sympathie k Čechům nebyly cizí. Především třeba si však položiti otázku, co by byl získal sám pro sebe. Kdyby se mu bylo podařilo, k čemu se nabízel, byl by si získal zároveň zásluhu o církev a papeže, podobnou, jako kdyby se mu podařilo přivésti k jednotě církevní schismatiky ruské ve své říši. A nebylo by to vítězství jak nad řádem, tak nad Sigmundem, nad řádem, jenž, uprostřed křesťanského světa jako nějaký přežitek zůstávaje, říši a církvi žádných již služeb neprokazoval, nad Sigmundem, králem Římským a budoucím císařem, fojtem církve, jenž nebyl s to k poslušenství přivésti rebelly svoje a její? Taková měla býti odveta Vitoldova za výrok Vratislavský.[60])

Než mínil se kníže Litevský spokojiti tím, co my nazýváme »mravním vítězstvím«? Nehrozila Sigmundovi za to, že výrokem Vratislavským Žmuď od Litvy pro budoucnost odlučoval, ztráta koruny české po dědu, otci a bratru sděděné? Vitoldovi byla podána od těch, kdo se Sigmunda odříkali, koruna česká, »králem *požádaným*« nazýván byl v Čechách, náměstkem požádaného krále zval se po svém příchodu do Čech od něho poslaný Korybut. V onom listě k papeži velký kníže jen tolik ohlašuje, že Čechy »pod svou ochranu přijímá«, a nemáme nikde výslovného svědectví, že by byl Vitold podanou

[60]) K tomu se Vitold otevřeně přiznává zvláště v listu kurfiřtům z r. 1422 (OW. 1068), kde praví, že poslal do Čech Korybuta »in displicenciam regis Hungarie.«

korunu českou přijal; on sebe sám nikdy králem Českým nenazýval. Než papež tak tomu rozuměl: českou korunu zdál se mu žádati Vitold za odměnu za službu, kterou by církvi prokázal.[61]) A přece se třeba tázati, smíme-li korunu českou prohlásiti za poslední cíl jeho politiky.

Vitold, v tom se svorně shodují i vrstevníci jeho i pozdější dějepisci, byl politik znamenitý. A znamenitý politik nikdy se nezřiká toho, oč dlouho byl usiloval, leda by se přesvědčil, že usiloval o věc nemožnou, a nikdy nevytkne se cíle nového, o němž by nevěřil, že ho bude lze dojíti. Přijal-li Vitold korunu českou, třeba jen na polo a neurčitě, jistě chtěl tím rozmnožiti přede vším nesnáze pro Sigmunda, ochránce řádu, aby, dojde-li k válce proti tomuto, Sigmund a říše, zaměstnáni v Čechách, o Prusy nemohli se starati. Snad Sigmund nebude na překážku výhodnému míru s řádem po válce, ne-li výhodné smlouvě bez války, pozná-li, že za tu cenu ponechá Vitold Čechy jich osudu. A kdož ví, zda-li konečně přece nebude nucen koruny české se vzdáti? Pokládal-li Vitold i to za možné, pak si právem či neprávem dělal naději, že by církev, že by papež k přenesení koruny české na něho svolil, ovšem za tu cenu, kterou nabízel. To však nelze mysliti, že by si byl velký kníže Litevský troufal uhájiti si koruny české proti Sigmundovi a straně jeho v Čechách, proti říši, proti papeži a církvi . . . Určitě víme jen tolik, že chtěl Žmuď připoutati k Litvě trvale; zda-li jej lákal také lesk koruny české, zda-li pomýšlel na unii říše Litevsko-polské s korunou Českou, zůstává záhadou. A snad Vitold sám by byl nemohl dáti odpovědi určitější.

Řád Německý ne bez příčiny prohlašoval nuncia

[61]) Viz list papeže Martina Vitoldovi UB. I. 207.

papežského za přítele Polákův. Také to, co slouti může programmem Vitoldovým v otázce české, Zeno schvaloval. Papeži samému odevzdán byl list Vitoldův ze dne 5. března skrze zvláštního posla, jménem jeho i krále Vladislava do Říma vyslaného, Martina, kanovníka Hnězdenského, teprve někdy v první polovici května 1422, tedy v době, kdy Korybut již stál na české půdě.[62] Avšak, že se Vitold rozhodl, že má Korybut do Čech býti poslán, známo bylo v Římě již o měsíc dříve. Velkému knížeti i králi Vladislavovi se proto dostalo, ovšem již pozdě, od papeže listů obsahujících prosby, napomenutí i výstrahy. A totéž se opakovalo, když konečně donesen do Říma často zmíněný list Vitoldův. I hrozba se ozvala, že kříž prohlášen bude netoliko proti kacířům samým, než i proti jich přátelům.

V červenci 1422 dobíhalo příměří s řádem. Skrze nuncia papežského stal se sice pokus o jeho prodloužení,[63] než podle přání krále Sigmunda velmistr jednání zmařil.[64] Byl to nástupce Michala, jenž nedlouho před tím své důstojenství byl složil, Pavel z Russdorfu. Jemu ohlásil válku král Vladislav dne 14. července.

Nedlouho potom počal se v Normberce říšský sněm u přítomnosti krále Sigmunda. Vedle nové výpravy do

---

[62]) To patrno z listu papežova arcibiskupovi Hnězdenskému ze dne 14. května 1422 UB. I. 199.

[63]) Chování jeho ani v té věci neodpovídalo intencím papežovým, který tehdy válku proti přátelům českých kacířů schvaloval, o čemž také velmistr měl vědomost (UB. I. 211, 214).

[64]) Z listu zaslaného z Toruně králi Sigmundovi dne 11. června 1422 (UB I. 210) vychází na jevo, že se toho jednání také účastnili jeho poslové, na oko za příměří se přimlouvajíce, a dále, že Vladislav proti vůli Vitoldově (t. j. Achithofel listu) byl ochoten v jednání se Sigmundem pokračovati.

Čech hrozící a podle dalších zpráv již nastalá válka v Prusku byla předmětem jeho porad. Kurfiřtové, dobře poznávajíce souvislost věcí zde i onde, v Prusích i v Čechách, a nečiníce rozdílu mezi Vladislavem a Vitoldem,[65] žádali na králi, aby Korybuta z Čech odvolal a války proti řádu nepočínal. Když však došla zpráva, že se válka již byla počala, byli Sigmund a kurfiřtové odhodláni řádu neopouštěti. Před zavřením sněmu — bylo to na konci srpna — odešli arcibiskup Kolínský i falckrabě z Normberka sbírat vojsko, které by rytířům přivedli na pomoc.[66] Král Sigmund plný vděčnosti k řádu, jenž pro něho byl břímě války přijal na sebe, sliboval pomoc se všech stran. Než sliby i přípravy, třeba v té chvíli upřimně míněné, neprospěly, a, když potom nějaká pomoc přišla, bylo již pozdě.[67]

V tom se jeví ještě po letech účinky velké porážky, kterou byli rytíři Němečtí utrpěli r. 1410, že se v následujících válkách, r. 1414 a 1422, vyhýbali bitvě, obmezujíce se na hájení pevných míst. Avšak sotva začata válka, byl to Vitold, který počal s velmistrem jednati.[68]) Již 27. září, v den sv. Stanislava, byla smlouva o mír hotova, kterou se řád výroku Vratislavského odřekl a všech práv ke Žmudi vzdal. *Tak se skončil spor*

[65]) Vladislav v té době prohlašoval, že Korybut vypraven byl do Čech bez jeho vědomí a svolení.

[66]) V Německu mnozí válečníci raději by byli táhli do Prus nežli po tak smutných zkušenostech zase do Čech (RAkten VIII. 151).

[67]) List Sigmundův velmistrovi 3. září (RAkten VIII. 215).

[68]) Jestliže se Vitold přičiňoval o mír, nenásleduje z toho, že byl proti válce; válka byla jediným prostředkem, měl-li konečně vlekoucí se spor o Žmuď býti vyřízen.

o Žmuď tolik let trvající. Litva zvítězila, neb běželo zde o část Litvy. Všecky tři války mezi řádem a Polskem, r. 1410, 1414 i tato r. 1422, jsou pokračováním válek řádu s Litvou a přišly Polsku jako následek unie s Litvou. Poměr mezi Polskem a Pruskem zakládal se vždy ještě na míru Kališském. Krátce před poslední válkou, kdy jednáno bylo o mír, který však nemožným se okázal, i Vladislav za Polsko i Vitold za Litvu byli vyslovili své výminky; výminka králova zněla, by řád Pomořany a Chelminsko vydal aneb aspoň v budoucnosti držel jako léno koruny Polské. To byl programm pro budoucnost, na ten čas války a míry přinášejí prospěch Litvě. —

K četným bratřím Jagellovým náležel také Korybut; kdysi ve sporech s Kejstutem byl se přidržoval bratra. Po něm zbyl syn Sigmund, u nás obyčejně dle otce nazývaný Korybutem. R. 1410 bojoval v polském vojsku u Grunvaldu a také r. 1414 se války účastnil; a snad již z té doby měl osobni známé a přátele v Čechách. Jeho nabízel Čechům Vitold za svého náměstka hned, jakmile se v létě 1421 jednání s ním počalo. Když v září čeští poslové ubírající se do Litvy zajati byli ve Slezsku, zaslal kníže Sigmund Hanuši Ratibořskému důtklivý a hrozebný list prohlašuje, že se strýcové jeho, Vladislav a Vitold, Čechův, kteří jsou s nimi stejné národnosti, nepřestanou ujímati.[69]) Zdá se, že byl upřímný přítel Čechův. A již proto se k své úloze dobře hodil.

Vladařství jeho v Čechách počalo se šťastně. Škoda, že nejsme lépe zpraveni, kdo se k jeho vyzvání do Čáslavě dostavili. Zdá se, že tam přišli také poslové hlavního města, ačkoli se tam po krvavém pádu Jana

---

[69]) UB. I. 148.

Želivského (v únoru 1422) ještě jednou na vrch dostala strana jeho, která však po příchodu knížete do Prahy své převahy bez krveprolití zbavena. Potom, teprve v červnu, podařilo se mu získati si uznání za »nejvyššího správce země české« také od Žižky, o kterém nevíme bezpečně, zdali kdy jednání s Vitoldem schvaloval, jako byl schvaloval podání koruny Vladislavovi.[70]) K tomu ke všemu nejvíce přispělo, že Korybut sám z kalicha přijímal a v Čáslavi k držení a hájení čtyř artikulů se zavázal.

Korybut se osvědčil v nesnadné úloze, která naň byla vznesena. Radikální strana Táborův pod panem Bohuslavem ze Švamberka, někdy horlivým odpůrcem kalicha a nedávným přeběhlíkem, i Janem Hvězdou z Vícemilic, jenž za Jana z Želiva v době jeho největší moci byl stál v čele obce Pražské podobně, jako se vyskytuje podestà v městech vlašských, pokusila se o převrat v hlavním městě, kterým by zároveň přestala moc jeho v zemi. Než pokus tento (1. října) se nezdařil. Karlštejn, k jehož obležení Korybut se obrátil hned po svém příchodu do země, se proti němu sice uhájil... Než nebylo by slušno knížete proto viniti, když tento hrad i potom

---

[70]) Na to upozornil A. Prochaska. — List, který dle Starých letopisů Korybut Žižkovi poslal hned z Moravy cestou do Čech, »aby země nehubil a neplenil,« zněl nějak podobně jako jeho něco pozdější list Oldřichovi z Rosenberka (AČ. III. 237), ovšem jen, co se týče záhuby země; nejspíše kníže na Žižkovi a Táborech žádal, aby se jeho vrchní moci podrobili. — Zápis v knize Pražské ze dne 11. června 1422 (AČ. III. 239, úplněji ve Věstníku Spol. náuk XVI) nezdá se býti dopisem Žižkovým, nýbrž spíše pamětí napsanou o uznání knížete od Žižky. Pozoruhodno jest, že tu Žižka uznává Korybuta za »pomocníka a nejvyššího správce země«, o Vitoldovi se nezmiňuje. (Srovn. Tomanovo pojednání o Žižkovi ve Věstníku XVI.)

po odchodu jeho z Čech zůstal v moci strany Sigmundovy. Mimo obléhání Karlštejna ostatní válečné příběhy v druhé polovici r. 1422 zdají se svědčiti o jakési unavenosti, avšak na obou stranách. Výprava německá, na které se byl usnesl sněm říšský a pro kterou za nejvyššího velitele ustanovil kurfiřta Fridricha Braniborského, odkryla zvláště patrně nedostatky v státním zřízení říše, které ovšem nepovstaly teprve v té době. Ve zdar její po dřívějších zkušenostech sotva kdo doufal. I nelze se diviti, že tentokráte počalo se vyjednávati, při čemž prostředníky byli někteří pánové čeští podjednou. Můžeme v tom spatřovati účinky dřívějších vítězství, ze kterých nyní těžiti mohl Korybut. Jednání takové úloze, kterou byl naň vznesl Vitold, neodporovalo; mělo býti zavřeno příměří, a za příměří mělo přijíti — jako byl Vitold již r. 1421 navrhoval — k »slyšení« ve věcech náboženských.[71]) V jiné příčině však nebylo lze se dohodnouti; z těch totiž, kdo jednání na straně kališnické vedli, nikdo ještě se nechtěl navrátiti k poslušenství krále Sigmunda; proto se na něho ono příměří vztahovati nemělo. Na to však Fridrich, ačkoli se ani tehdy dřívější přízeň jeho u krále nebyla vrátila, přistoupiti nemohl, a tak ono jednání zůstalo bez výsledku.

Jestliže hned potom (v druhé polovici listopadu) slyšíme o velké různici mezi »Pražany a Tábory«,[72]) tak že se již válka obou proti sobě očekávala, než bez udání příčiny, sotva v čem jiném jí lze najíti než v onom jednání, které asi po chuti nebylo těm, kdo ještě na

[71]) Listiny toho se týkající uveřejnil Bezold I. 146 sl.

[72]) V listu Fridrichově, dne 26. listopadu Srovn. Tomkova Jana Žižku str. 155.

žádné smíření v žádném ohledu nepomýšleli, jakož také konečný nezdar jeho nejspíše to byl, proč se onen spor zase podařilo vyrovnati. —

Mír zavřený dne 27. září r. 1422 zastavil válku, avšak neodstranil nebezpečenství války. Ještě nebyl velmistrem potvrzen, a již hrozil její návrat. Ne však proto, že by se byla jevila na polské straně nespokojenost s výminkami smlouvy, anebo že by se byl řád přece ještě nevzdával naděje na získání Žmudi. Válka r. 1422 byla vyvolána poměry, které v těchto stranách Evropy způsobila bouře husitská. Ovšem k srážkám mezi řádem a říši Polsko-litevskou bylo by došlo i bez nich; než věci by se byly sběhly jináče, hned Vratislavským výrokem krále Sigmunda začínaje. Tímto výrokem byly Čechy a Prusy uvedeny ve spojení. Když byl r. 1422 mír zavřen, Korybut byl již v Čechách, a Vitold nazýván byl »králem Českým požádaným«. V té věci srovnávali se král Sigmund i knížata němečtí,[73]) že mír zavřen býti neměl a že potrvati nemá. V listopadu přišla z Němec válečná pomoc do Prus, ale ne tak výdatná, že by již proto se byl mohl řád zase odhodlati k válce. Rozhodnutí, jako již v létě před tím, neleželo v rukou jeho.

Za sněmu Normberského zdálo se, že králi Sigmundovi na ničem ve světě tak nezáleží jako na řádu, že, co se v Prusích dálo a díti mělo, více se ho dotýká, než co se děje a stane v Čechách.[74]) Tehdá to bylo, že se počal zanášeti projektem, aby se Uhry, knížata a města ve Slezsku i řád Německý sestoupili k velkému spolku,

---

[73]) Mimo kurfiřta braniborského, jehož spolek s Vladislavem trval dosud.

[74]) Reichstagsakten VIII. 138.

který by přinesl pomoc úplným neb částečným rozdělením Polska. Jest to plán Vladislava Opolského, který se tu vrací. V létě 1422 vznětlivý Sigmund, popuzen výpravou Korybutovou, to, co navrhoval a osnoval, nejspíše opravdu zamýšlel. Avšak potom jednání pokračovalo pomalu, teprve na počátku r. 1423 dospělo k návrhům smluvních listin a konečně nedojednáno;[75]) jako děd jeho, král Jan, i Sigmund často více plánů najednou sledoval, rozhoduje se podle průběhu věcí a okolností, který by se měl provésti do konce a který v čas opustiti. Tentokráte se takový prostředek umění politického osvědčil; řád zůstal, ne bez těžkých obětí se své strany, ve zbrani, a chystaný spolek, který Vladislavovi a Vitoldovi nezůstal tajemstvím, přispěl k tomu, že se oba snažili mír se Sigmundem udržeti, zůstane-li jen smlouva v září 1422 zavřená v platnosti; Sigmund sám uznal platnost její a *obětoval tím svůj výrok Vratislavský*. Za jakou cenu? *Za odvolání Korybuta z Čech* a snad ještě více v nejbližší budoucnosti.

Styky mezi králem Sigmundem a oběma Gedyminovci ani po příchodu Korybutově do Čech ani za války s řádem nepřestaly úplně. V srpnu 1422 přišel posel Sigmundův do Polska, a již v září ubíral se do Uher Záviš z Garbova, Korybutem ze zajetí českého vybavený, přinášeje dle zvyku té doby bohaté dary.[76]) Další průběh byl podobný jako před desíti lety. Jako tehdy, tak

---

[75]) Grünhagen Geschichtsquellen der Hussitenkriege (Ss. rerum Sil. VI.) str. 30. O tom, že nedojednáno, Brandenburg 163.

[76]) Ludvík z Lanse, dávaje o tom zprávu velmistrovi dne 19. září (Grünhagen Geschichtsquellen str. 23), vyslovuje obavu, že nedávno od něho tak vychválená horlivost Sigmundova ochabne

i r. 1422 velmožové polští a uherští vedle svých králů vystoupili velmi samostatně.

Jestliže král Vladislav konečně svolil k vypravení Korybuta do Čech, nestalo se to nikterak za všeobecného souhlasu a ne bez odporu zejména některých praelátův a magnátů polských. Hned v květnu 1422, kdy vznikly obavy, by onou výpravou nebyla vyvolána válka s Uhry, kancléř, biskup Krakovský, a někteří pánové polští zaslali list praelátům a velmožům uherským, vyjadřující přání po udržení dosavadního přátelství a zachování pokoje bez ohledu na politiku panovníků, při čemž také hned naznačen prostředek, který by někdejší přátelství i mezi těmito obnovil: bylo to ovšem odstranění výroku Vratislavského, zejména co se týče Žmudi. Odpověď zněla, jak bylo očekávati, že, jakmile bude Korybut z Čech odvolán,[77]) pánové uherští se přičiní též se své strany o smíření obou králů ... A na tom základě, který v obou listech naznačen, potom se smíření skutečně podařilo.

Ne bez vědomí obou panovníků, než zatím ještě bez jich účastenství, počalo se jednání kolem 1. prosince na konferenci praelátův i pánů polských i uherských a skončilo se v březnu r. 1423 na osobní schůzi knížat v Kežmarku. Není to asi náhodou, že právě v prosinci odešel Korybut z Prahy a v březnu potom opustil Čechy. Hned od počátku bylo lze předvídati, které z obou jednání vedle sebe jdoucích, totiž o spolek proti Polsku a o smíření s Polskem, se skončí se zdarem.[78]) Smířením

---

77) CW. 554.

78) Viz listy Ludvíka z Lanse, který v té příčině se neklamal. Ostatek ani král Sigmund neklamal jeho a řádu; současné jednání s Poláky zástupci řádu nebylo zatajováno.

knížat v březnu 1423 odčiněn výrok Vratislavský, a mír s řádem zavřený zůstal v platnosti. K tomu radili také někteří pánové čeští strany Sigmundovy, které byl tento k sobě do Uher povolal, a s tím srovnávali se i pánové uherští.[79]) Ani Sigmundovi jako králi Uherskému nezáželo na tom, komu Žmuď bude patřiti, kdežto jemu jako králi Českému, který uznán byl od jedné strany toliko, avšak naděje na uznání všeobecné v celé zemi se nevzdával, nepřátelství Poláků hrozilo vždy nebezpečenstvím, přátelství s nimi mohlo však přinésti prospěch.

Nový plán krále Sigmunda pro rok 1423[80]) platil Čechám. K společné výpravě proti českým kacířům měli se s ním spojiti nejbližší sousedé, zeť jeho Albrecht Rakouský a nový vévoda saský, Fridrich Mišenský; k nim se měl přidružiti Vladislav. A král sliboval nejen pomoc poslati, než také osobně se vypraviti do pole, on sám nebo Vitold, ne-li oba zároveň. Knížata a stavy říše Německé měl k účastenství povzbuditi kardinál Branda; i na vzdáleného Ericha, jenž na severu vládl trojímu království, Dánskému, Švédskému a Norskému, se počítalo . . . Také tento velký plán potom opuštěn. Čí vinou? Veřejné mínění v Německu a potom také papež, jenž těžce nesl, že r. 1423 všestranný útok proti těm,

---

[79]) Dne 27. března poslové města Vratislavě píší radě: Nu meynen die ungerischen herren und die behemischen herren, das sie nicht sterben noch verterben wollen umbe der Prewssen (míněn řád) willen.

[80]) CW. 88. O politice Sigmundově od r. 1423 začínaje nověji pojednali A. Lewicki (Ein Blick in die Politik Sigmunds Archiv für öst. Gesch. 68) a Sarnes (Witold und Polen 1427—1430 Altpreussische Monatsschrift 1893). V čem se s Lewickým rozcházím, vyložil jsem v MIÖG.

kdo »horší jsou Turků a barbarů,« [81]) se nestal skutkem, vinili Sigmunda samého; na něho se vymlouval též král Polský, kdežto Sigmund sám nejraději by byl vinu jemu přičetl. V skutku mimo Ericha, jenž vojáky převedl přes moře, ale potom z Pomořan zase poslal domů, a mimo Albrechta Rakouského u jiných ochota buď se od počátku neobjevila žádná (tak bylo v Německu) anebo záhy ochabla; ona unavenost, ba i beznadějnost, jež se ukázala již roku minulého v liknavosti výpravy, dosud trvala. U německých knížat, a zejména kurfiřtův, vedle napětí, které často mezi nimi a Sigmundem v těchto letech se objevuje, působila nejspíše též nespokojenost s tím, že řád Německý přese sliby, jichž se mu bylo dostalo, od krále byl opuštěn, tak že mír, který měl býti zase odčiněn, přece zůstal v platnosti... Upouštějíce od výpravy, Vladislav i Sigmund se dohodli, by se podobně, jako r. 1422, stal pokus o mírné jednání s Čechy podobojí, než tohoto roku ne vedle výpravy, nýbrž na jejím místě; věc snadno pochopitelná. Ani Sigmundovy zkušenosti po obležení Prahy, po bitvě u Vyšehradu r. 1420, po porážce u Německého Brodu r. 1422 nebyly lepší nežli zkušenosti knížat německých. Od své poslední porážky již potom nikdy se válečně do Čech nevypravil. A netrpěla válkou země, kterou za svou pokládati nepřestával? Polsku pak a Litvě, na jichž pomoc se tehdy zvláště počítalo, vítána byla chvíle oddechu ne tak po krátké válce roku předešlého, jako po řadě let, ve kterých vždy bylo třeba

[81]) Tak praví papež v listě Vitoldovi UB I. 323. — Martin V., jak se v témž listě přiznává, rád by byl viděl, kdyby se on a Vladislav byli odhodlali k válce proti Čechům i bez jiných účastníkův.

k válce proti řádu se připravovati. Také se v Polsku pro výpravu proti českým kacířům nejevil žádný zápal, ano ukazovala se i nechuť. A co se konečně Vitolda týče, nemohlo mu býti vhod, aby již tak záhy obrátil své zbraně proti těm, kdo jej byli nedávno sobě za krále »požádali«, a jež byl on »pod svou ochranu přijal«.

V létě r. 1422, když se byl Korybut do Čech odebral, rozšířila se pověst, že se tak bylo stalo se schválením papeže Martina V. Nezakládala se na pravdě: Vitold byl papeži jen ohlásil, co se stane, za dovolení nežádaje a nečekaje na odpověď. Papež toho, co se stalo, neschvaloval, pověst onu vyvracel a těžce nesl. A přece lze říci, že mu nebylo vše v tom, co se stalo, zcela proti mysli. Ať Vitold nebéře Čechů pod svou ochranu, avšak ať přece užije vlivu, který u nich má, by je přiměl k poslušenství církve, ovšem úplnému a bez výminek; to bylo přání, jeho a s tím se papež ani před Sigmundem netajil;[82] Sigmundvi ovšem na prvém místě, jako králi Českému a Římskému, náleží starati se, aby čeští kacíři se zase pokořili církvi a jemu samému, jakožto svému dědičnému pánu; avšak papež mínil také jiného prostředníka připustiti; více mu záleželo na konci nežli na cestě, která k němu vede.[83] Tím koncem bylo obnovení všeho, jak někdy bylo, autority círke i vlády Sigmundovy v Čechách[84] za spolupůsobení jeho samého, ale i Vladislava a Vitolda,

[82]) Papež Vitoldovi, 21. května 1422 UB. I. 208.

[83]) Papež Sigmundovi, 19. června 1422 UB. I. 213.

[84]) Papež všude rozeznává tyto dvě věci, smíření s církví a smíření se Sigmundem; obojí se má státi. On nechce, by Sigmund o korunu českou přišel. Viz list jeho arcibiskupu Mohučskému (Codex epist. saec. XV. II. 152).

po dobrém nebo po zlém. Korybut měl býti z Čech odvolán, než papež žádosti té nevyslovil hned a, když ji v listopadu r. 1422 vyslovil, ustanovil dosti značnou lhůtu ne bez naděje, že by se snad knížeti mezi tím podařilo, co Vitold byl prohlásil za úkol jeho poslání do Čech, totiž smíření Čechů s církví. Naděje ty se ovšem nesplnily; nicméně tím vším se připravuje pro budoucí rok pokus o smíření Čechů s církví a Sigmundem prostřednictvím polským.[85])

Nikdy ani před tím, ani potom Jan Žižka tak vysoko nestál, jako na konci roku 1421, když dne 1. prosince uvítán byl v Praze se vší slávou, která při vjezdu panovníků byla obvyklá,[86]) jako na počátku r. 1422, když porazil krále Sigmunda u Hory a Německého Brodu. Tehdy právem se zval »správcem obcí České země příchylných a plnících zákona božího v naději boží«; byltě v pravdě vůdcem všech přijímajících z kalicha bez rozdílu stran. Na tomto místě potom stál Korybut, ač již ne zcela bez odporu. Sám Žižka ustoupil do pozadí. Zda-li osobní přátelství obou, které i v tom se jevilo, že »kníže říkal Žižkovi Otče a Žižka knížeti pane Synu«, potrvalo až do konce pobytu knížete v Čechách, nevíme s plnou bezpečností; než pochybovati lze, že by byl schvaloval Žižka ono jednání s kurfiřtem Fridrichem, jež směřovalo ke smíření s církví i se Sigmundem.[87])

---

[85]) Viz list daný Vitoldovi v listopadu 1422 (tamtéž str. 157) Quod impie et inique factum (poslání Korybutovo) aliquamdiu tulimus . . . expectantes reduccionem hereticorum, ad quem finem nobis asserebat illum esse transmissum. — Nezní-li to bezmála jako dodatečné schválení?

[86]) Velut terre princeps — praví Vavřinec z Březové.

[87]) Proti obyčejnému mínění, že se Žižka a Korybut záhy

Po odchodu Korybutově stojí Žižka zase v popředí, avšak v té chvíli se počíná válka stran husitských mezi sebou, při čemž strana umírněná, jež vládla také Prahou, neváhala spojiti se proti Táborům se stranou, která církvi a králi Sigmundovi zůstávala věrna. Než strany husitské za krátko se smířily zase, a v té chvíli, v květnu r. 1423, to nejspíše bylo, že přišel do Čech posel krále Vladislava Mikuláš, řečený *Sestřenec*, šlechtic ze Slezska pocházející a v Malopolsku zdomácnělý. On přinášel list královský,[88]) ve kterém se žádalo, by Čechové přijímající z kalicha kalicha se odřekli, by čtyř článků se vzdali, by, církvi ve všem se podrobujíce, výpovědi sboru Kostnického proti nim vydané uznali za platné. Za to Vladislav sliboval, že odvrátí od nich chystanou výpravu a že se přičiní

---

zase rozešli, vyslovil se Tomek. Výslovného svědectví tu ovšem žádného není. Srovn. též Tomanovy články v ČČM. a ve Věstníku Spol. náuk 1893.

[88]) Viz o něm *Prochaskovy* Szkice str. 203 sl. Vyskytuje se již před tím; tak r. 1421 skrze něho naléháno na Jana Ratibořského, by zajaté Čechy propustil. Relaci o poselství jeho v Čechách máme v listě Vladislavově Vitoldovi CW. 600. Dále sem patří listy krále Polského do Čech poslané, první po Sestřenci, v Lib. Canc. II. 104—106, které vydavatel i Prochaska chybně vřazují do r. 1421. — Sestřenec našel vojsko obou stran v poli (exercitus utriusque partis videlicet Hussitarum et Thaboritarum in campis invenit CW. 601), což se velmi dobře hodí k onomu velkému shromáždění u Konopiště, kde jednáno o smíření. V řeči, kterou tu měl, neostýchal se lichocení nejhrubšího zrna řka, že národ český nad jinými tak vyniká a takými se stkví přednostmi, »ut vix gentem in orbe parem vobis audivimus.« Náčelníci obou vojsk se odebrali se Sestřencem do Prahy, a zde trvaly porady devět dní. Tábory při tom nejspíše zastupoval Bohuslav ze Švamberka, kdežto Žižka byl v tu dobu zaměstknán jinde. (Srovn. Tomkova Žižku str. 163).

o upokojení země české, tak dlouho vnitřními bouřemi zmítané.[89])

Vzletný list krále Vladislava obrací se při tom k vlastenectví Čechův podobojí. Má ještě déle česká krev býti prolévána a země hynouti? Není-li se obávati, že se na místě zeslabeného národa českého v ní rozhostí živel cizí, německý? Jménem společného »jazyka slovanského« zapřisahá král Polský Čechy, by ustali v bratrovražedném boji.[90])

Než doba, kdy národnost tak mocným se stala činitelem v životě národů, ještě nebyla přišla. Ve hnutí husitském, při všem sebevědomí národním, stránka náboženská se měla osvědčiti mocnější. Jako rozdvojila národ český a zvláště panstvo české na dvě velké strany v občanské válce proti sobě stojící, podobojí a katolickou, tak měla záhy rozdvojiti na dva válečné tábory také ty, kdo se znali ke kalichu, než od počátku se nesrovnávali v tom, co má býti zavrženo a co podrženo z víry a pořádků starých . . .

Prostřednictví krále Vladislava bylo přijato, avšak ne v tom smyslu, jak je nabízel jeho list. Ani mírná strana podobojí nemínila se pokořiti církvi bezvýminečně. Listem daným dne 6. června odpověděli králi mistři university Pražské; co Vitold r. 1421 byl nabízel, to od

---

[89]) Není to ovšem doslovné znění listu. Emendace textu viz v MIÖG. Král vyzývá Čechy: quatenus . . . s. Romane unice et indubitate ecclesie katholice vos velitis conformare (ne confirmare, jak tištěno).

[90]) unde . . . timendum est, ne regnum ad ruinam perennem ponatur et iacturam, quod in nobis summum dolorem adaugeret, si in diebus nostris terras lingwaij nostri Sclavonici per nacionem alienam videremus per suaptes destructam occupari.

nich r. 1423 žádáno, »slyšení«, než takové, ve kterém by strana strany nesoudila, nýbrž přesvědčovala. Není to již ona sebevědomá odpověď, jaká dána byla někdy Vitoldovi r. 1421, avšak přece daleká toho, co král Polský žádal.[91]

O tom, že se přijímá prostřednictví králem nabízené, hned jemu dána zpráva, k dalšímu však jednání dle rady Sestřencovy ustanoveni zvláštní poslové. Teprve u dvora polského měli o úmyslech králových úplně býti poučeni. Podivným způsobem ti, kdo v Praze se Sestřencem jednali, o tom obratu, který byl v prvých měsících r. 1423 nastal, jestě dostatečně nebyli zpraveni, ač-li se nedělali nevědouce; neviděli anebo nechtěli viděti, že má jednáno býti o smíření netoliko s církví, než také se Sigmundem. R. 1422 počaté jednání s Fridrichem Braniborským uvázlo, jakmile bylo patrno, že směřuje také k uznání Sigmunda. To bylo nejspíše příčinou, proč list krále Vladislava, vybízející k novému jednání, o Sigmundovi mlčí, proč Sestřenec, řídě se radou některých pánů českých, kteří sice k straně podobojí se znali, než k Sigmundovi se navrátit byli ochotni, na otázku, s kým má býti jednáno o smíření, nedal určité odpovědi, než radil všeobecně, by se zavřelo příměří na rok »se všemi nepřáteli.« Byl tím míněn také král Sigmund? Zatím v Čechách i po odchodu Korybutově mnohým platil ještě Vitold za pána, bez jehož rady a

[91]) List mistrův otištěný v CW. 594 má podpis: Cristanus et ceteri magistri universitatis studii Pragensis. — Jest známo, že Křišťan z Prachatic náležel k nejmírnějším. V listě mistrův, zdá se, objevují se již budoucí kompaktáta. Co se týče kalicha, připomíná se, že, jak sám sbor Kostnický připouštěl, v prvotní církvi platil. V tom tedy (tak snad lze mezi řádky čísti) nebude lze povoliti. Povolnost v jiných kusech lze však vyčísti.

svolení příměří s nepřáteli nechtěli umlouvati. Ano, v té chvíli, ne-li ještě později, to nejspíše bylo, že poslán velkému knížeti list vyzývající ho, by sám do Čech přišel a země se ujal. Stalo se to buď v klamné naději na splnění takové žádosti, buď proto, aby poměr k němu se vyjasnil.[92])

Poslové čeští — byli to Vilém Kostka z Postupic a měšťan Pražský Václav Štráboch — opustili zároveň se Sestřencem Prahu někdy v polovici měsíce června 1423. Sotva však cestu nastoupili, dodán jim list Vitoldův, ohlašující příchod knížecího sekretáře Bartoloměje k podobnému jednání, k jakému byl do Čech přišel Sestřenec, z něhož však již vysvítalo dosti patrně, že všecko se děje s vědomím Sigmundovým ano s plnou mocí jeho, a to jak se strany knížete Litevského, tak se strany krále Polského. To bylo příčinou, že Kostka a Štráboch se vrátili do Prahy, majíce později Sestřence zase dohoniti.[93]) Když nepřišli, nezbylo mu než odejíti a vrátiti se bez poslův českých, jichž příchod již králi svému byl ohlásil. Mezi tím v Praze nadarmo očekávali sekretáře Vitoldova; byltě se obrátil na Moravu, kde vojsko husitské, k jehož vůdcům náležel také Hynek z Kolštejna, bylo nedávno opanovalo několik pevných míst a měst, mezi jinými Přerov a Kroměříž.[94])

[92]) O listě poslaném Vitoldovi v. list krále Vladislava (CW. str. 601 na konci). List Vitoldův Čechům v UB. I. 286, jejž Palacký klade již do března, Lewicki pak do dubna, není než odpověď k onomu. Oba listy jsou tedy později dány, nežli se domníváno.

[93]) Sestřenec čekal na ně od 24. června do 1. července, pak se ubíral dále přes Litomyšl do Moravy.

[94]) Viz o něm též LC. II. 203. Do Prahy sotva již potom přišel.

V té chvíli tedy jednání zahájené posláním Sestřencovým do Čech nemělo žádného výsledku, nevíme, zda z těchto příčin spíše nahodilých, či že nenávist, která se proti králi Sigmundovi během let nahromadila, ještě nebylo lze přemoci, či konečně snad vystoupením Žižkovým, jenž opanováním Hradce Králové krvavé nepřátelství stran husitských mezi sebou zase vzbudil. Když potom Žižka odtáhl do Moravy a odtud dále do Uher, stalo se skutkem, co se již od předešlého roku připravovalo: strany podobojí i podjednou se na společném sněmu, jenž ke konci října (1423) zasedal v Praze, dohodly o prozatímném smíření. Zároveň počalo se jednati také s králem Sigmundem, ne sice hned o jeho uznání, nýbrž napřed jen o slyšení či disputaci theologickou, při kterémžto jednání mezi stranou podobojí a králem prostředkovali čeští pánové podjednou, z jichž středu vybráni poslové k Sigmundovi, Půta z Častolovic a Jan Městecký, ač dosud náleželi k nejhorlivějším protivníkům kalicha.[95] Byla naděje, že následovati bude také jednání o uznání Sigmunda od strany podobojí.[96]

Ani toto jednání nedálo se bez vědomí a bez jistého účastenství krále Polského, jenž k slyšení do Brna, o kterémžto místě se strany dohodly, měl poslati theology Krakovské.[97] Než universita Krakovská, která záhy proti nákaze husitské byla postavila silné hradby, štítila se všech stykův s kacíři. Také věděla, že vyznavači kalicha ani tehdy na slyšení nemínili skromně poslouchati a poslušně se pokořiti, nýbrž že hodlali se dostaviti k boji.

---

[95]) Jan Městecký se jen z přinucení r. 1421 nějakou dobu byl hlásil ke kalichu.

[96]) CW. 633.

[97]) Lib. Canc. II. 230. Srovn. též Reichst.-Akten VIII. 343.

Zdá se, že vůdcům strany podobojí při úmluvách se stranou podjednou tanulo na mysli jakési dohodnutí na základě čtyř artikulův, platné pro obě strany, pro husity i katolíky; proto také měli konečný výrok o výsledku slyšení vysloviti soudcové z obou stran od stran samých vybraní bez papeže, bez koncilu, který se právě tehdá měl sejíti. To bylo však také hlavní příčinou, proč jednání vázlo a se protahovalo, a proč umluvené slyšení v Brně nepřišlo k místu, an k takému slyšení, jak je strany byly umluvily mezi sebou, král Sigmund svoliti nemohl. —

Odložená výprava do Čech měla podniknuta býti r. 1424; tak žádal naléhavě papež, a král Vladislav se slibů, kterými se byl zavázal, neodříkal. Nicméně i toho roku pokračováno v mírném jednání, a to zase prostřednictvím krále Polského a s vědomím a svolením jak Sigmunda, tak legáta Brandy. Že, pokud se okazovala naděje na příznivý konec mírného jednání, ani Vladislav,[98] ani Sigmund nedali se ani slovem papežovým, ani veřejným míněním v Německu strhnouti ke krokům ukvapeným; snadno i pro tento rok pochopíme a si vyložíme, jakož také, že, nemajíce jistoty, jak se ono jednání skončí, konali při tom vždy na r. 1424 přípravy k společné, již dříve umluvené výpravě.

V druhé polovici března 1424 přišli ke královskému dvoru polskému čeští poslové *Jan Vrbata z Orlice* a *Mistr Petr Engliš,*[99] který již r. 1421 byl náležel k velkému

[98]) Že ani Zbihněv Olešnický, od r. 1423 biskup Krakovský, mírného jednání nezamítal, patrno z jeho listu papeži CW. 606.

[99]) Rozumí se, že onen *Matheus* Inglis nebo *Mathias* Englisch, jak čteme v CW. 630 a 633, není než známý *Magister* Engliš.

poselstvu k Vladislavovi vypravenému. Slyšení — neb slyšení zůstává vždy nejbližším a předním předmětem jednání — mělo se dle úmyslu těch, kdo je vyslali, konati v Uničově nebo v Kroměříži, městech moravských, která byla v moci strany podobojí. Za to, jsme-li dobře zpraveni,[100]) tato nabízela ústupek ve věci samé. R. 1421, při slyšení od Vitolda navrženém vítězství mistrů Pražských mělo zavazovati velkého knížete, tehdy požádaného krále Českého, ku přijetí kalicha, při slyšení nedávno umlouvaném českou stranu podjednou. Při nastávajícím r. 1424 jednání nic takového neslyšíme; co poslové čeští žádali, byla jen volnost slova, co nabízeli, bylo, že přijmou poučení a napravení, bude-li jim od rozhodčích či, jak se říkalo, auditorů z písma neb ze spisů svatých otců ukázán nějaký blud neb odchýlení od pravé víry . . . Vladislav, vyslechnuv posly české, zpravil o tom, co byli přinesli, rychle Sigmunda i legáta Brandu, a s jich schválením i na základě plné moci, kterou Sigmund králi Polskému ochotně a rád udělil, pokračováno bez meškání v dalším jednání. Do Čech ihned vyslán z Polska »lehčí posel«[101]) Mikuláš Zamba, by vyjednal místo a čas budoucího slyšení; mělo se dle návrhu, který přinášel, konati místo navržených měst moravských v některém městě slezském, Vratislavi, Svidnici neb Lehnici, nebo v Kladsku, a to nejdéle do letnic (11. června) jakožto lhůty nepřekročitelné, by protahováním jednání chystaná válečná výprava nebyla zmařena. Později mělo do Čech vypraveno býti od Vladislava hlučnější a slavnější poselstvo, k němuž by svého zástupce připojil také Vitold.

---

[100]) UB. I. 324.
[101]) CW. 628

Král Sigmund se klamal doufaje, že hned bude jednáno také o všeobecné uznání jeho v Čechách.[102]) Ve straně podobojí se stará nedůvěra a nenávist k němu zase probudila, a zároveň se vrátila naděje na zařízení v zemi spořádané vlády skrze Sigmunda Korybuta, který v Čechách u mnohých dobrou po sobě pamět byl zůstavil.[103]) Poslové čeští před Vladislavem si stěžovali proti králi Sigmundovi, na něho všecku vinu svalujíce, že slyšení v Brně k místu nepřišlo; druhou a hlavní část svého poselství mínili však nejprve přednésti Vitoldovi, ke kterému se v dubnu 1424 odebrali.

Vitold si příchodu českých poslův nepřál. On byl na list poslaný jemu z Čech v létě r. 1423 po příchodu Sestřencově odpověděl způsobem dosti nepřívětivým listem vlastním, popíraje, že by byl měl kdy co jiného na mysli, než aby se Čechové *bezvýminečně* církvi podrobili, popíraje zejména, že by se byl Korybut s jeho svolením ke čtyřem artikulům přihlásil. A nejen církvi se měli podrobiti, než také Sigmunda za svého krále a pána uznati... Také se jim nedostalo, když přece přišli, v Přelomu u Grodna laskavého přijetí. Přišli dne 25. dubna večer a byli předpuštěni následujícího dne hned z rána, an velký kníže se strojil k odjezdu, k delšímu jednání žádné ochoty nejevě. Poslové přednesli všecky starši i novější stížnosti proti králi Sigmundovi ohlašujíce, že jej »na

[102]) I v té věci byl tenkráte ochoten užiti dobrých služeb krále Vladislava.

[103]) Vlastní úkol poselství dobře vytkl Tomek (Jan Žižka 188), ačkoli prameny, které později přinesl CW., jemu ještě nebyly známy. Pochybuji však, že by Vrbata a Engliš splnomocněni byli bývali také od strany podjednou v Čechách jednati s králem Polským o slyšení.

věky« za krále míti nechtí, a končíce prosbou, by jim Vitold, když již sám koruny přijmouti nechce, *za krále dal knížete Korybuta.* Velký kníže opětoval výčitky obsažené v dotčeném listu z r. 1423: proč chtí Čechové podobojí býti lepší než jiní křesťané, proč, znajíce smýšlení jeho, k němu zase přicházejí? Ať ho v budoucnosti již žádným novým poselstvím neobtěžují!...

Nedlouho potom, dne 7. května, měl slyšení před králem Vladislavem u přítomnosti obou poslů, kteří se byli od Vitolda vrátili, v některém místě velkopolském nově přibylý třetí posel český *Jan Valkún z Adlar,*[104]) jenž ohlásiv, že odpověď, co se týče místa a času slyšení, bude dána v nejbližší době, opětoval před králem žádost před tím v Přelomu Vitoldovi přednesenou, *aby totiž kníže Sigmund byl vypraven do Čech jakožto budoucí král této země.*[105]) Odpověď zněla podobně jako onde, než byla ve formě přívětivější. Co se pak týče slyšení, král Vladislav vyslovil přání, aby se v jednání pokračovalo dále... Nedlouho potom Korybut, tentokrát opravdu bez vědomí a svolení krále Vladislava, odešel do Čech.

Kníže Korybut hned po svém druhém příchodu do Čech v odpovědném listě svědčícím králi Sigmundovi a zeti jeho Albrechtu Rakouskému, od r. 1424 markrabovi Moravskému a budoucímu nástupci v Čechách, nazval se králem »požádaným a zvoleným.«[106]) Za krále

---

[104]) Věřicí list jeho CW. 640 dán jest od města Prahy. Krále však oslovil jménem Prahy i pánův a zemanů.

[105]) V řeči Valkúnově nazývá se Korybut »rex postulatus« CW. 641

[106]) des kunigreichs zu Beheim und marggraffschaft zu Maehern gevorderter und erwelter König, UB. I. 356. Že list vydán byl hned po příchodu knížete, patrno ze psaní krále Sig-

ho byli požádaliP ražané, kterým byl také po svém příchodu »pánem voleným«, a nejspíše též páni a zemané s Pražany spojení. Ke všeobecnému uznání ještě mnoho chybělo. Žižka a Táboři ani ve zjevném jednání s králem Vladislavem, ani v tajném s knížetem Sigmundem neměli žádného účastenství. Sigmund Korybut přišel do Čech uprostřed domácí války. V září roku 1424 skončila se smlouvou před Prahou na Špitálském poli, avšak tato smlouva knížeti uznání ani za krále zvoleného ani za správce země od Žižky a Táborů nepřinesla, třeba obě strany podobojí se hned potom spojily k společné výpravě na Moravu. Teprv ze smrti Žižkovy (v říjnu 1424) mohl přijíti knížeti prospěch.

Od r. 1422, od prvního pobytu Korybutova v Čechách, se počala řada pokusů o dohodnutí strany podjednou a podobojí; při tom, ač ne pokaždé, jednáno také o smíření s králem Sigmundem. Jan Žižka, jak se zdá, ničeho z toho neschvaloval, nestoje o smíření s církví a ještě méně se Sigmundem. A to bylo nejspíše hlavní příčinou, proč se nepřátelství mezi ním a Pražany i jich spojenci vždy zase vracelo. K poslednímu smíření mírem na Špitálském poli se odhodlal bez důvěry, že potrvá. Nemělo-li hnutí husitské národu českému způsobiti velikou pohromu trvalou roztržkou církevní, měla-li založena býti národní církev česká, [107]) musily se pokusy o dohodnutí obou velkých stran, podjednou a podobojí,

---

munda ze dne 14. července (RTAkten VIII. 365) Fridrichovi Braniborskému, ke kterému byl přiložen odpovědný list Korybutův. Srov. též článek H. Tomana o poměru Jana Žižky k Pražanům v ČČM. 1893 str. 224.

[107]) Nebyla by to musila býti církev (se stanoviska katolického mluvě) schismatická.

opakovati a konečně zdařiti. Avšak při tom bylo třeba, by strana podobojí sama byla aspoň tak daleko sjednocena, by stranu podjednou přinutila k poddajnosti. Mírem na Špitálském poli a úmluvami Zdickými, které se jeví jako následek míru, k tomu ke všemu se okazovala naděje. Větší část panstva katolického se vzdávala dalšího boje se stranou protivnou, Zdické úmluvy jsou pak podobného obsahu jako snesení sněmu Svatohavelského roku předešlého: slyšením, jež by se konalo bez účastenství církve a beze svolení jejího, obě velké strany, podjednou a podobojí, měly se dorozuměti a dohodnouti mezi sebou; avšak r. 1424 nebylo jako r. 1423 jednáno se Sigmundem. Měly úmluvy Zdické býti zároveň základem pro království Sigmunda Korybuta?

Mír mezi stranou Pražskou a Táborskou udržel se déle, než byl předpověděl Žižka, avšak vzal za své přece dříve, nežli se přiblížila doba úmluvami Zdickými pro sněm a pro slyšení ustanovená. Táboři, a vedle nich již také Sirotci, sáhli zase ke zbrani jak proti straně Pražské, tak proti pánům podjednou. Ký div, že se v králi Sigmundovi, jenž byl v úmluvách Zdických spatřoval pro sebe velké nebezpečenství, vzbudily naděje, že rozklad ve straně podobojí pokročí dále, a že z toho vzejde prospěch jemu samému! I sliboval král bezpečné listy všem ke straně podobojí patřícím, kdo by se do Brna o sv. Jiří (23. dubna 1425) dostaviti chtěli, doufaje, že z těch, kdo přijdou, mnohé najde ochotné smířiti se s ním a s církví.[108]) Tyto naděje se nesplnily. V květnu 1425 na sjezdě v Brně[109])

[108]) UB. I. 380.

[109]) O tomto sjezdu mimo letopisy, ze kterých čerpal Palacký III. 2 str. 236, dovídáme se také od Korybuta samého listem daným Vitoldovi v březnu 1426 (CW. 717); Korybut sám jednání schvaloval.

zastoupeny byly všecky strany, Táborskou vyjímaje, Pražská, pánové čeští podjednou a král Sigmund sám. Plnomocníkům jeho nebylo však jednati, jak král byl doufal, s jednotlivci, nýbrž s celou stranou kališnickou. A tato strana žádala opět za »slyšení«, a zase zněla odpověď, že takové slyšení, za jaké žádá, král bez papeže nemůže povoliti.

Podobně jako r 1424 po míru na Špitálském poli následovaly úmluvy Zdické, tak rok později, v říjnu 1425, po míru Vožickém, kterým se strany husitské zase sjednotily, zavřeny úmluvy se značnou částí pánův a zemanů podjednou, kterou se obě velké strany, podjednou a podobojí, tak sobě přiblížily, že k úplnému dohodnutí na základě čtyř artikulů se zdálo nemnoho scházeti. Nicméně, ne-li dříve,[110]) v té době Korybut se nejspíše již vzdával naděje, že by kdy došel skutečně koruny české, ač shoda mezi stranou Pražskou a Táborskou tenkráte dlouho potrvala, a spojené strany podobojí a s nimi kníže sám dobyli stkvělého vítězství u Ústí (v červnu 1426). Úkol, který sobě vytkl, bylo upokojení země smířením s církví a, nemýlím-li se, také s králem Sigmundem. Jednání s ním počalo se hned v listopadu r. 1425,[111]) ale

---

[110]) Ač-li kdy vůbec takové naději se oddával.

[111]) Sigmund oznámil dne 3. prosince 1425 Oldřichovi z Rosenberka, »že se jest Kostka do Brna gleitoval opět na nové teydinky«, král sám že by však té cti raději jemu popřál nežli jinému, a zvláště tak lehkým lidem« (AČ. I. 24). Zda-li Kostka z Postupic, důvěrný rádce a rozhodný přívrženec Korybutův, jenž sám tedy byl srozuměn, do Brna přišel, nevíme. V dalším jednání byl prostředníkem, jak si byl král přál, Rosenberk, a sice jednáno s Tábory i s Pražany. — Dle listu Korybutova Vitoldovi (CW. 718) vypraveni stejnou dobou se žádostí za slyšení poslové do Vídně v době říšského sněmu (v březnu

skončilo se za nedlouho podobně jako předešlé. Král opakoval, že takového slyšení, jaké se se strany české vždy žádalo, sám nemůže povoliti, odkazuje věc k rozhodnutí papežovu, a legát papežský, kardinal Orsini, Brandův nástupce, v červnu 1426 se prohlásil proti každému dalšímu jednání s kacíři.[112])

Než mezi tím již se byl Korybut ohlédl po jiné cestě, jež by vedla k smíření s církví. Mělo to býti jednání s papežem samým *prostřednictvím polským*. Sigmund Korybut se tím vracel k programmu, který byl kdysi, vysílaje ho do Čech (1422), předložil stolici papežské velký kníže Vitold, doufaje nejspíše, že papež, za návrat k poslušenství církevnímu, se odhodlá povolením kalicha ke koncessi, kterou již hotova byla spokojiti se mezi husity frakce nejmírnější, v jejímž čele tehdy stál Příbram. Proti nepovolným měli se spojiti (to, zdá se, byl úmysl knížete) živlové umírněni strany podobojí s katolíky v Čechách.

První krok učiněn od Korybuta již v březnu 1426, kdy ještě trvalo jednání s králem Sigmundem, listem Vitoldovi, ve kterém, vysloviv přesvědčení, že násilím a válkou Čechám a křesťanstvu pokoj nebude navrácen, obrátil se s prosbou k velkému knížeti, by vymohl Čechům slyšení u papeže.[113]) Pokud víme, prosba knížete od Vitolda nebyla vyslyšena. Ale potom se ujal věci král Vladislav.

1426), o čemž v jiných pramenech nic se nedovídáme. Ke sněmu pozváni byli též Rosenberk a jiní pánové čeští strany královské (AČ. I. 25).

[112]) RTAkten VIII. 491.

[113]) Korybut Vitoldovi, 26. března 1426. CW. 717.

Jestliže v létě r. 1424 Vladislav ohlašoval, že Korybut byl odešel do Čech bez vědomí jeho, srovnávalo se to tentokráte s pravdou úplně. Také toho roku král splnil, co sliboval, a poslal Sigmundovi pomoc vojenskou, jak se byl zavázal při smíření s ním r. 1423. Než druhé vystoupení Korybutovo v Čechách vzbudilo na novo nedůvěru proti králi a Polákům. Vévoda Albrecht, když Poláci od něho vypravení přišli do Moravy, urážlivým způsobem kooperaci s nimi se vyhnul, tak že jim nezbylo, než aby se za nedlouho zase vrátili domů.[114]) Nicméně z toho mezi Sigmundem a Vladislavem nevznikla zjevně nevole žádná, a také při plánech a přípravách, jež se vyskytují v nejbližších letech, vždy počítáno i s pomocí polskou.[115]) Král Vladislav se ovšem neukvapoval, an prospěch jeho vlastní nevyžadoval upokojení Čech ani všeobecného uznání Sigmundova v zemích českých. Pomáhati jemu znamenalo vždy přinášeti oběti bez vlastního zisku.[116]) Nicméně upokojení Čech bez dalšího válčení i jemu by bylo přišlo vhod, neb, pokud válka trvala, mohlo vždy Polsko okolnostmi neb důtklivou žádostí papežovou donuceno býti k účastenství. Proto žádost Korybuta, ohlížejícího se po prostředníku k jednání s kurií, v Krakově nebyla oslyšena.[117])

[114]) Že se vypravování Dlugošovo na pravdě zakládá, patrno z listu Vladislavova Sigmundovi z r. 1431 (Cod. Ep. saec. XV. II. 263, 351). Srovn. též stížné artikuly Vladislavovy proti Sigmundovi (CW. 909), z nichž vysvítá, že se Poláci přece na Moravě války účastnili (devicta quadam insula inimicorum, preda in ea recepta ad propria redierunt).

[115]) RTAkten VIII. 469.

[116]) Srovn. Smolka 242.

[117]) UB. I. 474.

Bitva u Ústí, jak byl Korybut předpověděl, ukázala na novo, že násilím hnutí husitského potlačiti nelze. V říjnu 1426 papež ohlásil Vladislavovi a Vitoldovi svou ochotu přijmouti je za prostředníky a povoliti »slyšení« kacířům husitským, ovšem jiné povahy, než za jaké od husitů při jednání s králem Sigmundem a s katolickými pány v Čechách žádáno; poslové čeští měli totiž přijíti a podrobiti se výroku, který papež učiní s radou praelátův a učených theologův. Jak měl zníti a měl-li poskytnouti nějakých koncessí, v té příčině se papež žádným slibem nezavazoval. Snad o to mělo teprve býti jednáno dále. O průběhu tohoto jednání jsme však nedostatečně zpraveni; jen tolik víme, že se ujal prostřednictví král Vladislav bez Vitolda a že k tomu konci vypravil svého posla do Říma.[118]) Než ať průběh tohoto jednání byl jakýkoli, co z úmyslů Korybutových dostalo se na veřejnost, vzbuzovalo odpor ve straně Pražské samé a rozštěpilo ji na dvě frakce. Zajetím knížete v dubnu 1427 nastává obrat nový.

Praha a Tábor se opět spojily, a tento spolek přese spory theologů, hlavně nejspíše zásluhou Prokopa Holého, potrval a se osvědčil; r. 1427 útok se všech stran na Čechy se valící vítězně odražen, a v offensivě, jež se ještě před pádem Korybutovým byla počala, pokračováno. Než také pokusy o dohodnutí se stranou podjednou se obnovily v témže smyslu jako před tím, a za nedlouho také s králem Sigmundem. —

Poslední léta Vitoldova se v mnohých věcech podobají prvním.

---

[118]) Řeč jeho, kterou oslovil papeže ve veřejné audienci, vydal Lewicki (Codex Ep. II. 200). Vlastního úkolu poslání se dotýká teprv na samém konci.

Politika velkého knížete měla zase na zřeteli zvláště východ, krajiny ruské. S řádem Německým r. 1422 byl nastal netoliko mír, než i přátelství, a oboje dle úmyslu velkého knížete mělo potrvati. Žmuď byla Litvě pojištěna; mezi Litvou a Pruskem nebylo žádného sporu . . . A tu se objevilo, že prospěchy Litvy a Polska se přece nekryjí ve všem a všudy, že Jagello — Vladislav, ač domovu svému se neodcizil, přece se jako král Polský nemohl ve všem podřizovati Vitoldovi. Vyskytly se nejprve věcné neshody obou knížecích starcův, které pak přešly i v nechuť a svár osobní. Nejdříve co se Německého řádu týče. R. 1422 mírem vyrovnán byl jen hlavní spor o Žmuď, zůstávaly však neshody menší, které se měly později vyříditi upravením hranic. O to jednáno v nejbližších letech, co se týče hranic prusko-litevských, beze zvláštních obtíží, na straně polské však s obtížemi, které přemoci se nepodařilo. Jednání se protahovalo od roku k roku, ač Vitold o zdar jeho se přičiňoval všemožně. Jako v dřívějších letech tak i tenkráte tyto spory samy sebou nepatrné nabývaly velké důležitosti, když se zdálo, že z nich vzejíti má válka. V Polsku si mnozí válku přáli, ovšem netoliko pro vyřízení těchto drobných sporů; i zdálo se, že s sebou strhnou krále samého, jevícího k velké nespokojenosti Vitoldově proti řádu tvrdošíjnou nepovolnost, jaká se u starých lidí často vyskytuje.

Také smíření s králem Sigmundem bylo úplnější a upřímnější, co se týče velkého knížete Litevského, kdežto mezi oběma králi se po nějakém čase vracela obapolná nedůvěra, zvláště od té doby, co Korybut zase dlel v Čechách. Nevíme, zda-li král Sigmund v něm spatřoval soupeře, co se koruny české týče, než, čeho se v těch letech, jak se zdá, obával, byla ztráta Slezska. Nemohla-li

se probuditi v Polácích touha po revindikaci této části staré říše Polské? Vždyť styky mnohých knížat slezských s královským dvorem Krakovským se udržovaly, a, kde byly snad přerušeny tím, že řád Německý nacházel ve Slezsku přátele a spojence, potom se zase obnovily. Když pak nastaly vpády vojsk husitských přes hranice a zejména do Slezska, nemohla-li pomoc, které by poskytl polský soused, státi se panství Sigmundovu nebezpečnou? Není divu, že si Sigmund sám nepřál, by sužovanému Slezsku pomoc tou cestou přišla, i když ve Slezsku si jí přáli a Poláci sami ji nabízeli.[119]

Král Sigmund těžce nesl, že se papež byl odhodlal bez vědomí a takořka za zády jeho vyjednávati prostřednictvím polským s Korybutem a Čechy. Což nebyl on více králem Římským a budoucím císařem, fojtem církve, a což neběželo při tom při všem o jeho království České?

Nespokojenost Sigmundovu si snadno vysvětlíme, a netřeba se domnívati, že se snad obával, aby papež se neodvděčil tomu, kdo by Čechy zase k poslušenství církve přivedl, korunou českou. Než v tom, že papež byl přijal Vladislava za prostředníka, bylo přece cosi Sigmundovi nepříznivého. Skrze něho, krále Římského, a koncil byla před tím roztržka v církvi odstraněna, a jednota papežství obnovena. Avšak papež Martin potom nerad se dával obmezovati králem neb koncilem. Když pak Sigmund, dle příkladu daného od Jindřicha Anglického a k popudu jeho, počal se přičiňovati o to, aby koncil v Basileji se sešel ještě před lhůtou ustanovenou, dal mu papež, obrátiv

---

[119]) UB. II. 16 a CW. 910.

se k Vladislavu, na jevo, že jeho, krále Římského a budoucího císaře, nepotřebuje a že se bez něho může obejíti. Na té dráze pak Martin V. setrval, i když záměry Korybutovy se zmařily.

Krále Sigmunda v tom, co proti Čechům podobojí, »svým a církve rebellům«, podnikal, neprovázelo štěstí, a mnohý nezdar jej potkal vlastní jeho vinou. Než křivdili mu, kdo v době jeho někdy rozhlašovali, že nevítězil, protože prý zvítěziti nechtěl, jej proto bezmála k husitům a kacířům počítajíce, a nejsou zcela spravedlivi ani mezi novějšími dějepisci ti, kdo obtíže jeho postavení, ač je znají, přece oceňují nedostatečně.[120]) Jako často v dějinách, tak i tu, mocnější než lidé byly poměry, jak se byly vyvinuly během času. Nezdarem výprav z říše Německé nebýval vinen toliko král Sigmund, a jestliže často, kdy jiní jej volali do Čech, zůstával v Uhrách, aby bránil zemí uherských proti Turkům, nečinil toho jen proto, by se do Čech odebrati nemusil.[121]) Tak bylo r. 1428, kdy však utrpěl u Holubce citelnou porážku, na které zahynul Záviš z Garbova. A tu sotva papeži ukřivdíme tvrdíce, že mu toto zaměstknání Sigmundovo v jiných stranách nebylo nevhod. Nemělť právě proto práva ohlížeti se po knížeti jiném, jenž by církvi a křesťanstvu prokázal ty služby, jichž se od krále Římského dočkati nebylo lze? V říjnu 1428 vypraven do Polska v poselství dominikán Ondřej, přinášeje Vladislavovi a Vitoldovi

[120]) Spravedlivěji o Sigmundovi soudí A. Prochaska (Ostatnie lata Witołda) a zvláště Th. Lindner (Deutsche Geschichte unter den Habsburgern und Luxemburgern II).

[121]) Pravda jest, že Sigmund přicházel obyčejně později, než byl ohlásil a slíbil, anebo že nepřišel, ač byl slíbil.

bully[122]) a listy papežské, podle kterých oba měli vstoupiti na to místo, které dosud zaujímal král Sigmund.[123]) Nadále měl Vladislav s Vitoldem se o to starati, by Čechové po dobrém nebo po zlém zase k poslušenství církevnímu se navrátili. Co se pak mírného jednání s nimi týče (neb papež té cesty nezavrhoval docela), král Polský od papeže opatřen mocí tak plnou, jaké před tím nikdy ani králi Římskému nebyl popřál ... Od říše a krále Římského papež již nic nedoufal; všecka a poslední naděje jeho zdála se obrácena k Polsku a Litvě s plnou důvěrou ...

Poslu papežskému za jeho pobytu v Polsce se však mimo očekávání dostalo úlohy zcela jiné, než pro kterou byl vypraven, totiž smiřovati Vladislava a Vitolda.[124])

V Lucku na Volyni se na počátku r. 1429 sjeli Sigmund, Vladislav a Vitold, aby o rozličné věci pojednali a se dohodli také o konečné upravení polských hranic proti Prusku a Nové marce.[125]) Dojednáno nic nebylo, avšak přátelství mezi Sigmundem i Vitoldem vzrostlo, ale také napětí, které mezi Vitoldem a Vladislavem již bylo, když Sigmund, jakožto král Římský a budoucí

---

122) Zachoval je Dlugoš v XI. knize, ale náležejí již k r. 1428.

123) Papež píše, že Vladislavu věc tu svěřuje, »presertim cum Romanorum regem variis occupationibus distractum modo videamus, cui huiusmodi commissio propter mutuam inter ipsum et te amicitiam grata esse debebit«.

124) Odtud v. zvláště A. Lewického Povstání Svidrigellovo.

125) V Lucku byli přítomni také zástupci řádu. Upravení hranic proti Nové marce týkalo se též Sigmunda, který vždy platil za vlastního pána této země řádu zastavené. Teprve v září 1429 Sigmund se všech práv vzdal. (Joh. Voigt Die Erroberung der Neumark Berlin 1863; str. 201).

císař, *nabídl velkému knížeti Litevskému korunu královskou,* kterou kníže po některém váhání nebyl neochoten přijmouti z jeho rukou.[126]) Oboje snadno si vyložíme, i že Sigmund tak učinil, i že se u Poláků potkal s odporem. Dosah a možné následky korunovace Vitoldovy dobře postihli hned rádcové krále Polského, odporujíce návrhu Sigmundovu, kdežto Vladislav sám, v Lucku svoliv, teprve po skončení kongressu knížecího se dal přesvědčiti, že by korunou královskou svazek mezi Polskou a Litvou se uvolnil a snad i docela rozpadl.[127]) Odporem se strany polské prohlášení Litvy za království bylo překáženo, než Sigmund dosáhl, co chtěl: shoda obou zemí a zvláště obou panovníkův byla porušena. V červnu 1429 Vitold králi oznámil, že by ve válce proti Sigmundovi, kdyby vznikla, na jeho pomoc počítati nemohl.

K těm věcem, které Vladislava a Vitolda v posledních letech obou dělily, náleželo též nestejné chování k *Čechům podobojí.* Vitold, někdy »požádaný král Český«, jako se byl se Sigmundem smířil úplně, tak se také úplně odvrátil od těch, kdo v Čechách jemu a církvi byli

---

[126]) Vitold sám nebyl původcem projektu. V dřívějších letech, když Sigmund jemu nabízel korunu, choval se odmítavě a ještě v Lucku dosti lhostejně, než odpor, který přišel od Polákův, podněcoval v něm žádost po koruně královské.

[127]) Sigmund nemínil darováním koruny Litvu prohlásiti za část »říše«. Avšak mezi říší, korunami *Českou* i Uherskou, řádem Německým a novým královstvím Litevským měl býti, jak navrhoval r. 1430, když se zdálo, že ke korunovaci přijde, zavřen »věčný« spolek. Při této korunovaci měli proto přítomni býti také zástupcové koruny České, a sice kníže Přemek Opavský, Půta z Častolovic a, jak se zdá, také Oldřich z Rosenberka (Długoš IV. 402, Cod. Ep. saec. XV. II. 252, CW. 930).

vypověděli poslušenství, kdežto v Polsku husité vždy podrželi některé přátele a příznivce, kteří jim zase otevřeli přístup k osobě samého krále. Nevím, lze-li právem mluviti o »straně husitské« mezi Poláky a zvláště při vládě a při dvoře královském; než byli tu nepřátelé krále Sigmunda a přátelé Korybutovi; byli to zároveň nepřátelé řádu Německého a později též Vitoldovi.[128])

Ovšem ne všichni, ve kterých se probouzelo staré zášti proti řádu a nedůvěra k Sigmundovi, a nověji také proti Vitoldovi, mínili hned jíti tak daleko; jen někteří z nich se neštítili a nelekali přátelských styků s českými kacíři. Byli to Šafrańcové, Jan, kancléř a později biskup Kujavský, i Petr, podkomoří, a syn jeho téhož jména; jich se přidržoval také podkancléř Oporovský ... Smíme-li víru dáti jich pozdějšímu protivníku Vitoldovi, oni to byli, kdo hned r. 1424 — ovšem mimo vědomí královo — Korybuta při jeho druhém odchodu do Čech byli podporovali.[129]) Zdali se potom po jeho zajetí o jeho vy-

---

128) A. Prochaska Polska a husité po odvolání Korybuta Przewodnik XI. Spisovatel si tu konstruuje strany a formuluje jich programm. Že tyto strany byly a že tak určitě se lišily od sebe i měly tak určitě formulované programmy, to vše dokázati nelze. Byly tu jisté tendence a směry; byly tu frakce, ale nic více. Srovn. Caro IV. 27.

129) Viz dlouhý a zajímavý list Vitoldův králi Vladislavovi CW. 826—830, plný stížností proti »Šafrańcům«. O správném datování tohoto kusu (náleží k r. 1430) a některých jiných v. MIÖG. Šafrańcové dle Vitoldova listu Korybuta opatřili penězi. To připomíná Vitold králi v onom listě slovy: Ipsi (Šafrańci) Sigismundum Koributhi contra dominum Romanorum regem, vestrum honorem et totam christianitatem ad Bohemos hereticos suis impensis maximis expediverunt, et precipue ille spiritualis Szaffraniecz (kancléř) sibi permulta dedit et impendit et iuvenis Szaffranczonum ipsum Moraviam conduxit.

svobození starali, nevíme určitě,[130]) avšak krátce, než se kníže r. 1428 dostal na svobodu, povolen byl poslům husitským přístup ke králi Vladislavovi se žádostí za volný průchod jeho zeměmi, kdyby vojsko české ve své zahraničné výpravě chtělo táhnouti až do Pruska.[131]) Bylo to někdy v říjnu 1428, když se očekávala nová válka Poláků s řádem Německým. Již z toho patrno, že v Čechách věděli, co se děje v Polsku. V Lucku, lze říci, měli také husité svého zástupce; byl to nám již známý Sestřenec, jich ne-li posel, aspoň důvěrník, jenž přišel krále Vladislava před přátelským spolkem se Sigmundem varovat, ale i hrozit, že sice husitská vojska nepřátelsky navštíví také krajiny polské.[132])

Nedlouho po kongressu knížat sešel se hlučný sjezd v Prešpurku, ke kterému se dostavili také zástupcové všech stran českých, mezi nimi kněz Prokop. Po dlouhém čase král Sigmund se se »svými českými rebelly« setkal zase v mírném jednání osobně. Toto jednání a pokračování jeho během r. 1429 mimo krátké příměří nemělo v té chvíli ještě žádného výsledku, avšak při něm se již objevila určitě cesta, která konečně měla vésti přece k nějakému upokojení zemí českých všeobecným uznáním Sigmunda a smířením s církví na základě kompaktát. Odpovídá to dotčenému již poměru k papeži, že král

[130]) Pověst, že se Vladislav a Vitold za jeho vysvobození byli přimlouvali, velký kníže v psaní králi Sigmundovi UB. I. 584 vyvrací.

[131]) CW. 803. — O nějakých úmluvách v ležení u Reichenbachu ve Slezsku v dubnu 1428 CW. 828.

[132]) CW. 828: quod si vos finietis cum domino rege Romanorum, ipsi contra vos velint insurgere — tak Sestřencovo vyřízení připomíná Vladislavovi Vitold v dotčeném psaní z r. 1430.

Sigmund neosobil si ani tenkráte práva rozhodovati ve věcech náboženských, avšak neodkazoval již husitů na dvůr papežský, nýbrž na koncil. A od nich tato instance také, ač ne bez znamenitých výhrad, byla přijata. Počátek vyjednávání v Prešpurku v dubnu 1429 také ukázal, že na všecky vůdce strany Táborské a zejména na kněze Prokopa nebyla přešla ona nesmiřitelná nenávist proti Sigmundovi, jakou před tím shledáváme u Žižky[133]; jsme-li dobře zpraveni, nabídnut králi až i návrat k plnému poslušenství, jakmile by on sám přijal kalich. To, co někdy od Vitolda, to tedy bylo v té chvíli žádáno od Sigmunda. A nebylo nabídnutí takové lákavé? Ona mohutná vojenská moc, jež se byla v Čechách vyvinula, Žižkovo válečné umění, cvik a zkušenost, jež se nahromadily v bratrstvech a jich organisaci — to vše mělo býti jemu k službám. »Potáhneme, kam chceš, a pokoříme ti každého nepřítele,« tak se prý ozvali před Sigmundem v Prešpurku husité dne 8. dubna 1429. Král se prý však uražen odvrátil od kacířův, když jej lákali, by sám kacířem se stal. Přistupuje na to, co mu nabízeno, byl by se ovšem musil vzdáti naděje, že dojde koruny císařské, byl by se musil odříci říše a království Uherského. A byla by strana podjednou, dosud strana jeho, v Čechách a na Moravě, byly by Slezsko a Lužice zůstaly při králi přijímajícím z kalicha? Byli by král a nová strana jeho stačili k jich podrobení? Bez ohledu na odpor proti kacířství, který také u Sigmunda i bez hlubšího náboženského citu shledáváme, pochopíme, že jej nelákalo postavení podobné tomu, do jakého později další průběh věcí uvedl Jiříka Poděbrad-

---

[133]) Na Sirotky, jak praví Tomek IV. 430, smýšlení Sigmundovi odporné přešlo jako dědictvím po Žižkovi.

ského . . . Nicméně smíření krále Sigmunda r. 1429 od mnohých se pokládalo za možné a u mnohých nemalé vzbuzovalo obavy. V Polsku zejména se rozšířila hned po sjezdě Prešpurském a potom ještě udržovala pověst, že ve válce, která po kongressu Luckém mezi Vladislavem a Sigmundem zdála se hroziti, důležitá úloha na straně Sigmundově připadne vojenské síle husitské, anebo že aspoň tažení vojsk husitských do Slezska zasáhne také sousední Polsko.[134])

Nesnadno pověděti, pokud tyto pověsti v Polsku opravdu docházely víry. Ti, kdo přáteli Sigmundovými nebyli, si ovšem nemohli přáti, by se jednání, jež v Prešpurku se bylo počalo, šťastně skončilo, nejméně Šafranci.[135]) A v králi Vladislavu jich přičiněním, jak se zdá, rostla nedůvěra k Sigmundovi a tím také moc, které u něho nabývali. Šafranci se také postarali, by styky mezi Polskem a husity nepřestaly docela.

Právem smíme polskými husity nazvati ty Poláky, kteří, s Korybutem do Čech přišedše, ke kalichu se byli přiznali a k vojskům husitským přidružili. K nim náležel onen Vyšek Račiňský, někdy (1421) posel Vitoldův, k nim náležel také jiný šlechtic polský *Dobeslav Puchala z Uher,* v nejbližší době hlavní důvěrník Šafrančův

---

[134]) CW. 823, 826. — Pověsti o dokonalém smíření krále Sigmunda s knězem Prokopem vyskytly se také ještě později. (UB. II. 26 srovn. Bezold III. 29).

[135]) Srovn. co píše Vitold v často dotčeném listě (CW 828) o Šafrancích: de quorum . . . mandato . . . Sestrzenecz ad predictos hereticos . . . sepius percurrebat, prius tamen, quam cum dom. Romanorum rege in Presburg convenissent, eosdem inducens et ipsis suadens, ne se cum dom. Romanorum rege unirent aut aliquas pacis treugas inirent.

v Čechách. Před lety také on byl sloužil králi Sigmundovi, než r. 1410, když nastávala válka s řádem Německým, vrátil se podobně jako Záviš z Garbova z ciziny. Patřil tedy k těm Polákům, s kterými ve spolku ve válkách pruských roku řečeného a potom také r. 1414 proti rytířům byli bojovali válečníci čeští.[136]) Později Puchala byl nejspíše v průvodu Korybutově hned r. 1422, když se kníže jako Vitoldův náměstek ubíral do Čech. Korybut jemu na Moravě odevzdal Uničov, kterého se zmocnil a kde ponejprv podobojí přijímal. To město držel Puchala i po odvolání knížete z Čech, zdráhaje se je vydati králi Sigmundovi, i když mu to Vitold rozkazoval. Nejspíše že zůstával na Moravě i potom nepřetržitě. R. 1428 se jmenuje mezi vůdci vojska husitského, které v březnu do Slezska vtrhlo, podobně jako Fridrich z Ostroha, »kníže ruský«, jenž byl se Sigmundem Korybutem přišel do Čech a udatně u Ústí bojoval . . . Korybut sám, jak víme, od dubna 1427 zůstával ve vazbě. Konečně propuštěn na svobodu, snad hlavně přičiněním Puchalovým, jenž knížete v říjnu 1428 doprovodil do Moravy a uvedl do pevného hradu Oder, v Opavsku u samých hranic ležícího, kterého se husité snad již r. 1426 byli zmocnili a v jehož držení potom Puchalu nacházíme. V Lucku Sigmund sice žádal na králi Vladislavu, by Puchalu, svého poddaného, odvolal, což také slíbeno, než Puchala a Korybut zůstávali i potom na Odrách čekajíce, jaký bude další průběh věcí . . . Byl jim příznivý, když jednání mezi králem Sigmundem a husity se přece nedařilo, a napětí

---

[136]) Długoš IV. 12. Po smrti Jana Sokola z Lamberka on a jiný šlechtic polský ustanoveni za velitele v Radzině, kde, jak víme, byl také Žižka.

mezi ním a Vladislavem se vzmáhalo. Někdy v červenci 1429 Puchalovi dovoleno přijíti do Polska a snad i ke dvoru královskému. Již před tím z Oder se byla počala malá válka proti přívržencům krále Sigmunda. Na Odrách přebýval vždy také Korybut; s Prokopem, vracejícím se z Prešpurka z druhého poselství svého (v červenci), sešel se na hradě Sovinci v Olomoucku . . .[137]) Ostatek Korybut neměl tehdy již žádné strany v Čechách a s Pražany vždy ještě nebyl smířen. Při vší chudosti pramenův tolik přece poznáváme, že mezi husity nebylo v té době žádné strany polské, totiž takové, která by, jako před několika lety, byla ochotna na místě Sigmundově Vladislava prohlásiti za krále Českého. I po druhém poselství Prokopově v Prešpurku převládala nálada Sigmundovi nezcela nepříznivá[138]), a pokusy, by aspoň příměří bylo zavřeno, nepřestávaly. S tím vším souvisí nejspíše, že zemím Sigmundovým mimo dvě kratší návštěvy ve Slezsku a Lužici popřán byl pokoj, a že se nejbližší velká výprava přes hranice české, jež se počala na samém konci r. 1429, obrátila do zemí německých.

Pověsti a obavy, které se byly v Polsku vyskytly před tím, se v nejbližší době opakovaly.

---

[137]) CW. 860.

[138]) Vždy Sirotky vyjímaje. V listě krále Sigmunda Vitoldovi v srpnu 1429 CW. 862 čteme, že by bylo po sněmě o Nanebevzetí P. Marie bezmála přišlo k válce mezi nimi a ostatními stranami, které ke králi poslaly Menharta z Hradce. — S tím souvisí různice, ba válka mezi Starým a Novým městem Pražským, při čemž onomu pomáhali Táboři, tomuto Sirotci. Po smíření obou měst Pražských zase se počalo nějaké jednání se Sigmundem skrze Viléma Kostku z Postupic a Tluksu z Buřenic CW. 870.

Německý řád, kdysi k boji proti pohanům založený, když v sousedství již žádných pohanů nebylo, byl by se měl se zvláštní horlivostí věnovati boji proti českým kacířům. Ale té horlivosti v něm nebylo. Když r. 1430 z Říma přinesena zpráva, že kurie papežská míní vyzvati řád, by se zemí okolních, od husitův sužovaných, ujímal (kollegium kardinálů chtělo k tomu konci poskytnouti znamenitou summu peněz), prokurátor jeho v Římě se všemožně přičiňoval, aby nepřišlo k tomu. Před tím, r. 1421, v Prusku konány přípravy k vypravení válečného kontingentu proti husitům, než potom bylo lépe, pokud válka s Polskem i Litvou hrozila, podržeti branný lid i peníze v zemi. Avšak ani po válce se nesplnilo přání kurie, by se řád věnoval se vší silou boji proti kacířům. Teprve r. 1427 vypravilo Prusko nějaký počet žoldnéřů pod Gottfriedem Rodenbergem; ale, jakmile se hlavní vojsko německé od Tachova obrátilo na útěk, opustili také oni Horní Lužici, kde právě stáli.[139]) Tak učinili řád a země své povinnosti k církvi a říši zadost; říšské berni však, na které se r. 1428 německý sněm usnesl, v Prusku nemínili se podrobiti.[140])

Nebylo ani třeba tohoto slabého účastenství ve válce,[141]) by se u husitských Čechův vzbudila nenávist proti řádu i žádost navštíviti rytíře v jejich vlastní zemi. Již v listopadu 1429, když Táboři zajeli do Dolní Lužice, očekáván jich další pochod do Nové marky neb i do

[139]) UB. I. 543. Vnd wir haben sy hoch irmanet vnd gebeten by vns zu blyben — žalují Lužičtí králi Sigmundovi.

[140]) Sbírky konané v Prusku po kostelích na válku husitskou mnoho nevydaly (Voigt VII. 492).

[141]) Jak se domnívá Toeppen Akten I. 713.

vlastního Pruska, a konány tu přípravy k obraně země.[142]) Toto nebezpečenství sice minulo, když husité tentokráte nepřekročili hranic lužických a slezských, mohlo se však vrátiti v nejbližší době zase. Než velmistr nenacházel v zemi velké ochoty k obětem peněžitým, jichž ke zbrojení třeba bylo, aniž mohl obdržeti k prosbě své od Vladislava Polského slib, že by Prusku přispěl na pomoc, ačkoli žádost jeho podporoval Vitold, když král obvyklým způsobem část zimy u něho v Litvě trávil.[143]) Po novém roce (1430) se však v Polsku samém vyskytly zase obavy před vpádem husitův, když husité opětovali svou žádost za volný průchod do Pruska, ale s hrozbou, že sice vtrhnou do země polské.

Výprava Táborův, která již napřed vzbuzovala takové obavy, počala se v březnu r. 1430. K Táborům se přidali Puchala a Korybut se zástupem Polákův, který již dříve pro ně byl sebrán v Krakovsku a v té době stále se sesiloval . . . Nicméně na dvoře královském, jenž se tehdy zdržoval ve Velkopolsku, obav přibývalo, čím více se vojsko české přibližovalo k hranicím. Král Vladislav, ač návštěva jeho v Litvě nebyla žádného způsobila smíření, se obracel s prosbou za pomoc k Vitoldovi, ale také k velmistrovi . . . I zdálo se, že očekávaná invase již nastává, když v době velkonoční přepaden a vypleněn u samých hranic slezských ležící klášter a poutnický

---

[142]) Tehdy dán v Prusku rozkaz, aby pozorováni byli cizí příchozí, nejsou-li to špehouni husitův. Také zapověděn vývoz koní ze země, a velmistr se ohlížel po válečnících, »die die wagenborgk kunnen machen und usrichten« (Toeppen Akten I. 525).

[143]) CW. 890.

kostel Marie Panny v Čenstochově.[144]) A také potom, pokud české vojsko ze Slezska neodtáhlo, ač se nic nestalo dále, obavy nezanikly docela, zvláště když se zase objevily pověsti, že se jednání před rokem se Sigmundem počaté se zdarem obnovilo.[145]) Král Sigmund ovšem byl hotov pokračovati v jednání tím směrem, jako se bylo počalo v Prešpurce, a také u vůdcův husitských převládala nálada mírumilovná. Než organisaci vojenskou vojsk husitských nebylo lze udržeti než válkou. Jako Táboři do Slezska, tak Sigmundovi posláni nesmiřitelní Sirotkové do Uher, kde však válčili s menším štěstím než Táboři onde.[146]) Táboři totiž a jich spojenci, Puchala, Korybut a již také z knížat slezských Bolek mladší Opolský, jenž se sám stal husitou, opanovali a podrželi některá místa, z nichž Hlivice ponechána Korybutovi. Před odchodem ze Slezska vůdcové výpravy skrze zvláštní posly se omluvili před králem Vladislavem pro zpustošení Čenstochovy; stalo se prý mimo jich vědomí a vůli.[147])

---

[144]) Že se to nestalo již 1429. nýbrž teprv 1430, v. MIÖG.

[145]) CW. 898.

[146]) V nedatovaném listě daném po bitce u Trnavy Vitoldovi Sigmund praví (CW. 899), že »ultra tractatus, quos illi de Moravia nobiscum habuerunt, . . . regnum Hungarie nobis in promissis et in verbis eorum confidentibus fraudulenter intrarunt.« V listě se dočítáme dále některých podrobností o tažení Sirotků. Illi de Moravia — jsou někteří páni moravští podobojí, kteří s králem jednali, aby dal svobodu čtyřem kusům Pražským.

[147]) Vitold se později dověděl, že při tom poselství králi přednesena také žádost, »ut in quosdam quattuor articulos sibi per eosdem oblatos consensisset ipsosque hereticos cum eorum exercitibus per regnum suum Polonie contra Prusiam transire permitteret« CW. 837).

Za poslední návštěvy Vladislavovy u Vitolda ani dřívější přátelství obou se nevrátilo, ani moc, kterou kníže dotud míval při králi, se neobnovila. Dělila je vždy ona koruna, kterou byl Sigmund Vitoldovi nabídl a o kterou Vitold čím dále, tím horlivěji stál. Na začátku r. 1430 zbrojeno v Polsku a Litvě. Proti husitům? Tak si přál posel papežský dosud v zemi přítomný, avšak dosti blízké bylo tehdy nebezpečenství, že konečně přece přijde k válce o korunu, ve které proti Polsku státi bude Litva spolčená s řádem Německým.[148]) Dříve se však Vitold pokoušel, aby Vladislava vybavil z vlivu Šafranců, líče jemu v listech plných výčitek proti nim a proti němu samému, jak jeho vlastní vinou moc kacířská vzrostla tou měrou, že se již Polsku samému stala hroznou,[149]) odporučuje dorozumění se Sigmundem a háje ho proti nařčení, jako by s kacíři se přátelil a proti Polsku spojoval. Avšak mezi králem a knížetem stáli vždy Šafranci, ona »nová rada«, jejíž vliv ani tím neutrpěl, že Vitold se svými žalobami proti nim a proti králi se obrátil k pánům a praelátům polským[150])...

---

[148]) Vitold, když byl od Vladislava žádán za pomoc proti husitům, činil splnění žádosti závislým na tom, jak se král dále zachová, co se týče koruny. Nepovolí-li, psal 15. dubna velmistrovi, nepošlu pomoci. A následujícího dne se tázal velmistra o radu, »ab wir im hulfen sullen wider die Ketczer adir nicht.«

[149]) Ceterum scribitis, ut novitates vobis scriberemus apud vos occurrentes; nullas scimus, solum audivimus, quomodo heretici crescunt et quottidie confortantur, quodque vos ipsis favetis. Tak napsal Vitold v listu králi ze dne 13. června 1430 (dle správného datování) CW. 833.

[150]) CW. 836. Dle přání Vitoldova měl list jeho sdělen býti též obci města Krakova. Ke konci žádá, by pánové polští nedopustili, by král povolil husitům průchod k tažení do Pruska. V té době, v červnu 1430, zasc již bylo vojsko husitské ve Slezsku,

Že mezi těmito měl Vitold své přátele, a že mnozí, zejména z praelátův, neschvalovali oněch styků vlády polské či spíše Šafrančův s husity, nelze pochybovati; avšak nebylo tu žádné strany Vitoldovy, jež by projekt korunovace byla schvalovala. Než Vitold se ho nevzdával, a proto hrozila válka, ač si války ani on sám nepřál ani velmistr... Již byl den ustanoven ke korunovaci, svátek Narození Marie Panny (8. září), již do Vilna byli sezváni hosté, mimo jiné také velký kníže Moskevský i velmistr řádu Německého; již chystalo se na cestu na Litvu poselstvo Sigmundovo s korunou, jeho darem. Před ní měly ještě poslány býti důležité listiny; než ti, kdo je přinášeli, byli v Nové marce, tedy na území, které držel Německý řád, od Poláků přepadeni, a listiny jim odebrány. Král Polský žádal velmistra, by poselstvu Sigmundovu průchodu zeměmi řádovými neposkytoval, má-li mír potrvati, a na hranicích se již sbíralo vojsko . . .[151]) Než také Poláci považovali válku za poslední prostředek. Co se nepodařilo zimy minulé, podařilo se na podzim r. 1430. Vladislav přišel do Litvy a smířil se s Vitoldem. Korunovace byla mezi tím odložena; Vitold se sice koruny ani potom nevzdával, co by však znamenala a jaký by byl v budoucnosti poměr Polska a Litvy, o tom mělo rozhodnouti počínající se jednání. Sotva se počalo a ještě,

---

a král Vladislav očekával české posly (CW. 834, dle správného datum 15. června 1430). Vitold sám sliboval řádu pomoc; v listě ze dne 15. června (CW. 906) se otázal velmistra, zdali by měl poslati proti husitům také Tatary a přijíti osobně. Zároveň však oznamuje, že také proto zbrojí, by připraven byl proti útoku se strany polské.

[151]) Dle současného dopisu CW. 936 u Poláků byli též husité v počtu 400 koní.

než Vladislav odešel z Litvy, ochably náhle síly tělesné osmdesátiletého starce. V říjnu 1430 zemřel velký kníže Litvy, někdy »požádaný král Český«, Vitold, jináče Alexander.[152])

V tom se shodují starší i novější dějepisci, že Vitold byl panovník znamenitý. Někteří mu při tom připisují dalekosáhlé záměry; mluvíce zejména o jeho panslavismu, míní tím snahu po sjednocení Poláků, Čechův a Rusů v nějakém politickém svazku a snad i v jedné církvi.[153]) Vitold vládl na Litvě a v mnohých krajinách ruských; v době jeho se ještě jevila možnost, že velký kníže Litevský se stane vrchním pánem všech zemí ruských bez výminky.[154]) V posledních letech svých měl jakousi hegemonii i nad těmi knížetstvími ruskými, která k říši Litevské nenáležela, ani Moskvy, kde vládl vnuk jeho, nevyjímaje, i nad svobodnými obcemi Novgorodem a Pskovem. Také v chanátu Tatarském při častých sporech o trůn obyčejně rozhodoval velký kníže Litevský. Jeho panství litevsko-ruské stálo ve státoprávním svazku s korunou polskou; Vitold nějakou dobu byl nazýván králem Českým »požádaným«. A přece nelze mluviti o »všeslovanství« Vitoldově. Jemu nešlo o národnost a slovanství, nýbrž o Litvu a její historické tradice, které mu ukládaly, by proti řádu Německému uhájil na západě, co mu náleželo po předcích, aby šířil dále panství svoje v krajinách ruských. Ne proto byl nepřítelem řádu, že

---

[152]) Tak, místo Vigand, nazval se, když přešel k pravosloví, a to jméno mu dáváno i potom vedle nejstaršího pohanského.

[153]) Srovn. co proti tomu podotýká M. Bobrzyński (Dzieje Pol. I.³ 296).

[154]) Srovn. А. Барбашевъ Витовтъ str. 263.

řád byl řádem německým a přinášel germanisaci krajinám baltickým, nýbrž proto, že jemu odnímal kus Litvy, Žmuď.[155]) A toto nepřátelství trvalo jen potud, pokud spor o Žmuď nebyl vyřízen. Sigmundovi se stal Vitold nepřítelem, když on Žmuď přikázal řádu, se sporem o Žmuď zmizelo také nepřátelství proti němu. Čechům se byl Vitold nabídl za krále, ne proto, že se tu vzpíralo slovanství proti živlu německému, nýbrž předvídaje, že Sigmund ponechá Žmuď při Litvě, aby nepřišel, staraje se o řád Německý, o korunu Českou. Tím méně jemu běželo o kalich; nevíme, čí vinou se Čechové klamali více, jeho či vlastní, když spatřovali ve svém »požádaném« králi také »obhájce zákona božího«; leda že by jim byl snad u kurie papežské vymohl podobné koncesse, které potom koncil povolil v kompaktátech. Čechové měli se však vždy navrátit k poslušenství církve katolické a stolice papežské, podobně jako se nějakou dobu byl přičiňoval také o unii církve východní, tím totiž, že by se tato Římu podřídila podobným způsobem.[156]) Avšak tyto snahy o »unii« se objevují již v době, kdy husitství vznikalo; potom již jen zřídka se jich vzpomíná. Nicméně v nich, více než v čem jiném, zračí se státnický duch

---

[155]) Velmi důrazně tuto stránku politiky Vitoldovy vytkl A. Prochaska ve svých rozpravách »W kwestyi polsko-husyckiej« (Przewodnik VIII. 82) a »Polska i Husyci po odwolaniu Korybuta z Czech« (Przewodnik XI. 264).

[156]) Při smíření Čechů s církví obtíže záležely v odporu církve proti husitství, tak že se dlouho k žádným koncessím nechtěla odhodlati; při unii vadil nejvíce odpor církve východní proti západní. Povolení kalicha tu mnoho neznamenalo; byly tu jiné a vážnější rozdíly, pro které Východ a Západ církevně se byly rozešly.

Vitoldův, neb dvojice náboženského vyznání přinášela té Litvě, kterou zbudovali předkové jeho, vážné nebezpečenství. Toto nebezpečenství přišlo zároveň s »unií« s Polskem. Politická unie s Polskem vyžadovala církevní unii s Římem.

Politickou unií přivtělena Litva ke koruně Polské. Než Vitold se toho domohl, že potom obdržela zase svého velkého knížete. A tento velký kníže, Vitold sám, váhou své osobnosti zabránil, aby Litva se nestala podřízeným přívěskem Polska. Ba lze říci více: v zevnější politice vlivem jeho převládá to, co lze nazvati motivem litevským. Ani ono nejstkvělejší vítězství zbraní polských r. 1410 nepřineslo Polsku samému přímo ještě žádného zisku, leda že panství řádu již nemělo růsti na úkor jeho. O revindikaci starých hranic, o nabytí Pomořan a Chelminska, řeč bývala jen před válkami, ne však po nich, kdy jednáno o mír. Teprve další války s řádem Německým mohly ve prospěch Polska vyříditi tyto spory mezi ním a Polskem vždy zase se ozývající, starší, než byla unie s Litvou. K této válce však Vitold nejevil ochoty. A odtud se vlastně počíná jeho spor s Vladislavem.

Byl to zároveň spor Litvy a Polska. Tím se objevila protiva mocnější než dlouholeté osobní přátelství obou knížat. V tom právě záleží ona nutnost, jež v dějinách lidských vládne, že mocnější než osobnosti jednotlivců bývají často historické tradice celků, ke kterým jednotlivci patří, anebo že vlastně tyto tradice v jednotlivcích, kteří mocně v dějinách vynikají, se zosobňují. Ve Vitoldovi zosobněna minulost Litvy. Této neodpovídalo, aby v budoucnosti, po Vitoldovi, těžiště přešlo úplně do Polsky, jak vlastně vyžadovaly smlouvy, na kterých unie byla založena. Oba byli mužové staří . . . Vitold nejspíše

nemínil svazek mezi Litvou a Polskou přervati úplně (to chtěl Sigmund), než jméno královské mělo, jak se zdá, pojistiti Litvě aspoň tu míru samostatnosti, kterou měla dotud skutečně. Jednání, jež se počínalo před smrtí jeho, bylo by nejspíše přineslo nové smlouvy, ve kterých by se byla unie Polska a Litvy zakládala v další budoucnosti.

Smrt starce více než 8oletého se dostavila vždy ještě příliš záhy. Polsku a Litvě zbylo po Vitoldovi smutné dědictví: spor přece ještě nevyřízený. Válka, jež za něho hrozila, se dostavila po jeho smrti, válka mezi Litvou a Polskou. A při tom měla Litva řád Německý za spojence. Zdálo se, že proud se obrací nazpět k prvým letům Vladislavovým a Vitoldovým. V té válce mohla unie vzíti za své navždy.

Svidrygello[157]) — v Čechách mu říkali Švidrhal — byl z mladších bratří Jagellových; s ním zároveň byl kdysi přijal křest v Krakově, i dáno mu jméno Boleslav. Potom mu přišla léta plná nepokoje. On sám chtěl býti velkým knížetem Litevským, a proto Vitolda nenáviděl. Jako někdy Vitold ucházel se k tomu o pomoc řádu a jako Vitold za tuto pomoc řádu prodával Žmuď. Ve válce, která se skončila r. 1404 mírem v Raciąži, také o to běželo, bude-li budoucně velkým knížetem Vitold či Svidrygello. Všude, kde Vitold měl protivníky, Svidrygello hledal přátel; r. 1404 patřil k spojencům Jiřího Smolenského, r. 1408 velkého knížete Moskevského.

[157]) *A. Lewicki* Powstanie Świdrygiełły. V Krakově 1892. (Otisk z Rozprav akademie). Je to nejdůležitější práce o této době. — Viz též *A. Prochaska* Świdrygiello (Przewodnik 1885) a *L. Grosse* Stosunky Polski z soborem Bazylejskìm. Varšava 1885. — *A. Prochaska* Podole lennem Korony (Rozpravy Krak. akad. 1895).

Smířen na krátko s Vitoldem, r. 1409, když se blížila válka, byl zase hotov spojiti se s rytíři; již o to zavřena smlouva ... Osm let potom zůstával ve vazbě svého vítězného soupeře. R. 1418 vyvázl útěkem, r. 1419 prostřednictvím krále Sigmunda přijat na milost od Vladislava, r. 1420 skrze Vladislava smířen s Vitoldem. Od té doby choval se pokojně. Přeživ Vitolda, došel velkého knížetství po něm. Sporem o korunu se v Litvanech byla probudila žádost po samostatnějším postavení; po smrti Vitoldově nechtěli zůstati bez zvláštního knížete. Král byl v zemi přítomen a byl v jejich moci. V minulých letech býval k bratru shovívavější než Vitold; po smrti Vitoldově k žádosti Litvanů svolil. Tak vstoupil konečně přece na místo Vitoldovo Svidrygello. Než v tom okamžiku se dostavil spor mezi Litvou a Polskem o Podolí, které byl od Vladislava držel Vitold. Vlastně proti vůli královĕ neb aspoň mimo vůli jeho vzbudili tento spor pánové polští. A z toho sporu vznikla v létě 1431 válka mezi Polskem a Litvou, mezi Vladislavem a Svidrygellem. K ní se také hned přidružila válka s řádem Německým, spojencem Svidrygellovým. Než po nedlouhém trvání zavřena smlouva o příměří na dvě léta (1431—1433).

Velmistr Pavel Russdorf byl válku počal nerad a nucen okolnostmi; ani obyvatelstvo v Prusku si války nepřálo. Mezi Polskem a řádem v té chvíli nebylo žádných sporů. Válka sama vedena od rytířů s krutostí i na ten věk barbarskou na způsob někdejších reys do zemí pohanských. V Polsku proto vzniklo veliké rozhořčení proti řádu; Poláci by se byli rádi se Svidrygellem smířili a proti rytířům spojili. Ale Svidrygello chtěl zničiti unii Litvy a Polska; a to chtěl i řád; proto se byl řád války účastnil. Za příměří se obě strany připravovaly k válce,

avšak, než k ní zase přišlo, vymkla se vlastní Litva z moci Svidrygellovy. Při smrti Vitoldově nebylo tam žádné strany, kterou bychom nazvali polskou; později se objevila, ale ne v tom smyslu, že by byla chtěla úplnému splynutí Litvy s Polskem; spíše běželo o obnovení poměrů, jaké byly za Vitolda. R. 1432, kdy ještě příměří trvalo a při tom také bezvýsledné jednání o mír, vypuzen z Litvy Svidrygello od Sigmunda, bratra Vitoldova. Za uznání, kterého se mu dostalo od Vladislava, přiznal Sigmund Podolí Polsku. Než, co se řádu týče, nový velkokníže by byl nejraději k němu zaujal podobné postavení, jako v posledních svých letech byl zaujímal Vitold, a velmistr by byl nejraději zjednal smíření mezi Svidrygellem a Sigmundem, tak aby oba zůstali spojenci řádu proti Polákům. Ale ani jedno, ani druhé nebylo možné.[158])

Sigmund nevládl celým velkým někdejším panstvím Vitoldovým; v krajinách ruských se udržel Svidrygello. Války mezi obojím velkým knížetem — neb oba se tak zvali — účastnila se také Livonská větev řádu, pomáhajíc Svidrygellovi, kdežto Sigmundovi přicházela pomoc z Polska. Nicméně příměří mezi Polskem a řádem potrvalo až do r. 1433. Výminky Polákův, za kterých byli ochotni zavříti mír, tehdy zněly: vydání Pomořan, Chelminska i některých menších krajin na hranicích, zejména Něšavy, zámku a okolí.

Ve válce, která se tak dlouho připravovala a r. 1433 počala, stály proti sobě Polsko a vlastní Litva na jedné, Německý řád a Svidrygello na straně druhé; za ním stály krajiny ruské, pravoslavné; mezi jeho spojenci byly Moskva i Tver.

---

158) Lewicki 124.

Vladislavovi i Vitoldovi někdy od řádu bývalo vyčítáno, že se proti němu spolčují se »schismatiky«; v té době se tato výčitka obracela proti řádu... A nehrozilo skutečně co největší nebezpečenství víře a církvi katolické ve východní Europě, nenastávala jí ztráta toho, čeho byla nabyla křtem Jagellovým v Krakově a unií Polsky s Litvou? Takové obavy vyslovil r. 1441 biskup Krakovský Zbihněv Olešnický;[159]) v tom i mnozí novější historikové, podobně jako již Dlugoš, spatřují vlastní a hlubší význam »povstání Svidrygellova«: Svidrygello, ač sám zůstal katolikem, jeví se jim jako zástupce pravoslaví a národnosti ruské proti víře a církvi katolické i proti národnosti polské. Takové věty či, abych tak řekl, formule,[160]) zřídka vystihují bohatost a spletitost dějin v jich skutečném průběhu. Platnost této, kterou ne bez tendence nejprve vyslovil biskup Zbihněv, zejména, co se Svidrygella týče, již proto obmeziti třeba, že on po Vitoldovi převzal i jeho programm, totiž provedení unie církve východní a západní, unie, jež vždy přinášela větší neb menší vítězství církvi západní a tomu, jenž již měl býti uznán od církve celé, na Západě i Východě křesťanském, papeži. A také v století 15., ač starý rozkol mezi Západem a Východem úplně nebyl odstraněn, nýbrž jen zmenšen a obmezen, Západ a Východ nestály proti sobě tak nepřátelsky jako často před tím a také potom...

Hlava říše, od r. 1433 konečně také korunovaný císař Sigmund udržoval jako prve s Vitoldem, tak potom

---

[159]) Viz jeho list zaslaný kardinálu Julianovi Cesarinimu (Cod. Ep. saec. XV. sv. 2).

[160]) Bývají to obyčejně jednostranné abstrakce, hledící již napřed k dalšímu průběhu věcí.

s jeho nástupcem styky přátelské; vždyť tu nastával, čemu on již dříve chtěl, konec unie Polsky a Litvy. Také spolek řádu se Svidrygellem schvaloval: bez jeho vědomí a schválení, bez jeho nabádání velmistr by byl r. 1431 války nepočal. Sigmund, ač sám války se nesúčastnil, patřil přece k jedné z obou stran, jež nepřátelsky stály proti sobě.

Jináče než hlava říše, budoucí císař, zachovala se hlava církve, papež. Přízeň, kterou měli Poláci u kurie za Martina V., potrvala také za nástupce jeho Eugena, potrvala však také nechuť mezi kurií a Sigmundem, ba vzrostla, když Sigmund přišel do Italie pro korunu císařskou a když se proti papeži ujímal zasedajícího v Basileji sboru církevního. Papeže a císaře, papeže a koncilu nenajdeme v té době na téže straně. Kurie nenabádala řádu, by mír s králem Polským přerušil, a, když přece byl přerušen, těžce to nesla;[161] r. 1432 Vladislavovi povoleno vybírati desátek od duchovenstva polského proti Tatarům, proti schismatikům a také proti kacířům českým, ač výpravu polskou do Čech již sotva kdo očekával, kdežto novou válku s řádem nebylo lze odvrátiti. Styky vlády polské s husitskými Čechy kurii nevadily... Na jedné straně tedy spatřujeme císaře, sbor, Německý řád i ruské pravoslavné země Svidrygellovy, na druhé papeže, Polsko a vlastní Litvu pod Sigmundem, bratrem Vitoldovým. A na této straně najdeme též husitské Čechy.

Papež Martin V. nejednou byl vyslovil přání, by

[161]) Zástupce řádu v Římě se obával, že papež — byl to již Eugen — vyzve řád k boji proti českým kacířům na místě války »proti katolickému králi, jenž sám byl tolikrát osvědčil ochotu k boji proti nim.«

skrze krále Polského navráceni byli Čechové, po dobrém nebo po zlém, k jednotě církevní, přednost dávaje jemu před králem Římským a budoucím císařem Sigmundem. A toto přání trvalo dosud.[162]) Nicméně, když měl odejíti přes Alpy kardinál Julian Cesarini, aby ještě jednou křesťanstvo povzbudil k tažení pod znamením kříže proti českým kacířům, týž papež vyzval také Vladislava, by, zapomena vše, co jej dělilo od Sigmunda, poskytl mu pomoci při válečné výpravě, jež, podaří-li se, měla Sigmundovi zároveň zjednati poslušenství všeobecné v zemích českých.[163]) Než průběh věcí, jak se připravoval od smrti Vitoldovy a pak se během r. 1431 dostavil, činil kooperaci králů Sigmunda a Vladislava nemožnou; a také kurie od Polska dále již této oběti nežádala. Avšak dosud trvalo splnomocnění udělené králi Polskému od kurie k jednání s Čechy.[164]) Na tom základě dostalo se Čechům podobojí konečně toho, oč od let žádali, veřejného slyšení na hradě královském v Krakově u přítomnosti krále i praelátů a velmožů polských. Dostaviliť se tehdy do Krakova kněží Prokop Velký a Bedřich ze Strážnice, Mistr Petr Payne a Vilém Kostka z Postupic jakožto vůdcové a přední členové poselstva českého. Hádání s mistry a doktory Krakovskými, již se počalo dne 19. března,[165]) týkalo se

---

[162]) Na počátku r. 1431, vyjadřuje lítost z úmrtí Vitoldova, papež v listě králi Vladislavovi praví: . . . ad te unum necesse est nobis convertere omnem fiduciam, spem et preces nostras.

[163]) Długoš IV. 431.

[164]) Podnět k novému jednání dán nejspíše od krále Polského, ač Długoš (IV. 437) vypravuje, že Čechové sami za ně prosili. Srovn. UB. II. 205.

[165]) Długoš (IV. 439) praví: Duravit disputatio . . . diebus aliquot, cum in *Polonico* fere omnia argumenta et responsiones

především a snad výhradně otázky, mají-li Čechové právo církvi poslušenství odpírati, a jakou cestou by bylo lze roztržku mezi nimi a církví odstraniti, k čemuž se jim král nabízel za prostředníka. Tím míněno bylo, jako již za let předešlých, že prostřednictvím polským mělo se zahájiti nějaké jednání mezi Čechy a kurií papežskou. Než v Čechách naděje obou stran, podjednou i podobojí, se již obracely ke sboru v Basileji se scházejícímu, a také poslové čeští v Krakově vyslovili ochotu jej obeslati, ovšem za jistých výminek. A o těchto výminkách rokováno dále, když od Poláků bylo žádáno, by Čechové napřed se zavázali, že se rozhodnutí koncilu ve všem podrobí bezvýminečně. K dohodnutí za pobytu poslův českých v Krakově, jenž potrval do počátku měsíce dubna r. 1431, nedošlo, leda že Čechové ohlásili, že by přijali krále Polského za prostředníka, aby jim zjednal bezpečné listy pro jízdu do Basileje. Další jednání odročeno k sněmu, jenž se za nedlouho měl sejíti v Praze, a k němuž také král Vladislav vypravil své posly.

R. 1422 Vitold, přijímaje Čechy »pod svou ochranu«, nabídl se kurii za prostředníka. Než Vitold sám se za nedlouho programmu svého vzdal, a programm jeho přešel na krále Vladislava. R. 1431 nabídnuto Čechům prostřednictví jeho naposledy, při čemž na nich žádáno, by hned napřed se vrátili k poslušenství a tím také k jednotě církevní, majíce takto učiniti počátek tím, čím se dle mínění jich samých jednání mělo skončiti... Na sněmu Pražském přijat však, vyjímaje nesmiřitelné Sirotky a jich

fierent. U Palackého čteme: »nejvíce v *českém* jazyku«, o čemž Długoš nic nepraví, ač je možná, že vedle latinského ozýval se jazyk polský i český. — Že by čtyři artykulové podle jich věcného obsahu byli projednáváni, z pramenů nevysvítá.

spojence, Novoměstské, za prostředníka král Sigmund, z čehož patrno, že i Táboři v něm spatřovali budoucího krále svého, až by konečně přišlo ke smíření s církví. Ovšem v té chvíli nastávalo jen předběžné jednání o obeslání koncilu. Skončilo se v Chebu s týmž nezdarem jako před tím v Krakově. Ostatek, jakmile se mělo jednati s koncilem, a ne s kurií papežskou, Sigmund lépe se hodil za prostředníka než král Vladislav. který shromáždění v Basileji zasedajícího za sbor církevní pro spor jeho s papežem neuznával.

Když r. 1430 smlouvou Behejmštejnskou, vynucenou »spanilou jízdou«[166]) do Němec, Čechům slíbeno bylo slyšení či hádání o čtyři artykuly, které však potom kurie zakázala, vymínili si Čechové, by na místech, kam by přišli, interdikt nebyl zachováván, podobně jako potom takový slib si vymohli také při obeslání koncilu. R. 1431 za jich pobytu v Krakově služby boží byly staveny, tak že Čechové, aby město a dvůr královský také o dnech velkonočních nezůstaly bez nich, musili na nějakou dobu odejíti do předměstí Kaziměře. Tak tomu chtěl biskup Krakovský Zbihněv, ač jiní v radě královské proti tomu se vyslovovali, a Čechové sami to těžce nesli, tak že Krakov opustili ne bez zklamání, ano s jakousi nechutí. Největší nespokojenost dal však na jevo Sigmund Korybutovič, jenž, jako také Puchala, Čechy provázel do Krakova, a jemuž, jak se zdá, ponejprv zase po jeho druhém odchodu z Polska v těch dnech byl dovolen přístup ke dvoru královskému.[167]) Ale také on odešel nespokojen, a jeho ne-

[166]) St. Let.

[167]) Že by byl »přijat býval do tajné rady královské«, Palacký neprávem nachází ve vypravování Dlugošově (IV. 440).

spokojenost se obzvláště obracela proti biskupu Zbihněvovi, tak že jemu ohlásil své nepřátelství zvláštním odpovědným listem. Snad se ucházel o úplné smíření se svým královským strýcem, a snad i tu jemu v cestu kročil biskup Krakovský . . .[168]) Hned po slyšení Krakovském potkala Korybuta nehoda, že Hlivice mu byla od Slezanů odňata. Pohostinství, které potom u svých českých přátel požíval, jim oplatil tím, že se r. 1431 osobně dostavil na bojiště, aby pomáhal proti křižákům, jichž výprava, po tolikerých zkušenostech tak zbytečná, s tak hanebným se potkala koncem u Domažlic.[169])

Nespokojenost a nechuť knížete Sigmunda, ať již plynula z jakýchkoli příčin, neplatila však toliko biskupu Zbihněvovi. Ještě za svého pobytu v Krakově anebo nedlouho potom vyslal důvěrného posla k Svidrygellovi, strýci svému, nabízeje mu své přátelství a slibuje zároveň, že mu za přátele získá některé vynikající osoby v Čechách, zejména Prokopa Holého. Posel Korybutův, vraceje se z Litvy, byl od Polákův zajat[170]), a jednání, jež se

---

[168]) Cod. ep. s. XV. 2 str. 292. Podle anekdoty Dlugošovy byl by, odcházeje z Krakova, odpověděl sv. Stanislavu

[169]) Dlugoš (IV. 463) z něho učinil druhého vedle kněze Prokopa vůdce. Ostatek jiného svědectví o účastenství Korybutově nemáme.

[170]) Poslu Korybutovu Mečkovi byly při tom odňaty dva listy Svidrygellovy psané *jazykem českým*; jich staré opisy jsou v archivu v Království, a vydal je Palacký v ČČM. 1830. Někteří novější spisovatelé z nich vyčtli příliš mnoho, tak Pervolf, jenž praví, že Svidrygello potom svou hlavní naději vzkládal na české pomocné vojsko. V listě Svidrygellově Korybutovi jen tolik najdeme, že mu Korybut po Mečkovi nabízel pomoc proti jeho nepřátelům (nikoho výslovně nejmenuje), oznamuje zároveň, že také české »pány a kapitány« na to drží, by mu byli »pomocni.« Svidrygello, co nabízeno, přijímá, nabízeje také svou pomoc —

tak bylo počalo, zůstalo na ten čas bez výsledku, leda že se kníže svému královskému strýci Vladislavovi ještě více odcizil. Nemáme také proč domnívati se, že by byl Korybut tehdy skutečně získal v Čechách Svidrygellovi mnoho přátel neb dokonce nějakou stranu; jen tolik z našich pramenů, ostatek nedostatečných, vysvítá, že styky mezi vůdci husitskými a polskou vládou v nejbližší době přestaly, což si i tím lze vysvětliti, že se Poláci snažili udržeti mír s řádem Německým, i když se počal jich spor se Svidrygellem. A jen proti řádu byli odhodláni užiti pomoci české, jako již r. 1410 a 1414.

ostatek beze všech určitých závazků. Druhý list podobného obsahu platí Prokopovi a j. Z něho patrno, že Korybut Svidrygellovi vzkázal, že Prokop a jiní »by mu chtěli pomáhati na jeho nepřátele«. Z toho však ještě nenásleduje, že od té doby Prokop a Bedřich ze Strážnice byli, jak Lewicki praví, nejhorlivějšími přívrženci Svidrygellovými mezi Čechy. Ostatek Bedřicha mezi adressáty listu Svidrygellova vedle Prokopa nenacházíme, nýbrž vedle Viléma Kostky z Postupic, Polákům oddaného, také ještě Bořka z Miletínka, Pavla ze Sovince a Smila z Holic, o kterých nevíme, že by byli Prokopa provodili do Krakova. — Svidrygellovi samému poselství Korybutovo nebylo nevhod; pochlubil se jím ihned velmistrovi (Kotzebue, Switrigal, v Lipsku 1820 str. 54), Poláci však užili odebraných listů k tomu, aby výtky jim často pro přátelství s českými kacíři činěné odvraceli na něho; proto král Vladislav v červenci 1431 opisy oněch listů poslal králi Sigmundovi, od něho pak poslány velmistrovi, a tak se dostaly do archivu řádu Německého. Ostatek byl Svidrygello sám oznámil velmistrovi, že se bez vědomí a svolení krále Sigmunda s Čechy dále nespustí. R. 1432 Zbihněv Olešnický poslal oba listy Svidrygellovy v latinském překladě Cesarinimu (Cod. Ep saec. XV. II. 289) na důkaz, že prý víře a církvi katolické hrozí spolek českých kacířů a ruských schismatiku Za doklad k nedosti odůvodněnému mínění, že husitství nalézalo zvláštní přízeň u Rusínů, psaní Zbihněvovo bráno býti nemůže.

Když však r. 1432 sotva již bylo pochybno, že přijde k válce s řádem, nejpozději, až vyprší příměří (1433), očekávalo se napřed, že na polské straně budou státi kacíři čeští, na straně řádu Německého schismatikové ruští pod vládou Svidrygellovou. Ještě než kníže vypuzen byl z vlastní Litvy, *umluven byl spolek Čechů a Poláků proti řádu Německému.*

Stalo se to v létě r. 1432,[171] kdy dvůr královský se zdržoval v Pabianicích u Sieradze. Přišli tam Jan Čapek ze Sán, vůdce Sirotkův, a Otík z Lozy, hejtman Táborův, kteří byli se svými vojsky vtrhli do Slezska a větší díl knížat tamějších přinutili k zavření dvouletého příměří. Králi Polskému slíbena pomoc vojenská v nastávající válce s řádem, a, co slíbeno v Pabianicích, to potom, když se řečení hejtmané vrátili do Čech, schváleno na sněmě, jenž na počátku měsíce září zasedal v Kutné Hoře, a od nich samých zvláštním listem ohlášeno velmistru a řádu. Byl to list varující a hrozebný: ať řád učiní zadost králi Polskému za porušení míru a svůj nekřesťanský vpád do zemí polských roku předešlého, sice že budou jemu proti rytířům pomáhati. A netoliko proti rytířům, než proti každému, kdo by mu křivdil.[172]

Zástupcům českých kacířův se v Pabianicích tentokráte dostalo jiného přijetí než roku předešlého v Krakově: interdikt zachováván nebyl;[173] dali k tomu svolení

[171] Nejspíše v červenci (Tomek IV. 531 srovn. Cod. Ep. s. XV. I. 75). — Prokop sotva tenkráte do Polska přišel; nebyl nejspíše ani ve Slezsku, ač jej Długoš jako vůdce výpravy uvádí. Ani na průvodním listě Slezanům daném, ani na smlouvě s nimi podpisu jeho nečteme.

[172] Monum. Concil. I. 276

[173] Smíme-li věřiti Dlugošovi, byli Čechové i k službám božím připuštěni.

praelátové u krále přítomní s arcibiskupem Hnězdenským v čele, mezi nimiž však nebyl Zbihněv Olešnický.[174]) A jak by se bylo mělo jim odepříti. co dle úmluv nedávno (v květnu 1432) v Chebu se zástupci koncilu zavřených poslům českým, až do Basileje přijdou, slíbeno? Ostatek se praelátové polští jestě více než příkladem koncilu od nich neobeslaného mohli ve svém svědomí tím upokojiti, že hned potom od papeže Eugena IV. přišla arcibiskupu Hnězdenskému plná moc nejen zahájiti, ale i do konce přivésti jednání o smíření Čechův s církví a kurií.[175]) Papež pozvání Čechův do Basileje neschvaloval; než návrat Čechů do lůna církve prostřednictvím polským byl by mu přinesl vítězství nad nepohodlným koncilem, an by byl koncil předstihl v tom, co se již považovalo za nevyhnutelné a nutné . . .[176]) Spolek s Čechy se tedy nemusil a neměl od Polákův před světem tajiti. Hrozba v něm obsažená obracela se netoliko proti řádu, než také proti říši, bude-li se řádu ujímati, a proti hlavě její. Poláci ohlašovali, že s Čechy zavřeli spolek proti *„všem národům a zvláště německému.«*[177])

---

[174]) Když Čechové, vracejíce se ode dvora královského, přišli do Krakova, v městě tom byl interdikt zachován, ač kastellan Krakovský Mikuláš Michalovský byl požádal, aby zachováván nebyl (Cod. ep. saec. XV. I. 76). Potom vznikl proto spor mezi Zbihněvem a králem i ostatními praeláty, při čemž se universita přidala k biskupu Krakovskému.

[175]) Bullou ze dne 24. července (Raynald 1432 N. 10) arcibiskupu a biskupům dána plná moc Čechy, kdyby se svých bludů odřekli, do církve přijmouti. Po čas jednání s nimi směli interdikt nezachovávati.

[176]) V dotčené bulle papež praví: nos cupientes, ut dicti haeretici per *quoscunque* ad conversionem veritatis catholicae fidei reducentur.

[177]) unionem contra omnem nationem et presertim Teutu-

Tento spolek Polska proti všem nepřátelům a zvláště Němcům t. j. proti řádu a, bude-li se řádu ujímati, i proti říši a králi Sigmundovi dostavil se příliš pozdě. Dostavil se, když velké výpravy z říše do Čech po hanebném útěku od Domažlic již přestávaly, a sousední země s husity zavíraly zvláštní smlouvy o příměří: dostavil se, když všecky české strany podobojí se byly rozhodly obeslati koncil a skrze koncil hledati smíření s církví, čímž se ve sporu kurie s koncilem přidávaly ke koncilu, ve sporu krále Římského a budoucího císaře s papežem ke králi; podaří-li se jednání s koncilem, bude následovati také uznání Sigmunda... Jak srovnati s tím se vším onen spolek s Poláky? Tomuto spolku by bylo spíše odpovídalo jednání s papežem prostřednictvím polským a snad i obnovení kandidatury polské proti Sigmundovi . . . A toho všeho, jak se zdá, obávali se otcové v Basileji a snad i král Sigmund sám. Sbor aspoň těžce nesl, že papež plnou moc uvésti Čechy zase do lůna církve svěřoval arcibiskupu Hnězdenskému,[178]) a v Basileji na počátku r. 1433 se vypravovalo,[179]) že papež míní korunu českou přenésti od Sigmunda na Vladislava. Král Sigmund sám, jako již před lety, jal se r. 1432 zase žalovati na Vladislava, že ho chce připraviti

---

nicam excepta dumtaxat lingua Hungarorum — tak oznámeno od poslů polských pánům a praelátům uherským (UB. II. 303); v listě kancléřově čteme: contra omnes Teutunicos seu Germanos.

[178]) V polemickém spise od koncilu proti papeži vydaném v září 1432 se praví (Mon. Conc. II. 247): Mirandum est, si verum sit, ut (ut třeba doplnit) dicitur, venerabili archiepiscopo Gneznensi concessam esse facultatem per summum pontificem audiendi Bohemos. Singulari persone conceditur, quod universali ecclesie (míněn koncil) non permittitur!

[179]) UB. II. — Nejspíše, že takové pověsti vycházely od Sigmunda samého.

o jeho panství a majetek . . .[180]) Skutečně z toho ze všeho, co očekávali vrstevníci, a co by hádal i historik, jenž, znaje ze svých chudých pramenů jen skutek, totiž spolek s Poláky, se ptá po pohnutkách a úmyslech osob jednajících, nenacházíme nic. Na témže sněmu Kutnohorském (v září 1432), jenž schválil, co krátce před tím umluveno bylo v Polsku, schváleny také úmluvy Chebské o obeslání koncilu, a zvoleno poselstvo do Basileje, v němž všecky strany husitské byly zastoupeny, Táborů nevyjímaje, kteří r. 1431 po vítězství u Domažlic, když ostatní již nakloněni byli koncil obeslati, nejdéle setrvali v odporu proti němu. A právě Táboři i nejznamenitější muž jich strany, kněz Prokop, jako minule, tak i v této době vždy jevili ochotu k jednání se Sigmundem: r. 1431, když vojsko říšské a křižácké s kardinálem Julianem leželo již »před lesem«, vyzval Prokop krále, by přišel přes hranice do vojska českého k »poctivému« jednání;[181]) r. 1432 král Sigmund od Prokopa přijímal listy a jemu posílal.[182]) A přece nemáme příčiny, proč bychom pokládali Prokopa v této době (1432) za protivníka spolku s Poláky, když on vedle Kostky z Postupic posly Vladislavovy, kteří v říjnu 1432 přišli do Čech, v Litomyšli uvítal a do Prahy doprovodil . . .[183]) Táboři tedy mezi stranami husitskými i při svém, lze-li tak říci, přátelském smýšlení

[180]) Pověst, která r. 1433 se rozšířila, že královic Vladislav má býti v Čechách přijat za krále, zaznamenal Windecke (Sr. Grünhagen 239).

[181]) sy (Táboři) welden redeliche teydingk teydingen UB. II. 238.

[182]) Mon. Concil. I. 227. Králem Českým Prokop ve svém listě Sigmunda ovšem ještě nenazývá.

[183]) UB. II. 327.

k Sigmundovi nejdéle obeslání koncilu odporovali, ač se koncil v Basileji sešel a potrval hlavně přičiněním jeho, kdežto Sirotkům jich nenávist proti králi nevadila, aby se pro koncil rozhodli dříve než Táboři . . .

Strany husitské r. 1432 srovnaly se spolu ve dvou věcech, které však sobě odporovati se zdály: v obeslání koncilu a spolku s Poláky.

Nelze ovšem říci, že sbor se choval nepřátelsky ke králi Polskému.[184]) Avšak ve sporu králově s řádem přece nestál na straně jeho; v první polovici r. 1433 se poslové koncilu u krále Vladislava a v Marienburku přičiňovali o mír, ale marně,[185]) když velmistr — a to bylo poslední slovo jeho — žádal, aby Svidrygellovi vrácena byla Litva, a *Poláci zrušili svůj spolek s kacíři českými;* pro tento spolek žaloval na Vladislava a Poláky sboru také král Sigmund jako na věc ohavnou.[186]) Než prosbě jeho, by se sbor ujal řádu Německého, »onoho štítu křesťanstva«, vyhověno nebylo: sbor zůstával neutrálním, před spolkem Poláků s kacíři českými, s kterými v té době sám vyjednával, podobně jako papež zaviraje oči. Avšak co zbylo z tohoto spolku Čechův a Poláků proti národu německému? Výprava, lze-li tak říci, *reysa husitská*, avšak jen jedné strany, *Sirotků a jich vojska, do Prus* . . . Sirotci zůstali starším tradicím, přátelství s Poláky, věrni; u Táborů se dostavily konsekvence plynoucí z obeslání koncilu.

---

[184]) Mon. Concil. I. 334.

[185]) Jar. Bidlo v ČČM. 1895 str. 432. K poslům koncilu náležel také mnich Jeronym Pražský.

[186]) res nedum miranda, sed abhorrenda — praví Sigmund v listě daném 16. ledna 1433 (Mon. Conc. I. 275), kterému přiložen byl list hejtmanův husitských velmistrovi z října 1432.

Jako v jiných věcech také i v tom, co lze nazvati jejich zevnější politikou, strany husitské, ba i příslušníci téže strany nejednou se rozcházeli. Tak se někdy nesrovnávali Žižka i Mikuláš z Husi, když měla býti podána koruna česká králi Vladislavovi; o Vitoldovi potom lze pochybovati, zdali »požádání« jeho schvalovaly všecky strany, což platí později (1424) též o povolání Sigmunda Korybutoviče do Čech ... A tak bylo, jak se zdá, také r. 1433, co se týče spolku s Poláky, ač před tím ode všech stran přijatého. V dubnu 1433 v Basileji před odjezdem Čechův ujímal se Vilém Kostka z Postupic velmi horlivě Vladislava a Polákův proti řádu Německému, kdežto se kněz Prokop Holý ve svém prohlášení postavil nad strany.[187]) A jako hlava Táborův se v Basileji ke spolku s Poláky již nehlásila, tak mezi tím polní jich vojsko se spolku toho bylo odřeklo skutkem.

V březnu 1433 vypravilo se vojsko Táborské, v jehož čele však na místě Otíka z Lozy, jenž byl vydal předešlého roku spolu s Čapkem hrozebný list proti velmistru a řádu Německému, stáli kněz Bedřich ze Strážnice a Jan Pardus z Hrádku, do horního Slezska proti těm knížatům, kteří smlouvami o příměří nebyli kryti; odtud Táboři v druhé polovici dubna vtrhli územím polským do Uher.[188])

---

[187]) Mon. Concil. I 351. Prokop učinil prohlášení »nomine secularium« t. j. od světských poslův českých, slibuje, že Čechové se přičiní o obeslání koncilu skrze Poláky, aby se totiž sami proti žalobám řádu před koncilem hájili; neobešlou-li, nechť koncil učiní, co za dobré uzná. To se podobá prohlášení neutrality ve sporu polsko-pruském. Tím také, jak se zdá, nabývá světla zpráva v Ss. Sil. VI. 127, že Prokop z Basileje do Čech psal, aby se v nejbližší době žádná výprava přes hranice nepodnikala.

[188]) Ve Slezsku se vypravovalo, že se to stalo s vědomím

Nevíme, jak určitě zněly závazky úmluv minulého roku v Pabianicích učiněné, a zdali slovo dané zrušili; když na nich žádáno, by pomáhali, Polákům proti řádu Německému v nastávající válce, vůdcové jich žádosti té nesplnili, ba kněz Bedřich prý prohlásil, že by raději než králi Vladislavu na pomoc táhli Svidrygellovi.[189]) Zda Táboři s tím úmyslem, že totiž Polákům půjdou na pomoc, vtrhli do Slezska, nevíme, aniž nám jest známo, zdali potom kněz Bedřich pomoc odepřel ze své moci či ve shodě s jinými v Čechách. kdo k téže slušeli straně. Možná, že nikdy k přátelům Polákův nepatřil anebo že za svého pobytu v Krakově r. 1431 pojal k nim nechuť; také v předešlých letech se nejhorlivější přátelé Polákův nenacházeli právě v řadách Táborův. Prohlášení jeho Svidrygellovi příznivé by ovšem připouštělo ještě jiný výklad.

Jednání se Svidrygellem zahájené r. 1431 od Sigmunda Korybutoviče nemělo výsledku; r. 1432 umluven spolek husitských Čechův s králem Vladislavem proti všem jeho nepřátelům, nikoho nevyjímaje. Avšak zcela beze styků Svidrygello v té době s Čechy nezůstával. Na samém konci r. 1431 byl vypravil posla skrze Prusko

---

a svolením královým či, jak bychom v naší době řekli, vlády polské (Sr. Sil. VI. 126, 129). V Krakovsku však biskup a starosta volali obyvatelstvo do zbraně a dali zasekati cesty přes hory do Uher vedoucí (Cod. Ep. II. 316; Długoš IV. 495). Snad se to stalo mimo vědomí vlády, ač Długoš praví, že byl k tomu rozkaz královský. Mělo by se to tak jako s interdiktem r. 1432. — Dne 10. dubna byli poslové polští v ležení Táborův u Pštiny v Ratiborsku (Sr. Sil. 124 a UB. II. 355). O návštěvě poslů Táborských u dvora polského Ss. Sil. 125.

[189]) Oldřich Münsterberk, sluha Konráda, biskupa Vratislavského, v ležení Táborův u Pštiny to od Bedřicha byl slyšel (Ss. Sil. VI. 124, 127).

do Čech ku Prokopovi a Korybutovi,[190] s jakým poselstvím, nevíme. Později, v prvních měsících r. 1433, kdy poslové koncilu se přičiňovali o mír mezi řádem Německým a Polskem, Čechové přijati byli za prostředníky mezi Vladislavem a Svidrygellem.[191] K smíření s bratrem byl král vždy nakloněn, jen kdyby zrušil svůj spolek s řádem... Více nevíme, a tak také nevíme, odkud r. 1433 se vzala ona přízeň, kterou Svidrygellovi dával na jevo kněz Bedřich.

Podobně jako v předešlých válkách, zvláště r. 1410 a 1414, tak i pro tuto válku obě strany, Poláci i Německý řád, najímali válečníky a žoldnéře v zemích sousedních. Ve Slezsku knížata většinou přáli řádu, avšak žádný z nich nepřišel mu na pomoc osobně; válečníci a žoldnéři se však ve Slezsku našli pro obě strany.[192] Do Čech se hned na počátku r. 1433 sbírat žoldnéře odebral Puchala; ale také ve službách řádu najdeme Čechy i v této válce. Očekávání však, že se polní vojska husitská v plné síle spojí s Poláky, jak si nejspíše Poláci sami dříve

---

[190]) Kotzebue 61.

[191]) Dne 12. dubna, loučíce se s koncilem, Kostka a Prokop se o tom v sedění sboru zmínili, obdrževše před tím psaní z Čech, jež oznamovalo, že si Vladislav i Svidrygello »pány Čechy« za prostředníky vybrali. O tom bylo nejspíše jednáno na sněmu v Praze v únoru (Tomek IV. 569), k němuž přišli také poslové polští, a mělo se jednati na nejbližším sněmu zase. K němu (v červnu) přišel posel polský. O nějakém poslu Svidrygellovu tu však neslyšíme. Jednání nedospělo, jak se zdá, daleko (Tomek IV. 590).

[192]) Na počátku 1433 nabízeli své služby řádu dva válečníci, »die do mit der Wagenborg wol kunnen als yndert keyn Beheme« Ss. Sil. 121. — V Prusku očekávajíce návštěvu vojska husitského, chystali také vozy (Toeppen Acten 593).

byli slibovali a jich nepřátelé se obávali,[193] nebylo splněno. Na Sirotky, jak se zdá, po Žižkovi přešla nenávist proti Sigmundovi, než také přízeň k Vladislavovi; jenom jich polní vojsko pod Čapkem ze Sán účastnilo se výpravy do Prus v létě r. 1433. Nebyla to zcela taková pomoc, jako posílá stát státu, podobajíc se spíše vojsku placenému, tak jako placeni byli i jiní žoldnéři ve službách polských.[194]

Na počátku června 1433 vtrhl Jan Čapek se Sirotky do Nové Marky; k němu připojil se Sudivoj z Ostroroha, kastellan Poznaňský, s některým počtem Polákův. Tak zahájeno nepřátelství ještě před koncem příměří. V druhé polovici června vtrhl do Nové Marky také kníže Bohuslav Stlpský, spojenec krále Vladislava. V zemi řáděno obvyklým v té době způsobem; některá města vzata, jiná se hájila. Byla to odveta za vpád rytířův do krajin polských před dvěma roky . . . Hlavní vojsko polské pod

---

[193]) Obavy takové na počátku r. 1433 ovšem již mizely, ano, očekávalo se chvílemi, že se Polákům z Čech žádné pomoci nedostane. Sám král Vladislav prý Zemovitu Mazovskému (někdy v dubnu) oznámil, že na pomoc českou není žádné naděje (Kotzebue 103).

[194]) Smlouva o to zavřena dle Długoše (IV. 496) v Poznani, kde král Vladislav byl v druhé polovici dubna 1433. Obsah její čteme v Ss. Sil. 129; král měl platit každému kopí po 12 groších žoldu, starati se o výživu a ručiti za škody, zejména na koních. Sílu vojska Sirotčího udává Bartošek na 700 jezdcův, 7 až 8000 pěších a 700 vozův. Sirotci, když přišli do dolního Slezska, nebyli dostatečně opatřeni obuví; dodáno jim jí z Velkopolska, dle současného dopisu v Ss. Sil. 129 od Hnězdna a 2 jiných měst, celkem 400 párů střevíců, »das is nicht wondir, sy haben fil barfuser brudir undiren.« Tím však není řečeno, že mezi Sirotky, jichž bylo několik tisíc, byli skoro samí »bosáci« (Caro IV. 54).

starostou Krakovským Mikulášem z Michalova však vyčkalo konec příměří (24. června) a teprve v červenci vkročilo do Pomořan, kam v té chvíli z Nové Marky přešli také Čapek a Ostrorožský. Spojivše se všichni, obklíčili *Chvojnici* (Konitz). Obyvatelstvo veškeré, muži, ženy a děti, se bránilo velmi statečně, hlavně, jak často bývalo ve středověku, ze strachu před krutostí vítězovou; a také se tu ukázala nedostatečnost tehdejšího umění válečného proti městům jen trochu lépe opevněným.[195]) Velké vojsko pod Chvojnicí několik neděl mařilo své síly, až nastal mu nedostatek potravy a píce. Potom postoupilo dále k východu, při čemž Čechové táhli v předním voji. Město Tčevo (Dirschau), znamenitější a pevnější než Chvojnice, jež obléháno býti nemělo, opanováno mimo nadání útokem, když v něm vznikl požár (29. srpna), při čemž se posádka a zejména cizí žoldnéři ve službách řádu dostali do zajetí ... A tu k ukrutnostem tehdy ve válce všude obvyklým Čapek přidal novotu, jaká se byla vyskytla za domácí války v Čechách, kde za tu hranici, na které spálen Mistr Jan Hus, tolik potom vzplanulo hranic pro odpůrce kalicha. Hned jakmile vkročili Sirotci do Nové Marky a první město, Friedberk jménem, od Sirotkův opanováno, upálen tamější farář, ale i Čech nějaký, kterého v městě krajané jeho byli našli.[196]) Také k hromadnému spalování byl dal příklad Jan Žižka ku př. při opanování Prachatic. Jan Čapek ze Sán, vůdce Sirotkův,

---

[195]) Nepřízeň Dlugošova k Čechům se jeví i tu; na jich vrub v jeho vypravování patří nezdar útoku dne 22. července (IV. 503), podobně jako prý r. 1410 jich vinou bitva bezmála ztracena.

[196]) eynen Behemen, der von erem ungloben dohyn entwichen war. Ältere Hochmeisterchronik Ss. Pr. III. 633.

r. 1433 před Tčevem na velké hranici dal spáliti Čechy žoldnéře na pokutu, jak jim ohlásil, že byli na pomoc přišli Němcům proti Čechům (totiž Sirotkům), že se najmouti dali od řádu proti králi a říši příbuzného jazyka.[197]

Na samém počátku měsíce (1.—4.) září Poláci a Čechové leželi před Kdanskem; ale ani k útoku na město nepřišlo, ani k bitvě před ním. Hned prvního dne sice několik tisíc branného lidu vyšlo z města, ne však k bitvě. Jen malý hlouček, a v něm kněz, kupec a kat městský, se odvážil dále k ležení nepřátelskému a vylákal z něho několik Polákův a Čechův, s kterými se pak stříleli. Tu zastřelil kat Čecha a kněz Poláka; jeden z odvážlivců se však dostal do zajetí a byl v ležení nepřátelském upálen . . .[198] Čtvrtého dne Poláci a Čechové, opustivše ležení před Kdanskem, zpustošili nejznamenitější klášter té krajiny, v Olivě, který se někdy byl těšil přízni krále Václava II. Odtud se — nejspíše jen některá část jich — obrátili k moři při ústí Visly. Mnozí, a zejména Čechové, ponejprv tu spatřili před sebou moře, v týchž místech, odkud kdysi byl vyjel do Pruska sv. Vojtěch, i on jako potom Sirotkové přítel Polákův, pro korunu mučenickou. Mezi Sirotky však sotva kdo na svatého krajana vzpomínal; ale pohled na moře je dojal mocně a naplnil hrdostí, že až k němu přišli na své jízdě. A tu Jan Čapek ze Sán, jako by ani na tom dosti nebylo, oslovil prý své krajany takto: Buďte mi za svědky, bratří, že jsem přišel až kraj země a jen pro moře dále nemohu! . . . I vskočil do moře a jiní za ním, Čechové i Poláci, a jali se ve vlnách provozovati rytířské hry a zápasy; a tu

[197]) Długoš IV. 507.

[198]) und wart lebendig gebroten (Ss. Pr. III. 656).

mnozí z nich, na břehu moře neb ve vlnách jeho, přijali pasování na rytíře. Před odchodem k rozkazu Čapkovu naplněno několik láhví mořskou vodou, aby donesena byla do Čech . . .[199]) Potom se počal zpátečný pochod od moře k hranicím polským.

Že Čapek přece byl více než pouhý náčelník žoldnéřů, patrno z toho, že jméno jeho vedle jména hlavního vůdce Michalovského vyskytuje se v bezpečných listech vydaných při jednání o příměří.[200]) Neb jako za předešlých válek, tak i v této záhy počalo se jednati o příměří, a Poláci zase jako před tím, když za příměří, umlu-

---

[199]) Tak vypravuje současný Konrad Bitschin (Ss. Pr. III. 502): . . . latro insignis Zcapko, dux exercitus Hussitarum, aquas maris ingrediens, elata cervice gloriabatur iactitando: »Ecce«, inquit, »fratres, protestor vobiscum, quod hic in fines terre pertingens, obstantibus aquis marinis, ulteriorem non possum habere progressum«. Vbique eiusdem aquis maris certas implevit lagenulas, quas in Bohemiam se dicebat ducturum. — Długoš, zdá se, toto vypravování znal; u něho přistupuje líčení rytířských harců, u jiných jiné podrobnosti, jako že pasovaných bylo 200, mezi nimi pak i Čapek (Sr. Voigt VII. 637).

[200]) V listě daném dne 20. srpna městu Kdansku (Lewicki Świdrygiełło 373) podepsáni jsou: Nicolaus de Michalow, castellanus et capitaneus Cracoviensis exercituumque regni Polonie capitaneus generalis, et Iohannes de Saan alias Czapko, capitaneus exercituum Bohemorum. — Bezpečný list dne 7. září vydali Nicolaus de Michalow, . . . Iohannes Czapek, capitaneus exercituum Bohemorum alias Sirothconum, Sandzivogius de Ostrorog . . . (Voigt VII. 637). Dle Voigta (VII. 629) byl by se Čapek hned po obležení Chvojnice sám nabízel za prostředníka. — Netištěný dosud list vévody Stětínského (orig. v Královci, opis v Č. Mus.) ze dne 8. července 1433 dán jest: magnificis, strenuis et nobilibus viris dominis Johanni de Saan, supremo capitaneo exercitus Orphanorum regni Bohemie necnon Sendivogio de Ostrorog, in exercitu Polonorum supremo capitaneo.

veného hned v září, v prosinci následovalo jednání o mír, žádali méně než před válkou, spokojujíce se s postoupením Něšavy.

Když se počalo jednání o mír, Sirotkové již se byli vrátili domů. Z nich mnohý nebyl zcela spokojen s výdělkem ve službách polských. Nedostatek peněz na obou stranách, u Polákův i rytířův, bránil válku prodlužovati, a nedostatek peněz nedovolil po válce upokojiti všecky požadavky Sirotkův, když jim vedle žoldu měla býti vyplacena také náhrada za škody. Ti, kdo neobdrželi tolik, kolik si počítali, byli nespokojeni netoliko s Poláky, nýbrž také se svým vůdcem Čapkem, táhnouce pak domů krajinami polskými, na nejednom místě si vedli bezmála jako v zemi nepřátelské, vybíjejíce, jako bylo jich zvykem, kostely a »šacujíce« kněží.[201])

Jízdy husitské za hranice živily polní vojska Táborův a Sirotkův a v sužovaných krajinách sousedních budily touhu po míru. Trvalý mír však sotva mohl nastati bez smíření s církví. A bez vítězství nad vojsky říšskými a křižáckými, bez oněch »reys« za hranice sbor Basilejský k jednání s Čechy sotva by se byl odhodlal.[202]) Stavu věcí však, jak nastával r. 1433, když poslové čeští již byli přišli do Basileje a potom poslové sboru do Prahy — bylo to v květnu, kdy se Sirotkové chystali na svou výpravu — tato jízda již sotva odpovídala. Než v Sirotcích se právě v té době probudil ještě jednou odpor proti koncilu. Proti němu kázal na Novém Městě kněz Jakub

201) UB. II. 386. — Čapkovi samému se dle Dlugoše (IV. 512) u dvora královského dostalo milostivého přijetí a hojných darů.

202) Srovn. apologii války, kterou přednesl Prokop dne 18. června 1433 (Mon. Conc. I. 419).

Vlk, když poslové Basilejští již dleli v Praze, a nejpozději ze všech se Sirotkové — politikové a theologové — odhodlali k jich návštěvě na uvítanou. Než trvalý tento odpor nebyl a ustoupil také u nich před touhou po konečném míru, jevící se ve všech stranách. A tu se zdálo, že polní vojska Táborův a Sirotkův jsou závadou žádoucího míru, jež se napřed musí odstraniti.. Síla jich zlomena dříve, než vykonala svůj úkol úplně.

Náboženské nadšení, národní sebevědomí a vojenská statečnost stran husitských nebyly vždycky spojeny s dostatečnou mírou politického rozhledu a diplomatické obratnosti.[203] V jízdách za hranice nad potřebu plýtváno silou, které mohlo býti užito doma k úplnému vítězství nad stranou podjednou. Snad to nebylo bez pohnutek ušlechtilých (zvláště u Prokopa lze se jich domnívati), že boj domácí, Čechův proti Čechům, přestával; avšak právě proto, že strana podjednou potrvala, nemohl při jednání o mír proveden býti hlavní požadavek strany podobojí, aby totiž v Čechách i v Moravě přijímání podjednou přestalo a kalich obdržel výlučné právo.[203] Strana podjednou se byla za domácí války udržela; ani Sigmund

---

202) Tuto výtku vyslovil Palacký (III. 3 str. 129) klassickým obrazem korábu bez vesla, bez opačiny a jistého přístavu. Na počátku r. 1434 Jan Rokycana v plném sněmu vyznal, že neví k čemu raditi (ego recognosco meam ignorantiam UB. II. 401). Nezatajil ovšem při tom, jaký by si byl výsledek při jednání s koncilem přál. Zde se zračí celá obtíž, ve které se octli upřímní husité, a která více než z osobní nerozhodnosti plynula z dosavadního průběhu věcí.

203) Byl to hlavní požadavek, a proto se k němu vraceno zase a zase do poslední chvíle. Že se církev vůbec k nějaké koncessi odhodlati musila, v tom záležela její porážka, že při tom v Čechách strana podjednou se udržela, její vítězství.

ani koncil nemohli svoliti, by padla při míru. K plnému vítězství nad ní strany husitské nebyly stačily, když se rozdíly mezi nimi samými často mocnějšími objevovaly než jejich společný programm. A proto býval také možným spolek strany podjednou se stranou umírněných kališníků; takovým spolkem padla síla vojsk polních u Lipan (1434). Strana tato pod vedením šlechty podobojí krátkozrace před časem zničila zbraň, kterou by byla mohla koncilu a Sigmundovi při jednání s nimi hroziti pokračováním ve válce doma i za hranicemi a ve válce, kdyby se toho potřeba ukázala, pokračovati.[204]) Bitvou u Lipan zlomena mocná organisace vojsk polních, a zároveň zachráněna strana podjednou pro všecku budoucnost; válka se skončila trvalou náboženskou roztržkou národa českého na neštěstí jeho.[205]) Vojska polní ovšem také sama zavinila svůj pád netoliko svou nekázní, ale i tím, že pro jízdy zahraniční zanedbávala válku domácí. To platí také o oné jízdě, jež vedla Sirotky až k vlnám Baltu. Když se počínala, ve Slezsku seslabena byla dosti mocná posice, které si tam byli husité dobyli ve spolku se svými polskými přáteli. Právě Puchala, vlastní původce tohoto spojení, přišel tehdy o Krucburk, začež náhradu jemu poskytla milost krále Vladislava, jenž užil služeb jeho

[204]) Následky bitvy u Lipan se objevily hned potom, když se poslové čeští sjeli v Řezně se Sigmundem a s posly koncilu. Vítězství nad polními vojsky (praví Tomek IV. 659) dosaženo bylo pomocí přijímajících podjednou. Tito byli jím sproštěni strachu před vojsky oněmi . . . a přinutiti je, aby se srovnali se stranou podobojí v řádech náboženských, což by snad dobytím Plzně bylo mohlo přijíti, nebylo nyní již možné.

[205]) Pro dvojí vyznání byl národ český příliš malý, a pro jich rovné právo čas nezralý.

ve válce s řádem. Co ještě zbylo, ztraceno později neb vydáno za náhradu peněžitou. Žádost, aby také ve Slezsku kalich povolen byl těm, kdo by podobojí přijímali, tím pozbyla svého základu . . . V těch dnech, kdy Čapek se Sirotky ležel před Chvojnicí, (v červenci 1433) v Čechách se počínalo ono obležení Plzně, od něhož další průběh věcí se zdál záviseti.[206] Také Sirotci hned po svém návratu (v říjnu) se odebrali do ležení. Byl to poslední pokus vybojovati kalichu vládu v zemi, když v jednání s koncilem již byl vysloven požadavek jeho výlučného oprávnění. Než, i kdyby byli Sirotkové ze země neodešli, a obležení Plzně se bylo dříve počalo, byl by se tento pokus podařil? Tolik ovšem smíme tvrditi, že se v létě 1433 dostavil příliš pozdě, a že tu již nebylo lze nahraditi, co dříve zameškáno. Mezi obležením nastal onen obrat, jenž potom vedl k bitvě u Lipan.

V té době, kdy pánové čeští podobojí hotovi byli míru obětovati polní vojska, císaře Sigmunda, jak se zdá, lákal pokus jiný, totiž upokojiti zemi, dojíti uznání všeobecného v Čechách, ale zachovati onu mohutnou organisaci vojsk husitských pro sebe. To snad byl cíl jednání počatého za obležení Plzně s jich vůdci v té chvíli, když se již proti nim tvořila ona koalice panská, jednání, o kterém prameny, které máme, nás nedostatečně poučují . . . Než šlechta předstihla krále.[207]

---

[206]) Byl to boj poslední a rozhodný o tu otázku, dí Palacký, měl-li v Čechách vůbec vedle husitismu také katolicismus míti své oprávnění. — Důležitost věci se poznávala zvláště od strany podjednou v Čechách a od koncilu, který Plzeň podporoval penězi; u Čechů podobojí právě v rozhodné chvíli se objevila převaha toho všeho, čím se strany od sebe dělily. Není to ponejprv v dějinách českých ani naposled.

[207]) AČ. I. 57. Srovn. Palacký 144, Tomek 633. — Habart

Kdyby nebyla polních vojsk potkala předčasná pohroma, králi Sigmundovi by byla ona mohla prokázati rozličné služby v zemi i mimo ni. Nemohl je vésti do boje proti Turkům, nemohl jich užiti, jako již před několika lety se očekávalo, ve válce s Poláky, kdyby konečně k ní přece přišlo? Nepokrytěji než kdy před tím Sigmund svoje nepřátelství proti králi Polskému v té době dával na jevo nejdříve v Římě před papežem a kardinály a potom před sborem v Basileji, když tam r. 1433 po své korunovaci přišel.[208]) Avšak sbor sám císařem k žádnému nepřátelství proti králi Polskému strhnouti se nedal. Když v jeho vlastním sporu s papežem se ukazovala naděje na smíření, a již se jednání o to zdárně počínalo, bylo očekávati, že také Vladislav sbor uzná a obešle, oč sbor sám stál a se přičiňoval. Nač by si ho byl v té chvíli znepřáteloval úplně?[209])

Místo očekávaného míru v prosinci 1433 umluveno

z Adlar přišel od Sigmunda do ležení u Plzně jednat s vojsky, »aby odtrhli«. Že však šlo o více, patrno z toho, že se měli k Sigmundovi vydati Čapek a Prokůpek s jinými a také zástupcové všech měst strany Táborské. *Potom* se dověděl Sigmund o tom, co v Čechách nastává od spojené šlechty, a také to schvaloval, chtěje »jedno činiti a druhého neopouštěti«. Mínil snad dojíti uznání nejprve od Táborů a Sirotkův, aby potom i šlechtě podobojí a Pražanům nezbylo, než ho také uznati ještě před dokonáním úmluv s koncilem?

[208]) Jestliže na počátku listopadu 1433 Sigmund ohlašoval, že *později* vznese na koncil proti Vladislavovi žalobu pro jeho spolek s Čechy (vellet contra regem Polonie intentare materiam fidei), věděl dobře, že k tomu nepřijde již proto, že sbor sám s těmito kacíři vyjednával. Nějakou dobu před tím, když válka pruská ještě trvala, zástupce řádu v Basileji byl vyslovil žádost podobnou, totiž aby Vladislav byl z téže příčiny sborem souzen.

[209]) Podrobněji o tom, co následuje, vypravuje A. Lewicki.

mezi Polskem a Německým řádem příměří na 12 let, ale tak, že se hned v nejbližší době v jednání o »věčný mír« mělo pokračovati. Nastal podobný stav věcí jako r. 1422. Císař Sigmund byl s příměřím, jako dříve s mírem, na nejvýš nespokojen. Poláci to byli předvídali, a proto do smlouvy k jich žádosti byl přijat článek, kterým řád sliboval, že příměří zachová, i kdyby sám císař rozkazoval, by je zase zrušil. Není to ještě tolik, jako kdyby se byl řád Německý určitě zavázal, že všecky svazky s říší a císařem přetrhne, než svazek tento, bez toho dosti volný, se pro říši a císaře stával bezcenným. Nadarmo Sigmund rozkazoval, aby velmistr smlouvu vypověděl a těm závazkům dostál, které jemu spolek se Svidrygellem ukládá.[210]) Russdorf nerad byl počal válku, ale také nerad byl zavřel příměří. Velmistr byl hotov, jako císař chtěl, ve válce pokračovati, než v Prusku samém se potkával s odporem čím dále tím rozhodnějším od měst i rytířstva. Ač stavům pruským v té době řád již popřáti musil účastenství ve vládě zemské, volaje je k častým sněmům, lásky obyvatelstva si v Prusku již nezískal. Ve válce proti přání Pruska počaté nastávalo zase nebezpečenství, jaké již rok 1410 byl přinesl, že se totiž Prusko z moci řádu vymkne a poddá vládě krále Polského. A tak smlouva o příměří zůstala přece v platnosti, a za příměří jednáno také o věčný mír; než válka každou chvíli mohla se vrátit. Na východě ani nepřestala, a tu mistr Livonský

---

[210]) Zajímavý list Sigmundův, daný v Basileji v únoru 1434 (Hildebrand Livl. Urkundenbuch VIII. 454—456), hrozí, že sice říše odejme řádu vše, co od ní má, a v Prusko se uváže sama. Neodpovídá to však skutečnému poměru řádu k říši. Velmistr byl sice knížetem říšským, ale Prusko nebylo lénem od říše daným.

zůstával spojencem Svidrygellovým i nadále. Bylo to proti smlouvě nedávno zavřené, kterou se rušil spolek řádu s knížetem, avšak ani Poláci sami si návratu války nepřáli, ač velmistr i jiným výminkám smlouvy nedostál. V tom právě záležel prospěch, který jim smlouva přinášela, že Svidrygello neměl již za spojence řádu celého. V létě 1434 po vládě bezmála půlstoleté, jež byla Polsku na počátku svém přinesla unii s Litvou a na konci poslední válkou s řádem odvrátila nebezpečenství, že se tato unie zase rozpadne, — běželo ovšem ještě o krajiny ruské pod Svidrygellem — zemřel starý král, a koruna přešla na nezletilého syna s otcem stejnojmenného. První krok k smíření se Sigmundem učiněn od vlády mladého krále Polského a byl také císaři již proto vhod, že jiným sporům se musil vyhýbati, pokud se jednání o jeho uznání v Čechách tím prodlužovalo, že úmluvy s koncilem, jež napočátku slibovati se zdály rychlý závěrek, dlouho trvaly. Sigmund již nežádal, aby velmistr ihned zase se chopil zbraně; jemu stačilo, aby na místě příměří nebyl uzavírán »věčný« mír, jemu záleželo na tom, aby, přijde-li přece k míru, mír nebyl vyjednáván bez účastenství jeho, aby tak odčiněna byla klausule v příměří na újmu říše a císaře. Běželo dále a vlastně hlavně o Svidrygella. Jestliže slovo císařské již nebylo s to, aby ve prospěch jeho zrušilo příměří mezi Pruskem a Polskem, neměli Poláci, majíce pokoj od jednoho nepřítele, od řádu, vší silou se obracet proti druhému a obnovovat panství litevské, na dvě části roztržené, v dřívějším rozsahu. Proto mělo dle žádosti Sigmundovy býti zavřeno příměří také se Svidrygellem, a za příměří se měl sejíti kongress od císaře svolaný, ve kterém by se jednalo o mír všestranný. V létě 1435 se do Brna, ne ještě k jednání

o mír, ale o kongress, k Sigmundovi dostavili poslové všech stran, řádu Německého, krále Polského i Svidrygellovi. Ale ani tu jednání dále nepokročilo, leda že císař (v srpnu 1435) svůj návrh obnovil, aby nejprv umluveno bylo příměří a potom se sešel kongress ode všech stran obeslaný. Znělo to jako ultimatum, když Sigmund připojil hrozbu, že se sice jak řádu, tak i Svidrygella ujme.

Návrh Sigmundův by byl snad Svidrygella zachránil, kdyby jednání s Čechy rychleji bylo dospělo ke konci.[211]) Z jeho dlouhého trvání měli prospěch Poláci; oni získali čas.[212]) Sigmund však utrpěl porážku na poli diplomatického umění a Svidrygello na bojišti válečném.

Dne 1. září 1435 poražen byl u Vilkomíře na Litvě od vojska litevského sesíleného Poláky i se svým spojencem mistrem Livonským. Kníže vyvázl útěkem, mistr padl. A tu zahynul také Sigmund Korybutovič.

Někdejší náměstek Vitoldův a potom sám, ač jen na krátko, požádaný král Český zůstával v Čechách a užíval pohostinství českého také po bitvě u Domažlic. R. 1432 poslové čeští, když v Pabianicích zavírali přátelský spolek s Poláky, pokoušeli se o smíření knížete s královským strýcem Vladislavem, než nadarmo.[213]) R. 1434 v létě, když se již s jistotou vědělo, že uznán bude císař Sigmund za pána v celé zemi, Korybut opustil Čechy. Jako již jednou byl nabízel své služby druhému strýci

---

[211]) Sigmund se vždy obával, aby poslové polští jeho jednání s Čechy nepokazili (Mon. Conc. I. 755).

[212]) To se podařilo Polákům i při dalším jednání po sjezdě Brněnském. Podrobněji Lewicki 253.

[213]) Dlugoš IV. 173

svému Svidrygellovi, tak se i nyní k němu obrátil...[214])
Avšak zkušenost, kterou v umění válečném v Čechách byl získal, těch, jimž sloužil, nezachránila před porážkou,[215])

[214]) Korybut přišel nejprve do Prus a potom do Livonska. Že by však v Prusku byl rok zůstal a potom se bitvy účastnil ve službách německých t. j. mistra Livonského, z polské relace o bitvě přijmouti nelze. Tento ve všem a všudy nespolehlivý pramen o Korybutovi tvrdí, že rok zůstal v *Prusku*, ale, jak odjinud (Livl Urkundenbuch VIII. str. 491) víme, nesprávně.

[215]) Długoš (IV. 562) z Korybuta učinil nesprávně vrchního velitele bitvy; ze spolehlivých pramenů (Hildebrand Livl. Urk. VIII. str. 595, 606) víme, že na prvním místě veleli Svidrygello a mistr Livonský. — Zmíněný již nespolehlivý (Hildebrand v předmluvě a Lewicki str. 353 v poznámce) pramen, relace nejmenovaného Poláka do Basileje některému členu koncilu zaslaná, vypravuje o Korybutovi, že v bitvě zřídil hradbu vozovou dle českého způsobu a v ní se se svými proti útoku Polákův hájil, ale neuhájil. Než spolehlivé prameny líčí celý průběh bitvy jináče; dle nich vozy byly před bitvou s bojiště odeslány, a v bitvě nebylo žádné hradby vozové. Skladatel řečené relace, jak upozornil Hildebrand, tendenčně staví Korybuta do popředí, aby mohl na konci zvolati: ejhle! onen kacíř Korybut, kterého prý jsme my vyslali do Čech, byl v Prusku přes rok chován atd. A tu mezi spojenci řádu vedle pohanských Tatarův a schismatických Rusův ovšem ani kacířští Čechové nechybí! V popise bitvy v hradbě vozové vystupují pod Korybutem »tam veri quam simulati Hussitae et Bohemi« t. j. vedle těch, které by si byl z Čech přivedl, i ti, které by byl v Prusku po způsobu českém vycvičil, neb proto v Prusku byl prý celý rok chován. Jest patrno, že nelze hlavní kusy této relace zamítnouti a podrobnosti o hradbě vozové atd. podržeti. — O Češích a Slezanech ve vojště Svidrygellově zmiňuje se Długoš (collectis ... Switrigal ex Ruthenis et Thartaris atque Bohemis ac Slesitis notabili exercitu), a jest možné, že kníže v Čechách a Slezsku nějaký počet žoldnéřů najal, ale tím ještě není řečeno že to byly »některé roty husitské z Čech a ze Slezska«, jak Palacký zprávě té rozumí (str. 188) Čím dále dokázati lze, že to byly

ani jeho samého před nerytířskou smrtí.[216]) Byltě na rozkaz Sigmunda Litevského, člověka surového a divokého, utopen v řece u bojiště plynoucí.

Porážka Svidrygellova otřásla sice jeho panstvím v krajinách ruských, ale nezničila ho ještě úplně. Než s ním utrpěl porážku také řád. Na konci roku 1435 zavřen mezi ním a Polskem v Břešti »věčný« mír, kterým Polsko nabylo Něšavy. Ve smlouvě opětováno ustanovení, že má zůstati platna i proti vůli císařově.[217]) A právě proto, podobně jako mír zavřený roku 1422, vzbudila v Německu velikou nevoli. Avšak po slovech nenásledoval čin, a mír zůstal v platnosti. Říše a císař žádali na řádu obětí, pomoci jemu neposkytujíce žádné.

Sigmund i po Svidrygellově porážce byl naléhal na velmistra, by ve zbrani setrval, poukazuje k tomu, že blízkým uznáním jeho v Čechách vše se obrátí k lepšímu...[218]) Avšak, i kdyby toto uznání dříve a rychleji se

---

zbytky Táborských a Sirotčích rot polních, které, dostavše se s Korybutem do východních krajin slovanských, složily tam první zárodek pro pozdější kozáctvo?

[216]) Tak vypravuje Długoš dodávaje, že dle jiné zprávy byl otráven jedem do ran vpuštěným. Na násilnou smrt Korybutovu se naráží též v listě pánův polských magnátům uherským (z r. 1438 Codex ep. saec. XV. I. 99). A zde se dále praví, že při něm byli také některí Uhrové, jež mu byl poslal císař... Nebyli také onino Čechové a Slezané, o nichž se zmiňuje Długoš, posláni od císaře Sigmunda?

[217]) Ve smlouvě se praví, že to platí též o Polsku. Byl to ústupek řádu učiněný co do formy. A tím se potom velmistr hájil.

[218]) V listě ze dne 6. listopadu 1435 (Hildebrand VIII. 619) císař velmistra vyzývá, by se těšil z nastávajícího smíření Čechů s církví a s ním... Dorusz dein andacht mit deinen gebietigern sunderlich freude und froloken nemen und ewern kommer in gute mute wenden sollet, wann unser hilff euch und dem orden

bylo dostavilo, byl by se císař pro řád a pro Svidrygella skutečně odhodlal k válce proti Polsku? Zatím staral se vždy o kongress i po bitvě u Vilkoměře a po míru v Břešti. Kongress měl se sejíti o letnicích 1436 v Praze, a na něm se mělo legátům a sněmu českému dle úmyslu císařova dostati úlohy, aby mezi stranami prostředkovali.[219] Tak se mohl Svidrygello vždy ještě udržeti v některých krajinách ruských a smlouva v Břešti zavřená nějak dle přání Sigmundova pozměniti.

Ač bylo předvídati, že jednání o kompaktáta do doby, kdy se kongress měl počíti, nebude dokončeno, Sigmund vždy řádu rozkazoval, aby se poslové jeho do Prahy dostavili; a velmistr uposlechl. Avšak Poláci jim nedali k cestě krajinami svými bezpečného průvodu, a Pražský kongress se nesešel. »Věčný« mír zavřený v Břešti zůstal platen jako výsledek války Poláků s Německým řádem, při které Polákům byli pomáhali Sirotkové.

---

nu wol trefflicher und anders sein wirt, dann bisher gewesen ist... Ať velmistr při jednání s Poláky nepovolí. Chtěl tedy Sigmund, který ovšem řád mnoho sliboval, husitské roty vésti na pomoc řádu proti Polákům?

[219]) To navrhoval Sigmund již v Brně v létě 1435; Čechové se tu k tomu sami nabízeli (Lewicki 375—377), ale stalo se to nejspíše z jeho návodu (Kotzebue 130).

V. Účastenství Čechů ve válce 13leté (1453 až 1466); Bernart z Cimburka a Oldřich Červenka z Ledec. — Poslední válka Německého řádu s Polskem (1519 1521).

Kompaktáta nepřinesla ani úplného smíření mezi těmi, kdo přijímali z kalicha, a církví, ani upokojení země po tolikerých bouřích a strastech. Tendence, které v husitském hnutí záhy se ohlašují, potom však na nějakou dobu byly utlumeny, a které nemohly vésti než k úplnému a konečnému oddělení od církve, objevují se později zase a dospívají k poslední a nejvyšší fasi jeho: Jednotě bratrské. Ale tím rozdílů náboženských v národě českém ještě přibylo. Co se pak týče politického stavu zemí českých, hned po krátké vládě Sigmundově následovala dvojice královská (ač-li Kazimíra Polského králem lze nazvati), později bezkráloví, až konečně lepší pořádek zavedl nejprve gubernátor, potom první a poslední husitský král Jiří Poděbradský. Než za jeho vlády, ač proti jeho vůli, vrátila se roztržka mezi přijímajícími z kalicha a církví, mezi utrakvisty a katolíky v zemi samé. Upokojení těchto bouří přinesla konečně vláda krále z Polska povolaného, ale ne bez velkých obětí, jako bylo roztržení, třeba jen dočasné, koruny České a seslabení moci královské v době, kdy jinde vývoj historický vedl k jejímu sesílení.

Kompaktáta, která upokojovala svým chudým obsahem sotva kališníky nejmírnějšího odstínu, měla tvořiti východiště dalšího jednání, jež by vedlo k jich doplnění. Tak byl slíbil král Sigmund, jakož po svém přijetí za krále také Táborům zjednal možnost dalšího trvání, vlastně proti kompaktátům. Avšak jemu běželo hlavně o to, by došel konečně všeobecného uznání, kterého že by zbraní se domohl, již dávno nedoufal. Když se Hradec Králové vzdal svého odporu proti němu, a když padl Sion, tu již nebylo v zemi nikoho, kdo by Sigmunda nebyl uznával za svého pána. Avšak mezi tím již dosti patrně bylo lze předvídati, že, třeba nehrozila hned reakce, jež by odčinila vše, co se v Čechách za posledních dob bylo stalo[1]) — že naděje na doplnění kompaktát nebudou splněny. Sliby nestačovaly, i kdyby byl Sigmund upřímněji stál o jich splnění, a koncil v dalším jednání jevil k novým ústupkům málo povolnosti. Ve straně podobojí vzmáhalo se zklamání a nedůvěra.

Když císař Sigmund před svou smrtí opouštěl Prahu, v těch, kdo ve východních stranách země stáli ve zbrani proti němu, spatřujeme počátek strany polské. Avšak teprve, když se jednání s nástupcem jeho končilo, přistoupením Alše Holického a Hynce Ptačka z Pirkštejna tato strana nabyla takové váhy, že se Kazimír, bratr krále Vladislava, kandidát její, jeví na nějakou dobu jako nebezpečný soupeř Albrechta Rakouského, i když se Albrecht jako korunovaný král v Čechách ujal vlády. Ve sporu o korunu českou, podobně jako již dříve za války husitské, když hledán byl král v Polsku, vrstevníci spatřovali

---

[1]) Takovou snahu Sigmundovi připisuje Palacký (III. 2 str. 212).

protivu národnosti české a slovanské proti němectví.[2]) V Čechách, jako jedni Albrechta uznali, ač Němce,[3]) tak jiní již proto mu odporovali, že pocházel z knížecího rodu německého, sám jazyka českého neznalý; v tom smyslu lze stranu polskou nazvati také stranou národní. Co však zejména řečené pány české uvedlo do této strany, byla nedůvěra, že by splnění slibů někdy od Sigmunda učiněných bylo lze očekávati od zetě jeho, ač se on sám jich neodříkal.[4])

---

[2]) Rozdíl národností se od současníků často s důrazem a tendencí vytýká, ale také druhá stránka husitství totiž náboženská. Tak v často citovaném listě Šlikově Frankfurtským (*Janssen* Frankfurts Reichscorrespondenz I 415) a krále Albrechta samého (str. 479), kde polskou stranou jsou ti Čechové, »die uns und czuvoraus der h. kirchen widderwertig sind«; neb v instrukci královské poslům do Slezska (Cod. Ep. s. XV. II. 369), podle které na straně Kazimírově stojí »kacíři Táborští« a jiní, kdo kompaktát nedrží, i v listu papeži (tamtéž I. 103), kde čteme: Poloni cum aliis erroneis Thaboritis — ač vedle Táborů i část těch, kdo drželi kompaktáta, odporovala Albrechtovi. — V instrukci poslům vyslaným do Pruska nedlouho po Albrechtově korunovaci (Toeppen II. 74) se ukládá, by v Prusku vyložili, že hrozí dvojí věc, předně, že se vzmůže stará nevěra (der alte unglaub), a že koruna Česká bude říši odcizena; Poláci prý ohlašují: sy wollen dy cron nymmer under dy Deutschen gehoren loszen.

[3]) Narážím na krátký a rázný nekrolog Bartoškův věnovaný Albrechtovi: cuius anima requiescat in sancta pace, quia fuit bonus, *licet* Teutunicus, audax et misericors.

[4]) Co strana polská v Čechách ve věcech náboženských od svého kandidáta očekávala, bezpečně a určitě nevíme, neb to, co Šlik na sněmu v Normberku přednesl (Janssen I. 465), není ani dosti bezpečné, ani dosti určité (Srovn. A. Sokołowski Elekcyja czeska po śmierci Zygmunta v Rozpr. Krak. akad. V. str. 41); nejméně žádáno ovšem tolik jako na Albrechtovi. Určitěji by nás

Nesnadněji nežli v Čechách vysvětlíme si průběh věci v Polsku. Na osobním rozhodnutí obou knížat, krále Vladislava a bratra jeho Kazimíra, při mladém věku obou málo záleželo. Po předběžném jednání o přijetí koruny rozhodnutí se stalo na sněmě v Korčíně na konci dubna 1438.

Husitství nezůstalo obmezeno na země české; našloť i za jejich hranicemi přátele, ba přívržence, kteří se úplně k němu přiznali. Zejména v Polsku přes statuty synod, přes inkvisici a bdělost kleru vyskytli se i praví husité, totiž takoví, kteří hotovi byli přijímati z kalicha. V jakém počtu, nevíme.[5]) Čechové podobojí při jednání

---

o tom poučila ona cedule Englišova (Cod. Ep. s. XV. II. str. 381), kdybychom jen obsah její znali.

[5]) Co Caro pověděl o dřívějších letech, platí také o této době; ani prameny nověji přibylé nás nepoučují, v jakém rozměru se pravé husitství v Polsku vyskytlo. Onen Mistr Jindřich z Břehu (de Brega), který (nejspíše 1429) byl odsouzen pro čáry, jeví se jako přítel husitství, ale ne jako husita; chválil učení husitská a přijímal z Prahy dopisy (Cod ep. saec. XV. II. 227). Zda-li pak onen Jakub, který ve spolku s bývalým Františkánem šířil r. 1431 husitství v Multanech, přišel z Polska neb odjinud, nevíme (tamtéž str. 254 a 290). Roku 1432 omlouvá se biskup Zbihněv (tamtéž str. 292), že do Basileje nepřichází, také takto: nostis optime, quanta sint hodie pericula viantibus et maxime nobis, qui Bohemorum odia ex hoc, quod multos eorum secte in nostra diocesi cure seculari reliquimus iudicandos et aliquando eciam ad propulsandum eorum insidias ad arma contra eos recurrimus et nonnunquam extra nostram diocesim vi armata fugavimus, sic quod nobis inter ceteros regni nostri episcopos publice diffidarunt, et signanter dux Sigismundus Coributhi (v. výše). Míněni jsou nejspíše husité, kteří ze zemí českých do Krakovska přišli, a Poláci, kteří ve Slezsku, pod Puchalou a Korybutem, kalich byli přijali.

s koncilem dlouho se zasazovali, by kalich byl povolen také v zemích polských těm, kdo by se k němu hlásili,[6]) a Zbihněv Olešnický, mezi Poláky přední protivník husitství, se obával, že nesnadno bude v Polsku potlačovati to, co církev povolí pro Čechy.[7])

Hnutí husitské obsahuje vedle jiných stránek také odpor stavu světského proti duchovnímu, proti mocnému postavení, kterého stav duchovní se domáhá a které drží ve státě a společnosti. S takovým odporem se setkáváme také jinde mimo Čechy, zejména v Polsku. Odtud v Polsku vznikaly třenice a spory mezi šlechtou a duchovenstvem, zvláště vyšší hierarchií, které by se však byly dostavily i bez hnutí husitského v Čechách. A to bylo pro mnohé v Polsku zároveň pramenem přízně k husitství, ač každý, komu se líbila tato stránka husitství, proto hned ještě se

---

[6]) Hned r. 1433, když legátové ponejprv přišli do Prahy, byla dle Carleria (Mon. Conc. I. 511) jim přednesena žádost: quod ista communio *regi Polonie* et aliis adherentibus libertaretur. Odpověď zněla, nechť král, má-li jakou žádost, sám se obrátí ke koncilu. Počátek jednání vzbuzoval rozličné illuse mezi husity; někteří, jako Prokop, se domnívali, že sbor čtyři články pro *celou* církev přijme, jiní snad, že král Vladislav konečně přece husitou se stane. Ještě r. 1435 v Brně jednání se dotklo této věci.

[7]) List Zbihněvův Cod. ep. I. 79 nesvědčí poslům polským v Basileji, nýbrž legátům koncilu v Čechách, a náleží do r. 1436. Podle tohoto listu se v Krakovsku vyskytli někteří, »qui, quantum possent, vellent istorum hereticorum et *presertim in ritu communionis sub utraque specie* fieri imitatores assencientes (snad má býti *asserentes*), id ipsum non minus ipsis, quam Bohemis licere debere. Et ego quidem contra tales prefate secte fautores . . . multo priscis temporibus feci et terrori ipsis fui . . . et maiora facere potui, quam modo, postquam per s. consilium dicte communioni facta est admissio, quam multi aliorsum trahunt . . . Zbihněv tedy povolení kalicha koncilu vytýká.

nestal pravým husitou. Na druhé straně protivníci hierarchie od hierarchie často slýchali výtku husitství, ač úplnými husity nebyli.

O jednání sněmu Korčínského nemáme zpráv spolehlivých,[8] lze však věřiti slavnému dějepisci polskému té doby Długošovi, že proti přijetí koruny české předneseny byly vážné námitky od praelátů polských a zejména od biskupa Zbihněva, stojícího na stráži proti husitství; lze se dále domnívati, že se jiní za přijetí přimlouvali buď ze sympathií s husitstvím, buď vedeni vědomím příbuznosti národní[9]; co však rozhodlo, takže přijata byla koruna od husitův podávaná, byly přede vším motivy politické.[10] Albrecht vstupoval na to místo, na kterém byl stál Sigmund; koruny, které nosil poslední král z rodu Lucemburského, měly přejíti na rod Habsburský; bylo očekávati, že říše Německá a zvláště země české a uherské se udrží v panství rodu toho i později trvale; vždyť se k nim Albrecht Rakouský hlásil na základě práva dědičného; neběželo tedy jen o nového panovníka, nýbrž také o novou dynastii na

---

[8]) Že i po sněmě tu byli protivníci kandidatury české, mez praeláty a v radě královny matky, a že jich vinou válečná výprava do Čech se zdržela, patrno z Cod. Ep. s. XV. III. 558 a 566.

[9]) Dlugoš klade králi Vladislavovi odpovídajícímu poslům Albrechtovým do úst slova: »Bohemis et Polonis unam esse linguam et unam utrique genti originem, cum Theutonicis nihil utrisque commune«. Ale to si vypůjčil, jak upozornil Caro IV. 181, od Eneáše Silvia.

[10]) Toho výrazem je konfederace Korčínská (Cod. Ep. II. 363), směřující také proti těm, kdo by v Polsku k bludům kacířským se znali a je šířili. Podepsali ji také Sudivoj z Ostroroha a Jan z Tenčína, vůdcové výpravy do Čech

trůnech českém a uherském. A tu není divu, že tou chvílí se dostavuje rivalita rodů Habsburského a Jagellonského, která pak dlouho měla potrvati.[11]) Od Polska se nejprve stal pokus o získání koruny české; v Čechách byla půda k tomu připravena tradicemi z let minulých. Ze spojení říše, zemí českých a uherských za Sigmunda říši Polsko-litevské přicházelo vážné nebezpečenství; po smrti Sigmundově bylo lze obnovení tohoto spojení a návrat tohoto nebezpečenství překaziti. Každé seslabení toho, kdo bude státi v čele říše Německé, přinášelo zároveň seslabení řádu Německému, neboť vždy bylo očekávati, že říše se i dále bude ujímati řádu proti Polsku. S církví pak přijetím koruny pro Kazimíra hned ještě konflikt nehrozil. Příhana kacířství byla s Čechův přijímajících z kalicha kompaktáty sňata; o jich doplnění bylo lze jednati na místě nepovolného koncilu Basilejského s papežem a s koncilem od něho de Ferrary svolaným; papež Eugen sám jevil k tomu ochotu. A jak by byl měl odpuzovati od sebe Čechy, když nastávalo jednání o unii s Řeky, kteří též z kalicha přijímali, a které od církve dělila roztržka mnohem větší a mnohem starší![12]) Unie s Řeky by byla znamenala

---

[11]) Caro IV. 141.

[12]) Viz velmi zajímavou instrukci, kterou dal papež poslu svému krátce po smrti Sigmundově (Cod. Ep. II. str. 361). Máť Sigmund, i kdyby Albrecht vlády v Čechách nedošel, s Čechy — caute et prudenter — vyjednat, aby Ferrarský koncil obeslali. Koncil přenesen byl do Ferrary, ne aby tím další jednání s Čechy se překazilo, nýbrž spíše usnadnilo, »maxime cum propter Graecos consimilis materia tractari debeat circa communionem utriusque speciei.« — Zároveň z té instrukce patrno, že papež s možností, že by Albrecht v Čechách uznán nebyl, počítal, o kandidatuře polské výslovně se však nezmiňuje. Než kandidaturu již tehdy za možnou pokládal v Uhrách. Proti dvojici, jež potom v Čechách na-

vítězství kurie nad koncilem Basilejským; a ten význam v té chvíli by také bylo mělo úplné sjednocení Čechův s církví. Eugen IV. by byl v Čechách krále polského původu svorně zvoleného nebo ode všech uznaného sám uznal také.

Albrechtovi v boji o korunu českou, který nastal, přicházela pomoc z Uher a z říše. Na druhé straně se zdálo, že také Polsko vynaloží veškeru moc svoji ve prospěch Kazimíra a strany jeho v Čechách. Do Čech poslána pomoc pod Sudivojem z Ostroroha a Janem z Tenčína, do Čech se chystal s větší mocí král Vladislav sám spolu s mladším bratrem, budoucím králem Českým. Avšak výprava první se zdržela,[13]) takže se Albrecht uvázal bez překážky ve vládu v Čechách, a k velké výpravě, jež měla následovati, nepřišlo. Hlavní vojsko polské s králem zůstalo ve Slezsku,[14]) kde někteří knížata na chvíli Kazimíra za pána svého, krále Českého, uznati musili, ale potom i odtud Poláci před Albrechtem ustoupili. Ani v Čechách, ani ve Slezsku se válka nerozvinula tou měrou, aby byla přinesla rozhodnutí, než celkový průběh její nebyl Polákům a straně Kazimírově v Čechách příznivý. Tomu ovšem potom odpovídá, že Poláci, když se počalo jednati na počátku roku 1439 ve Vratislavi o mírné vyřízení sporu, ustoupili krok nazpět, nabízejíce, aby soupeřové se podrobili nové volbě; koho z obou by

---

stala, papež zaujal postavení prostředkující. — Od Čechů podobojí se výhodné chvíle k jednání s kurií neužilo.

[13]) Vadil ovšem nedostatek peněz, ale stalo se to také z příčiny naznačené v poznámce 8.

[14]) O poměrech ve Slezsku pojednal H. Ermisch v Zeitschrift des Vereines für die Gesch. Schlesiens XII. (Schlesiens Verhältniss zu Polen und zu Albrecht II.)

sněm český uznal, ten měl zůstati králem.[15] Na to Albrecht nepřistoupil, a prostředníkům, legátům papeže i otců Basilejských, se podařilo zjednati jen příměří; o mír měl se pokus státi později. A ten stav potom potrval do smrti Albrechtovy (v říjnu 1439); příměří se prodlužovalo, ale jednání o mír se nedařilo.[16]

Válka s Albrechtem mohla Polsko uvésti do téže nebezpečné situace, v jaké bylo před tím za Sigmunda a ze které šťastně se vybavilo mírem v Břešti (1435). A právě o tento mír běželo. V Německu se s tímto mírem dosud nebyli spřátelili; mistr Německý a jiní hodnostáři řádu neuznávali jeho platnosti. Z toho a z jiných příčin vznikl spor mezi Pruskem a Německem. Velmistr prohlašoval mistra Německého za zbavena jeho úřadu, mistr Německý vypovídal velmistrovi poslušenství. Také král Albrecht naléhal na zrušení smlouvy z r. 1435.[17]) Jak by měl potrvati mír mezi Polskem a Pruskem, když říše se ocitovala ve válce proti Polákům? Velmistr Pavel

[15]) Dle Dlugoše by byl polský návrh připouštěl i volbu někoho třetího, čemu však listina, pramen spolehlivější (Cod. Ep. saec. XV. II. str. 382, otištěno z Antonových Diplom. Beiträge), odporuje. Kdo by dále Długošovi věřil, že by byl Albrecht tajně — a přece ne tajně — nabízel, že postoupí koruny české Kazimírovi s rukou dcery své u věně, potom však slib s radostí od Polákův přijatý zase odvolal? Pravda jest, že Poláci u Tábora takový konec sporu navrhovali (Janssen I. 461). Srovn. Caro IV. 192.

[16]) Ve Vratislavi Albrecht byl ochoten podrobiti se rozsudku papeže neb koncilu. Později již ani tolik nenabízel (Cod. Ep. saec. XV. II. 393).

[17]) V létě 1438 od Albrechta do Prus poslán Martinek z Bavorova.

uznával za krále Českého Albrechta,[18]) mír s Polskem byl však více dílem stavův pruských než jeho a podle jich vůle také zůstal v platnosti.

Polsku hrozilo za války s Albrechtem nebezpečenství také od Litvy, podobně jako dříve, když císař Sigmund a řád byli našli spojence ve Svidrygellovi. V úlohu jeho se uvázati a s Albrechtem spojiti, k tomu jevil nějakou dobu dosti ochoty Sigmund Litevský.[19]) Ale i to nebezpečenství minulo šťastně. Co však v těch stranách, od Pruska, od Litvy, hrozilo, ač potom nenastalo, vždy, jak se zdá, přispělo k obratu v politice polské, jaký nastal sjezdem Vratislavským.[20])

Co papež Eugen hned po smrti císaře Sigmunda byl očekával, splnilo se po smrti Albrechtově; v Uhrách na uprázdněný trůn volán Vladislav Polský. Stalo se to bez ohledu na právo ještě nenarozeného dědice koruny, bez ohledu na starší smlouvy s rodem Habsburským. Nebezpečenství hrozící od Turkův vyžadovalo krále ne-li mužného, aspoň dospívajícího, a s ním pomoc od sousedův. Povolání Vladislava Polského na trůn uherský porušovalo právo, ale odpovídalo prospěchu země. Jemu se měla podříditi také vdova královská Alžběta; synu jejímu z Albrechta měla zůstati koruna česká. Koruny české se Polsko za uherskou vzdávalo.[21])

---

[18]) Při korunovaci Albrechtově v Praze při zábavách vystupují dva kejklíři poslaní z Pruska: czwene jungen, dy hatte der myster von Preussn gesant dem Konige, dy tawmelten und treben geradikeit vor des Konigs tische, und spruch, her hette ir ny gelenker gesehen. Coronacio Adalberti Ss. Sil XII. 23.

[19]) Doklady, kleré již Caro znal, vydal A. Lewicki v CE. saec. XV. v 3. sv.

[20]) Srovn. list poslů saských v srpnu 1438 CE. III. 566.

[21]) R. 1439 po sjezdu Vratislavském, kterým se již počíná.

Příchod mladého krále Vladislava vyvolal v Uhrách domácí válku, ve které se však na poli válečném, podobně jako před tím ve válce o korunu českou, nedostavovalo rozhodnutí. Prostřednictví mezi stranami ujal se Julian Cesarini. Jemu důležitější než spor mezi papežem a koncilem Basilejským, od kterého se byl odvrátil, zdálo se býti v té chvíli sjednocení veškerého křesťanstva k boji proti islamu; unie církevní, o kterou jednáno ve Ferraře, měla přinésti pomoc klesajícímu východu křesťanskému. Proto také stál Cesarini blíže Vladislavu než královskému děcku Ladislavu Pohrobkovi. Na ten čas měl pánem Uher zůstati Vladislav, Ladislav pak sečkati až k letům

toto odstupování od kandidatury polské v Čechách, následovala nezdařená konfederace Spytka z Melsztyna a zahynutí původce jejího. Tato konfederace je výrazem a výsledkem antiklerikálního hnutí v Polsku, ač při účastnících, zejména při Spytkovi, působily i jiné motivy, jak ukázal *A. Prochaska* (Konfederacya Spytka z Melsztyna Ve Lvově 1887) Długoš praví, že Spytek povstal pro české kacířství (propter Bohemorum heresim). Kteří účastníci konfederace byli pravými husity? O Spytkovi samém víme jen tolik, co pověděl o něm Długoš, že byl podezřelý (suspectus) kacířstvím a že choval u sebe kněze kacířské (presbyteros hereticos). Mezi konfederáty nacházíme Petra Poláka, který před tím, jako Puchala, býval ve Slezsku. O jiných nemáme dostatečných důvodů, abychom je prohlašovali za husity. — Pravým husitou byl snad Abraham ze Zbąszyna, ale on ke konfederaci nepatřil. Aspoň podobně jako Spytek choval dle Długoše u sebe husitské kněze, kteří husitství mezi lidem ve Velkopolsku šířili; od biskupa Poznaňského Stanislava Ciołka († v květnu 1439) byl dán proto do klatby; potom od nástupce tohoto Ondřeje (biskupem byl od konce r. 1439) byl Zbąszyn obležen. Měšťané biskupovi kněze husitské vydali; pět z nich v Poznani upáleno; jiní odešli do Čech. — Že ke konfederaci přispěla nespokojenost s obratem, který byl nastal jednáním ve Vratislavi, co se týče kandidatury Kazimírovy, je možné; ale je to přece jen domněnka.

své dospělosti. Na místě definitivní smlouvy bylo však třeba spokojiti se s příměřím obou stran. Než i tak se politika Julianova osvědčovala. Bělehrad zachráněn, útok na Sedmihrady odražen; vítězný postup krále Vladislava až k Balkánu r. 1443 přinesl úmluvy s Turky, které slibovaly další trvání obnoveného Srbska. Avšak smlouva zrušena podle vůle Juliana samého; v tom záleží i vina i velikost jeho. Jen tou cestou pokládal za možné zachrániti říši Řeckou a zničiti panství turecké na půdě evropské. V bitvě u Varny (1444) zahynuli oba, mladý král Vladislav i kardinál Julian Cesarini.

Přijetí koruny uherské pro krále Vladislava odpovídalo prospěchu Polska podobně, jako před tím přijetí koruny české pro Kazimíra, ale ještě více prospěchu Uher a křesťanstva. Že od kandidatury v Čechách upuštěno, že Vladislav přijal korunu uherskou, k tomu v Polsku přispěl zvláště Zbihněv Olešnický. V té chvíli stál na výši svého života.[22])

Když mladý král odcházel do Uher, na Litvě zavražděn Sigmund, bratr Vitoldův, na místo jeho však nevstoupil syn jeho Michal, vítěz u Vilkoměře, nýbrž bratr králův Kazimír, jenž se dosud zval zvoleným králem Českým. V náhradu za Čechy se mu dostávalo Litvy, kterou však měl spravovati jen jako místodržitel krále Polského.

Než mladý kníže, který ještě nebyl přestoupil 13. roku svého věku, v zemi svých předkův zdomácněl, a Litvané v něm spatřovali svého knížete; když se pak smrtí

---

[22]) U něho ovšem padla na váhu také nechuť k husitským Čechům. V něm není té jednoduché velikosti jako v Julianovi, sice by nebyl zároveň setrval při koncilu a nebyl uznal protipapeže Felixe.

Vladislavovou uprázdnil trůn polský, nechtěli ho Polsku vydati zadarmo; starý spor o Volyň a Podolí opět vzkříšen. Tři léta potrvalo v Polsku bezkráloví, za kterého se i návrat Piastovců, vládnoucích dosud v Mazovsku, na trůn královský jevil možným a tím rozklad unie polsko-litevské. Konečně (1447) se ujal Kazimír vlády v Polsku a zůstal při tom velkým knížetem Litvy. Vláda jeho přinesla Polsku *unii s Pruskem.*

Mír v Břešti zavřený (1435) neodstranil neshod, které byly mezi řádem a městy i rytířstvem pruským. Větší města v Prusku zatoužila po té míře samostatnosti, jako měla města Hansy, se kterými stála ve spolku. R. 1440 založena *jednota Pruská.* Města a rytířstvo jednoty nevypověděli řádu a velmistrovi poslušenství docela, ale ohlašovali, že míní poslouchati jen »podle svých starých práv a svobod«. Roku 1441 Pavel Russdorf složil těžké břímě velmistrství a zemřel nedlouho potom. Nástupce jeho Konrád z Erlichshus vedl si velmi obratně. Biskupové pruští stáli při něm proti jednotě, a v jednotě samé prospěchy měst a rytířstva se nekryly úplně. Než jednota se přece udržovala, a nástupce Konrádův od r. 1450, příbuzný jeho Ludvík, měl nešťastnou ruku při všem, co počínal. R. 1452 spor řádu a jednoty vznesen na císaře Fridricha, nástupce Albrechtova. Než tu již bylo předvídati, že spor nebude vyřízen mírnou cestou; v Prusku se šířily pověsti, že se velmistr chystá k válce a že již najímá české žoldnéře, jednota pak si dala pevnější organisaci tím, že v čelo její postavena rada ze zástupců měst i rytířstva, a že od členův jejích vybírány příspěvky, ač to velmistr zapovídal.

V létě r. 1453 poslové jednoty na cestě k císaři na Moravě v okolí Brna loupežně přepadeni a odvedeni

s kořistí na Milotice, hrad rytíře Zuba z Moravan; jeden z nich, Gabriel Baysen, jenž náležel k vůdcům jednoty, při tom raněn, ale, šťastně vyváznuv, dostal se do Vídně. Stalo-li se to skutečně návodem řádu a s pomocí přátel jeho na Moravě, jak potom rozhlašováno, nevíme.[23])

Nehodou, která potkala na Moravě posly řádu, jednání před císařem prodlouženo. V prosinci r. 1453 vynesen konečně rozsudek proti jednotě: jednota měla přestati. V únoru r. 1454 vypukla válka v Prusku či vlastně povstání jednoty proti řádu. Nastaly poměry jako r. 1410, ale bez bitvy ztracené. Řádu zůstal jen Marienburk, sídlo velmistrovo, hrad Štumy, nedaleko Marienburku, a západně od Visly Chojnice.

Obě strany, řád i jednota, se ucházely o přízeň krále Polského.[24]) Kazimír oběma stranám radil, aby vyrovnaly svůj spor po dobrém. Avšak když se počínalo povstání, a jednota mu nabídla panství nad Pruskem, král přijal.[25]) V květnu složen hold v Toruni, v červnu v El-

[23]) List Gabriela Baysena z Vídně 28. června 1453 v Toeppenových Aktech III. 673; Voigt VIII. 304; Palacký IV. 1. str. 324. Ve Vídni Baysen prosil krále Ladislava za pomoc, a král ihned nařídil Brněnským, aby se o vybavení zajatých přičinili. Vybaveni byli krátce potom, když král přišel do Brna k holdování. Že Jiří z Poděbrad se o to přičinil, vypravuje Eneáš Silvius. Poslové vrátili se do Prahy; potom na druhé cestě ubírali se přes Prahu, kde byli při korunovaci mladého krále v říjnu 1453 (Toeppen IV. 102). Purkmistr Kdanský Vilém Jordán, jeden z těch, kdo před tím byli zajati od Ladislava (při korunovaci?) pasován na rytíře. (Ältere Hochmeisterchronik Ss. Pr. II. 656.)

[24]) Poslů na Moravě zajatých Kazimír se ujímal přímluvou u krále Ladislava.

[25]) Dlugoš (V. 159) vypravuje, že poslové pruští v Krakově

binku novému pánu Pruska, kterého provázela mladá manželka jeho Alžběta Rakouská, sestra Ladislavova. A tu také biskupové prušti, vyjma Varmijského, uznali Kazimíra za svého pána. Válka v Prusku byla již válkou o Prusko.

Jako v předešlých válkách, tak i v této na obou stranách, ve službách řádu i ve službách jednoty pruské a krále Kazimíra nacházíme najaté žoldnéře a cizí hosty. A zase *Čechové a Moravané* bojovali na obou stranách i proti sobě.[26]

Již před bouřemi husitskými zbyli v zemích českých, jak víme, válečníci, kteří se také do cizích služeb pronajímali; a tak bylo i potom. Počet válečníků z povolání ve válce domácí vzrostl; a po válce doma nebylo dosti

---

dávali na srozuměnou, nepřijme-li jich král Polský pod svoje panství, že to učiní král Český. Dlugoš tím vysvětluje a vlastně i omlouvá, proč Kazimír proti radě Olešnického přijal panství nad Pruskem.

[26]) Vilém Jordán r. 1453 psal domů do Kdanska, že v Čechách za peníze lze dostati žoldnéřův, kolik kdo chce. — Když vypuklo povstání, jednota měla prý ve svých službách 12000 žoldnéřů (dle listu Toruňských Toeppen N. 357), ovšem netoliko z Čech. Některou část jich najali poslové jednoty za svého pobytu v Krakově; jiní přinajati později. V Toeppenově sbírce nacházíme několik smluv o žold; slibovalo se zlatý uherský na týden a záškodné; později dáváno 2 zlaté. V jedné z těchto smluv (17. února 1454 Acten IV. 333) čteme na prvním místě Mikuláše Skalského z Valdštejna (de Walsteyna) a Jana Údrckého z Údrče. Ve smlouvách o něco pozdějších vyskytují se (vedle Poláků a Slezanů): Jindřich Zlý z Lukavice, Jan z Kočího, Adam z Drahanovic, Jan z Voděrad, Chadaur z Lokte — Značný počet válečníků českých ve službách polských našel J. Pervolf v pramenech archivních. Viz Čas. Mus. 1880. Sr. téhož Slavj. str. 97 a Otčet (ve Varš. 1883). — O Janu Slavatovi v. níže.

práce. Bylo tak i v jiných zemích na západě a na jihu, ve Francii a v Italii ještě dříve nežli u nás. Voják z povolání hledal především zisk. bojuje z pravidla ne pro svou věc, nýbrž pro věc toho, komu sloužil; jeho vlastní přesvědčení obyčejně málo znamenalo, leda že u jednotlivců, u osob znamenitějších, se ozvaly také starší tradice nebo se utvořily nové svazky, poutající je k věci, za kterou bojovali. A tu se i někteří z nich vysoko nad svoje prvotní postavení povznesli, jako v Italii Sforzové, kteří došli v Miláně postavení knížecího.

Z českých válečníků po válkách husitských v cizině slavného došel jména a vysoko se povznesl *Jan Jiskra z Brandejsa.*

Již císař Sigmund užil válečníků českých mimo české země v Uhrách; a byl by jich užil, kdyby bylo přece přišlo k válce s Poláky, i proti Polákům. Za právo vnuka jeho Ladislava, syna Albrechta Rakouského, bojovali v Uhrách Jiskra a jiní válečníci čeští se svými rotami, kdežto Jan Čapek ze Sán, někdy vůdce Sirotků při výpravě do Prus, stál ve službách Vladislavá Polského.[27]) A tak i několik let později byly to nejspíše starší tradice, které r. 1454 přivedly do Prus jednoho z mladších synů Viléma Kostky z Postupic, který, jak víme, již r. 1410 i 1414 byl s Poláky bojoval proti řádu.

Albrecht Kostka z Postupic meškal v Prusku hned, když v únoru roku 1454 vypuklo povstání. Ale úloha, ve kterou se tu uvázal, nebyla mu ke cti, takže sám později litoval toho, k čemu se dal navésti. K větším městům v Prusku, z kterých, jak řečeno, zvláště vycházel odpor proti řádu, počítá se Elbink. Z Elbinku kommen-

---

[27]) Kvitanci Čapkovu z r 1448 v. CE s. XV. III. str. 571.

dátor Jindřich Reuss z Plavna, zároveň jeden z předních hodnostářů řádu, musil odejíti; i zavřel se na hradě Hollandu. Ale ani tu se neudržev, vydal hrad Elbinským, když mu slíben volný odchod a bezpečná cesta k velmistrovi na Marienburk. Cestou byl od Kostky přepaden, odrazil však útok a dostal se šťastně, kam chtěl. [28]) Byl to pak v nejbližších měsících Jindřich z Plavna, který s prospěchem řídil obranu Marienburku, hradu i města při něm.

Následujícího měsíce počalo se obléhání Marienburku. Před Marienburkem u vsi Wildenberku leželi spolu s jinými také žoldnéři čeští, v nevelkém počtu. Nevíme, proč byli mnozí z nich nespokojeni; snad že jim žold nebyl pravidelně vyplácen. Dne 26. března časně ráno některý jich počet — 117 jezdcův — opustivše ležení, odebrali se na Marienburk, aby přešli do služeb řádu. Stalo se to podle tajné úmluvy s Jindřichem z Plavna, a ten, kdo úmluvu zjednal a své krajany do hradu převedl, jménem Mikuláš, potom stál jim v čele jako jich hejtman. [29]) Nevíme, zdali již před tím nějací čeští žoldnéři

---

[28]) Bylo to 17. února 1454, Kostka měl při sobě 70 jízdných, svých Čechů a Elbinských. Elbinští mu slibovali 1000 zlatých, když se zmocní Jindřicha z Plavna, živého neb mrtvého, při tom mu však řekli, že kommendátorovi slíben jenom volný odchod, ne však bezpečná cesta. Tím se později Kostka omlouval. V šrůtce sám byl raněn. — Také v Toruni byli hned na počátku povstání Čechové a měli účastenství při zajetí některých hodnostářů řádu podobným způsobem, o jaký se Kostka s nezdarem pokusil. V. pramen současný *Geschichte wegen eines Bundes (Ss. Pr. IV.)*, líčící podrobně obranu Marienburku, ze kterého čerpáme, kde se neuvádí pramen jiný.

[29]) Nejprve se o něm praví: ein behmisch gar ein endelich (obratný, zručný) knecht genant Nikolasch. Na hrad převedli pře-

byli v Marienburku. Značnější počet tam potom (v dubnu) poslal *Bernart z Cimburka*, jenž sám stál ve službách řádu. Obklíčení Marienburka nebylo úplné, a posádka podnikala časté výpady; Čechové obyčejně byli při tom. Proč jich krajané, co jich ještě venku v ležení zůstalo anebo tam nově přibylo [30]), byli nespokojeni, víme již určitě; že se jim totiž žold nevyplácel. Když se konečně výplaty dočkali, odtáhli a nahrazeni Poláky. Dne 8. srpna vzdal se hrad Štumy, ale na pád Marienburku neukazovala se žádná naděje. Více však než na Marienburku záleželo v té chvíli na Chojnici, posledním zbytku panství řádového v západním Prusku, někdejších Pomořanech. Jen na západě souviselo Prusko s Německem, jen odtud mohla řádu přijíti pomoc.

Řád Německý v zápase, který rozhodoval o jeho dalším trvání v krajinách pruských, nezůstal bez příznivců a přátel. Ujímali se ho papež i císař, s císařem mnozí z knížat říšských a mezi nimi nejhorlivěji bratr kurfiřta

---

běhlíky Nikolasch a Keryck (snad Jan Kerský sr. Čas. Č. M. 1880 str. 405). Ale jen Mikoláš potom se jmenuje hejtmanem Čechů. S hejtmanem mazovských žoldnéřů, kteří též se na hrad dostavili, se nepohodl pro »zlou« ženskou a zabil ho. O tom se zmiňuje také Długoš.

[30]) Nově přibylé přivedli »Huderský« (Jan Údrcký?) a Tristram (Ss. Pr. IV. 508); dále se vyskytuje jiný hejtman Čechů před Marienburkem, pan Krištof (her Cristof, Toeppen IV. 440). Čechové, s kterými vyjednával sám král, žádali, by si směli zjednati náhradu pleněním a zajímáním osob, nedostane-li se jim výplaty do čtyř neděl. Konečně spokojili se slibem, že v žádané lhůtě budou vyplaceni. Když odešli, přišlo na jich místo 600 Poláků. Výpadem z hradu utrpěli tito hned ztráty; i při tom byli Čechové z posádky. Dlugoš z porážky udělal vítězství. Ss. Pr. IV. 129.

Braniborského Albrecht Achilles; pro řád pozvedl svého hlasu také Filip Burgundský i král Kristián Dánský, který r. 1455 Polsku vyhlásil i válku.

Ladislav, král Český a Uherský, či spíše ti, kdo u mladého panovníka rozhodovali, chystal se, nežli se povstání začalo, k prostředkování mezi řádem a stavy pruskými.[31] Když se potom začala válka v Prusku, přišel do Prahy markrabě Albrecht, hledaje pomoci pro řád Německý. Eneáš Silvius vypravuje, že našel Jiřího z Poděbrad ochotného k smlouvě, podle které ku pomoci řádu, ale na náklad jeho, mělo býti z Čech do Prus vypraveno znamenité vojsko. Za poskytnutou pomoc měl prý potom řád trvale státi pod ochranou krále Českého a odváděti mu roční poplatek. Byly by se tedy vyskytly plány podobné jako někdy za Přemysla Otakara před jeho druhou výpravou do Prus. Že markrabě Albrecht do Prahy přišel, že v Praze za řád se přimlouval, o tom jsou zprávy také odjinud, ale nesnadno dáti víru, že tolik slibováno, a že se, co slíbeno, neprovedlo jen pro nedostatek peněz. Válka za řád a proti jednotě snadno mohla přinésti válku s Kazimírem Polským, jenž byl právě sestru Ladislavovu pojal za manželku.[32] Ať již při jednání s Albrechtem

---

[31]) Z listu Ladislavova Jindřichu z Plavna, daného v Praze 1. ledna 1454 (Palackého UB. zur Geschichte Böhmens im Zeitalter Georgs von Pod. str. 70), patrno, že Jindřich z Plavna se obrátil na Oldřicha Ejcingra, a že Ejcinger se dorozuměl s Jiřím z Poděbrad. Podle rady obou oznámil král Jindřichovi z Plavna, že pošle své plnomocníky do Prus. V Prusku samém věc byla známa. Dne 1. února 1454 rada města Královce dopsala stranám shromážděným v Toruni, aby prostřednictví Ladislavovo bylo přijato (Toeppen Acten IV. 294).

[32]) Eneáš Silvius vypravuje o tom v pojednání De situ et origine Pruthenorum (Ss. Pr. IV.), které potom celé vložil do pojednání

Ladislavovi nabízeno a slibováno cokoli, Kazimír Polský se Prus vzdáti neminil, a Ladislav se řádu Německého proti svému svatu válečně neujal,[33] když pak přátelé

---

jiného o sněmu Řezenském, na kterém sám byl přítomen. Do Řezna prý markrabě Albrecht psal mistru Německému o tom, co byl právě umluvil v Praze: sese conventiones cum rege Bohemie pepigisse: exercitum Bohemi contra Pruthenos ductabunt equitum quatuor milium, peditum viginti milium, instructi armatique erunt, ut est Bohemis pugnaturis modus, pugnabuntque summo conatu ebdomadis quinderim. Si Prusciam hoc tempore vindicabunt, religini (t. j. řádu) restituent, si minus, non erunt obnoxii amplius morari aut bellum gerrere absque novis pactionibus. — Zaplatit měl prý řád »auri Hungarici trecenta milia nummorum« hned, tolikéž po příchodu vojska do Prus; poplatek králi Českému měl obnášeti 4000 ročně, Polskému se mělo dostati odškodnění v penězích, Jiří měl býti podplacen: Georgius, Bohemie gubernator et harum fabricator rerum, auri Renensis oetuaginta milibus similium nummorum emerebitur. — Později přišel do Řezna Albrecht sám a naléhal prý na mistra Německého, aby »conventa cum Bohemis« byla přijata. — Co potom Eneáš vypravuje o poradě Řezenské, jest asi zcela jeho výmysl. Dle Długoše V. 175 posel krále Kazimíra, vrátiv se z Čech, přinášel též zprávy o jednání Albrechtově v Praze. Ladislavovi prý nabízeno, že se mu řád poddá (terrarum Prussiae deditionem); Kazimír měl prý obdržeti náhradu v penězích hned a také poplatek z Pruska budoucně, to prý navrhovali »aliqui Bohemorum principaliores.« Kolik pravdy v tom, co Eneáš a Długoš vypravují, nejspíše by objasnily dopisy, kterých Voigt užil, ale způsob, jak se tu podávají doklady, je nedostatečný. V některém z dopisu i o tom jest řeč, že by král Ladislav nebo Jiří osobně vedli vojsko do Prus. — Sněm Řezenský vypravil poselstvo do Čech a do Polska. K žádosti, přednesené v Praze, aby král Ladislav poslal pomoc řádu a nedovolil nikomu ze svých zemí sloužiti jeho protivníkům, nebyla dána žádná odpověď. Viz relaci poslů v Reichstags-Theatrum III. 470

[33]) Dle Długoše V. 177 Ladislav ujal se řádu diplomaticky,

řádu sbírali vojsko, které skrze Novou marku mělo táhnouti do Pruska, a vévoda Zahanský Rudolf — také Slezané bojovali v této válce na obou stranách — se postavil v čelo jeho, král Ladislav vévodovi a jiným ve Slezsku jízdu do Prus, ač marně, zakazoval.[34])

Vojsko polské, při kterém byl král Kazimír, leželo před Chojnicí, a před Chojnicí, když přitáhl vévoda Rudolf, svedena bitva; jediná srážka sil válečných v této dlouholeté válce, na kterou se jméno bitvy hodí.

V bitvě u Chojnice vynikli zvláště dva čeští válečníci, již jednou zmínění, Albrecht Kostka z Postupic a Bernart Šumberský z Cimburka.

Když povstání vypuklo, *Bernart z Cimburka* již byl v Prusích. Zde vytrval po čas války a potom až do své smrti; zde hledal a našel vlast novou. Byl to syn Mikše Divůčka z Jemnišť, někdy příznivce Husova, potom oddaného přívržence krále Sigmunda. Jako otec, tak i syn zůstával věren církvi katolické. Co jej do Prus vedlo,

---

vyslav ke Kazimírovi Jana z Pernštejna a Zdeňka Kostku z Postupic. Původcem intervence byl prý — od řádu podplacený Jiřík! Poselství samo ovšem v pochybnost bráti netřeba, ani následující potom poslání Jana z Rabštejna. — Ještě dne 2. července 1454 velmistr poslal z obleženého Marienburku králi Ladislavovi list, žádaje za pomoc (Voigt VIII. 394). -- R 1457 volal král Ladislav Bernarta z Cimburka a jiné Čechy (ve službách řádu) domů (Toeppen IV. 575).

[34]) Ladislav vévodám Zahanským, 30. července 1454 UB. 85; zde se s důrazem připomíná, že Kazimír je jeho svat. — Později (tak vypravuje Dlugoš) chtěl prý Ladislav, aby ho Kazimír přijal za rozsudího, a Kazimír prý odpověděl, že tak učiní, bude-li se Ladislav říditi jen radou svých českých rádců s vyloučením německých. Zde tedy řádem podplacený Jiří Dlugošovi již nevadí.

bylo jistě také smýšlení jeho, ne toliko zisk; co jemu náleželo doma, Šumberk a Nové hrady na Moravě, prodal a oddal se službě řádu úplně.[35]) Rozdvojení, které bylo nastalo v národě českém, zosobňuje se na bojišti Chojnickém v Bernartovi z Cimburka a v Albrechtu Kostkovi z Postupic.

Náš domácí letopisec[36]) vypravuje o této bitvě jako o vítězství pana Bernarta Šumberského nad králem Polským, na straně polské mimo krále nikoho nevidě než Kostku, o nikom jiném již se nezmiňuje, jako by to byl souboj obou Čechů. Bitva Chojnická patří k těm bitvám, ve kterých se v pozdějším středověku ukázala a osvědčila převaha cvičeného vojska nad nepřítelem počtem daleko silnějším. Na číselnou převahu svého vojska spoléhal král Kazimír, jestliže den před bitvou řekl, že on a Poláci rozdupají nepřítele kopyty svých koní.[37]) A Poláci večer před bitvou se bavili hrou v kostky o zajaté, na které se těšili napřed,[38]) ač je Albrecht varoval řka,

---

[35]) Palackého Děj IV 1. str 443.

[36]) Vypravování o bitvě čte se jen ve Vratislavském rukopise Star. Let. »Když sau zvěděli o králi Polském, že u Konic leží, tu pan Bernart Šumberský táhl jest naň.« Jiné vypravování najdeme v Gesch. wegen eines Bundes; spisovatel měl zprávy od Kostky samého, který po bitvě se dostal na Marienburk do zajetí. — Podle Dlugoše měl p. Bernart v bitvě vrchní velení (byl principalis dux); u jiného vrstevníka, písaře Kdanského Lindaua (Ss. IV. 510 čteme: Herr Bernt vom Zcinnenberge, herre zum Schonenberge ausz Mehern, der ein oberster heuptman mitte was von der creuzherrn soldener.

[37]) Dle Dlugoše by byli Čechové — tedy Kostka — k bitvě neradili; také král chtěl prý čekati, než povolil polským pánům

[38]) To Kostka potom sám vypravoval velmistrovi.

je-li nepřátel málo, že jsou tím statečnější, že nepoběhnou, nýbrž že se postaví; když se mu posmívali, že se snad bojí, odpovídaje, že bude státi napřed v bitvě, nech oni si dají pozor, jak ostojí...[39] I stalo se, jak byl předpověděl; umění válečné zvítězilo nad množstvím....[40] Byla to krvavá bitva; bylo mnoho zabitých a mnoho zajatých. K zabitým náležel vévoda Rudolf,[41] k zajatým i Bernart z Cimburka, — který však ještě během bitvy vyvázl, když sám padl, kdo ho byl zajal,[42] — i Kostka z Postupic, jenž po bitvě odveden na Marienburk; na polské straně se do zajetí dostali mimo jiné vévodové Kališský i Poznaňský.

Když den po bitvě donesena byla novina o vítězství na Marienburk, s Marienburských věží — bylo to o večerní hodině 10. — zazvoněno na všecky zvony, i na hradě i v městě pod hradem. A ráno potom s věží vlálo patero praporův, mezi nimi také běločervený;[43] byl to prapor Mikuláše, hejtmana Čechův. Dne 21. odtáhli ti, kdo leželi před Marienburkem.[44] Ale osvobození Marien

---

[39]) Ich wil vorne sten im Felde, als ein gut man; sehet zu, ir Polen, wie ir steen werdet! (Gesch. wegen eines Bundes.)

[40]) Podle Gesch. weg. eines Bundes všech, kdo stáli proti Polákům, i s posádkou Chojnickou bylo 5000, Poláků prý šestkráte tolik. »Ale což jest do množství lidí, když zprávy nenie!« podotýká St. Let.

[41]) Vedle něho také nějaký v kronikách nejmenovaný pán český; u Voigta VIII. 461 sluje dle archivních pramenů »Wischkowitz«.

[42]) Tak vypravuje *Schütz* ve své Pruské kronice r 1591 tiskem vydané. Mezi padlými byl také Jan, syn Záviše z Garbova.

[43]) wys und brun.

[44]) Zástup českých žoldnéřů při tom vypadl z města a přivedl něco zajatých.

burku nebylo jediným následkem bitvy, kterou pro řád vyhráli jeho pomocníci. Prusko před Vislou i za Vislou se z části zase vrátilo pod jeho poslušenství, z větších měst na východě zejména Královec (1455). O obnovení panství řádového v nejvýchodnějším Prusku vedle Jindřicha z Plavna přičinili se noví hosté vévoda Baltazar Zahanský[45]) a pánové *Jan z Vartemberka na Blansku a Půta z Ilburka.*

Než bitva u Chojnice přece řádu nezachránila úplně; zápas však prodloužen na dlouhá ještě léta, ve kterých bezmála více než zbraněmi bojováno penězi. A tu konečně přece zvítězilo Polsko a pruská jednota a v této především bohaté obchodem Kdansko.

Obtíže, co se týče placení hostí a žoldnéřů, byly na obou stranách[46]) od počátku války až do konce, ačkoli řád tehdy prodal kurfiřtovi Braniborskému Novou marku, aby si zjednal peníze. Řádu obtíží a rozpaků po bitvě u Chojnice přibylo, když počet hostí a žoldnéřů vzrostl, a ti, kdo byli přišli s vévodou Rudolfem, hned po vítězství nedočkavě naléhali na výplatu.

Po bitvě vítězové postoupili od Chojnice k Visle a položili se před Tčevem (Dirschau), které se jim vzdalo.[47]) Ale vůdcové jich nejprve Jindřich z Plavna, potom také Bernart z Cimburka a jiní spěchali na Marienburk. S pa-

---

[45]) Baltazar, bratr padlého vévody Rudolfa, přišel do Pruska teprve r. 1455. Zůstal v Prusku do r. 1457. Jan z Vartemberka byl potom na Královci hejtmanem.

[46]) V květnu 1455 Jan Údrcký a Tristram oznámili Kdanským, v jichž byli službě, že začnou plenit, nebudou-li vyplaceni (*Stan. Smolka* v Spraw. Krak. akad. 1875).

[47]) Na Tčevě potom zůstala posádka českých žoldnéřů.

nem Bernartem přišlo (2. října) něco českých žoldnéřů. Peněz nebylo; k jich upokojení rozbito několik stříbrných relikviářův, což stačilo ovšem jen na chvíli.[48]) Dne 9. října 1454 zavřena smlouva, podle které velmistr hostům a žoldnéřům dal v zástavu pevná místa, Marienburk i jiná, kde leželi posádkou; kdyby do určité lhůty (18. února 1455) nebyli vyplaceni, přisouzeno jim právo s těmi místy naložiti dle libosti, je jiným v zástavu dáti, třebas i prodati. Mezi předními vůdci žoldnéřů, s kterými tato osudná smlouva zavřena, čtou se jména pana Bernarta z Cimburka a také již *Oldřicha Červenky z Ledec*, který snad teprv s Rudolfem Zahanským do Prus byl přišel.[49])

V nejbližší zimě opět se vypravil král Kazimír s polským vojskem do Prus, ale nic nepořídil. Trvaly dosud řádu příznivé následky bitvy u Chojnice, trvala však také finanční tíseň jeho jak v Prusku samém, tak i jinde; ani z Němec peněžitá pomoc z tamějších kommend nepřicházela. Když se blížila ustanovená lhůta, Jindřich ml. z Plavna a jiní odešli domáhat se výplaty v Německu, ostatní přijali novou lhůtu do konce dubna 1455.[50]) Když i tato lhůta bez výplaty uplynula, vzala

---

[48]) V říjnu 1454 král Kazimír a velmistr spolu vyjednávali, při čemž byl prostředníkem p. Bernart (Voigt VIII. 415).

[49]) V listině (tištěné v *Nachrichten* von einigen Häusern des Geschlechtes von *Schlieffen* 1784) jmenuje se na prvním místě Bernart z Cimburka, po něm hrabě Jan z Montfortu na Bregenzi, Jindřich z Plavna mladší a j., potom Oldřich Červenka z Ledec a Rynart z Kestřan. Ke konci teprv v seznamu těch, kdo k listině pečeti své přivěsili, též hrabě Adolf z Gleichen (na prvním místě).

[50]) Tato druhá smlouva je ze dne 6. února 1455 (tištěná též v *Nachrichten*). V ní se jmenují Adolf z Gleichen, Jan z Mont-

dne 2. května některá část žoldnéřů bez dovolení velmistrova Marienburk úplně ve své opatrování; jedním ze čtyř hejtmanů, kteří potom na zámku veleli, byl *Oldřich Červenka*; jemu od velmistra vydány klíče.[51]) Hned potom povstaly obavy, že posádky na Marienburce a Tčevu užijí práva jim smlouvami poskytnutého, že zámky králi Kazimírovi prodají; aby se tak nestalo, o to se přičiňoval všemožně pan Bernart z Cimburka.[52])

Jednání s Poláky a jednotou o prodej Marienburku a jiných pevností počalo se ještě r. 1455;[53]) od počátku r. 1456 jsme o průběhu jeho blíže zpraveni. Trvalo dosti dlouho: nejen proto, že se strany hned o kupní cenu

---

fortu, hrabě Hanuš z Hohenštejna (dříve r. 1454 ve službách jednoty), *Bernart z Cimburka*, Nickel z Wolfendorffu, *Purkart z Janovic*, *Červenka*, *Jan z Vyhnanic* a j.

[51]) Toeppen IV, 448 obirst. houbtman der Behmen uff Marienburk. Vedle něho byli dle Gesch. wegen eines B. ještě 3 hejtmané: Jiří ze Slivna (z Pomořan), Ondřej Gewalt (Rakušan) a Nickel Wolfsdorff. Později zůstali hrabě Adolf a Červenka jako »obirste haptlute uff Marienburk.«

[52]) Voigt VIII. 452. — Velmistr v jednom listu z r. 1456 nazývá pana Bernarta »naše spása« (tamtéž 483). — Také vévoda Baltazar naléhal v té době na výplatu.

[53]) Dle Długoše IV. 207 již kolem 1. července 1455. Odjinud zpráv o tom není, leda že se pověsti takové šířily, a že se Bernart z Cimburka o prospěch řádu přičiňoval (v. předešlou pozn.). Později zjednal novou lhůtu kurfiřt Braniborský Fridrich, který, přišed do Prus, mezi řádem a králem Kazimírem prostředkoval. — Při jednání s Poláky a jednotou vyskytuje se všude Červenka; Čechové měli při tom svého tlumočníka, Petříka (Peterzick, der Behmen tolck. Gesch. weg. eines B.), bezpochyby Čecha dobře němčiny znalého. Mimo Červenku se jmenují jako jednatelé i jiní, Ondřej Gewalt, Jiří Ingram, Slezan, hrabě Adolf atd.

nedohodly, nýbrž i z té příčiny, že posádky jednaly zároveň vždy také ještě s velmistrem a řádem. Co je většinou do Prus bylo přivedlo, byl ovšem zisk; o své peníze přijíti nechtěli. Ale váhali přece, pokud naděje dokonce nezmizela, že je od řádu obdrží; zdržovali je také vždy mužové u nich vážnosti se těšící, jako Jindřich starši z Plavna a pan Bernart.

Na počátku července r. 1456 jednání se schylovalo ke konci. Do Toruně se odebrali z Marienburka Adolf hrabě z Gleichen a Oldřich Červenka, tehdy oba nejvyšší hejtmani, jak se zvali, tamější posádky, odjinud jiní; z Čechů oba hejtmani posádky Tčevské, jež bezpochyby se skládala ze samých Čechů, Jan z Vyhnanic a Rynart z Kestřan a jeden z hejtmanů Chojnických, Frydman Pancíř ze Smojna. Dojednáno bylo však teprva dne 15. srpna na jiné schůzi, rovněž v Toruni; tu ustanovena kupní cena, tu umluveny lhůty k výplatě i k vydání pevností nejprve menších, potom větších jako Tčeva, Gněva (Meve), Štum, Chojnice, konečně Marienburku. Avšak smlouva ta nevešla pro všecky v platnost, když se mezi tím Jindřichu z Plavna a Bernartovi z Cimburka přece podařilo aspoň část cizích válečníků a žoldnéřů zdržeti od smlouvy a zachovati řádu. Byl to zejména hrabě Adolf, který ve spolku s jinými se dohodl dne 12. srpna na Riesenburku na schůzi s Jindřichem z Plavna, že se spokojí s tím, co on jim jménem řádu nabídl. Pro ně potom smlouva Toruňská, ač i jich jménem byla zavřena, neplatila.[54])

---

[54]) Hrabě Adolf a někteří jiní hejtmané se vrátili na Marienburk dne 1. srpna. Někteří z těch, kdo potom 12. byli v Riesenburku, před tím, nejpozději dne 8. srpna, se byli sešli

Smlouvy Toruňská a Riesenburská způsobily rozdvojení mezi hostmi a žoldnéři řádu, kterých se smlouva po bitvě u Chojnice zavřená týkala. V čele jedné strany stáli pan Bernart z Cimburka a hrabě Adolf, v čele druhé, »prodavačů«, Oldřich Červenka z Ledec; s ním šli čeští hejtmané a české posádky, na které se prvotní smlouva vztahovala; a proto již vrstevníci mluví o Češích na jedné a Němcích na druhé straně, avšak ne zcela správně. Nehledě k tomu, že se tím pan Bernart z Cimburka počítá mezi Němce, hlavně proto, že Němci sami byli rozděleni; značná jich část, obzvláště ze Slezska, z Lužice i z Míšně, [55]) šla s Oldřichem Červenkou a s Čechy. Zdali u Čechů působila při jich konečném rozhodnutí přízeň k Polákům, o tom, ač možnost popírati netřeba, nás nepoučují prameny, jež o věcech těch máme. Buď jak buď: Marienburk nebyl prodán toliko od Červenky a Čechův, a byl prodán netoliko Polákům, nýbrž i pruským Němcům, kteří byli řádu Německému vypověděli poslušenství.

---

s Jindřichem z Plavna a Bernartem z Cimburka (Voigt VIII, 409). -- Tím se vysvětluje, že máme dvě smlouvy podobného obsahu. V druhé, kde se hrabě Adolf již neuvádí, se vypočítává mimo hejtmany též mnoho rotmistrův. A tu se vyskytují také (Ss. IV. 528) Purkart z Janovic (mezi hejtmany), Nachval z Ryzemburka, Hynek z Ledec, Oldřicha Červenky příbuzný, Oldřich z Duban, Přibík Tluksa z Čechtic, Čeněk z Šarova, Bušek z Březí, Mikuláš z Hořan (snad onen hejtman Čechů na Marienburce r. 1454), Diviš z Nechvalic a j. Hynek z Ledec nedlouho potom utonul u Marienburka v řece.

[55]) J. Voigt Gesch. Marienburgs 441. Z těch zemí již v dřívějších válkách jako i v této pocházelo nejvíce německých žoldnéřů a válečníků; jiné krajiny německé byly zastoupeny mnohem méně. Sr. Mülverstedt Der Oberlausitzische Adel in dem grossen Preuss. Bundeskriege 1454—1466 v N. Laus. Magazin 66.

Rozdvojení objevilo se obzvláště na Marienburce, odkud již 15., 16. a 17. srpna část německé posádky k vyzvání Čechů odešla,[56]) takže zůstali z Němců jen ti, kdo byli ochotni peníze přijmouti od krále a stavů pruských. Ale teprve dne 17. přinesl z Toruně Rynart z Kestřan zprávu o hotové smlouvě. Novina byla oslavována zvoněním na věžích Marienburských podobně jako r. 1454 zpráva o vítězství u Chojnice; dne 19. přibyli na zámek Červenka s Vyhnanským, Pancířem a Mikulášem z Wolfsdorfu;[57]) a následujícího dne na Marienburku zase zvoněno... Nicméně za nedlouho »prodavači« obnovili ještě jednou jednání s řádem. Smlouva Toruňská jim nepřinášela ještě peněz, nýbrž připovídala jen výplatu v budoucnosti, a to ve lhůtách; lépe by bylo bývalo přijmouti peníze hned a najednou, třeba v menší summě; v tom směru počalo se 27. srpna nové jednání s Jindřichem z Plavna, jenž byl na Štumech, a s velmistrem, jehož sídlem vždy ještě zůstával Marienburk; dne 2. září byli na Štumech Červenka, Vyhnanský, Gewalt a jiní, Čechové a Němci. Ale jednání se prodlužovalo bez výsledku.[58]) Mezi tím se přiblížila první lhůta ve smlouvě o prodej

---

[56]) Gesch. weg. eines B. uvádí jmenovitě Gewalta (Rakušana) a pět jiných (na posledním místě Zedwitze), podotýkajíc k tomu: und vyl ander Deutschen blyben by den Behmen und wolten das gelt auch nemen.

[57]) V poslední době byl s Jiřím ze Slivna hejtmanem na Allenštejně. Palacký ho neprávem počítá k Čechům; byl z Míšně (J. Voigt. Gesch. Marienburgs 460).

[58]) Jen posádky na Gněvě a Chojnici byli pro řád získány. Gněvským vyplacen dlužný žold, a tím vystoupili ze služby. Při jisté příležitosti se v té době vyskytuje »mladý Oldřich,« snad Červenkův syn.

pevných míst ustanovená, ale »prodavači« peněz neobdrželi. Teprv dne 2. listopadu 1456 na Marienburku zase zvoněno na oslavu první výplaty. Těm, kdo se byli od »prodavačův« oddělili a na Riesenburku zavřeli smlouvu s Jindřichem z Plavna, nevedlo se však lépe; i oni musili povolovati nové lhůty; jakož také nové lhůty pro další výplaty povolovati musila strana Červenkova.[59]) Konečně o svatodušních svátcích r. 1457 po poslední lhůtě a poslední výplatě velmistr Ludvík, který se tam dosud zdržoval více v zajetí než na svobodě, propuštěn z Marienburka, bez ostatků i svátostí a jiných stkvostů.[60]) Marienburk přestal býti sídlem velmistrů na vždy; dne 8. června vjel tam král Kazimír. Zároveň s Marienburkem vydány také Tčevo a Jilava,[61]) Chojnice však zůstala řádu. Tam se odebral nejprve velmistr a odtud za nedlouho do Královce... V Krakově odevzdání Marienburku slaveno zvoněním.

Prodej Marienburku způsobil ve světě veliký hluk. A nebyla-li to věc divná, že sídlo velmistra, které po velké bitvě Grunwaldské odolalo, r. 1457 se dostalo bez boje v moc krále, jenž před tím (1454) byl utrpěl citelnou porážku z části od týchž, kdo mu potom Marienburk pro-

---

59) O tom má leccos Długoš. Dle něho nedlouho před úplnou výplatou, když Červenka byl u krále v Kdansku, Wolfsdorff a Pancíř (u Długoše jmenují se ještě Fricz a Wiszek) chtěli Marienburk řádu vydat, což vida Červenka, rychle přikvapiv, zabránil. Náš hlavní pramen (Gesch. wegen eines B.) o tom nevypravuje.

60) Velmistr v listu z r. 1459, ve kterém vypravuje, co na Marienburce byl zkusil, vyčítá Červenkovi a jiným, že to bylo proti jich dřívějším slibům.

61) V Jilavě (Deutsch-Eylau) byl hejtmanem již zmíněný Tristram, jenž nedlouho potom padl. Po nějakém čase měšťané se zbavili posádky, a tím město řádu vráceno.

dali? [62]) Než osud Marienburku ještě nerozhodl o osudu Pruska a řádu. V moci řádu blízko Marienburku zůstávalo Gněvo, jehož posádku byl pro řád získal Jindřich z Plavna, a Štumy, kde hejtmanem byl Bernart z Cimburka. A Bernart z Cimburka, věrný a oddaný přítel řádu, se za nedlouho pokusil, aby Marienburk získal řádu zase.

Dorozuměv se s měšťany města Marienburku a zvláště s purkmistrem Bartolomějem Blumem, vytáhl pozdě večer dne 27. září ze Štum a byl o jedné hodině po půlnoci puštěn do města; [63]) ale vniknouti do hradu se mu nepodařilo, když hradští nepřítele v čas zpozorovali. Město Marienburk pod hradem se takto vrátilo zásluhou Bernarta z Cimburka v moc řádu a bylo pak od Jindřicha z Plavna opatřeno posádkou. Měsíc později pan Bernart získal podobným způsobem řádu také Chelmin, někdy východiště panství jeho v Prusku; [64]) tam pak zůstával sám jako hejtman.

A tak i po prodeji poutá Marienburk při vypravování válečných událostí v Prusku na prvním místě naši pozornost. O to běželo, bude-li také hrad z města získán,

---

[62]) Sr., co praví Długoš IV. 249.

[63]) Krátký list Bernartův, kterým velmistru událost oznámil, otiskl J. Voigt (Gesch. Marienburgs 580). S Poláky nedlouho potom p. Bernart svedl nedaleko Marienburku bitku, ve které raněn, o čemž vypravuje podrobně Długoš. Srovn. Ss. Pr. IV. 548. — V Gesch. wegen eines B. se vypravuje, že Oldřich Červenka právě před tím byl přivedl z Kdanska katy, aby v městě Marienburku radní postínali. — Současný kronikář Lindau (Ss. IV. 548) vypravuje o srážce, kterou měl Bernart z Cimburka s Kdanskými a ve které byl raněn, ovšem ne těžce.

[64]) Dle Długoše se to stalo příspěním Čecha (unius Bohemi, vocati Morava), který byl přišel do Prus sloužit proti řádu a v Chelmině oženiv se zůstával.

či opanuje-li posádka hradská město zase. A jako dosud, tak i tu se setkáváme na jedné straně s Oldřichem Červenkou, hejtmanem na zámku Marienburku, kterému král Kazimír byl daroval hrady Golub a Světec (Schwetz),[65] na druhé s Bernartem z Cimburka, jenž ohroženému městu několikráte v rozhodné chvíli přispěl na pomoc.[66] Ještě se Marienburk, město a hrad proti sobě držely a hájily, když v létě 1458 do Prus přitáhl král Kazimír s vojskem.[67] Výprava[68] — dva

---

[65]) Červenka se v té době psal pánem na Golubu a Světci. Z dopisu Gabriela Baysena (Voigt Gesch. Marienb. 461) ze srpna 1457 se dovídáme, že poslal do Čech pro sestru, dceru a jiné přátele. — Dle Długoše by byl Kazimír Červenkovi zapsal v 56000 zlatých ještě tři jiné hrady, také Gněvo.

[66]) V dubnu 1458 byl by se Bernart z Cimburka dostal bezmála do zajetí Červenkova, ale ne v bojích o Marienburk. Z jednoho místa totiž vzkázáno p. Bernartovi, že měšťané jsou ochotni se řádu poddati, aby tam přišel. Než v městě byl již Červenka se svými jezdci. Pan Bernart, v čas nástrahu zpozorovav, nevjel do města.

[67]) Na sněmu v Petrkově, kde ustanoveno do Prus táhnouti (na poč. května), byl dle Długoše také Červenka. Sr. list krále Kazimíra chystajícího se do Pruska, kde čteme (CE. s. XV. III. 99): Venit ad nos generosus Vlricus Czyrwonka capitaneus in Marienburg. Ve vojsku královském se u Długoše vyskytuje David Čech, šikovatel vozů.

[68]) Bernart z Cimburka s jinými hejtmany napadli část vojska polského (nejspíše zadní voj) na pochodu k Marienburku, utrpěli však při tom některé ztráty a zachránili se sami jen rychlým útěkem. Tak vypravují Gesch. wegen eines Bundes i Długoš. Długoš přidává, že p. Bernart potom za útěk ten se velice hanbil a to zakrýval. Ale výprava hejtmanů byla podniknuta s 200 jezdci, tedy neběželo o nějaké vítězství (vermeyneten dem Konige abczubrechen — praví se v Gesch. wegen eines B.). Długoš vypravuje věc jináče. Bernart z Cimburka (o jiných mlčí), táhna z Chelmina

měsíce ležela před městem Marienburkem — skončila se příměřím. Příměří sprostředkoval *Jiskra z Brandejsa.*

Jiskra z Brandejsa udržoval se ve svém mocném postavení v horních Uhrách vedle svého protivníka Jana Huňada a proti němu, i když se Huňad stal gubernátorem. Teprve později vzdal se ho sám dobrovolně ve prospěch mladého krále svého Ladislava, jehož práv ke koruně byl hájil od počátku. Avšak když se Ladislav po smrti Jana Huňada s jeho rodem a stranou znepřátelil, zaujal Jiskra v horních Uhrách jakožto hejtman královský podobné postavení, jako byl měl již před tím. Po smrti mladého krále v Čechách cestu k trůnu Jiřímu Poděbradskému otevřely jeho zásluhy vlastní, mladému Matyáši Korvinovi činy otcovy. Postavení obou bylo podobné, a mezi oběma vzniklo přátelství již proto. Než pokus krále Jiřího, smířiti Jiskru se synem jeho někdejšího protivníka, králem Matyášem se nezdařil. Jiskra se ohlížel po pánu jiném. Kazimír, manžel sestry Ladislavovy, hlásil se po smrti jeho jak ke koruně české, tak i uherské. Než pokud trvala válka s Pruskem, nemohlo z Polska Matyášovi přijíti žádné nebezpečenství, a proto odebral se Jiskra do Polska a z Polska do Prus, aby tam prostředkoval mezi Kazimírem a řádem. Za prostředníka se Jiskra právě proto hodil, že byl znám jako přítel řádu;[69]) že pak za prostředníka

do Štum, byl prý přepaden. Že by hned potom byli Poláci utrpěli od Bernarta nějaké škody, o tom Długoš nic nevypravuje.

[69]) Hned roku 1453 se v Prusích vypravovalo, že velmistr žádal na Jiskrovi, by mu přenechal část své branné moci. O přátelském smýšlení jeho pro řád Voigt VIII. 306. — Długoš klade Jiskrovi na sněmě v Petrkově (v květnu 1458) v ústa řeč, ve které slibuje v Prusích působit ve prospěch krále. Jak, není jasně vysloveno. A také na tom nezáleží. Za authentickou onu řeč pokládati nelze.

byl přijat, svědčí o vysokém postavení, které ve světě zaujímal. Příměří, které zavřeno na počátku října 1458, bylo dílem jeho.[70]) Ale neběželo jen o příměří. Za příměří, jež umluveno do července 1459, měl se státi pokus o mír mezi králem Polským a řádem Německým. Až do té doby město Marienburk k věrné ruce odevzdáno Jiskrovi z Brandejsa.[71])

Smlouva zavřená v říjnu 1458 nevedla k míru; rok umluvený v Chelmině se potom ani nesešel. Ale příměří potrvalo až do ustanovení lhůty, do července 1459, a popřálo oběma stranám něco oddechu. Oběma ho bylo třeba, neb nedostatek peněz vždy vadil tu i tam, ale ještě více řádu než jeho protivníkům. Jiskra vzal Marienburk město v opatrování, ale záhy mu nastaly rozpaky, čím posádku živit a platit.[72]) Pan Bernart z Cimburka i v té době o ubohé město se nepřestával starati, ač sám trpěl nouzi.[73]) Na konci r. 1458 zastavil své poslední stříbrné

---

[70]) Při tom ho podporoval, jak z *Gesch. wegen eines B.* patrno, p. Bernart z Cimburka.

[71]) Jiskra měl potom říditi také jednání o mír; kdyby se však strany nedohodly, měl konečný výrok vynésti Albrecht Rakouský.

[72]) V jeho psaní velmistrovi v říjnu 1458 Voigt Gesch. von Marienburg 486.

[73]) Voigt Gesch. VIII. 564. Nedlouho potom psal velmistrovi: »Ouch klage ich üwern gnaden meyne not, denne Gott weis, das ich schire weder zcu essen noch zcu trinken, dorczu meynen Pferden kein futer hab und nicht weis, wie ich meine Dinge von not wegen thuen sal, wenn got weis, das ich kein gelt nichten hab. Geruchet mich zu bedenken, uff das ich ouch ein auskomen haben mochte, wenn got weis, das ich nisse nicht mehr hab, was zum verseczen, allein das Schwert und mein wüste Görtel, so ich des gelose, so bleibe ich gancz blos.« (Gesch. von Mar. 487.)

nádoby v Toruni, aby si tak opatřil něco peněz pro Marienburské. Také na hradě Marienburku nebylo vše v pořádku. Tam hejtmanem již nebyl Červenka; hejtmanství jeho se skončilo roku 1458 krátce před příchodem Kazimírovým do Prus.[74]) Nástupce jeho, podkomoří Poznaňský, když se mu od krále nedostávalo peněz, již zase měl Marienburk na prodej, nabízeje jej Kdanským; roku 1459 byl nahrazen nástupcem spolehlivějším, Janem Kościelským. A za jeho hejtmanství potom r. 1460 (v srpnu) to bylo, že měšťané Marienburští své město vzdali. Purkmistrovi Blumovi nebylo při tom vyminěno odpuštění; svou věrnost a oddanost řádu splatil životem. Byl popraven, a tělo jeho rozčtvrceno.

Při ztrátě Marienburku města Bernart z Cimburka nebyl v Prusích. Byltě odešel do Moravy najímat nové žoldnéře pro řád. Když přišel s nimi do Frankfurtu nad Odrou, přinesena novina o vzdání města.[75]) Většina žoldnéřů od něho najatých se prý vrátila, takže přivedl jen malou jich část, ale pro Marienburk město již pozdě. Za ztrátu města Marienburku se však nedlouho potom řádu dostalo nějaké náhrady, když ve východním Prusku,

---

V jiném listě si Bernart z Cimburka stýská, že již jest chud jako žebrák; ani koně k ježdění že nemá. (Gesch VIII. 577). K tomu byl stížen r. 1459 nemocí.

[74]) P. Simson Danzig im 13jährigen Krieg (1891) str. 76. V říjnu 1458 na smlouvě o příměří podepsán Červenka takto: Ulrich Czirwonka von Ledecz zur Swetcze unde Goluw houptman. — Smlouvu podepsali mimo to na straně řádu Bernart z Cimburka, na straně druhé také Jan Skalský z Valdštejna, Jiřík Sýkora, Jiřík Šlechta z Vysoké, Vácha z Tvorkova. Tři poslední byli hejtmany na Hollandu, Bartenštejně a Seeburku Ss. Pr. IV. 561.

[75]) O tom vypravuje jen Długoš.

které skoro celé stálo v poslušenství jeho, velmistrovi se vzdalo také město Jilava. Při obléhání jeho měl účastenství též Jan z Vartenberka na Blansku.[76] A v Chelminsku opanoval Bernart z Cimburka Golub, město na samých hranicích ležící, kdežto v hradě při něm se udržela posádka Oldřicha Červenky.[77] S druhého zámku Oldřichova, Světce, purkrabí jeho Puškař v listopadu přepadl a vyplenil město Kvidzinu (Marienwerder). Hned potom však lidé pana Bernarta z Cimburka vnikli mu v dorozumění s některými z posádky do hradu, a v jedné části jeho se potom udrželi bezmála rok... A z takových drobných akcí[78] se skládala válka také v dalším svém průběhu, i když král Kazimír přitáhl do Prus s větším vojskem, bez bitvy a s obtížemi na obou stranách při placení žoldnéřů. S Čechy ve službách obou stran se i tu častěji setkáváme v posádkách pruských hradů a měst. V městech od žoldnéřů měšťané nejednou trpěli útisky a proto se někdy proti nim, zejména v některých menších, spojovali s řádem a vraceli se k jeho poslušenství. Tak se stalo r. 1471 ve Varmijském městě Seeburku, kde česká posádka z části zajata, z části ustoupila na hrad. A podobně se (v září 1461) stalo v předním městě Varmie, Braunsberku, kde byl hejtmanem *Jan Skalský z Valdštejna.*[79] V jeho nepřítomnosti s pomocí sedláků,

---

[76]) Voigt VIII. 601.

[77]) Zprávu Długošovu potvrzují současné dopisy citované od Voigta. Puškař byl purkrabím v obou hradech; Długoš jej výslovně počítá k Čechům (Joh. Puschkarz Bohemus). V pozn. Ss. Pr. IV. 575 se nazývá Ruszkowicz Puszkarz von Dobrziczin.

[78]) Es war ein Krieg von Schloss zu Schloss, von Stadt zu Stadt, praví Toeppen.

[79]) Varmie byla mezi stranami rozdělena, biskup Pavel

z okolí tajně do města vpuštěných, byla česká posádka v městě přepadena, pobita a zajata.[80] České posádky byly též na Frauenberku ve Varmii a ve Fridlantu u Královce.[81] Posádce na Fridlantu se vedlo podobně jako v Braunsberku; ve Frauenberku se však Čechové uhájili. Podobně i jinde. V listopadu 1461 v dorozumění s měšťany Bernart z Cimburka ve spolku s jinými opanoval město Brodnici (Štrasburk) v Chelminsku a obléhal potom posádku na hradě. Krajan jeho Jan Skalský a Polák Petr Dunin, podkomoří Sandoměřský, měli jí přispěti na pomoc, ale neodvážili se toho, a posádka se vzdala (v březnu 1462). Z těchto událostí — a vybíráme jen takové, při kterých se setkáváme s českými válečníky

---

prohlásil se neutrálním. Vedle Jana Skalského z Valdštejna (v pramenech Schalski a 'p.), předka Albrechta, vévody Fridlantského, vyskytuje se roku 1459 také zmínka o jeho bratru (Jon Skolszky und sein broder, Toeppen V. 27); je to nejspíše hned na počátku války připomenutý Mikoláš Skalský z Valdštejna. R. 1460 padl (Lindau v Ss. Pr. IV. 573) Dlugoš Jana chválí slovy: singularis probitatis et fidelitatis miles. — V listině z r. 1458 (Ss. Pr. IV. 561) vedle Jana Skalského se vyskytuji ve službách polských Jiřík Sýkora, Jiřík Šlechta z Vysoké a Václav z Tvorkova. Vedle Václava jmenuje se též Jindřich z Tvorkova, totiž na Seeburku roku 1861 a s ním Mikuláš z Kladrub (*V. Brüning* v Altpr. M. str. 32 sv. 34; Brüning má za to, že posádka vydala Seeburk biskupovi Varmijskému smlouvou). — Ve Varmii byl v polské službě také Jan Kolda z Žampachu od r. 1454, a sice v městě Wormditu, kde, jak vypravuje současný kanovník Jan Plastwich ve své kronice (Ss. rerum Warm. I. 105), dal skrze svého kněze veřejně rozdávati podobojí.

[80]) Město se tím dostalo v držení biskupovo. Potom Jan Skalský se o ně pokusil zase, ale nepodařilo se mu. Později Skalského opět ve Varmii nacházíme v létě r. 1462

[81]) R 1455 dle Dlugoše na Fridlantě byl hejtmanem Čech Skubela.

a žoldnéři — jest patrno, že počet pevných míst a měst, vracejících se k řádu, rostl, a že přes ztrátu Marienburku panství řádu v Prusku ještě vždy bylo lze zachrániti a obnoviti. Teprve r. 1462 utrpěl řád větší pohromu ne sice velkou bitvou, ale přece větší srážkou na poli válečném. I tu se setkáváme s p. Janem Skalským z Valdštejna.

V létě roku 1462 totiž Jan Skalský i Petr Dunin z Varmijska, kde se marně pokoušeli zase o Braunsberk (v srpnu), se obrátili na západ. Ve spojení s Kdanskými i s jinými setkali se[82]) s hejtmany řádu — mezi nimi Kašpar Nostitz, Lužičan, byl hejtmanem na Chojnici — v tuhé bitce severozápadně od Kdanska nedaleko břehu mořského. Bylo to dne 17. září. V době, kdy touto bitkou nastal ve válce nešťastný pro řád obrat, byl v Prusku zase Oldřich Červenka. Nevíme, proč před tím, nejspíše roku 1460, do Čech se vrátil, a také nevíme, proč k rozkazu krále Jiřího dvě léta ztrávil ve vězení.[83]) Vyšed

---

[82]) Długošovi jest jen Petr Dunin vůdcem v této bitce; o Skalském se ani nezmiňuje. Že v ní byli oba, patrno z kroniky Lindauovy Ss. IV. 382.

[83]) Srovn. Palackého Dějiny IV. str. 444; přímluvný list Kazimírův ze dne 22. února 1461 UB. str. 240. — Długoš, kterému se nic nelíbí, co Jiří dělá, praví, že král Červenkovi ukřivdil. Snad byl dán do vězení pro nerytířský prodej Marienburku. — V Ss. Pr. V. otištěno sepsání Filipa z Creutzu, někdy rytíře řádového, o sekularisaci Pruska v 16. století; zde (str. 375) se připomínaji prodavači, »die h. Bernhardt v. Zinnenburgk in Behem bey konig Ihersichs gezeiten beclaget hat, und vor trewlosze, erlosze boszwicht erkannt seindt, der konig hett auch rechtens uber sie wollt fellen, hat sie der Teutsch orden nicht wollen fordern aus forcht ander schaden. .« — Ještě r. 1493 Jindřich z Drahobuze žaloval Petra z Řenec, že jej křivě nařkl zrádcem Marienburským. Jindřich se hájil, že v té chvíli, když Marienburk dávali, seděl ve vězení na zámku ve Kdansku. Ostatek

z vězení k přímluvě Kazimírově a vrátiv se do Prus, staral se přede vším o napravení škody, kterou mu byl způsobil krajan jeho p. Bernart z Cimburka. V noci dne 25. října 1462, podle úmluvy s některými v městě, několik Červenkových[84]) vniklo s hradu do města Goluba a otevřeli ostatním, vedeným samým Červenkou, brány. Posádka pobita neb zajata, a zároveň ukořistěny zásoby, které odtud na Chelmin k panu Bernartovi z Cimburka měly býti dopraveny. P. Bernart sám tenkráte již počal pochybovati o konečném vítězství řádu; i zmocňovala se ho rozmrzelost zvláště proti velmistrovi, který se neosvědčoval ani před válkou ani za války. Dřívější podnikavost p. Bernartova také tím trpěla, že pro nedostatek peněz žoldnéři mu odbíhali[85]) nebo se dostávali do zajetí; i zdálo se, že dosavadní energie jeho přechází na krajana jeho v táboře protivném, Jana Skalského z Valdštejna, který se po bitce u Kdanska zase odebral do Varmie, kde se dosud v některých místech, jako ve Frauenburku, držely české posádky.[86]) A již také, jako by štěstí

Jindřich, práva nesečkav, hned po tom nároku byl dal Petrovi políček a potom jej ještě žaloval, »nechtěje toho na sobě a na svých dětech nechati«. *Emler* Reliquiae tabularum terrae I. str. 168.

[84]) Jich vůdce byl dle Długoše Čech Mikeš. O události se zmiňuje také Lindau. Roku 1463 zvítězil Červenka ve šrůtce u Skąpy v Dobřiňsku (Długoš V. 367). Že v Prusku byl ještě r. 1466, lze souditi dle Toeppenových Akt V. 169.

[85]) Voigt VIII. 634—635. Tehdy p. Bernart napsal velmistrovi: »Erfolgt keine Hilfe, so wisset, dass mir bald alle Leute entlaufen werden; dann will ich aber auch alles stehen lassen, wie es steht.

[86]) R. 1463 Jan Skalský by byl bezmála zajal velmistra v Samlandu u kaple sv. Vojtěcha v čas posvícení. Téhož roku

opouštělo jak p. Bernarta, tak Jindřicha z Plavna. Ani oni, ani velmistr nebyli s to, by ztrátu Gněva zabránili. Gněvo se vzdalo v prosinci r. 1463; jest to nejdůležitější událost tohoto roku.[87]) Krátce před tím (též v pros. 1463) p. Bernart z Cimburka složil zbraň, zavřev smlouvu s králem Kazimírem, podle které měl zůstati neutrálním až do konce války, nepomáhaje žádné straně, zůstávaje však v držení měst, kde byl hejtmanem, zejména Chelmina a Brodnice.[88]) Podobnou smlouvu zavřel v březnu 1464 biskup Varmijský[89]) a něco později sám přistoupil k jednotě. V dalším průběhu usínající války z krajanů našich jen ještě Skalský vystupuje. Na jaře 1466 ve spolku s jinými vzal město Melsak ve Varmii, poslední, které ještě řád tam držel. A téhož roku v září končí se válka pod Chojnicí, kde se posádka — hejtmanem jejím vždy ještě byl Kašpar Nostitz — vzdala.[90]) Od počátku války bylo uplynulo 13 let.

O mír jednáno bylo v posledních letech několikráte, ale teprve 1466 se jednání zdařilo ne bez přičinění Bernarta z Cimburka. V Toruni se sešli král Kazimír a velmistr Ludvík, a tam dne 19. září vyhlášen mír. Polsko nedosáhlo tolik, kolik před tím si vymiňovalo; řád neopustil Pruska, nevystěhoval se, jak ještě r. 1465 žádáno, — připomíná nám to návrh někdy Gedyminův — na

---

účastnil se piratské výpravy, ve které popleněno danské město Faroe (Simson 103).

[87]) Na Gněvě byl potom hejtmanem Puškař.

[88]) R. 1464 v létě byl p. Bernart nemocen. Toeppen V. 129.

[89]) Ve Frauenburku zůstala česká posádka i potom; jejím hejtmanem byl Skalský.

[90]) Hejtmanem na Chojnici jmenován potom Jan Puškař, jenž se byl o získání města zvláště přičinil.

hranice světa křesťanského, do Podolí. Řád zůstal v Prusku, ale z Pruska podržel jen, co na konci války ještě držel, východní krajiny s Královcem, odtud sídlem velmistrův, a to, co podržel, měl nadál držeti pod svrchovaností koruny polské. Pomořany na levo od Visly s Kdanskem, Chelminsko a jiné krajiny pruské na pravo od Visly s Marienburkem i s Elbinkem řádu odňaty; biskup Varmijský, který se byl na konci války netoliko řádu odřekl, ale jemu i válku vyhlásil, obdržel Varmii pro sebe, ovšem pod svrchovaností koruny polské. Co získalo Polsko mírem Toruňským, bylo velmi mnoho, ale my, kteří přehlížíme další průběh věcí až do zkázy samostatného státu polského, můžeme říci, že toho přece nebylo dosti.

Čtyři léta po míru Toruňském zemřeli krátce po sobě Jindřich z Plavna, po smrti velmistra Ludvíka nástupce jeho, a pan Bernart z Cimburka. Oba upřímně a obětavě byli hájili panství řádu v Prusku, ale, když se takové, jako bylo dosavad, nemohlo uhájiti, přičinili se o mír a vpravili se do nových poměrů.[91])

K prostředníkům, kteří se vyskytli mezi válkou, patří také *král Jiří.*

Jako Matyáš Korvin, tak i Jiří Poděbradský mohl se králi Kazimírovi jeviti jako usurpátor, jestliže králi Polskému po Ladislavovi jako manželu sestry jeho náleželo lepší právo ke koruně české. Již proto pokusy nového

---

[91]) Jindřich zemřel 31. prosince 1470, p. Bernart 5 dní potom v Chelmině. Mortem Henrici (praví Dlugoš V. 536) etiam mors Bernardi de Schumborg post dies quinque secuta est, veneno muliebri, ut plerique putabant, procurata. Zemřel prý ve veliké chudobě a měl prý také chudičký pohřeb. — Z bratří Bernartových Hynek přidržoval se krále Jiřího, druhý Beneš, probošt Olomoucký, Matyáše (Eschenloer Hist. Ss. Sil. VII. 223).

panovníka Českého o přátelství s králem Polským nepotkaly se hned se zdarem.[92]) Rokem 1460 se však počínají styky příznivější[93]), a rok později nabídl se král Jiří nejprve velmistrovi a potom králi za prostředníka. Velmistr ho přijal netoliko za prostředníka, nýbrž za rozsudího.[94]) A tak učinil r. 1461 také král Kazimír. O sporu jeho s řádem mělo potom r. 1462 jednáno býti na onom hlučném a stkvělém sjezdu obou králů, jenž se sešel v Hlohově ve Slezsku. Než plnomocníci velmistrovi se nedostavili a, ježto král Polský k další lhůtě nesvolil, prostředkování krále Jiřího se tím skončilo. Jemu, když krátce před sjezdem papež Pius byl kompaktáta prohlásil za neplatná, nastávaly starosti jiné.[95])

Král Jiří sporu s kurií nevyhledával; to byl osudný klam jeho, že bude lze jej odvrátit. Cokoli podnikal neb chystal, ten zřetel při tom při všem vždy také k platnosti přicházel,[96]) ač nejednou zvláště při tom, co od

---

[92]) Hned na konci r. 1458 dle Dlugoše V. 277 vysláni do Polska Albrecht Kostka a Boček Puklice z Pozořic. Nelze však věřiti, že by již tehdy Jiří byl přiznával právo k nastoupen v Čechách po sobě synům Kazimírovým, že by byl nabízel, že se osobně vypraví do Prus Polákům na pomoc. Srovn. M. Bobrzyński i St. Smolka Jan Długosz str. 97 a 98 (v poznámce).

[93]) Jiří se po smlouvě zavřené 1460 v Bytomi ještě jednou zvláštní listinou (CE. I. 204) vzdal práv koruny České k Mazovsku.

[94]) V listě Jiřího papeži, 11. prosince 1461 v Pol. Correspondenz Breslaus Ss. rerum Siles. VIII. 67 čteme: hic (magister) omnes suas causas in vos vel ut in arbitrum vel ut in arbitratorem vel ut in amicabilem compositorem posuit.

[95]) Prostředkování Jiřího nebylo beztoho po chuti královně Alžbětě a praelátům polským.

[96]) Dobře praví H. Markgraf (Ueber Georgs von Podiebrad Project eines christlichen Fürstenbundes Hist. Zeitschrift XXI. 258): Die Veranlassug zu diesem Plane war zunächst defensiver

jiných bylo navrženo a od něho přijato, šel dále, než asi prvotně zamýšlel. Proto chtěl se státi králem Římským s vůlí císařovou nebo proti jeho vůli, proto jal se zakládati spolek panovníků křesťanských proti Turkům a, bude-li třeba, i proti papeži. A proto také chtěl býti prostředníkem ve válce pruské. Tím vlastně vstupoval na místo, na kterém státi měl císař, a na kterém byli stáli předchůdcové jeho, králové Čeští, ale zároveň také Římští, Václav a Sigmund. Kdyby se mu bylo podařilo další prolévání krve křesťanské zastaviti, zachrániti řád Německý před úplnou zkázou a při tom přece Polsko uspokojiti, jak by byl mohl papež vystoupiti proti němu?

Pius II. prostředkování krále Českého provázel nedůvěrou, a ještě, nežli se skončilo, počalo se jednání kurie papežské s Kazimírem, aby vyrovnání sporu jeho s řádem vzneseno bylo na legáta arcibiskupa Jeronyma Kretského. Před koncem r. 1462 odešel legát do Polska, ale roku následujícího vrátil se s nepořízenou. Na tom přede vším záleželo kurii, aby válka pruská se neskončila prostřednictvím krále Jiřího, a tolik kurie potom dosáhla. Než mír v Prusku měl kurii podle jejího přání přinést více; ještě jednou věci pruské a české splynuly.[97])

Že by Jiří na trůně českém mohl nahrazen býti

Art; sie lag von Anfang an weniger in dem kühnen Ehrgeize des Königs, als in der schwierigen Lage, in welcher er sich der Kirche gegenüber befand. — To platí také o jiných věcech. — Srovn. též A. Bachmann Deutsche Reichsgeschichte im Zeitalter Friedrich III. und Max I. (I. 218).

[97]) Politiku kurie dobře karakterisuje Jan Kitzing v psaní Vratislavským v květnu 1462 (Ss. Sil. VIII. 97): Ich versicher euch, das der Behmen sache unserm h. vater mehre anlegen denne alle andern sache der ganzen christenheit.

Kazimírem Polským, to (pokud se nám zachovaly zprávy) nejdříve vyslovil Pius II. v rozmluvě s poslem Vratislavských, naléhajícím na papeže, aby Jiří prohlášen byl za zbavena koruny královské. Ale rozmluva se dotkla i toho, co vadilo, totiž války pruské. Pokud tato válka nebyla skončena, nemohl král Polský počínat jinou. Na skončení její však — bylo to v září 1463 — dosud žádná naděje se neukazovala;[98]) a válka trvala také ještě r. 1465, když jednota panská v Čechách hned po svém povstání vyslovila nástupci Piovu, papeži Pavlu II., ochotu uznati Kazimíra na místě Jiřího za svého pána.

R. 1466 (v říjnu) zavřen mír prostřednictvím legáta Rudolfa, biskupa Lavantského. Před odchodem z Toruně legát vyzval krále před biskupy a pány polskými, kteří byli kolem něho, aby se uvázal v úlohu, kterou mu určovala kurie.[99])

Mírem Toruňským dokončeno to, co se bylo počalo již mírem Břešťským (1435), odloučení Pruska od říše; řád měl státi nadál ne již pod papežem a císařem, nýbrž pod papežem a králem Polským. Papežský legát byl mír zprostředkoval, ale k plné platnosti jeho bylo přece ještě třeba výslovného uznání a stvrzení skrze stolici papežskou. Za toto stvrzení žádána na Kazimírovi cena, kterou měl zaplatit. Výroky kurie proti králi Jiřímu samy nestačily; bylo třeba ramene světského k jich provedení. Ten, kdo se zval císařem, se k tomu svou osobou nehodil, z císařství pak mu zbývalo bezmála jen pouhé jméno. Exekuci

[98]) R. 1464 bylo jednáno mezi Polskem a řádem prostřednictvím Lubeckých, r. 1465 bez prostředníků, vždy bez výsledku.

[99]) Řeč, kterou Długoš V. 467 legátovi kladl do úst, a novější historikové po něm opakují, tak jistě nebyla proslovena

výroku proti králi Jiřímu měl převzíti král Polský, a za to měla litevská dynastie rozšířiti panství své také na korunu Českou. Koruna česká byla na prodej. Dříve Jagellovce volali do Čech ti, kdo přijímali z kalicha; nyní měli tam uvedeni býti v boji proti nim a podle vůle církve. O uznání míru Toruňského s císařem a říší Kazimír ani nejednal; uznání jeho od kurie, o které musil státi, stalo se závislým na tom, jak se král Polský zachová k Jiřímu.[100] Osud krále Jiřího zdál se spočívati v rukou jeho,[101] když se v červenci roku 1467 sjeli v Krakově posel jednoty panské, posel Vratislavských, nunciové papežští a konečně sám legát Rudolf.

Za vlády Kazimírovy se v dějinách polských ohlašuje novověk. Moc královská vzrostla také proti domácí hierarchii, která pokořena v osobě Zbihněva Olešnického, i proti kurii, když ve sporu o biskupství Krakovské (1460 až 1463) ustoupiti musil i ten, koho zvolila kapitula,

---

[100]) V bulle papežské legátu Rudolfovi ze dne 14. května 1467 (Ss. Sil. IX. 229) dává se Rudolfovi plná moc stvrditi mír Toruňský »in eventum, quo dictus rex (Kazimír) vel filius ad regnum Bohemie in regem assumeretur nominareturve aut eligeretur legitime, isque munus ipsum et defensionem regni eins assumere in se velit seu eciam cuipiam alteri assumpto nominacione vel legitime electo notabitem cum effectu favorem usque ad regni eiusdem totalem assecucionem prestaret et circa rem istam ut fidelis et catholicns rex se habeat.«

[101]) V listě Jiřího Kazimírovi ze dne 7. ledna 1467 (CE. s. XV. III 125) patrna jakási netrpělivost a nedočkavost, co král Polský učiní, páni jednoty pak, jak patrno z listu Zdeňka Konopištského ze dne 3. května 1467 Archiv Č. VII. 279, oddávali se naději, že jim král Polský pošle pomoc napřed a potom že sám «s velikú mocí« přitáhne na pomoc.

i ten, koho biskupem chtěl míti papež,[102]) tomu, koho ustanovil král. To, co v Polsku pro husitství probouzelo sympathie i u těch, jimž náboženská stránka jeho byla lhostejna, zdržovalo také Kazimíra, by zrušil své dosavadní přátelství s Jiřím a přijal korunu českou jako dar od papeže. Poslu krále Jiřího Janu Jičínskému z Cimburka hned v květnu 1467 dána odpověď, že Kazimír smlouvu Hlohovskou (papež byl smlouvy Jiřího s jinými knížaty prohlásil za nezávazné) považuje za platnou, legátovi a Vratislavským se dostalo odpovědi nepříznivé.[103]) Kazimír zůstal ve smlouvě s Jiřím a nabídl se za prostředníka mezi ním a jednotou panskou stojící již ve zbrani proti němu. Také o smíření Jiřího s kurií byl hotov se přičiniti, smíření však tehdy jen tím bylo možné, že by byl Jiří obětoval kompaktáta. Mezi knížaty, s kterými byl v přátelských smlouvách, Jiří nacházel sice prostředníky, ne však spojence proti kurii; to platí také o Kazimírovi Polském.

Taková byla politika, pro kterou se král Kazimír rozhodl a při které i potom setrval, když r 1468 byl vybízen, aby vedle císaře a Matyáše Uherského vstoupil

---

[102]) Pius II. povolil obávaje se, aby Kazimír se ještě těsněji nespojil s Jiřím. Caro V. 1 str. 196.

[103]) Veřejná odpověď daná králem Kazimírem zněla nějak podobně, jak praví Długoš (V. 486), totiž odkládavě (srovn. Ss. Sil. XIII. 55), ale, jak se Arnošt Saský přes Prahu dověděl, král legátovi a Vratislavským řekl »das er nicht gleuben wolt, das ein gesalbter und gekronter König möge abgesetzt werden«; Vratislavským pak nemilostivě připomenul, jak před lety, když byl u Chojnice poražen, v jich městě zpíváno Tedeum; ať svého pána t. j. Jiřího poslouchají. (Srovn též A. Bachmann Briefe und Acten, Fontes rerum Austr. 44, 635–6.) Že bully proti Jiřímu vydané v Polsku publikovány nebyly, vypravuje také Długoš.

do spolku proti Jiřímu, než tak, že by se koruna česká na místě Jiřího přiřkla jeho potomstvu. V Polsku s touto politikou sotva všichni byli spokojeni. I mezi rádci královskými byli bezpochyby takoví, kteří se hned r. 1467 za přijetí koruny české proti Jiřímu přimlouvali, ale tak, že by se tím vlastně jen bylo uznalo právo dědičné, které se přičítalo synům Kazimírovým po matce Elišce, sestře Ladislava Pohrobka. Na uvedení syna svého do Čech pomýšlel ovšem také král sám. Od té doby, co se král Jiří octl ve zjevném sporu s kurií, bylo Kazimírovi počítati s tím, že se král kališník sám nebo aspoň jeho rod na trůně neudrží. Pro tento případ pokládal Kazimír syna svého za oprávněného nastoupiti v zemích českých. Ale mínil čekati; koruna česká měla býti získána, pokud možná, bez účastenství ve válce na té neb oné straně. Nebyla to politika nelojální; a pro Jiřího i neutralita polská měla do sebe tolik ceny,[104]) že za ni a zvláště, aby zabránil trojspolek, který mu hrozil, králi Polskému nabídl sukcessi na trůně českém pro syna jeho bez ohledu na syny vlastní. Pro Kazimíra tato politika ovšem přinášela s sebou také nebezpečenství, že se Jiří, a snad i jeho rod, v Čechách přece udrží anebo že sice padne, ale na jeho místo že dosedne někdo jiný. O přijetí české koruny na počátku r. 1468 legát Rudolf jednal s kurfiřtem Fridrichem Braniborským; roku 1469 v květnu v Olomouci prohlášen za krále Českého od protivníků Jiřího ten, kdo je byl proti němu vzal do své ochrany, ten, kdo se kurii sám k tomu nabízel, co ona marně od Kazimíra žádala, kdo stál již ve zbrani proti Jiřímu, — král Matyáš Uherský.[105])

[104]) Caro V. 297.

[105]) V listu Matyášově Pavlu II. z r. 1465 (Mon. Vat. I.

Králi Kazimírovi jeho politika přinášela ještě jinou nevýhodu. Když bylo před lety vypuklo v Prusku povstání, kurie proti nepřátelům Německého řádu vyhlásila klatbu. Zrušení censur církevních potom podobně jako potvrzení míru Toruňského papež Pavel učinil závislým, co se Kazimíra týče, na tom, jak se zachová k Jiřímu. Král Polský se sice nezachoval tak, jak na něm žádáno, ale ani pro kurii neutralita jeho nebyla bez ceny. Aby v ní setrval, i za to kurie r. 1468 králi Polskému nabízela zrušení oněch censur skrze legáta Rudolfa,[106]) než potvrzení míru Toruňského vždy ještě odpírajíc, ač Kazimír za ně opětně žádal. A pokud nebyl mír potvrzen, vždy se ještě vracely u některých naděje, že bude lze jej odčiniti nebo změniti ve prospěch řádu. Vážnější však nebezpečenství přicházelo Polsku ze zvolení Matyáše za krále Českého (1469), kterým se mohly navrátit poměry, jako byly před tím za Sigmunda a Albrechta, kdy týž panovník seděl na trůně uherském i českém.

Král Jiří na vyhlášení Matyáše králem, jež se stalo

---

6 str. 611) čteme: Sive in Bohemos, sive in Turcos opus est, ecce Mathias simul et Hungaria, quantumcunque mee et regni mei vires se extendunt, super omnes apostolice sedi et vestre beatitudini devote manent, eternumque manebunt.

[106]) Volumus et tibi mandamus, ut priusquam absolucionem imperciaris, gentes armigeras rex ipse, quas in subsidium illius Georgii de Pogiebrat ire permisit, revocet promittatque, se de cetero non permitturum, ut ex suo Polonie regno ad stipendium ipsius Jersici gentes ille accedant. Pavel II. Rudolfu legátovi, 4. února 1468 Ss. Sil. IX. 259. — Kromě polských žoldnéřů měl král Jiří ve svých službách také Čechy, kteří před tím byli sloužili v Prusku proti řádu, a které do Čech r. 1467 přivedl Jan Skalský (Palacký UB. 488). Později měl Poláky ve svých službách také Matyáš.

v Olomouci, odpověděl tím, že dal v Praze sněmem zvoliti za svého nástupce nejstaršího syna Kazimírova Vladislava. Výminky, které byly s volbou spojeny, ohlášeny skrze velké poselstvo, jež se dostavilo v listopadu (1469) do Petrkova na sněm; hlavní byla, aby Jiří až do smrti zůstal králem, ale Kazimír aby od té chvíle, co syn jeho v Čechách bude přijat za budoucího krále, jemu a tím ovšem také Jiřímu vší mocí pomáhal proti každému nepříteli, při tom však o smíření Jiříka s kurií se staraje.[107]) Na polském sněmě jako často před tím, když jednáno s Čechy, nastalo rozdvojení. Jedni k žádnému jednání s kurií neradili, kdežto jiní se přimlouvali, aby koruna česká přijata byla pro syna královského.[108]) Ale pochybovati lze (určitých zpráv nemáme), že by se proto byli vyslovili také hned pro přijetí všech výminek. Král Kazimír ani nepřijal ani neodmítl; s Jiřím mělo býti dále jednáno, ale také s papežem. A jak by se byl mohl Kazimír králi Jiřímu hned určitě zavázati, bez vědomí a schválení papežova, když mezi výminkami byla i ta, že se má přičiniti o smíření jeho s kurií?[109]) Právě proto bylo třeba dorozuměti se napřed s dvorem papežským. Předčasné přijetí koruny české by bylo snadno způsobilo to, co Ka-

---

[107]) Úplněji než z Długoše a z instrukce v Sommersbergových Ss. I. 1033 poznáváme výminky z diaria o poradách s velmistrem Jindřichem, který jakožto přední rádce králův na konci listopadu též přišel do Petrkova. Otiskl je Caro V. 1 (v příloze).

[108]) Eschenloer Hist. 217 praví: aliqui volebant, aliqui nolebant, ut rex hereticos caperet in subieccionem.

[109]) Na jakém základě? Teprv o posledních poslech polských, kteří ještě za živobytí krále Jiřího přišli do Říma, víme určitě, že se měli přimlouvati za stvrzení kompaktát (CE. s. XV. III. 151. Srovn. Tomkův DPr. VII. 291).

zimír přede vším musil odvrátiti, uznání Matyáše za krále Českého skrze papeže.

Možná, že by kurie vždy na trůně českém na místě krále Jiřího nejraději byla viděla Jagellovce. Než zvolení Matyášovo proti němu se bylo událo v souhlasu s legátem Rudolfem[110]) a nemohlo se již odčiniti. Oč se kurie přede vším musila starati, bylo, aby nepřišlo k válce o korunu českou mezi Matyášem a Kazimírem, aby se dohodli, aby se spojili proti Jiřímu. A při tom zůstalo až do smrti krále Jiřího, jen že se poměry pro něho také událostmi na poli válečném v posledním roce jeho života valně zlepšily. Dosud nebyl vázán na žádnou stranu, ani proti Polsku,[111]) když výminky spojené se zvolením Vladislavovým nebyly přijaty. Krátce před svou smrtí vyjednával král Jiří také s Matyášem o smíření, tak že by on se byl stal jeho nástupcem; ten, kdo již zná další průběh dějin českých, nemůže než litovati, že se toto jednání nezdařilo. Po smrti krále Jiřího v Čechách stal se pokus o sjednocení stran, tak aby obě přistoupily k společné volbě nového panovníka. Než pokus se nezdařil: vadila minulost. Straně jedné nestálo sice v cestě předešlé jednání s králem Polským, protože nedokonané, ale straně druhé byla na překážku volba Matyášova

110) V květnu 1467 jemu od papeže Pavla byla dána plná moc, aby skrze ty, »ad quos regni Bohemie eleccio spectat«, dal zvoliti proti Jiřímu jiného krále, aby jej po volbě »approboval« a prohlásil za krále Papež si nicméně i potom ještě vyhradil jeho »konfirmaci«. A té se Matyášovi pak přece nedostalo.

111) Co na počátku r. 1470 král Jiří vzkázal markrabovi Albrechtovi (von des konigs von Polen wegen, wann der konig von Beheim wolle, hab er mit jm sein end UB. 619), platilo také ještě potom.

v Olomouci r. 1469, které se, jak na ní žádáno, odříci nechtěla. Než minulost vadila ještě v jiném smyslu. Svorná volba možná byla jen tehdy, kdyby se byla strana někdy krále Jiřího odhodlati mohla k zvolení Matyáše; avšak nenávist, co se jí během času mezi stranama nahromadilo, u většiny tolik sebezapření nepřipouštěla.[112]) V květnu 1471 zvolen od strany někdy Jiřího v Kutné Hoře Vladislav Polský, a stejnou dobou v Jihlavě legát uznal konečně jménem papežským Matyáše za krále Českého na základě volby vykonané již před dvěma roky.

Po smrti krále Jiřího a zvolení Vladislava Polského dostavila se konečně válka mezi Polskem a Uhrami, ale netoliko o korunu českou, nýbrž také uherskou, když se král Kazimír také o tuto pro jiného syna s otcem stejnojmenného přihlásil a jej válečně vypravil do Uher. Stolici papežské, na které r. 1471 po smrti Pavla II. nastoupil Sixtus IV., připadla úloha spory ty vyrovnávat, ač-li se křesťanstvo konečně sjednotit mělo proti Turkům, oč se nový papež počal starati s větší než jeho předchůdce opravdovostí. Z instrukce, která r. 1472 dána jeho legátovi Marku Barbovi,[113]) poznáváme dosti podrobně celý plán tehdejší politiky papežské. Králem Uherským měl ovšem zůstati Matyáš; a také jím zůstal, když výprava mladšího Kazimíra do Uher se nezdařila, a strana polská v Uhrách od Matyáše usmířena i zastrašena a potlačena.

[112]) Srovn. Bachmann RG. II. 330 a 334. Poněkud jináče Caro V. 338. Národnost Vladislavova byla ovšem okolnost pro něho příznivá, ale ne, jak Caro tvrdí, rozhodující. Matyáš, jenž vládl jazykem českým, stál Čechům blíže než polský králevic, jenž se českému jazyku teprv měl přiučiti.

[113]) Cod. Ep. s. XV. I. 2. část str. 259. Srovn. Caro V. 1 str. 362.

R. 1474 zavřen mír mezi královstvím Polským a Uherským; i stalo se to podobně jako někdy za krále Sigmunda na sjezdu praelátův a velmožův obou říší. Odstranění sporu o korunu českou, což bylo hlavní a obtížnější částí úlohy legátovy, stály vždy v cestě překážky nepřekonatelné. Podle úmyslu dvoru papežského měl již tehdy rozhodnut býti spor tím způsobem, jako se později stalo skutečně, totiž roztržením koruny České; Matyáš by byl podržel titul krále Českého[114]) a ze zemí koruny České Moravu a Slezsko jako věno dcery Kazimírovy, kterou by za manželku pojal, či vlastně v zástavě na místě věna; teprve po jeho smrti měly se obě země po vyplacení zase ke koruně České navrátit, tak že by Vladislav do smrti Matyášovy zůstával pánem jen v hlavní zemi, v Čechách. Také věcí náboženských se dotýkala instrukce kardinálovi daná. Přijímaje panství z rukou někdy strany krále Jiřího, Vladislav byl uznal kompaktáta za platná, na uznání jich od stolice papežské se však dosud žádná naděje neukazovala. A jak je kurie měla uznati, když pro ně byl vznikl spor s Jiřím, když pro ně král dán byl do klatby, když pro ně uvaleny na země české strasti domácí války i zádavy od cizích? Měla nyní kurie prohlásiti, že to vše se bylo stalo, ne-li bez práva, tedy aspoň bez potřeby, když Čechové podoboji se spokojovali s tou nepatrnou mírou koncessí, které kompaktáta jim povolovala? Než papež Sixtus IV. — a z toho patrno, že upřímně si přál, aby válka a spory vzbuzené jeho předchůdci zase přestaly — aspoň nežádal, aby všichni Čechové podoboji ihned kalicha se odpřisáhli; přijímání

---

[114]) Cum retentione etiam tituli regis ad vitam, si fieri posset.

podobojí mělo zaniknouti v Čechách během času a obmezeno býti již v době nejbližší, jak se doufalo, nenásilnou propagandou, zejména pak obnovením arcibiskupství Pražského. Od rozřešení církevní otázky v tomto smyslu záviselo uznání Vladislava za krále Českého od papeže, an svou osobou, když sám z kalicha nepřijímal, nebyl závadný. Rozhodnutí o těchto věcech nespočívalo však tou měrou v rukou mladého krále, jako v rukou otce jeho Kazimíra Polského. Co jemu pro syna nabízeno, bylo dosti vzdáleno toho, co dosud bylo cílem jeho politiky; proto mu za to, čeho by se vzdal, zároveň nabízena náhrada; konečné potvrzení míru Toruňského mělo jej učiniti povolnějším ve věcech českých. Skutkem ovšem mír Toruňský trval, a potvrzení jeho nebylo náhradou dostatečnou. Ale bez ceny přece také nebylo již proto, že ani císař ani říše míru nebyli uznali, což mohlo někdy v budoucnosti přece vaditi.[115]) Legát papežský měl slibovati, ale mohl také králi Kazimírovi, kdyby jej nacházel nepovolným, hroziti, že sice proti němu a Vladislavovi vyhlásí klatbu a že sprostí řád Německý všech svazků, které jej na základě míru Toruňského spojovaly s říší Polskou.[116])

Jestliže po smrti krále Jiřího v zemích koruny České válka přestávala, smlouvy o příměří zavírány a prodlužovány, plynulo to hlavně z touhy po míru na obou stranách; a také legát k tomu byl nápomocen. Než jeho usilování o mír konečný zůstávalo bez výsledku; sjezdy v Nise a Opavě r. 1473 se sešly a rozešly zase. Míru

---

[115]) Srovn. Bachmann Reichsgeschichte II. 445; Caro V. 378.

[116]) Srovn. Caro V. 364. Potřebné pro ten případ bully papežské byly legátovi dány; zdali jich vyhlášením hrozil skutečně, nevíme; jisto jest, že jich nevyhlásil.

na základě návrhů jeho byly na překážku věci sobě protivné, i nenávist, jež strany dělila, i vlastenectví, které se vzpíralo roztržení, třeba jen dočasnému, koruny České.[117]) Než jiná cesta k míru konečnému a úplnému se neukazovala, a tak r. 1474 válka vzplanula na novo. Všichni tři králové, Matyáš, Kazimír i Vladislav, vypravili se válečně do Slezska; zakusivše s dostatek svízelů války, za nedlouho zavřeli smlouvu o příměří, jež mělo potrvati do letnic r. 1477. R. 1478 zavřen mír v Olomouci na základě výminek, které obsaženy byly v instrukci, dané legátovi papežskému hned r. 1472. Oba, Vladislav i Matyáš,[118]) měli slouti králi Českými, Matyáš pak podržeti do své smrti Moravu, Slezsko a Lužici. V straně Vladislavově i Matyášově touha po míru či spíše po zachování jeho, když mír skutečně trval, byla vzrostla tou měrou, že nezbývalo než zavříti takovou smlouvu, která odpovídala také síle stran a výsledku dosavadního válčení.

Mír zavřen byl bez prostřednictví papežského. Kurie, když se válka schylovala ke konci, uznávala Matyáše za krále Českého, zamítajíc s větší než před tím určitostí Vladislava.[119]) Než ani tím mír již překažen býti nemohl. Krále Polského pak k míru ochotnějším učinily také poměry v Prusku.

Od r. 1467 trval spor o biskupství Varmijské[120]),

---

[117]) Sr. Palackého Děj. V. 2 str. 83, 117.

[118]) Když se jednání na sjezdě v Brně v březnu 1478 počalo, umluvena smlouva, podle které měl býti králem Českým toliko Vladislav Ale na to Matyáš nepřistoupil.

[119]) Uznán byl Vladislav od kurie teprve r. 1487.

[120]) Podrobně vypsal tyto věci Caro. — Král chtěl míti biskupem ve Varmii nejdříve Vincencia, biskupa Chelminského, sobě zvláště oddaného, téhož, jenž přítomen byl v Praze při

an král Mikuláše Thüngena zvoleného od kapituly neuznával. Než r. 1472 se podařilo Mikulášovi v držení Varmie se uvázati. Král Matyáš vzal jej pod svou ochranu,[121] a také velmistra Jindřicha z Richtenberka a potom i nástupce jeho Martina Truchsessa, jenž králi Kazimírovi složení holdu odpíral, prohlašuje zároveň mír Toruňský, od papeže vždy ještě nepotvrzený, za neplatný. Ani v polském, ani v řádovém Prusku se však nejevila ochota k válce, ačkoliv i král i velmistr byli k ní již odhodláni, a nuncius Balthazar vyzýval obyvatelstvo v obojím Prusku, aby krále déle neposlouchali. R. 1478 polští žoldnéři vtrhli do Varmie, než válka, ve které by bylo běželo o dálejší trvání míru Toruňského, se potom přece nerozvinula, když válka o korunu českou se skončila mírem Olomouckým.

Král Matyáš, podobně jako někdy předchůdce jeho na trůně uherském Sigmund, ujímal se řádu Německého jen potud, pokud se mu to jináče hodilo.[122] Když se spor o korunu českou skončil, nepomýšlel na válku ve prospěch řádu a k odčinění míru Toruňského. R. 1479 i biskup Mikuláš, jenž za to zůstal biskupem, i velmistr Martin uznali svrchovanost koruny polské a tím platnost míru.

Otázka pruská (jak my bychom dnes tuto věc na-

---

korunovaci Vladislavově, potom Ondřeje Oporovského. Papež Pavel II. uznal Mikuláše, Sixtus IV. Ondřeje, a to také proto, aby krále učinil povolnějším ve věcech českých. Srovn. Toeppen V. 431.

[121]) Tím se vysvětluje, proč do smlouvy o příměří v prosinci 1474 král Matyáš pojal též biskupa Varmijského. Srovn. Palackého Děj. V. 1 str. 112.

[122]) Srovn. Bachman RG. II. 616.

zvali) ani mírem Toruňským, ani tím vším, co následovalo, nebyla vyřízena úplně.

Mír Toruňský ponechal řád Německý v Prusích, než v odvislosti od říše Polské a v jejím svazku. To neodpovídalo starším dějinám řádu. Snahy po obnovení dřívějšího stavu věcí se probouzely zase i po válce 13leté a po míru Toruňském, ač se v polském Prusku nejevilo mnoho touhy navrátit se pod panství velmistrovo. Zůstalo při přání a plánech; již nebylo lze odčiniti mír Toruňský úplně ve prospěch řádu.

Kdysi byl Olgerd při jednání s císařem Karlem IV. navrhoval vyvedení řádu Německého z Prus a přesídlení na hranice světa křesťanského k boji proti Tatarům. Podobné návrhy se vyskytují také později za války 13leté, ale i po ní; řád měl býti přenesen do Podolí. Než i tu zůstalo při plánech. Říše Polská se musila spokojiti tím, co jí poskytoval mír Toruňský. Avšak mír zůstával nestvrzen od kurie papežské, neuznán od říše a císaře. Skutečně ovšem platil, a velmistrové skládali holdovací přísahu králi Polskému, po Truchsessovi nástupce jeho Jan Tieffen, který také Jana Albrechta, syna a nástupce Kazimírova, provázel na válečné výpravě do Multan. Než po něm (1498) zvolen Fridrich Míšenský, bratr vévody Jiřího, po matce vnuk Jiříka Poděbradského, a nový velmistr účastenství ve válce proti Turkům odpíral i složení holdovací přísahy odkládal a jí do své smrti nesložil. Míru Toruňského se sice zřejmě a otevřeně Fridrich neodříkal, ale činil tak za něho král Římský Maximilian, prohlašuje velmistra za knížete říšského a hold králi Polskému za nepovinný a nedovolený; ba i k městům v polském Prusku, Kdansku a Elbinku, se hlásil, jako by

náležela k říši.[123]) Bylo to v době, kdy se Maximilian zasazoval o reformu pokleslého zřízení říšského v Německu. Na sněmu v Augšpurce r. 1500 jednáno nejenom o obnovení mírem Toruňským přetržené, ale také o utužení souvislosti Pruska s říší, v dřívějších dobách vždy velmi volné. V diplomatické válce, která v těchto letech vedena, kladl se se strany německé důraz netoliko na práva říše, nýbrž také na prospěch národní: řád Německý založen prý od Němců pro Němce a proto také německým má zůstati. Již se zdálo, že Polsku nezbude než zbraní na velmistru holdovací přísahu vynucovat; tu zemřel r. 1501 v Toruni král Jan Albrecht.

Novověký historik, jenž vypsal dějiny Maximiliana I., soudí, že smrt Jana Albrechta zachránila řád před novým pokořením. Císař byl v neshodě s tak zv. »říšským regimentem«, a říše by se byla řádu sotva skutkem ujala. Při slovech bez skutků zůstalo také potom, ale také říše Polská nepřidala skutkův k slovům, ani když po Albrechtovi na trůn povolán bratr jeho Alexander, velký kníže Litevský, a tím uvolněná unie s Litvou zase sesílena, ne tak ze strachu před císařem a říší, jako (tak soudí týž německý historik) že bylo třeba odrážeti útoky Tatarů.[124]) Než ještě spíše lze říci, že řád Německý v Prusku tehdy i potom zachován byl Moskvou.

Také v dějinách ruských druhou polovicí 15. století nastává nový věk neb aspoň nová doba. Odvislost od

---

[123]) Města byla totiž pohnána k říšskému komornímu soudu.

[124]) H. Ulmann (K. Maximilian I. sv. 2. str. 515) praví: Aber wiederum ist es unfraglich, dass nur ein Angriff der Tataren, nicht die Kraft des deutschen Volks, damals Polen abgehalten hat, Gewalt zu gebrauchen.

Hordy zaniká, Moskva vzrůstá na Rus, vzrůstá na západě na újmu Litvy či panství Litevského, které až do Vitolda rostlo přibíráním krajin ruských. Mezi tím, co Polsko si konečně dobylo ústí Visly, co dynastie litevská si získala trůn český a potom také uherský, nastal tento pro Litvu i Polsko tak osudný obrat na východě.

Unie Litvy s Polskem, obnovená povoláním Alexandra na trůn, přinesla Alexandrovi válku s Ivanem III., »gosudarem vší Rusi«, ve které řád Německý v Livonsku byl spojencem Litvě, kdežto sympathie i velmistrovy i císařovy platily schismatické Moskvě.[125] R. 1503 zavřeno příměří, r. 1505 zemřel Ivan III., r. 1506 král Alexander. Spor s velmistrem Fridrichem přešel na Alexandrova bratra a nástupce krále Sigmunda. R. 1510 zemřel Fridrich.

Nový velmistr Albrecht pocházel po otci z francké linie rodu Hohenzollerského, po matce Žofii, dceři krále Kazimíra, sestře posledních králů Polských i Vladislava Českého a Uherského, z rodu Jagellovského; byl z osmi bratří; běželo přede vším o zaopatření mladého knížete. Než předchůdce jeho dal příklad, kterého se také on nespouštěl. Spor o přísahu a tím o platnost míru Toruňského trval dále.

Maximilian I. v nejedné věci připomíná Sigmunda Lucemburského, i povahou svou i politikou, která vyplývá jak z osobnosti jeho, tak z poměrů a z postavení, které zaujímal on i jeho rod ve světě, ve východní a již také v západní Evropě. Poměry byly podobné jako kdysi r. 1422. Že by se říše Německá pro řád a na

[125]) Mistr Livonský Plettenberk radil velmistrovi, aby se s Polskem dohodl, velmistr jemu, by zavřel mír s Ivanem (Caro V. 2 str. 590).

odčinění míru Toruňského odhodlala k válce proti Prusku, to ani v těch letech nebylo lze očekávati, než Maximilian — podobně jako někdy Sigmund — jal se zakládati proti Polsku a ve prospěch řádu spolek, do kterého by vedle řádu náleželi on sám, ne sice jako hlava, než jako člen říše, někteří knížata říšští, zejména kurfiřtové Braniborský a Saský, a mimo Německo král Dánský a Moskva. Ale také tehdy více než nedokonaná diplomatická akce císařova, která se u knížat německých potkávala s malou horlivostí, řádu prospěl car Vasilij Ivanovič. S ním, »velkým knížetem všech Rusův«, umlouval císař spolek proto Polsku ve prospěch Německého řádu, k němu se obracel velmistr jako »věrný kníže a poddaný jeho Císařské Milosti . . .«[126]) Maximilian hrozil, Ivan již od konce r. 1512 stál ve zbrani proti Sigmundovi, proti Polsku a Litvě; r. 1514 se mu poddalo Smolensko, někdy od Vitolda pro Litvu získané . . . R. 1515 přinesl obrat v politice jak Sigmundově tak Maximilianově.

Povoláním Vladislava, krále Českého, po smrti Matyáše Korvina na trůn uherský těžiště panství jeho přeloženo do Uher.[127])

Zase, jako někdy za Sigmunda a Albrechta, týž panovník měl seděti na trůně českém i uherském. Ač pocházel z královského rodu polského, Vladislav se potkal s odporem od Polska, od vlastního bratra Jana Albrechta, jenž se proti němu ucházel o Uhry i na poli válečném. Vladislav se udržel i proti němu i proti králi Maximi-

---

[126]) Viz nyní zvláště dílo E. *Joachima* i v něm vydané prameny: Die Politik des letzten Hochmeisters in Preussen, Albrecht von Brandenburg (Publicationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven sv. 50, 58, 61).

[127]) Srovn. co praví Palacký V. 2 str. 154.

lianovi, jemuž starši smlouvy dávaly právo k Uhrám. Maximilian se musil spokojiti uznáním těchto práv pro budoucnost; stalo se to v míru Prešpurském (1491), který však v Uhrách samých vzbuzoval odpor.

Mezi Vladislavem a bratřími jeho, jak po sobě na trůně polském následovali, vládla celkem dobrá shoda; Polsko z toho mělo prospěch, že týž královský rod panoval ve třech říších. Co se však týče sporu s velmistrem, synovcem obou králů, Vladislav Albrechta sice nebral v ochranu, jako někdy Matyáš předchůdce jeho, ale přece prostředkoval. Pevné a samostatné politiky u tohoto slabého panovníka ovšem nebylo ani v té věci, ani v jiných. R. 1515 nastal obrat v politice Maximilianově i Sigmundově, v politice Jagellovců a Habsburků. V Čechách a v Uhrách rod Habsburský (tu i tam byl se připojil k Lucemburskému) byl musil ustoupiti nejprve před panovníky domácími svobodnou volbou na trůn povolanými, potom před Jagellovcem. Kongress ve Vídni r. 1515, kam přišli oba králové, Vladislav i Sigmund, jako hosté císařovi, přinesl císaři vítězství tím větší, že nebylo třeba k jeho získání vésti válku. Smlouvami, které ve Vídni stvrzeny, sňatky, které ve Vídni slaveny, připraveno pro nedalekou již budoucnost spojení koruny Uherské a České se zeměmi rakouskými pod rodem Habsburským. Ze zemí uherských a českých slibovali Jagellovci, leda by se udrželo přímé potomstvo Vladislavovo, nač při slabosti tělesné jediného syna jeho mnoho nebylo naděje, ustoupiti pro budoucnost Habsburkům . . . Za jakou cenu? Uznal císař konečně mír Toruňský?

Tolik ve smlouvách z r. 1515 přece nenajdeme. Maximilian jen sliboval, že nebude velmistra od přísahy,

kterou králi Polskému složiti jest povinen, zdržovati, že jemu proti Polsku nebude pomáhati. Přísaha ovšem se zakládá na míru Toruňském; ale mluva diplomacie má své subtility: výslovného a určitého uznání míru od císaře v oněch listinách nečteme, a tím méně od říše. Naproti tomu se král Sigmund vzdal velmi cenného ustanovení míru Toruňského, podle kterého řád měl do polovice svých členů přijímati Poláky. To, co v té věci umluveno r. 1466, potom neprovedeno, a r. 1515 se Sigmund výslovně odřekl práva naléhati na provedení onoho slibu. Řád zůstával německým a měl jím zůstati.

Připomeňme si ještě jednou Sigmunda Lucemburského. Za odvolání Korybuta z Čech Sigmund v Kežmarku obětoval své plány Polsku nepřátelské. Podobně se stalo r. 1515 v Prešpurku a ve Vídni. Maximilian zejména slíbil, že pohne cara k míru s králem Sigmundem a že ho, kdyby se to nepodařilo, a válka potrvala, nebude podporovati. Ale všecky sliby Maximilianovy nemají tolik ceny, aby vyvážily to, čeho se Jagellovci ve Vídni vzdávali. Car, ač Maximilian se přičiňoval o mír, setrval ve válce (zavřeno jen příměří), a velmistr právě proto neupustil od svého odporu proti přísaze; říšský komorní soud pak, nehledě k zákazům císařovým, vždy vystupoval proti městům Kdansku a Elbinku, jako by příslušela k říši... Kongressem Vídenským jen tolik se změnilo, že císař již nestál na straně velmistrově, nýbrž mezi stranama, chtěje prostředkovati, ale tak, aby mír Toruňský vždy byl nějak pozměněn ve prospěch řádu.

Velmistr Albrecht i potom obracel se tam, odkud nejspíše mu přijíti mohla pomoc, totiž k Rusku. A s jakými plány a návrhy ubíral se do Moskvy r. 1517 jeho posel Dětřich ze Schönberka! I Litva měla carem býti

vyzvána, aby se odtrhla od Polska a poddala panství velmistrovu. Náklad na válku, kterou by velmistr podnikl proti Polsku, měl převzíti car a zjednati si za to náhradu výboji v zemích polských. Anebo se měli car a velmistr o výboje rozdělit . . . A dále také unii církevní mezi západní církví a schismatickým Ruskem chtěl velmistr zprostředkovat, třebas by se Rusko své dosavadní víry nevzdalo; unie měla se obmeziti na uznání papežského primátu [128].

V Moskvě [129] ovšem jen část těchto plánů byla skutečně předložena, a z toho zase jen část přijata. Smlouva zavřená r. 1517 (v březnu) neobsahuje více než slib, že car velmistra a jeho zemí chce proti králi Polskému chránit a bránit; a roku následujícího (1518) Vasilij připovídal Albrechtovi jen nepatrné subsidie, pokud by ve válce běželo o země, které někdy patřily řádu, a o které by se pokoušel velmistr, značnější však teprv od té chvíle, až by se Albrecht obrátil přímo proti krajinám polským. A více neslibováno ani r. 1519. Ale i to velmistru Albrechtovi stačilo; na samém konci tohoto roku počala se válka, ač

---

[128]) Unverletzt alles seines glaubens und gewohnhaiten — tak se praví v první instrukci, jež byla složena pro Schönberka v lednu 1517, ale potom při jednání ve všem za základ nesloužila. O té věci však bylo jednáno jak r. 1517 tak zase r. 1518, a tu carovi od velmistra slibován — Cařihrad (quod per Romanum pontificem regnum Constantinopolitanum daretur in fendum tamquam vero heredi domino Imperatori omnium Ruthenorum). Odpověď k tomu r. 1518 zněla velice střízlivě.

[129]) Invictissimus omnium Ruthenorum Imperator — tak se počíná jeden z návrhů od Schönberka v Moskvě předložených. A dále čteme dokonce: Imperator optimus maximus (Joachim I. 296). Schönberk se také bez váhání podrobil při první audienci předepsaným obřadům, pozdraviv cara kleče.

v řádu samém — v Prusku, Německu, v Livonsku — nikdo válce nechtěl, ač z knížat německých žádný k válce neradil.

Také v této *poslední* válce Německého řádu s Polskem nalezneme *Čechy a Moravany* na pruském bojišti; jich účastenství odpovídá politickým poměrům té doby. V Uhrách a Čechách vládl Jagellovec, mladý král Ludvík. Hned v říjnu 1519 vydána byla jménem jeho zápověď, aby z Čech a Moravy nikdo do služeb velmistrových nevstupoval, nýbrž každý byl pohotově, nastane-li toho potřeba, táhnouti na pomoc králi Polskému.[130]) Zákazu přicházelo jistě vstříc smýšlení většiny obyvatelstva,[131]) než také přízeň k řádu probudila se u některých pánů strany podjednou, kteří onen zákaz prohlašovali za obmezení svých svobod. K nim náležel zejména Albrecht ze Šternberka, syn Zdeňka, někdy vůdce jednoty panské, a bratr nejvyššího kancléře Ladislava.

[130]) Stalo se to k žádosti krále Sigmunda, jak patrno z listu Ludvíkova, daného v Budíně 12. října 1519 *Acta Tomiciana* V. 110. R. 1520 k opětované žádosti krále Polského (listem z Toruně v únoru t. r. A. Tom. V. 155) zápověď taková, tentokráte pro Slezsko, vyhlášena podruhé. — K tomu srovn., co vypravuje E. Joachim II. dle pramenů nevydaných, jako na str. 83, kde čteme: »So versuchten schon in J. 1519 czechische Herren das vom Hochmeister bei Wenzel Vogt zu Prag ir Auftrag gegebene Geschütz zurückzuhalten.« Velmistr se proti tomu ozval listem nejvyšším úředníkům 1. února 1519. Stížnost jeho se obracela zvláště proti p. Jindřichu z Lipé; zdali pomohla, není řečeno.

[131]) Veřejné mínění v Čechách tehdy stranilo Polákům také proti Rusům. V. co o tom má Pervolf III. 1 str. 118—119, který také na tom místě upozorňuje na zajímavý list p. Viléma z Pernštejna (A. Č. II. 142) z r. 1520, který by »rád viděl všecko dobré krále Polského jako kdo.« — Viz dále dopis Zdeňka Lva z Rožmitálu 24. října 1520 A. Č. VII. 187.

On se před zákazem královským a snad i po něm nabízel sebrati pro velmistra znamenitý počet žoldnéřů v Čechách, ale peněz byl by měl poskytnouti velmistr sám.[132]) Čeští žoldnéři byli zvláště ceněni a proto dražší než jiní. Velmistrovi se však od počátku do konce války nedostávalo peněz. A tak se tentokráte o žádném z Čechů neb Moravanů ve službách řádu Německého nedovídáme, vyjma hejtmana v městě Mohrunku, které se proti jeho vůli hned na počátku války vzdalo Polákům.[133]) Do služeb krále Sigmunda přišli však Čechové a Moravané ve značném počtu, takže se na počátku války dostalo velmistrovi drahně odpovědných listů skoro vesměs v jazyku polském nebo českém.[134]) Nejznamenitější z těchto hostí byl *Jan z Žerotína*; on také nejvíce žoldnéřů, jízdy i pěchoty, přivedl s sebou.[135]) Ve válce, která měla po-

---

[132]) V citátu u Joachima str. 84. v poznámce se dovídáme, že 30. listopadu 1519 psal z Mohuče Wolf z Schönberka, jenž v Německu najímal žoldnéře pro velmistra, do Čech Albrechtovi ze Šternberka, pánům Pflukům z Rabštejna, Hanuši a Hynčíkovi, a Šebestiánovi z Weitmile, kteří také v prosinci odpověděli, a sice (podle toho, co Joachim na str. 84 vypravuje) p. Šebestián, že žoldnéře dostane, kdo více zaplatí. O Albrechtovi ze Šternberka vypravuje potom Joachim (str. 110) k r. 1520, že chtěl sebrati až i 15.000 mužu! Byla to prázdná slova, i kdyby byl měl velmistr více peněz.

[133]) Hlavním pramenem pro tuto válku je vypravování současné »Wie es sich im Krig in Preussen begeben« vydané v Ss. Pr. V. Zde čteme (str. 331.) »Darnach zogen di Polen fur Moringen und belagerten daszelb. Darauf war ein hauptmann, Wurgel Drahnicky genannt, ein Behem . . .«

[134]) Ss. Pr. V. 330.

[135]) V seznamu českých rotmistrů Acta Tom. V. 131 položeno jeho jméno na prvním místě; pak následují Václav Pětipeský (Pieczypelski), Dřevický a Jiří Zmeškal (Smiesskal); k nim

dobný ráz jako válka 13letá v poslední své době, čeští žoldnéři častěji se připomínají. Tak město Melsak, osazené nejprv od Čechů,[136]), bylo v březnu 1520 od velmistra Albrechta obleženo a vzato; Čechové v posádce utrpěli velikou ztrátu,[137]) šest praporů jim odňatých pověšeno potom v Królovci v chrámě sv. Vojtěcha . . .[138]) A z podobné drobné akce se skládala celá válka.

V Německu se velmistru Albrechtovi dostalo přece nějaké peněžité pomoci od řádu a od některých knížat, takže pro něho mohli býti sbíráni a najímáni žoldnéři. Kudy potáhnou do Prus, hned se nevědělo. Cesta Slezskem, kdyby se tam obrátili, jim dle rozkazu krále Ludvíka měla býti zabráněna, a také knížata Míšenští a kurfiřt Braniborský Jáchym, příbuzný Albrechtův, od

---

přidati sluší ještě Jana Kosteláka (str. 130). Zaznamenány jsou dohromady s 726 jízdnými a 1444 pěšími. Srov. Č. Č. M. 1880 str. 412. — Když válka vypukla, nebyli ještě všichni u krále Sigmunda; od něho poslán pro žoldnéře do Čech Procek Malý z Cetně, někdy Vladislavův, tehdy jeho sekretář (Acta Tom. V. 157). Jan Žirotinský přišel sám do Prus ke králi jednat o žoldnéře a plat, ale byly obtíže, an žádal tuze mnoho (tamtéž 165). Že Žirotinský zaujímal potom vynikající postavení, patrno z Act. Tom. V. 230, kde se vedle Firleje nazývá vůdcem královského vojska. Srovn. též Voigt IX. 601 (Joh. Seredinzki auf Strassnitz).

[136]) Vypsání v Ss. V. vypravuje, že město od nich proti slovu dříve danému bylo vypleněno. O tom v. též v staré písni Ss. Pr. V. 343. Die Behmen nahmen Mehlsack eyn atd.

[137]) Srovn. též (mimo Vypsání a píseň v Ss. Pr. V.) Acta Tom. V. 186, kde se padlý rotmistr Kostelák výslovně nazývá Čechem.

[138]) Sv. Vojtěcha »Vypsání« za patrona Polákův neuznává. Když lodi Kdanských u pobřeží Samlandského potkala pohroma, přičítáno to sv. Vojtěchu, »der sein landt nicht verderben wolt lassen.«

krále požádáni, by Němců nepropouštěli svým územím. Míšenští se zachovali dle jeho přání, kurfiřt však žoldnéře, kteří tentokráte byli sebráni v severním Německu, propustil.[139]) Přišla tedy pomoc téže strany jako někdy r. 1454 pod vévodou Zahanským. Němci vzali Chojnici a postoupili až ke Kdansku; jich příchod mohl způsobiti obrat řádu příznivý jako někdy bitva pod Chojnicí. Než řád neměl ve svém středu muže, jako byl Jindřich z Plavna, neměl přítele a pomocníka, jako byl Bernart z Cimburka. Nedostatek peněz — hojnější subsidie ruské slibovány vždy teprv, až velmistr potáhne »na Krakov« — ovšem vadil na všech stranách, ale také neschopnost Albrechtova, jenž nepoznávaje, že na tom záleží více než na všem ostatním, co podnikal, ke Kdansku se nedostavil. Němci, rozmrzelí a neplaceni, se rozešli a vrátili. Válka přestávala.

Král Ludvík stál na straně strýce svého Sigmunda, ale při tom také, jako dříve otec jeho Vladislav, prostředkoval; vedle něho našli se též jiní prostředníci. Také kurie papežská (mír Toruňský vždy zůstával od ní nestvrzen) a mladý císař Karel, vnuk Maximilianův, se přičiňovali, by válka přestala. V dubnu 1521 v Toruni zavřeno příměří na čtyři léta; při jednání zastupovali Ludvíka Fridrich Lehnický, svat, a markrabě Jiří, bratr velmistrův, který již, když velmistr byl zvolen, stál ve službách dvoru uherského a, kdy a jak mohl, bratru působil na prospěch. Zároveň umluveno, že spor o přísahu velmistrovu, ze kterého byla vzešla válka, má býti vyrovnán výrokem císaře Karla a krále Ludvíka.

---

[139]) Kurfiřt, když k němu v říjnu 1520 od Ludvíka poslán Karel Minsterberský, se omlouval, že netáhli žádným územím, které by držel v léně od koruny České.

Válkou velmistr nic nezískal a nic neztratil; ovšem zbyly tísnící dluhy. Ale také Polsko nic nezískalo. Nová smlouva Toruňská konečné rozhodnutí odkládala. Za příměří potrvala diplomatická válka, ve které Albrecht se staral o to, aby konečný výrok nebyl vynesen na základě »věčného« míru z r. 1466. R. 1522 odešel z Prus; v nejbližších letech jej najdeme stále na cestách. Hned r. 1522[140]) byl v Praze mezi hostmi krále Ludvíka při korunovaci mladé královny Marie; podruhé přišel do Čech r. 1523; dvakráte byl v Budíně r. 1524 a 1525. R. 1522 se v Praze velmistrovi dostalo zásluhou jeho bratra Jiřího přijetí tak příznivého, že s tím král Sigmund nebyl spokojen; nespokojeni byli také pánové kupící se kolem Zdeňka Lva z Rožmitálu; lze o nich říci, že tehdy byli v Čechách stranou polskou ...[141]) Než nová doba přinesla nové prostředky: tento prostředek byl — *sekularisace Pruska.*

Velmistr Albrecht odřekl se, jak mu Luther radil, staré víry i církve a, přestávaje býti velmistrem řádu, stal se světským panovníkem, vévodou Pruským. A svoje vévodství přijal v léno od koruny polské; na rynku Kra-

[140]) Joachim (III 31) vypravuje podle archivních pramenů o příjezdu Albrechtově do Prahy: ›Am 30. Apr. langte er in Prag an. Er selbst nahm Wohnung auf dem Hradschin, die Pferde mit dem grössten Theil des Gefolges wurden bei Stefan Schlick untergebracht. K. Ludwig ritt ihm in eigener Person entgegen.« Také mladá královna Albrechtovi přála. Jednáno též o to, aby velmistr vstoupil do služby krále Ludvíka s ročním platem (o ten zvláště běželo) a převzal velení proti Turkům. Sešlo s toho; nebylo peněz. Srovn. A. Č. VIII. 214.

[141]) Viz dopis krále Sigmunda Břetislavu Švihovskému Acta Tom. VI. 118. Srovn. tamtéž 324; A. Č. VIII. 249, 252.

kovském r. 1525 sklonil koleno před králem Polským. Tím teprve doplněn a plně proveden mír Toruňský.

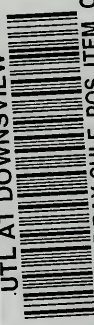
Bitvu Grunwaldskou a hold pruský oslavil svými velkolepými obrazy největší polský umělec naší doby, pocházející podle otce z české krve,[142] Jan Matejko. Vším právem; i bitva i hold patří k nejstkvělejším událostem dějin polských. A přece, co již bylo řečeno o míru Toruňském, i tu platí. Ani konečné provedení jeho nepřináší šťastného pro Polsko rozřešení »pruské otázky«. Řád Německý přišel o Prusy, ale tradice jeho politiky přešly na jeho dědice. V novověkém státu pruském konečně zvítězil nad Polskem. A záhy, ještě než panství jeho v Prusích padlo, ukazovalo se, co státu polskému, jak jej zbudovalo 14. a 15. století, unie s Litvou a mír Toruňský, přinese konečnou zkázu: spolek Pruska a Ruska. Prusy zvítězily nad Polskem a Moskva nad Litvou. Ani toto konečné rozřešení »pruské otázky« není štěstím pro Slovanstvo.

---

[142]) Srovn. Český Čas. Hist I 279.

OPRAVY.

Str. 17. ř. 9. shora *čti*: svým potřebám, udržeti si.
» 34. ř. 1 zdola *čti*: mocí *místo*: moc
» 43. ř. 3. shora *čti*: hlavu říše *místo*: hlavu její
» 45. ř. 5 » *čti*: nevzpomněl *místo*: nevzpomenu.
Str. 51., 55., 66., *čti* všude Jan XXII.
Str. 100. ř. 13. zdola *čti*: požádá-li *místo*: požádal-li.
» 197. ř. 1. » *čti*: Eroberung *místo*: Erroberung.
» 218. ř. 10. » *čti*: jež *místo*: již.
» 229. ř. 3. » *čti*: pomáhali Polákům . . .
Str. 232. a 238. *čti*: Chojnice *místo*: Chvojnice.
Str. 265 v poznámce *čti*: quindecim, religioni, octuaginta.
» 290 » *čti*: notabilem.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 28 10 14 016 5